

Srednjovjekovna baština arheoloških nalazišta, spomenika arhitekture i likovnih umjetnosti na prostoru Međimurja

Boj, Sabrina Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:482163>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za arheologiju

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

**SREDNJOVJEKOVNA BAŠTINA ARHEOLOŠKIH
NALAZIŠTA, SPOMENIKA ARHITEKTURE I LIKOVNIH
UMJETNOSTI NA PROSTORU MEĐIMURJA**

Sabrina Nikolina Boj

Mentorice: dr. sc. Ana Azinović Bebek, doc.

dr. sc. Ivana Tomas, doc.

ZAGREB, 2023.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za arheologiju
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

SREDNJOVJEKOVNA BAŠTINA ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA, SPOMENIKA ARHITEKTURE I LIKOVNIH UMJETNOSTI NA PROSTORU MEĐIMURJA

Medieval Heritage of Archaeological Sites, Architectural Monuments and Fine Arts in the
Međimurje Region

Sabrina Nikolina Boj

SAŽETAK

U radu se prikazuje povijesni pregled Međimurja s glavnim fokusom na kulturnu aktivnost i umjetničku djelatnost te pregled šireg arheološkog konteksta međimurskog područja radi uvoda u srednjovjekovnu arheologiju i povijest umjetnosti Međimurja. Glavni dio rada kataloški je pregled srednjovjekovne baštine arheoloških nalazišta, spomenika arhitekture sakralnog i profanog karaktera, što uključuje analitički osvrt na ostatke umjetničke i kulturne baštine. Arheološka nalazišta i spomenici arhitekture sistematizirani su i vrednovani u kontekstu današnjih naselja te s obzirom na geografske čimbenike, čime je stvorena podloga za razvijanje daljnje predodžbe o temama kao što su ključni prometni pravci, vremenski kontinuitet arheoloških nalazišta i njihova istražena naseljenost kroz prošlost, te crkveni i politički odnosi koji se odražavaju na razvoj urbanističke mreže kroz međimursko srednjovjekovlje. Katalog je usmjeren na pregled ukupnih dosadašnjih istraživanja arheoloških nalazišta i spomenika arhitekture s obzirom na vremenski kontinuitet, metodologiju istraživanja te postojeću literaturu i arhivsku dokumentaciju. Pritom se na primjerima razrađuju teme ranijih znanstvenih problema te se upozorava na aktualne probleme u pogledu postojeće stručne literature, prezentacije spomenika, te, vezano uz to, informiranja javnosti u vezi bitnih pitanja o međimurskoj srednjovjekovnoj povijesti i baštini. Detaljnom obradom spomeničke i umjetničke građe, s kritičkim odnosom prema radu dosadašnjih istraživača, na primjerima određenih spomenika likovne umjetnosti omogućen je prostor za nove interpretacije, pri čemu se srednjovjekovna umjetnička baština Međimurja probranijim metodološkim pristupom može proučavati i sagledati u kontekstu kulturno-umjetničke djelatnosti, kako lokalnog, tako i šireg regionalnog dosega.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: broj stranica: 432, broj priloga: 269. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: arheološka baština, arheološka nalazišta, Međimurje, spomenici arhitekture, srednji vijek, srednjovjekovna baština, srednjovjekovna umjetnost, umjetnička baština
Mentorice: Ana Azinović Bebek, doc., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet; Ivana Tomas, doc., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Ocjenjivač: Danko Šourek, izvanredni profesor, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Datum prijave rada: 4. ožujka 2022.
Datum predaje rada: 21. lipnja 2023.
Datum obrane rada: 23. lipnja 2023.
Ocjena: odličan (5)

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Sabrina Nikolina Boj, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost antike i srednjeg vijeka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te diplomantica na smjeru Srednjovjekovna arheologija diplomskoga studija arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Srednjovjekovna baština arheoloških nalazišta, spomenika arhitekture i likovnih umjetnosti na prostoru Međimurja rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 23. lipnja 2023.

Sabrina Nikolina Boj

Zahvale

Zahvaljujem svojim mentoricama, prof. dr. sc. Ani Azinović Bebek i prof. dr. sc. Ivani Tomas, na savjetima, kolegijalnosti i razumijevanju prilikom izradbe diplomskog rada. Prof. dr. sc. Danku Šoureku zahvaljujem na pomoći i razumijevanju.

Zahvaljujem svim profesorima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, s kojima sam se susrela prilikom studiranja, na njihovu radu i zalaganju, koje se ogleda u ovome diplomskome radu.

Na omogućavanju pristupa muzejskoj dokumentaciji i općenito na velikoj stručnoj pomoći zahvaljujem Branki Marciuš, višoj kustosici i voditeljici arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec. Na omogućavanju pristupa arheološkoj dokumentaciji zahvaljujem i Hrvatskom restauratorskom zavodu.

Na pomoći, ponajviše u vezi dostupnosti pojedine literature, zahvaljujem Ogranku Matice hrvatske u Čakovcu. Posebnu zahvalnost dugujem profesoru Ivanu Pranjiću na poticajnim razgovorima i savjetima.

Na pomoći u vezi stipendija zahvaljujem Silvi Raonić, višoj savjetnici za predškolski odgoj, djecu i mlade, iz Upravnog odjela za društvene djelatnosti Grada Čakovca.

Zahvaljujem kolegici Lani Pavlaković na pomoći prilikom lekture.

Velika hvala mojoj obitelji.

Hvala mome zaručniku, Danielu Štimcu, na strpljivoj i dobrotivoj ljubavi.

SADRŽAJ

1. UVOD	10
2. GEOGRAFIJA MEĐIMURJA	14
2.1. Reljef i klima	14
2.2. Hidrološko-geomorfološka struktura krajolika	16
2.3. Vegetacijska struktura i ruralni krajolik	18
2.4. Promet.....	19
2.5. Teritorijalno-politički i crkveni ustroj	21
3. SREDNJOVJEKOVNA POVIJEST MEĐIMURJA	24
3.1. Horonim „Međimurje“	24
3.2. Zbivanja na prostoru Međimurja od prapovijesti do srednjega vijeka	27
3.2.1. Međimurje u mreži europskih i transeuropskih prometnica	27
3.2.2. Mlađe kameno doba	30
3.2.3. Bakreno doba	30
3.2.4. Brončano doba	31
3.2.5. Željezno doba.....	32
3.2.6. Kraj latenskog razdoblja i početak rimske antike	33
3.2.7. Rani srednji vijek	35
3.3. Politički i crkveni kontekst	42
3.3.1. Međimurje i srednjovjekovna Slavonija	42
3.3.2. Pitanje pripadnosti – Razmatranja o crkvenom i administrativnom autoritetu.....	43
3.3.3. Rod Hahold	50
3.3.4. Ban Čak.....	52
3.3.5. Rod Gising	53
3.3.6. Rod Lacković	53
3.3.7. Rod Sečenji – Događaji oko „Krvavog sabora Križevačkog“	54
3.3.8. Rod Celjski.....	55
3.3.9. Viteški redovi.....	57
3.4. Župe i crkve u Međimurju	58
3.4.1. „Popis župa“ iz 1334. godine.....	58
3.4.1.1. Župa sv. Jurja – O ranijim problemima ubikacije.....	60
3.4.1.2. „Četvrta crkva“ sv. Martina – Problem ubikacije	62
3.4.2. „Popis župa“ iz 1501. godine.....	64
3.5. Izvori i historiografija.....	69

4. KATALOG NASELJA SA SREDNJOVJEKOVNIM NALAZIŠTIMA	72
4.1. DONJE MEĐIMURJE	72
4.1.1. Belica	72
4.1.1.1. Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije	73
4.1.2. Cirkovljan	77
4.1.2.1. Crkva sv. Lovre	78
4.1.2.2. Šljunčara Diven	87
4.1.3. Čakovec.....	89
4.1.3.1. Buzovec	93
4.1.3.2. Centar	97
4.1.3.3. Stari grad	97
4.1.4. Donji Vidovec	106
4.1.4.1. Bistričko polje (I, II, III).....	107
4.1.4.2. Crkva sv. Vida.....	113
4.1.4.3. Čičanje.....	116
4.1.5. Goričan.....	117
4.1.5.1. Gudlinov vrt	118
4.1.5.2. Igla, Veliki Berek	119
4.1.5.3. Župnikov vrt.....	120
4.1.6. Hodošan	121
4.1.6.1. Staro groblje	121
4.1.6.2. Velika gorica	122
4.1.7. Macinec	124
4.1.7.1. Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije	124
4.1.8. Mala Subotica	133
4.1.8.1. Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije.....	133
4.1.9. Mihovljan.....	136
4.1.9.1. Crkva sv. Mihovila.....	137
4.1.10. Mursko Središće.....	159
4.1.10.1. Most.....	159
4.1.11. Nedelišće	160
4.1.11.1. Gradišće.....	162
4.1.11.2. Župna crkva Presvetog Trojstva.....	176
4.1.12. Podturen	191
4.1.12.1. Crkva sv. Martina	192

4.1.13. Prelog	200
4.1.13.1. Sjeverna zaobilaznica	203
4.1.13.2. Šljunčara Prelog	206
4.1.13.3. Župna crkva sv. Jakoba i kapela Svetog Duha (Svetog Trojstva).....	212
4.1.14. Strahoninec	227
4.1.14.1. Stara Ves	227
4.1.15. Sveti Juraj u Trnju.....	235
4.1.15.1. Bjelobrdski kulturni krug	236
4.1.15.2. Groblje Sveti Juraj u Trnju	243
4.1.15.3. Crkva sv. Jurja.....	256
4.1.15.4. Krošćić	260
4.1.16. Šenkovec	261
4.1.16.1. Čestinka.....	262
4.1.16.2. Sveta Jelena Šenkovec	263
4.1.17. Turčišće.....	291
4.1.17.1. Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I	292
4.2. GORNJE MEĐIMURJE.....	300
4.2.1. Lopatinec.....	300
4.2.1.1. Crkva sv. Jurja.....	300
4.2.2. Selnica.....	304
4.2.2.1. Crkva sv. Marka Evanđelista	304
4.2.3. Sveti Martin na Muri.....	312
4.2.3.1. Župna crkva sv. Martina biskupa	314
4.2.3.2. Groblje Sveti Martin na Muri (Položaj: kod župne crkve).....	330
4.2.4. Štrigova	333
4.2.4.1. Crkva sv. Marije Magdalene	338
4.2.4.2. Kapela sv. Jeronima	346
4.2.4.3. Štrigovčak.....	350
4.3. KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA	352
4.3.1. Legrad	352
4.3.1.1. Šljunčara Jegeniš (Legrad-Šoderica).....	355
4.4. NEUBICIRANA NALAZIŠTA	362
4.4.1. Šenkovečka skupina nalaza.....	362
4.5. NEPOTVRĐENA SREDNJOVJEKOVNA NALAZIŠTA	369
4.5.1. Hlapičina – Novi dvori.....	369

5. ZAKLJUČAK	383
6. POPIS ARHIVSKIH IZVORA I LITERATURE	385
6.1. Povijesni izvori	385
6.2. Knjige	386
6.3. Poglavlja u knjigama	388
6.4. Članci	389
6.5. Diplomski, magistarski i doktorski radovi	398
6.6. Arheološka dokumentacija	399
6.7. Arheološka izvješća	399
6.8. Internetski izvori	401
7. POPIS GRAFIČKIH PRILOGA	403
7.1. Slike	403
7.2. Karte	428
7.3. Tablice	431
7.4. Ostali prilozi	432

1. UVOD

Svrha rada „*Srednjovjekovna baština arheoloških spomenika, spomenika arhitekture i likovnih umjetnosti na prostoru Međimurja*“ bila je objediniti sveukupne, odnosno recentne spoznaje o arheološkoj i povijesnoumjetničkoj međimurskoj srednjovjekovnoj baštini, imajući u vidu činjenicu da trenutačno ne postoji publikacija takve tematike.

Proces rada temeljio se na sažimanju i interpretaciji informacija koje su prikupljene proučavanjem povijesnih izvora, na čitanju objavljene i neobjavljene arheološke (muzejske) dokumentacije te publikacija u obliku članaka u znanstvenim časopisima, zbornicima znanstvenih skupova, katalogima izložaba, znanstvenih monografija i dr.

S obzirom na nepostojanje usustavljene literature vezane uz tematiku rada, a često i potpuni izostanak ili nestanak arheološke dokumentacije, jedan od glavnih zadataka prilikom izrade rada bio je njihovo prikupljanje, sažimanje te sveukupno sagledavanje i procjenjivanje. Spomenuti je proces uključivao i revidiranje nekih pogrešnih informacija koje su još uvijek ustaljeni dio javnog i ponekad stručnog mnijenja glede međimurskog srednjovjekovlja.

Pristup izradi rada bio je interdisciplinaran, pri čemu su u najvećoj mjeri obuhvaćene humanističke discipline povijesti, arheologije i povijesti umjetnosti. Kako bi se materijalna građa srednjovjekovne međimurske baštine kao glavni predmet rasprave stavila u kulturni te prostorno-vremenski kontekst, dijelovi rada oslanjaju se na discipline poput kulturne antropologije i jezikoslovlja (etimologije), te na prirodoslovne znanosti, poput geografije. Rad je metodološki i tematski podijeljen na dva glavna dijela.

Prvi dio rada služi kao uvod za bolje razumijevanje materijalne srednjovjekovne arheološke i povijesnoumjetničke građe, kao glavnim predmetom rasprave, obrađenom u drugome dijelu koji je sastavljen kao katalog. Poblje, prvi dio rada uključuje dva poglavlja koja nose naslove „*Geografija Međimurja*“ i „*Srednjovjekovna povijest Međimurja*“. Prvo poglavlje podijeljeno je na potpoglavlja koja se odnose na geografske (prirodne i socijalne) čimbenike Međimurja danas. Poglavlje naslovljeno „*Srednjovjekovna povijest Međimurja*“ sastoji se od niza potpoglavlja, koja, s obzirom na njihov redosljed, najprije u kulturnom (antropološkom) smislu nastoje definirati prostor Međimurja te identitet njegovih stanovnika. Nadalje, pregledom povijesnih izvora nastoji se poblje sagledati prostor današnjeg Međimurja kroz povijesna

razdoblja. Povezana potpoglavlja donose kratak pregled arheoloških kultura na nalazištima u Međimurju od razdoblja prapovijesti, preko antike do srednjega vijeka. Pritom je pažnja usmjerena na vremenski kontinuitet nalazišta unutar današnjih naselja, što služi kao osnova za pretpostavku o ključnim prometnim pravcima na prostoru Međimurja kroz prošlost. Nadalje, značajan dio prvoga dijela rada usmjeren je na crkvene i političke odnose u srednjovjekovnom Međimurju, uloge plemićkih obitelji i pitanje oko postojanja viteških redova.

Metodologija primijenjena u ovome radu koristi znanstveno-istraživački pristup, kojim se obrađuje srednjovjekovna materijalna građa na prostoru Međimurja, koja je kataloški obrađena u drugome dijelu rada. Drugi dio rada je katalog srednjovjekovnih nalazišta i njihove baštine, pri čemu se građa detaljno analizira na temelju dostupne i relevantne literature. Arheološka nalazišta popisana u katalogu odnose se na srednjovjekovna arheološka nalazišta u širem smislu. U najvećoj mjeri to su nalazišta naseobinskog karaktera, nalazišta s materijalnim ostacima koji ukazuju na ljudsku djelatnost, nekropole uz crkve ili izvan konteksta crkava, nalazišta sa slučajnim pokretnim nalazima, ostatci profane arhitekture – utvrde, barokizirane gotičke crkve, ostatci srednjovjekovnih crkava i nalazišta s nestalim crkvama (srednjovjekovna sakralna arhitektura i njihova umjetnička baština koja se odnosi na arhitektonsko-skulpturalnu dekoraciju, crkveni inventar i zidno slikarstvo).

Katalog je iz praktičnog razloga podijeljen na dva dijela – naselja s arheološkim nalazištima u Donjem Međimurju i ona u Gornjem Međimurju. Unutar spomenute dvije cjeline, naselja i arheološka nalazišta usustavljena su abecednim redom. S obzirom na to da karakteri pojedinih nalazišta međusobno variraju, odnosno ponekad se vrste nalazišta preklapaju, u pogledu njihove sistematizacije nije pravljen razlika. Drugim riječima, na jednak način sistematizirana su nalazišta isključivo arheološkog značaja, nalazišta isključivo povijesnoumjetničkog značaja te ona gdje se nailazi na kombinaciju oba navedena slučaja (primjerice, čest je slučaj srednjovjekovne nekropole u neposrednoj blizini sakralne arhitekture iz toga perioda). U katalog je uključen Legrad u današnjoj Podravini, koji je geografski i kulturno pripadao Međimurju do novoga vijeka.

Najranije djelo koje se bavi poviješću Međimurja je novovjekovna kronika pavlina Josipa Bedekovića Komorskog, „*Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*“ iz 1752. godine. Uz hagiografiju svetog Jeronima Stridonskog, djelo donosi povijesni pregled Međimurja od vremena rimske antike do novog vijeka. U pogledu saznanja o baštini srednjega

vijeka u Međimurju, to djelo je značajno jer pruža informacije o pojedinim srednjovjekovnim sakralnim spomenicima, a sporadično se dotiče i položaja srednjovjekovnih utvrda.

Uvid u širi povijesni kontekst pružaju povijesni izvori poput „*Historia Salonitana*“ Tome Arhiđakona i „*De Administrando Imperio*“ Konstantina Porfirogeneta. Nadalje, kao bitan povijesni izvor ističe se popis župa zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine, koje je 1872. godine objavio Franjo Rački.

Za općenite podatke o povijesti Međimurja ključno je djelo autora Rudolfa Horvata „*Poviest Međimurja*“ iz 1907. godine, koje po prvi put objedinjuje do tada poznate činjenice o ovome prostoru unutar šireg povijesno-političkog konteksta. Na tim temeljima svoj rad razvijaju recentni autori poput Hrvoja Petrića i Ivana Srše, koji se u znanstvenom radu detaljnije bave pojedinim kulturnim aspektima navedene tematike, također u kontekstu materijalne baštine. Posebno značajan doprinos u vezi povijesti srednjovjekovnog plemstva Međimurja objavljuje Zoran Turk 2017. godine. U navedenom radu Z. Turk na temelju detaljnog proučavanja povijesnih izvora osporava ustaljene zablude o nastanku čakovečkog Starog grada.

Jedina publikacija koja donosi pregled arheoloških nalazišta i njihove materijalne baštine na prostoru Međimurja trenutno je „*Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*“, čije je posljednje izdanje objavljeno 1997. godine. Osim što je mnogo bitnih stavki registra zastarjelo, on općenito ima mnogo manjkavosti, kao što su pogrešne informacije (i u vrijeme objave). Popisana su i neka nalazišta čije se postojanje ne može provjeriti, tj. o kojima u muzejskim arhivima informacije ne postoje, te stoga ona nisu mogla biti predmetom bavljenja u ovome diplomskome radu.

Kada spominjemo baštinu na području Međimurja u povijesnoumjetničkom i arheološkom pogledu, nezaobilazan je rad Anđele Horvat koja u monografijama „*Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*“ (1956.) i „*Između gotike i baroka*“ (1975.) objedinjuje saznanja prikupljena prvim većim terenskim obilascima na području Međimurja. Prvenstveno, ta su saznanja većinom vezana uz sakralnu arhitekturu i vezanu umjetnost, no dio rada dotiče se i arheološke baštine. Za trenutne arheološke spoznaje u najvećoj su mjeri zaslužni Josip Vidović i Željko Tomičić. Josip Vidović se tijekom svoga rada, od kraja 1970-ih godina do 2000. godine, bavio arheološkim istraživanjima nalazišta na području Goričana, Turčišća, Preloga, Šenkovca i Hodošana. Uz prethodno navedeno, Željko Tomičić djeluje na nalazištima

nedaleko Šenkovca, u Svetom Jurju u Trnju, Nedelišću i dr. Njegov je fokus na nalazima tzv. bjelobrdskog kulturnog kruga, čemu posvećuje većinu svog znanstvenog rada, koji je objelodanjen u knjizi „*Bjelobrdski kulturni krug*“ (2019.).

Uz doprinos na području međimurske srednjovjekovne povijesti, Ivan Srša bavi se gotičkom arhitekturom i sakralnom umjetničkom baštinom Međimurja. Potrebno je istaknuti vrijedan primjer srednjovjekovne umjetničke baštine Međimurja – zidne oslike u kapeli sv. Jelene u Šenkovcu, kojima se Srša detaljnije bavi. Spomenicima srednjovjekovne sakralne arhitekture u novije vrijeme bavi se i Marijana Korunek u sklopu Konzervatorskog odjela u Varaždinu. Za doprinos ovim znanstvenim poljima zaslužan je i rad Muzeja Međimurja Čakovec, u sklopu kojeg se vrše arheološka istraživanja, pod stručnim vodstvom Branke Marcioš, više kustosice i voditeljice arheoloških zbirki. Arheološka istraživanja u Međimurju u recentno vrijeme provodi i Hrvatski restauratorski zavod.

2. GEOGRAFIJA MEĐIMURJA

2.1. Reljef i klima

Međimurje je pretežito nizinski kraj koji se nalazi na krajnjem sjeveru Republike Hrvatske. Omeđuju ga rijeka Drava na jugu i rijeka Mura na sjeveru i istoku. Zapadna granica je određena povijesno-etničkim čimbenicima koji razlikuju prostor Međimurja od susjedne Republike Slovenije. Međimurje je od ostatka Republike Hrvatske odvojeno Dravom, a rijeka Mura tvori granicu sa Slovenijom i Mađarskom. Dakle, Međimurje je prostor susretanja različitih kultura te društvenih i političkih cjelina. Takvo susretanje cjelina zapaža se i u morfološkim obilježjima navedenog prostora. Doticanje cjeline istočnih Alpa i Panonske nizine uvjetuje podjelu na brežuljkasti prostor Gornjeg Međimurja i na prostor zaravni Donjeg Međimurja.¹ Zapadnim dijelom regije dominira Gornje Međimurje s niskim brežuljcima do 347 metara nadmorske visine, čiji se najviši vrh naziva Mohokos (kod naselja Dragoslavec).² Padine brežuljaka su blage i usmjerene ka istoku. Raščlanjuju ih brojni vodeni tokovi koji se slijevaju prema jugu, tvoreći putove po sedimentnim stijenama.³ Zbog nestabilnosti takvoga terena, naselja se formiraju na padinama brežuljaka.⁴ Brežuljci Gornjeg Međimurja postupno prelaze u pleistocensku ravan središnjeg dijela Međimurja⁵ i naplavne nizine Mure i Drave na istoku.⁶ Naplavne nizine bile su sklone čestim poplavama te su se stoga naselja formirala na rubovima riječnih terasa. Ove se nizine i terase protežu prema istoku, u smjeru tokova Drave i Mure.⁷ Navedene geografske i morfološke karakteristike Međimurja (karta 1) bile su preduvjet za naseljavanje i razvoj toga područja od prapovijesti do danas.

¹ Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 8–9; Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 9

² Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 13; Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 9

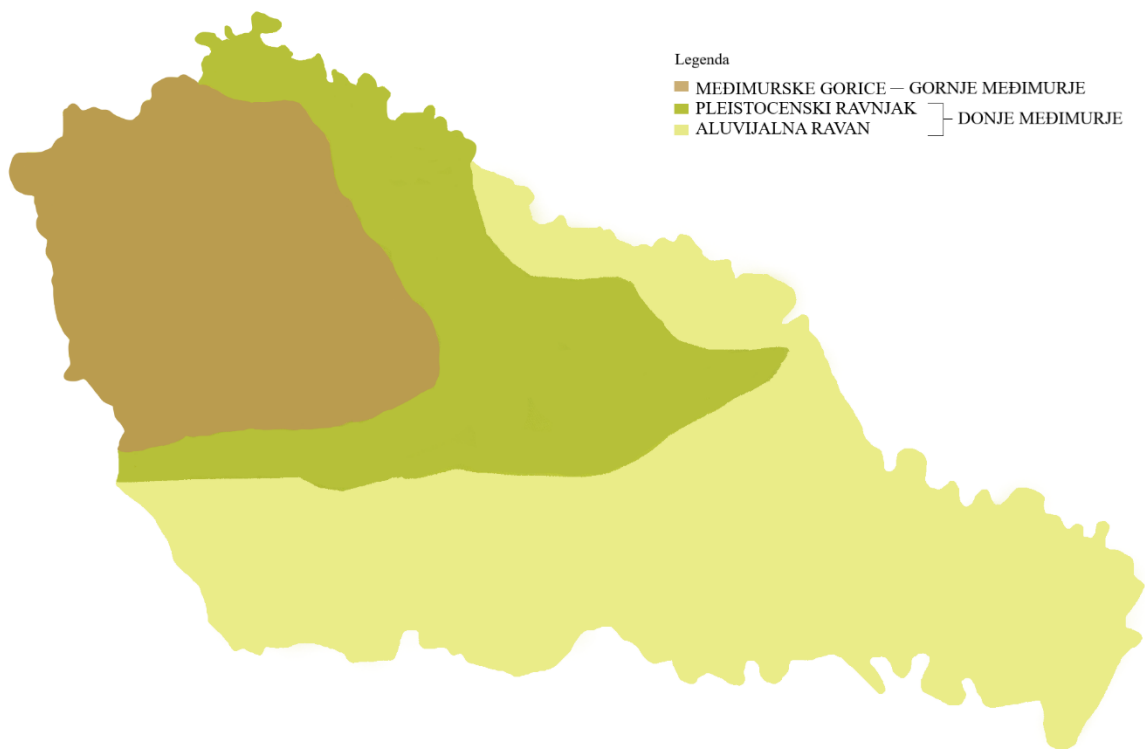
³ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 13; Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 7–8; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 9

⁴ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 13

⁵ „Posebnu važnost za proučavanje razdoblja paleolitika Europe imale su spoznaje o pleistocenskim oledbama. Pleistocen je razdoblje (oko 1.8 milijuna godina – 10 000 godina prije sadašnjosti) isprekidano s nekoliko većih oledbi (glacijala) te toplih razdoblja među njima (interglacijala) unutar kojih je moguće razlikovati niz manjih hladnijih (stadijali) i toplijih (insterstadijali) razdoblja.“ (Ivor Janković, Ivor Karavanić, *Osvit čovječanstva. Počeci našega biološkog i kulturnog razvoja*, Zagreb 2009., str. 43)

⁶ Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 8

⁷ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 13

Karta 1 Geografske cjeline Međimurja (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 8; Sabrina Nikolina Boj)

Prostor Međimurja je otvoren prema prostoru Panonske nizine u čijem se zaleđu nalaze perialpsko i alpsko područje.⁸ Takav doticaj morfoloških cjelina utječe na stvaranje reljefnih različitosti, koje uz smještaj između dvije rijeke utječu na stvaranje lokalnih klimatskih prilika. Unatoč specifičnosti terena, područje Međimurja moguće je, prema Koppenovoj klasifikaciji klime, opisati kao umjereno toplu, vlažnu klimu s toplim ljetima (Cfb).⁹ Takva klasifikacija nam ukazuje na činjenicu kako je panonski utjecaj daleko snažniji od alpskog, što pogoduje klimi izraženih godišnjih doba s vrućim ljetima i hladnim zimama.¹⁰ Iako se srednja temperatura u siječnju kreće između -2 i 0°C, brzi porast temperatura u ožujku i povoljna jesen određuju duljinu vegetacijskog ciklusa od početka ožujka pa sve do kraja studenog.¹¹ Zimi je česta pojava temperaturne inverzije prilikom čega se hlade prizemni slojevi zraka dok je temperatura viša u

⁸ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 14; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 9

⁹ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 13

¹⁰ *Međimurje*, Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/36846/> (pristup 17. kolovoza 2022.)

¹¹ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 14; *Međimurje*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39822> (pristup 17. kolovoza 2022.)

predjelima veće nadmorske visine. U proljeće je česta pojava mraz, a ljeti se pojavljuju oluje s tučom te magla. Temperatura u srpnju se u prosjeku kreće između 18 i 22°C, dok je sunčanih sati između 1800 i 2000 na godišnjoj razini. Ljetne oluje doprinose padalinama, čija godišnja količina iznosi od 700 do 1000 mm/m². Najčešći vjetrovi pušu sa sjevera i sjeveroistoka, a do izražaja dolaze u zimskim mjesecima.¹²

2.2. Hidrološko-geomorfološka struktura krajolika

Najznačajniji vodeni tokovi na prostoru Međimurja su rijeke Drava i Mura, koje se nalaze na rubovima navedenog prostora (karta 2).¹³ Mura i Drava počele su teći ovim krajem nakon recesije tzv. Panonskog mora. U pleistocenskom razdoblju, glacijacija je držala vodu u ledenom pokrovu nad Alpama, a zatim su, zbog otapanja ledenjaka, novonastale rijeke prenijele erozijski materijal s Alpa u tektonska uleknuća Panonske nizine. Tako se u Donjem Međimurju postupno razvila naplavna terasa koja danas ima poseban ekonomski značaj, a obje su sadržavale i količine zlata dostatne za ispiranje.¹⁴

Drava izvire u Italiji i nakon kratkog toka prelazi u Austriju, a zatim u Sloveniju. U Međimurje dotječe kod sela Trnovec, a kod Donje Dubrave prelazi u Podravinu. Drava je u gornjem toku, uzvodno od Međimurja, planinska rijeka koja obiluje ljetnim vodama, dok u Međimurju poprima obilježja nizinske rijeke. Nekadašnji rukavci Drave nestaju jer su 1982. i 1989. godine sagrađene hidroelektrane Čakovec i Dubrava. Otad su obale Drave zaštićene od poplava. Osim za dobivanje električne energije, područje hidroelektrane koristi se za turizam, promet i ribogojstvo.¹⁵ Rijeka Drava s pripadajućom aluvijalnom dolinom bogata je pijeskom i šljunkom, a starije obale Drave uz riječne terase bogate su i glinom.¹⁶ Važno je istaknuti kako Drava često mijenja svoje matično korito, što potvrđuje pomicanje toka sjeverno od Legrada čime je naselje prešlo na prostor Podravine.¹⁷ Također, tok Drave je povijesno bio smješten

¹² Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 14

¹³ *Ibid.*, str. 14

¹⁴ Emil Heršak, Joža Šimunko, »Međimurje – povijest, identitet i seobe«, u: *Migracijske teme* 6 (1990), str. 570

¹⁵ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 151–152

¹⁶ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

¹⁷ Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, u: *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, (ur.) Peter Štih, Žiga Zwitter, Ljubljana: Historical Association of Slovenia, 2014., str. 265

sjevernije nego danas te se spajao s Murom istočno od mjesta Domašinec, čineći prostor Donjeg Međimurja znatno manjim.¹⁸ Tok Drave u Međimurju iznosi oko 60 km, dok je tok Mure u Međimurju dugačak oko 78 km.¹⁹

Mura izvire u Austriji, teče kroz Sloveniju, a u Međimurje ulazi kod naselja Čestijanec.²⁰ Nakon 78 kilometara toka kroz Međimurje, u Dravu se ulijeva između Donje Dubrave u Međimurju i Legrada u Podravini, na lokaciji Veliki Pažut, koja je zaštićena kao posebni ornitološki rezervat.²¹ Do Podturna joj je obala strma, a dalje sve niža pa su još prije nekoliko desetljeća bile česte poplave, osobito na području oko Kotoribe. Danas je priobalje Mure zaštićeno obrambenim nasipima i kanalima.²² Rijeka Mura nije nepredvidiva u promjeni korita kao Drava, pa većih pomicanja uz granicu s Mađarskom nije bilo.²³ Za razliku od Drave, Mura nosi obilježja mirnije prepletene rijeke meandrirajućeg tipa.²⁴ Uz navedene rijeke, značajna je i rijeka Trnava te potoci Bistrec kod Donjeg Vidovca i Kotoribe, potok Berek kod Goričana te potok Sratka kod naselja Hodošan.

Pod utjecajem vodenih tokova, Gornje i Donje Međimurje imaju različit sastav tla. Većina tla na prostoru Gornjeg Međimurja su podzoli.²⁵ Podzoli su kiseli, praškasti i siromašni hranjivim tvarima što ih čini gospodarski nepovoljnima.²⁶ Takva vrsta tla je najraširenija na prostoru Europe, a nastaje pod utjecajem hladne i vlažne klime. U Donjem Međimurju dominiraju naplavna i močvarna tla različitih sastava. Takva tla su pogodna za uzgoj ratarskih kultura, no njihova kvaliteta se mijenja i umanjuje uporabom umjetnih gnojiva.²⁷

¹⁸ Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 8

¹⁹ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152; Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

²⁰ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152

²¹ Andreja Talan, »Čovjek i Mura – moguća istraživačka pitanja«, u: *Ekonomika i ekohistorija* 9 (2013), str. 67

²² Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152

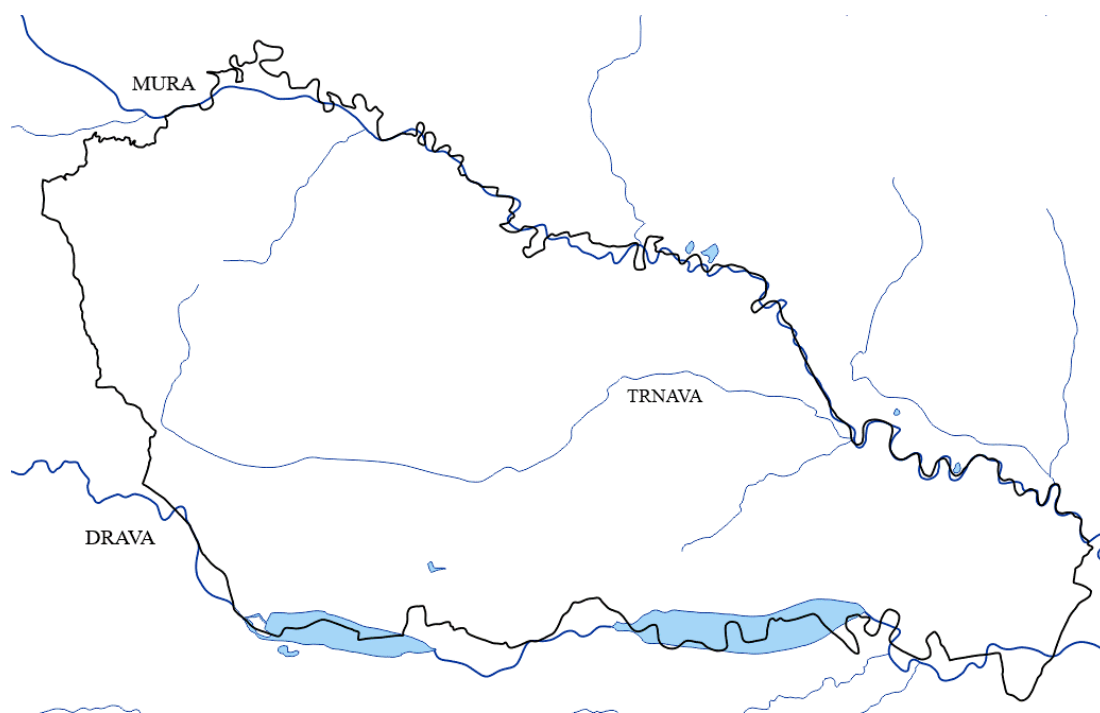
²³ Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 9

²⁴ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 4

²⁵ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

²⁶ *Podzol*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48973> (pristup 17. kolovoza 2022.)

²⁷ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

Karta 2 Rijeke Mura, Drava i Trnava (Međimurje, <https://d-maps.com/>, https://d-maps.com/pays.php?num_pay=4953&lang=en (pristup 9. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj)

2.3. Vegetacijska struktura i ruralni krajolik

Najznačajnija vegetacija na području Međimurja originalno su bile šume, s manjim udjelom otvorenih travnatih površina. Naplavnim područjima Donjeg Međimurja redovito su dominirale hrastove šume, dok su na višim područjima rasli brijest, grab i jasen. Šume bukvi i crnogorice su pak prevladavale u Gornjem Međimurju.²⁸ Vegetacija je stoljetnom obradom zemljišta reducirana na šumarke, dok je ostatak prenamijenjen u oranice, livade i pašnjake. Takvim slijedom događaja, Međimurje je postalo šumom jedan od najsiromašnijih krajeva Republike Hrvatske.²⁹

Manje od četvrtine ukupne površine zemljišnog pokrova Međimurske županije čini prirodna vegetacija, ponajviše u Gornjem Međimurju te uz rijeke Muru i Dravu,³⁰ a šume u Međimurju

²⁸ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

²⁹ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152; Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

³⁰ Tomislav Jogun et al., »Promjene zemljišnog pokrova u sjevernoj Hrvatskoj od 1981. do 2011. godine«, u: *Hrvatski geografski glasnik* 79 (2017), str. 46; Paula Moharić, *Interaktivna turistička karta Međimurske županije*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 3

pokrivaju samo 90 km² ili 13% ukupnog teritorija.³¹ Valja napomenuti kako je nekoć Međimurje obilovalo šumama. Međutim, to se drastično promijenilo uslijed porasta industrijalizacije, odnosno zbog potrebe za većom količinom obradive zemlje.³² Unatoč deforestaciji, još uvijek postoji osam različitih tipova šuma, u kojima su rasti hrast lužnjak, topola, joha, vrba i grab.³³ Međimurje je područje na kojemu obitavaju brojne autohtone biljne i životinjske vrste.³⁴ Razlozi tomu su povoljna klima i blizina rijeke Mure, što je važno za opstanak mnogobrojnih vrsta ptica, jer se radi o području koje obiluje hranom. Uz Muru, osim ptica, obitavaju i druge zaštićene vrste životinja.³⁵

Vrlo je visok udio poljoprivrednog zemljišnog pokrova (67%), što potvrđuje činjenicu o Međimurju kao tradicionalno agrarnom kraju.³⁶ Najvažnije kulture su krumpir, kukuruz, pšenica i uljana repica, a u Gornjem Međimurju prevladavaju vinogradarstvo i voćarstvo. Kod stočarstva se pozornost pridaje peradarstvu, svinjogojstvu i govedarstvu.³⁷

2.4. Promet

Međimurje je križište glavnih prometnih pravaca prema srednjoj Europi, istočnoj Europi i Mediteranu, zbog čega ga presijecaju ceste i željeznica (karta 3).³⁸ Autocesta koja povezuje Republiku Hrvatsku s Mađarskom prolazi istočnim dijelom Međimurja.³⁹ Kako bi navedeni prometni pravci bili funkcionalni, u funkciji su mostovi preko Drave i Mure, koji povezuju Međimurje s ostatkom Hrvatske te sa Slovenijom i Mađarskom. Na Dravi se nalaze mostovi kod Varaždina, Orehovice, Preloga i Donje Dubrave, a na Muri kod Murskog Središća,

³¹ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152

³² Silvestar Laci, »Donje Međimurje«, u: *Geografski glasnik* 24 (1962), str. 85; Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 131

³³ Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 15

³⁴ *Ibid.*, str. 15

³⁵ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 150

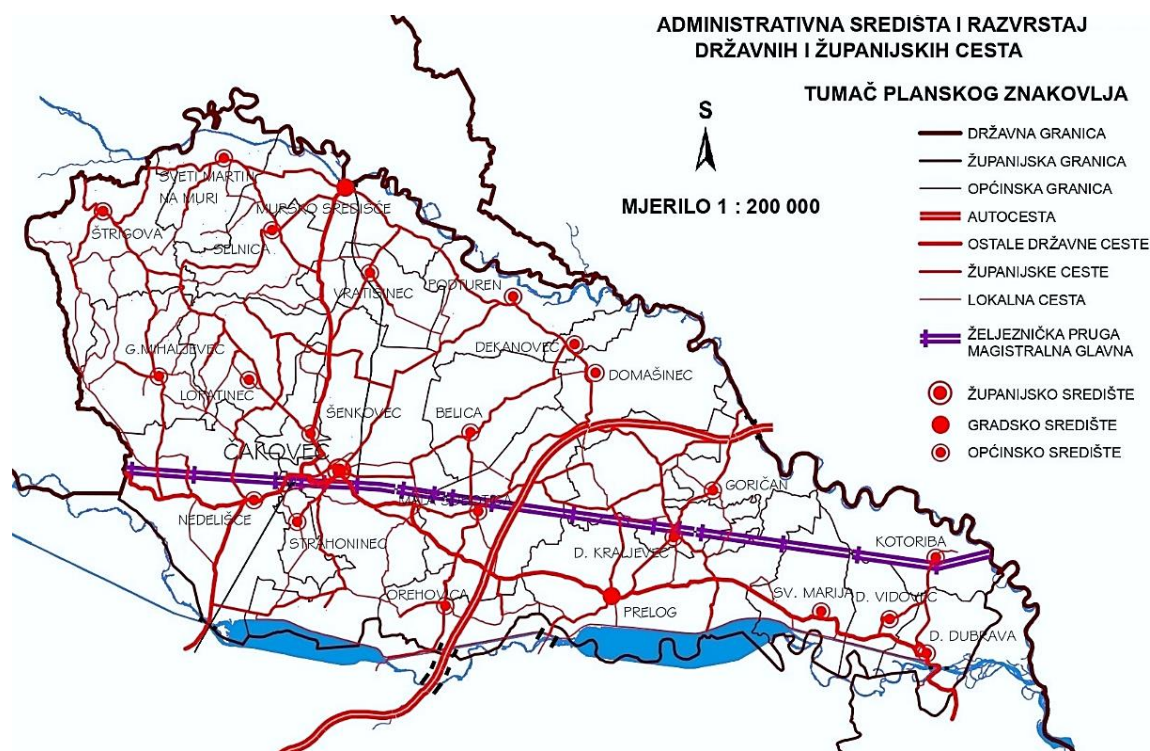
³⁶ Tomislav Jogun et al., »Promjene zemljišnog pokrova u sjevernoj Hrvatskoj od 1981. do 2011. godine«, u: *Hrvatski geografski glasnik* 79 (2017), str. 46; Paula Moharić, *Interaktivna turistička karta Međimurske županije*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 3

³⁷ Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 152

³⁸ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 6

³⁹ Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 122–123

Goričana i Kotoribe.⁴⁰ Međimurjem prolaze dvije željezničke pruge (Zagreb – Varaždin – Čakovec – Lendava i Ormož – Čakovec – Kotoriba – Nagykanizsa). Željeznička pruga se križa u Čakovcu prema Murskom Središću na sjeveru, Kotoribi na istoku, Macincu na zapadu te Varaždinu na jugu.⁴¹ Željeznički promet započinje s djelovanjem 1860. godine, kada kroz Međimurje prolazi dionica pruge od Budimpešte do Trsta. Iduća pruga gradi se 1885. godine kako bi povezala Međimurje s Varaždinom i Zagrebom, a treća povezuje Čakovec, Mursko Središće i Lendavu u Sloveniji. Najznačajniji prometni pravac koji vodi prema sjeveru do Mađarske je cesta Čakovec – Goričan – Letinja (mađ. *Letenye*), a zapadno prema Sloveniji značajan je pravac Čakovec – Macinec – Maribor.⁴²

Karta 3 Administrativna središta i razvrstaj državnih i županijskih cesta, Zavod za prostorno uređenje Međimurske županije, <http://zavod.hr/prostorni-plan-zupanije/> (pristup 16. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj

⁴⁰ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 448; Mario Šestak, *Povijesni zemljovid Međimurja*, Čakovec 2004., str. 118–119

⁴¹ Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 8

⁴² Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 148

2.5. Teritorijalno-politički i crkveni ustroj

U sastavu Republike Hrvatske, Međimurje je najsjevernija pokrajina, koja pokriva tek 729 km² što je čini i najmanjom u državi.⁴³ Najsjevernija točka Međimurja nalazi se na 46°33'17" sjeverne geografske širine, u Općini Sveti Martin na Muri. Iako rijeka Mura predstavlja granicu regije/županije, spomenuta točka prelazi rijeku. Najjužnija točka Međimurja nalazi se nešto južnije od Općine Donje Dubrava, na 46°17'20" sjeverne geografske širine. Najzapadnija točka je na 16°14'31" istočne geografske dužine, koja se nalazi u Općini Štrigova, dok je najistočnija točka na 16°51'30" istočne geografske dužine u Općini Kotoriba.⁴⁴

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, u Međimurju je živjelo 113 804 stanovnika, a gustoća naseljenosti je iznosila 156,11 st./km².⁴⁵ Time je Međimurje statistički određeno kao najgušće naseljeni kraj Hrvatske.⁴⁶ Prema recentnom popisu iz 2021. godine uočavamo pad broja stanovnika, koji sada iznosi 105 863. Gustoća naseljenosti prema tom broju iznosi 145,21 st./km², čime se status najgušće naseljenog kraja nije promijenio.⁴⁷ Gornje Međimurje obilježava manji broj i manja veličina naselja te veća prometna izoliranost. S druge strane, u Donjem se Međimurju nalaze grupirana i brojem stanovnika velika naselja, mreža naselja je gusta, a prometna povezanost je dobra.⁴⁸ Međimurska županija podijeljena je na tri grada i 22 općine (karta 4), unutar kojih se nalazi 131 naselje.⁴⁹ Najveće naselje i sjedište županije je grad Čakovec, koji, prema popisu stanovništva iz 2021. godine, ima 15 160 stanovnika.⁵⁰ Ostala naselja imaju značajno manji broj stanovnika, koji se u prosjeku kreće između 1000 i 2000.⁵¹ Iznimka su lokalna središta i gradovi Mursko Središće i Prelog sa po 3347 i 4041 stanovnika.⁵²

⁴³ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 5

⁴⁴ Luka Grmek, *Historijsko-geografski razvoj Međimurja*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021., str. 4

⁴⁵ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 5

⁴⁶ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 9

⁴⁷ *Prvi rezultati Popisa 2021.*, Popis '21, Državni zavod za statistiku, <https://popis2021.hr> (pristup 17. kolovoza 2022.)

⁴⁸ Silvestar Laci, »Razvoj naseljenosti Međimurja«, u: *Geografski glasnik* 44 (1982), str. 53

⁴⁹ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 5; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 449

⁵⁰ *Prvi rezultati Popisa 2021.*, Popis '21, Državni zavod za statistiku, <https://popis2021.hr> (pristup 17. kolovoza 2022.)

⁵¹ Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 7

⁵² *Prvi rezultati Popisa 2021.*, Popis '21, Državni zavod za statistiku, <https://popis2021.hr> (pristup 17. kolovoza 2022.)

Sukladno podacima, Međimurje možemo opisati kao agrarnu regiju u kojoj dominiraju seoska naselja s tri veće urbane cjeline (karta 5).⁵³

Dominantna vjerska organizacija u Međimurju je Rimokatolička Crkva. Međimurje je od začetka svog crkvenog ustrojstva pa do 1997. godine pripadalo Zagrebačkoj biskupiji, a potom i nadbiskupiji. Međimurje 1997. godine potpada pod novu Varaždinsku biskupiju, koja obuhvaća Međimursku, Varaždinsku i Koprivničko-križevačku županiju. Na području Međimurja postoje Štrigovski, Čakovečki i Preloški dekanat s trideset župa.⁵⁴

Karta 4 Općine u Međimurskoj županiji (*Gradovi i općine u MŽ*, Međimurska županija, <https://medjimurska-zupanija.hr/gradovi-i-opcine-u-mz/> (pristup 9. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj)

⁵³ Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003., str. 7; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 9

⁵⁴ Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 108–109; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 447

3. SREDNJOVJEKOVNA POVIJEST MEĐIMURJA

3.1. Horonim „Međimurje“

Horonim Međimurje danas se uglavnom percipira kao jednoznačan pojam.⁵⁵ Međutim, naziv Međimurje nema jedinstveno objašnjenje u smislu njegova porijekla i značenja.⁵⁶ Riječ „Međimurje“ ne spominje se u povijesnim izvorima prije novoga vijeka, to jest ta slavenska inačica toponima nije se upotrebljavala. Umjesto toga, koriste se opisni oblici na latinskome jeziku koji označavaju prostor između rijeka Mure i Drave.⁵⁷ Najstariji povijesni izvor koji izravno spominje Međimurje jest isprava kraja Emerika iz 1203. godine, u kojoj se koristi formulacija „*inter Muram et Dravam*“,⁵⁸ koja se nastavlja koristiti i u narednim stoljećima. Prema tome, prostor Međimurja u najranijim zapisima označuje se i navodi hidrografskim granicama. Također, za Međimurje se od 17. stoljeća koristi latinski termin „*insula*“, što je ujedno i najčešći naziv za Međimurje u latinskim tekstovima.⁵⁹ Sukladno tome, varijante toga naziva zadržale su se i u mađarskoj (mađ. *Muraköz*) i njemačkoj toponimiji (njem. *Murinsel*). Dakle, pojam Međimurja se u svome prenesenom značenju referira na područje okruženo vodom, što ukazuje na percepciju, odnosno opis izoliranosti navedenog područja i njegovih stanovnika.⁶⁰ Prema tome, dugotrajna geografska izoliranost stanovništva Međimurja kao rezultat će imati „... *snažan odraz na politički, kulturni i socio-psihološki razvitak Međimurja i Međimuraca.*“⁶¹

Najraniji kartografski izvor koji spominje Međimurje jest karta isusovca Stjepana Glavača iz 1673. godine (karta 6).⁶² Pavlin Josip Bedeković 1752. godine objavljuje samostalnu kartu

⁵⁵ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 12

⁵⁶ Zvonimir Bartolić, »Toponim Međimurje«, u: Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave*, Čakovec 1998., str. 281

⁵⁷ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 15; Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 4

⁵⁸ *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen III. Diplomata annorum 1201 – 1235*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1905., str. 35

⁵⁹ Zvonimir Bartolić, »Toponim Međimurje«, u: Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave*, Čakovec 1998., str. 295–296

⁶⁰ Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 12

⁶¹ Emil Heršak, Joža Šimunko, »Međimurje – povijest, identitet i seobe«, u: *Migracijske teme* 6 (1990), str. 570

⁶² Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 13

Međimurja u svome djelu „*Natale solum magni Ecclesiae Sancti Hieronymi*“ (karta 7). Inačica na karti Stjepana Glavača, „*Insula seu Muraköz seu Megymorie*“, redom spaja latinski naziv za otok, mađarski pojam za zemlju uz Muru te slavenski horonim.⁶³ U ovome slučaju, Međimurje je zabilježeno u inačici „Međimorje“, a tako ga i najčešće izgovara lokalno stanovništvo. Prema tome, radi se o interpretaciji latinske riječi za otok, a sastoji se od prijedloga „medji“ (između) te imenice „morje“ (more).⁶⁴ Dakle, riječ je o prenesenom značenju prostora izoliranog vodom. Inačica „Međimorje“ se u kajkavskom jeziku redovito upotrebljava do kraja 19. stoljeća.⁶⁵ Termin „Međimorje“ (*Megymorie*) koristi i Josip Bedeković:

„*Dixi paulo ante districtum hunc vocari Insulam Muro-Dravanam quamvis etiam per antonomasyam a principali ejusdem Castro Insula Chaktornyensis vocitetur quae in Sclavonico seu Croatico idiomate Medyumorje, in Hungarico vero Muraköz appellatur.*“⁶⁶

Prema Bedekovićevu citatu, u kojem se Međimurje opisuje kao otok s utvrdom (*Insula Csaktornyensis*),⁶⁷ moguća je pretpostavka kako je osim prema poziciji između dvije rijeke, nadimak „otok“ Međimurje zadržalo prema čakovečkoj utvrdi koja je po funkciji bila vodena utvrda (njem. *Wasserburg*). Također, Bedeković navodi kako su kao naziv za Čakovec raniji novovjekovni autori koristili indikativan izraz „*Aquama*“.⁶⁸

⁶³ Zvonimir Bartolić, »Toponim Međimurje«, u: Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave*, Čakovec 1998., str. 291–292; Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 13

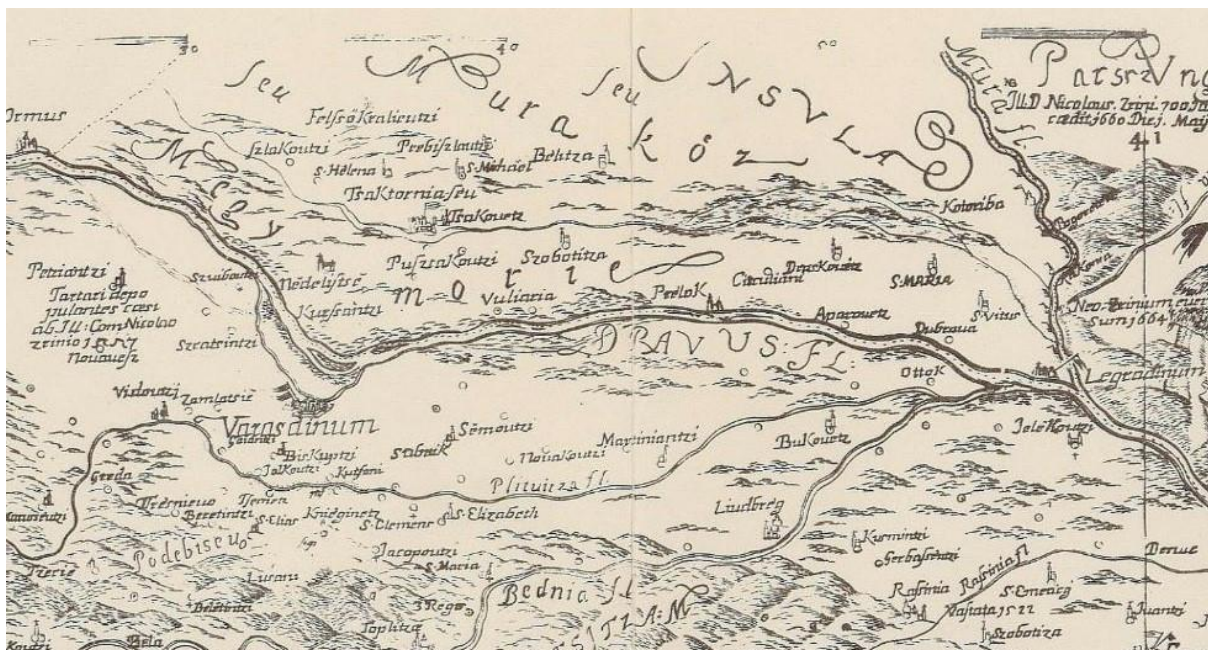
⁶⁴ Na kajkavskome dijalektu riječ meja znači granica. Prema tome, „Međimorje“, kao prostor razgraničen vodom od okolnog područja, interpretira se kao otok (lat. *insula*).

⁶⁵ Luka Grmek, *Historijsko-geografski razvoj Međimurja*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021., str. 8; Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 8

⁶⁶ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752. str. 195; „*Rekoh malo prije da se ovaj okrug zove Insula Muro-Dravana (iako se antonomazijom po svojoj glavnoj utvrdi naziva i Insula Csaktornyensis), koji se na slavenskom ili hrvatskom jeziku zove Medgyumorje, na mađarskom pak Muraköz ...*“ (Josip Bedeković Komorski, *Komorski, Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 186); Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 246

⁶⁷ Čakovečki Stari grad

⁶⁸ Wolfgang Lazius, *Commentariorum. Reipub. Romanae Illius, in Exteris Prouincijs, Bello Acquisitis, Constitutae, Libri Duodecim*, Basileae 1551., str. 1169–1170; Josip Bedeković Komorski, *Komorski, Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 188

Karta 6 Stjepan Glavač, *Zemljovid Hrvatske, Nova hactenus editarum ... regni Sclavoniae et Croatiae... descriptio*, 1673., sign. F S-JZ-XVII-10 (detalj)

Karta 7 *TABULA TOPOGRAPHICA INSULAE MURO - DRAVANAE ...* (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 190)

S druge strane, „Međumurje“ (*Medjumurje*) varijanta je ovog horonima koja više nije u uporabi. Nastala je prilagodbom termina za standardni hrvatski jezik, a koristila se početkom 20. stoljeća.⁶⁹ U svakodnevnoj i službenoj uporabi danas se koristi izraz „Međimurje“, koji se sastoji od prijedloga „međi“ i imenice „Mura“. Tako hidronim Međimurje opisuje prostor između Drave i Mure, ili pak oko Mure. Razlog zašto pojam ne uključuje Dravu može se objasniti na praktičan način, jer je ona eponim za susjednu Podravinu.⁷⁰

U prilog dodatnom pokušaju objašnjenja hidronima „Međimorje“, ne treba smetnuti s uma činjenicu kako je rijeka Drava izuzetno sklona meandriranju i poplavama, što je nekoć trebalo predstavljati prepreku između Međimurja te ostatka hrvatskog prostora. (Za razliku od Drave, Mura je mirna rijeka koju je jednostavno kontrolirati.) Usto, značajan dio Međimurja nekoć je bio prekriven močvarnim područjima. Sve to može stvoriti percepciju da vode u Međimurju to područje više odvajaju, nego spajaju s okolnim regijama, pri čemu stanovnici Međimurja svoj prostor mogu percipirati kao da je otok ili poluotok, okružen morem.⁷¹

3.2. Zbivanja na prostoru Međimurja od prapovijesti do srednjega vijeka

3.2.1. Međimurje u mreži europskih i transeuropskih prometnica

Prirodna obilježja međimurskog područja bila su pogodna za njegovo trajno naseljavanje, ali su i doprinijela oblikovanju toga prostora kao prometnog središta, mjesta gdje se križaju prometnice iz šire regije. Čimbenici koji su to omogućili su obradivo tlo, pretežito ravničarski kraj te činjenica da oblik Međimurja definiraju rijeke Mura i Drava, tvoreći njegove prirodne granice. Prema svemu navedenom, Međimurje je kao funkcionalna i cjelovita mikroregija funkcioniralo od prapovijesti.⁷² Na makroregionalnoj razini, Međimurje se kao prostor s riječnim prijelazima na rijekama Dravi i Muri isticalo kao važan tranzitni prostor. Naime, kroz prostor Međimurja prolazile su glavne komunikacije iz smjera Karpatske kotline i stepa

⁶⁹ Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 16

⁷⁰ Zvonimir Bartolić, »Toponim Međimurje«, u: Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave*, Čakovec 1998., str. 284; Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 8

⁷¹ U kajkavskom dijalektu, za riječ koja bi opisivala pojam velike vodene površine, koristio bi se izraz prenesenog značenja („morje“).

⁷² Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 5

središnje Azije prema području Mediterana, a također je bila aktivna i veza s jantarskim putem, do obala Baltičkog mora. Uz navedeno, Međimurje je bilo svjedok kretanja iz smjera Podunavlja (jugoistok) prema Alpama (sjeverozapad) i obratno. Glavni prometni putovi na prostoru Međimurja bili su od ključnog značaja za povijesna, etnička i kulturna kretanja koja su se odvijala u prošlosti. Ti procesi jednako su utjecali na Međimurje, kao i na prostore koje je ono povezivalo.⁷³

Iz novovjekovnih povijesnih izvora doznaje se za sljedeća mjesta, za koja, međutim, nije spomenuto kada su nastala: *Strido* (Štrigova),⁷⁴ *Aquama* (Čakovec),⁷⁵ *Mariniana* (između Svete Marije na Muri i Donjeg Mihaljevca),⁷⁶ *Carrodunum* (Legrad)⁷⁷ i *Halicanum* (Sveti Martin na Muri).⁷⁸ Kao što je spomenuto ranije, Međimurje je bilo jedno od mjesta križanja prometnih putova od prapovijesti, a točni komunikacijski putovi mogu se pouzdano pratiti od razdoblja antike (karta 8 i 9). Ističu se putovi koji vode do bitnih centara, kao što su: *Aquileia*, *Carnuntum* (Petronell-Carnuntum u Austriji), *Aquincum* (Budimpešta), *Mursa* (Osijek), *Aquae Iasae* (Varaždinske Toplice), *Siscia* (Sisak). Ako se kao ishodišna točka uzme Čakovec, tj. *Aquama*, može se pratiti put prema zapadu do Akvileje po punktovima: *Aquama* – *Curta* (Ormož ili Središće ob Dravi) – *Poetovio* (Ptuj) – *Emona* (Ljubljana) – *Aquileia* (Akvileja). Sjeverno vodi cesta *Aquama* – *Halicanum* – *Carnuntum* (Petronell-Carnuntum). Južno vodi cesta *Aquama* – *Aquae Iasae* (Varaždinske Toplice) – *Siscia* (Sisak). Zapadno vode dva glavna smjera, jedan do *Aquincuma* (Budimpešta), a drugi u smjeru *Iovia* (Ludbreg) – *Mursa*.

⁷³ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistrski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 7

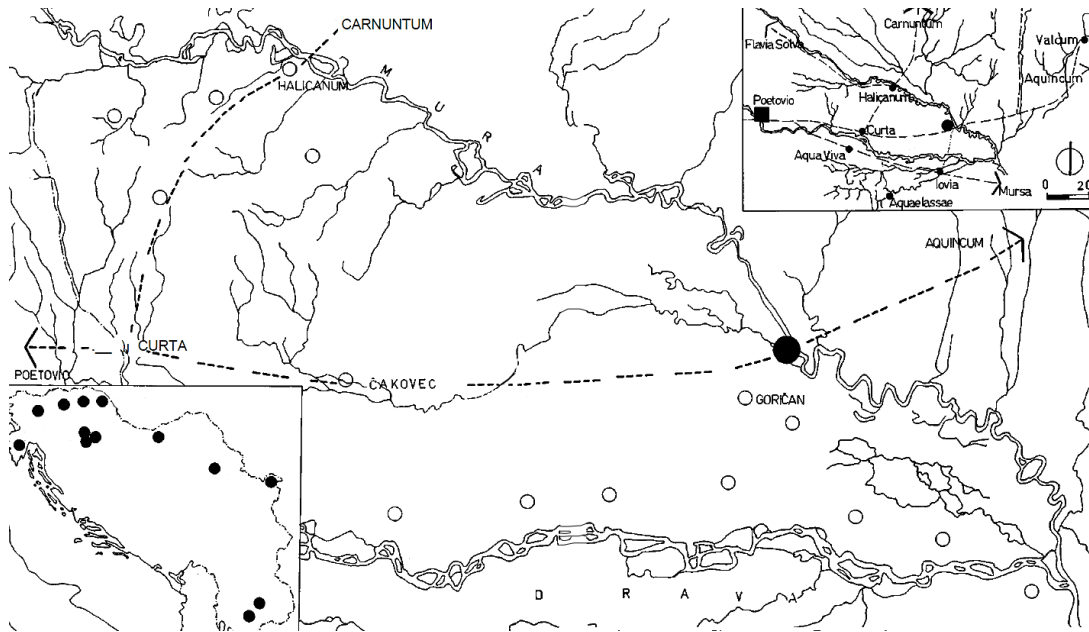
⁷⁴ „... in Latino vero absque immutatione nomenclaturae ab antiquo, atque ab immemorabili mortalium tempore habitae, appellatum.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 174)

⁷⁵ Wolfgang Lazius, *Commentariorum. Reipub. Romanae Illius, in Exteris Prouincijs, Bello Acquisitis, Constitutae, Libri Duodecim*, Basileae 1551., str. 1169–1170; „*Modernum oppidum Csaktornyense antiquitus, Romanorum forte tempore, Aquama ... dicebatur ...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 197)

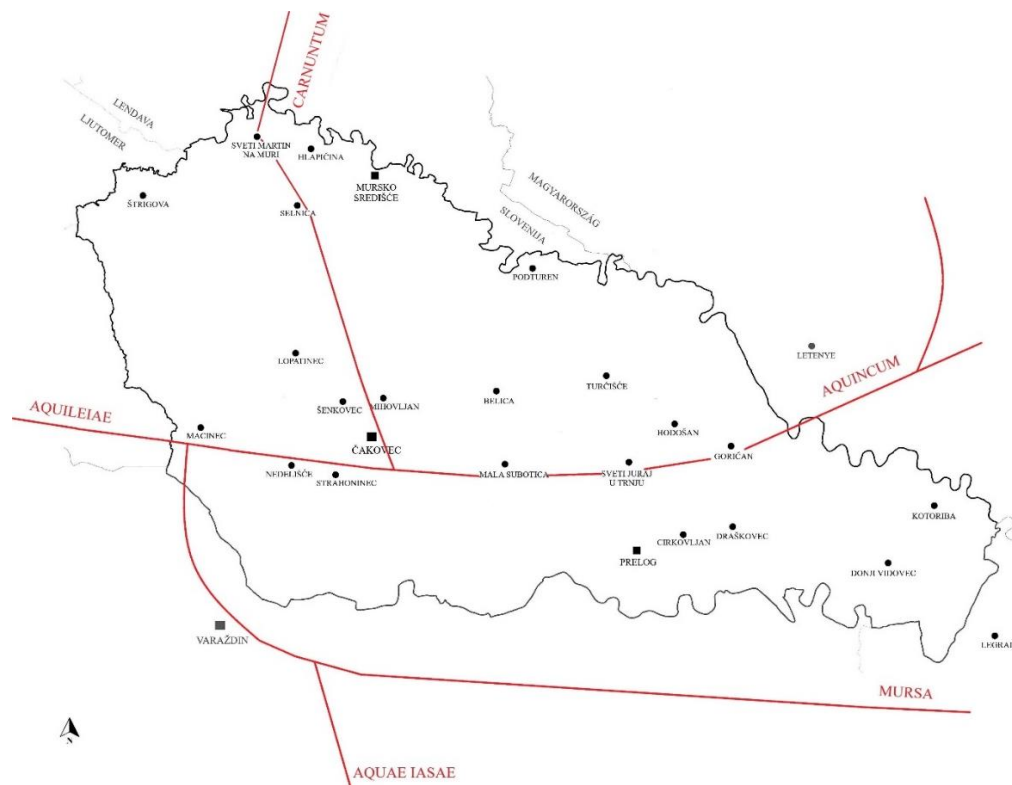
⁷⁶ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 286

⁷⁷ „*Carrodunum est hodierna Civitas Legrad ...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 281)

⁷⁸ *Arheološka zona Sveti Martin na Muri – antički Halicanum*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7526> (pristup 15. srpnja 2022.)

Karta 8 Karta Međimurja s prikazom rimskih cesta (Željko Tomičić, »Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 15 (1982), str. 23–24; Sabrina Nikolina Boj)

Karta 9 Komunikacijski putovi koji vode iz Međimurja od razdoblja prapovijesti, antike i srednjeg vijeka (Sabrina Nikolina Boj)

3.2.2. Mlađe kameno doba

Najranija naselja na prostoru današnjeg Međimurja potječu iz vremena mlađeg kamenog doba (3400. – 2400. g. pr. Kr.), ali na njih ukazuju tek slučajni arheološki nalazi, koji su dugo bili u privatnoj kolekciji, zbog čega se ne može utvrditi točan položaj nalazišta. Radi se o naseljima koja su bila smještena na prirodno zaštićenim uzvisinama Gornjeg Međimurja te na povišenim aluvijalnim terasama uz lijevu obalu Drave.⁷⁹ U vrijeme neolitika, na području Međimurja može se pratiti nekoliko arheoloških kultura, kao i njihovu povezanost s kulturama okolnih područja.⁸⁰ „*Prostor Međimurja stoga kroz čitavo razdoblje neolita treba promatrati s aspektom preklapanja, prožimanja i interferencije kulturnih strujanja koja su se osjećala iz balkansko-podunavskog, panonskog i alpskog prostora.*“⁸¹

3.2.3. Bakreno doba

Više stvari je poznato o razdoblju bakrenog doba na prostoru današnjeg Međimurja, koje obilježavaju migracije stanovništva iz balkansko-maloazijskog prostora te iz srednje i zapadne Europe, pri čemu se pridošli narodi asimiliraju sa starosjediocima. Dakle, u to vrijeme dolazi do značajnih promjena u etničkom i kulturnom kontinuitetu ljudi na tome prostoru, uslijed čega neolitičke kulture prestaju postojati.⁸² U središnjem dijelu slavonskog prostora te u zapadnoj Hrvatskoj, u naseljima na brežuljcima, kao i u spiljama, prostirala se lasinjska kultura (2400. – 1900. g. pr. Kr.) Arheološki tragovi koji se datiraju u vrijeme eneolitika u Međimurju ukazuju na postojanje naselja tipa tel na višeslojnom nalazištu jugoistočno od Goričana.⁸³

⁷⁹ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 35–37; Ivana Puzak, »Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju«, u: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 19

⁸⁰ „*Naime, Međimurje je očito živjelo kao i ostali prostor Transdanubije. Stoga se ono u ranom stupnju neolita najvjerojatnije uključilo u sferu kasnostarčevačke kulture, koja predstavlja manifestaciju balkansko-podunavskog kulturnog kompleksa ... U srednjem stupnju neolita Međimurje je u sklopu srednjeevropskog kruga linearne keramike (korenovska kultura), a na prelazu u kasni stupanj neolita ono je vjerojatno ponovo u sferi brezovljanskog tipa sopotske kulture i klasične sopotske kulture, dakle ponovo manifestacije balkansko-andalonskog kulturnog kruga, ali je u čitavoj Transdanubiji kasnije neolit prezentiran tzv. zongö-várkony-lengyeljskom kulturom. ... Sa sjevera mogle su u neolitu dolinama rijeka Drave i Mure dolaziti utjecaji iz tzv. istočno alpsko-lengyeljskog kruga.*“ (Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 42)

⁸¹ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 42

⁸² *Ibid.*, str. 43

⁸³ Ivana Puzak, »Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju«, u: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 20

3.2.4. Brončano doba

U ranom brončanom dobu (1800. – 1300. g. pr. Kr.) na području predgorja istočnih Alpa te jugozapadne Panonije, pojavljuje se lencska kultura (1700. g. pr. Kr.), čije je porijeklo u današnjoj Austriji. To je razdoblje kada se odvijaju velike migracije (doseljavanja) naroda, koje su se na ovome prostoru očitovale 1500. – 1300. g. pr. Kr., nakon čega se formiraju različite etničke skupine, koje će imati utjecaja diljem Europe. U razdoblju brončanog doba dolazi do još većih promjena unutar društva. Počinje se stvarati socijalna hijerarhija, potaknuta proizvodnjom i uporabom metala i drugih sirovina. Stvara se mreža trgovačkih veza uslijed razvoja tehnologije u obradi zlata, bakra, cinka i jantara.⁸⁴ Na prostoru Hrvatske može se pratiti ilirsko-panonski kulturni krug. Višeslojno nalazište naseobinskog karaktera nedaleko Goričana također ukazuje na postojanje brončanodobnog naselja.⁸⁵

Pokretni arheološki materijal tipičan za lencsku kulturu pronađen je na višeslojnom arheološkom nalazištu kod Goričana. Nalazište koje se datira u srednje brončano doba je u okolici Preloga.⁸⁶ Nadalje, kasno brončano doba karakterizira kultura polja sa žarama (1300. – 700. g. pr. Kr.), čije je obilježje ritus incineracije. Najveći broj vrijednih nalaza, pronađenih u velikim nekropolama ili u ostavama, datira se upravo u razdoblje kulture polja sa žarama, između 1300. i 700. g. pr. Kr.⁸⁷ Tragovi naselja i ostave otkriveni su u Peklenici. Ostava Peklenica datira se u 13. st. pr. Kr., a većinu nalaza čini oružje izrađeno od metala, te manji broj zavjetnih metalnih predmeta. Još jedna ostava pronađena je u Belici i datira se u 11. st. pr. Kr. Nadalje, posljednji horizont kulture polja sa žarama prati se u nalazištu s tumulima kod Turčišća (Dvorišća). Slučajni brončanodobni nalazi pronađeni su u Čakovcu, Šenkovcu, Belici, Palinovcu, Domašincu i Donjem Kraljevcu. Još jedna ostava nalazi se u Legradu u Koprivničko-križevačkoj županiji.

⁸⁴ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 47–48

⁸⁵ *Ibid.*, str. 44

⁸⁶ *Ibid.*, str. 48

⁸⁷ *Ibid.*, str. 49

3.2.5. Željezno doba

Željezno doba dijeli se na starije ili halštatsko (kraj 8./početak 7. st. pr. Kr. – 450. g. pr. Kr.) i mlađe ili latensko (450. g. pr. Kr. – 100. g. pr. Kr.) Starije željezno doba obilježeno je još jednim velikim migracijskim valom s istoka Europe, tračko-kimerijskim prodorom. To je žarište iz kojeg dolazi nova tehnologija metalurgije željeza (kao i nove tehnike obrade i ukrašavanja), te novi način ratovanja na konjima. Ovo razdoblje u velikoj mjeri obilježavaju razvoj rudarstva, metalurgije, trgovine kao i daljnji razvoj socijalne hijerarhije. Naime, u tome procesu nastaje društveni sloj moćnih vladara-ratnika, što potvrđuje velik broj kneževskih grobova s mnoštvom grobnih priloga. Prostor Međimurja (kao i zapadnu Podravinu te središnju Slavoniju) obilježava kulturni kompleks grupe Martijanec-Kaptol, koji se nalazi ponad slojeva kulture polja sa žarama.⁸⁸ Kultura Martijanec-Kaptol usko je povezana s halštatskom kulturom srednje Europe, kao i s utjecajima egejskog prostora. Na prostoru Međimurja istražene su nekropole na nalazištima kod Goričana,⁸⁹ Hodošana, Turčišća (Dvorišća), Čehovca, Čukovca i Donjeg Mihaljevca.⁹⁰ Radi se o pojedinačnim paljevinskim nekropolama s grobnim humcima (iznad urne s pepelom, uz koju su položeni grobni priloz, podignut je zemljani grobni humak). Prepoznaju se tri glavna tipa naselja: na brežuljcima Gornjeg Međimurja pronađena su naselja u tipu gradišta (Ciganščak, Gradiščak), zatim nalazišta tipa tel, koja su višeslojnog karaktera (Goričan), a treći tip naselja karakterizira smještaj u ravničarskim predjelima (radi se o naseljima horizontalne stratigrafije, primjerice nalazište na koti 143 uz potok Berek, jugoistočno od Goričana).⁹¹

Mlađe željezno doba započinje otprilike kada krajem 4. stoljeća započinju seobe Kelta iz zapadne Europe, koji pritom osvajaju prostore, naseljavaju ih te se asimiliraju s autohtonim stanovništvom, tj. ilirsko-panonskim plemenima. Kelti su imali velik utjecaj po pitanju

⁸⁸ Željko Tomičić, »Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1882. god. (II)«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1895), str. 29–30

⁸⁹ Josip Vidović, »Arheološka istraživanja u Međimurju u 1978. godini«, u: *Muzejski vjesnik* 2 (1979), str. 35–37

⁹⁰ Ivana Puzak, »Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju«, u: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 21–25; Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 4; Josip Vidović, »Sondažno istraživanje skupine tumula kod Donjeg Mihaljevca u Međimurju 1984. god. (preliminarni izvještaj)«, u: *Muzejski vjesnik* 8, str. 55

⁹¹ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistrski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 59–61; Željko Tomičić, »Rezultati arheoloških terenskih rekonosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)«, u: *Muzejski vjesnik* 5 (1982), str. 48

inovacija u metalnoj (željeznoj) industriji. Poblize, Kelti su sa sobom donijeli tehnologiju kovanja, pri čemu se željezo termički obrađuje te se dobiva čvršća kovina. Dolazi do raznovrsnije produkcije nakita, pri čemu se počinje koristiti emajl. Usto, Kelti na ovome području prvi koriste lončarsko kolo.⁹² Arheološka nalazišta iz mlađeg željeznog doba nalaze se u Domašincu i u Dvorišću (kod Turčišća). Kod Domašinca slučajno su pronađeni ulomci keramike rađene na lončarskom kolu, koja se datira u vrijeme srednjeg latenskog razdoblja. Jedna posuda pronađena u Domašincu tipološki je identična posudi pronađenoj u nekropoli kod Goričana. Prilikom istraživanja nalazišta Dvorišće – Turčišće, pronađene su brončane narukvice koje se datiraju u latensko razdoblje.⁹³ Arheološka istraživanja potvrđuju postojanje biritualnih ukopa. Poblize, dio grobova su paljevinski s grobnim prilozima, kao što je slučaj i u halštatskom razdoblju, ali pronalaze se i skeletni ukopi, također s prilozima. S obzirom na bogate nalaze oružja pronađenih u grobnim humcima, zaključuje se kako su oni bili odraz vojnog uređenja društva, što je tipično i za ostale razvijene kulture toga vremena na prostorima Europe.⁹⁴

3.2.6. Kraj latenskog razdoblja i početak rimske antike

Prostor Međimurja u razdoblju željeznog doba nije istražen u mjeri da bi se mogli iznijeti cjeloviti zaključci o onodobnim plemenima. Međutim, u vremenu ekspanzije rimske države u vremenu oko 1. stoljeća, na prostoru današnjeg Međimurja obitavalo je stanovništvo kod kojih se u materijalnoj kulturi prepoznaju keltska obilježja. Smatra se kako je na prostoru Međimurja obitavalo pleme Panona, odnosno u užem smislu starosjedilačko ilirsko pleme Sereta, čija kultura potječe iz starijeg željeznog doba.⁹⁵

„Ovo pleme ... u Međimurju nije imalo naselje tipa grad, dakle urbanog karaktera. Bilo je udruženo u rodove okupljene oko određenih središta. Veliki grobni humci u okolici Goričana, a posebno oni zapadno od sela Čehovca, koji po veličini nalikuju gotovo naseljima ... uz

⁹² Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 13

⁹³ Ivana Puzak, »Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju«, u: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 25–26

⁹⁴ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 63

⁹⁵ „*Serretes*“ se prevodi kao „Riječani“, ljudi koji žive uz rijeke. (Antun Mayer, »Iasi«, u: *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 16 (1935), str. 70–72)

*prisustvo gradinskih naselja s vidljivim ostacima fortifikacije (Selnica – Gradišće) ukazuje na postojanje rodovske aristokracije.*⁹⁶

Do vremena dolaska Rimljana, Sereti su živjeli u kontaktu s Keltima, čije su se zajednice postupno asimilirale.⁹⁷

Tragovi antičkih Rimljana na prostoru Panonske nizine postoje najkasnije od 2. st. pr. Kr., a nakon kontinuiranog te uspješnog sukobljavanja s autohtonim stanovništvom krajem 1. st. pr. Kr., Rimljani proširuju prostor Ilirika do granice s rijekom Dravom. Posljednji zabilježeni ustanak autohtonog stanovništva Ilirika protiv Rimljana zbio se za vrijeme Batonskog rata, tj. ustanka (*bellum Batonianum*) između 6. i 9. godine. Tada Rimljani tijekom 1. stoljeća postupno savladavaju protivnike te utvrđuju vlast na prostoru između Drave i srednjeg toka Dunava, što uključuje i prostor današnjeg Međimurja, na kojem su obitavala plemena Kelta i Panona.⁹⁸

Kada se govori o današnjem Međimurju u doba rimske antike, nezaobilazan je spomen nalazišta *Halicanum* (pretpostavlja se da je to današnje naselje Sveti Martin na Muri, u kojem su pronađeni arheološki ostatci antičkog naselja).⁹⁹ Postoji mišljenje kako se radi o jedinome poznatome rimskom gradu na prostoru današnjeg Međimurja, onodobnom važnom gradskom centru, koji je funkcionirao kao „... postaja konzulskih beneficijarija na strateški važnom riječnom prijelazu, trgovački centar i važno obrtničko središte“.¹⁰⁰ Posebno se ističe arheološki nalaz zavjetnog žrtvenika konzularnog beneficijarija posvećenog Jupiteru, koji je otkriven

⁹⁶ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 65

⁹⁷ Mirko Marković, *Antička naselja i grčko-rimska zemljopisna imena na tlu današnje Hrvatske*, Zagreb 2004., str. 64; „Grčki geograf Strabon (65. god. prije Krista – 24. god. po Kristu) u svom djelu “Geografija” spominje rijeku Dravu (*Drabos*) i plemena Panona. U “*Monumentum Ancyranum*” – svom političkom testamentu rimski car Tiberije ističe: “Plemena Panona, koje prije mojeg principata nikada rimska vojska nije posjetila, doveo sam, nakon njihova pokorenja od strane Tiberija i Nerona ... pod vlast rimskog naroda i proširio sam granice sve do obala Dunava.” (Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 14)

⁹⁸ Branka Marciuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 65–66

⁹⁹ „O ubikaciji Halikana još od prve polovine prošlog stoljeća raspravljali su mnogi značajni autori, a povezivali su ga s lokacijama današnjega grada Mursko Središće i sela Sveti Martin na Muri u Međimurju, te s gradom Lendava i selom Dolga Vas u Prekmurju. Problem točne ubikacije uvjetovan je i nedostatkom povijesnih izvora. Naime, jedini zasad poznati povijesni izvor za koji se pretpostavlja da spominje Halikan jest natpis sa sarkofaga pronađenog 1910. godine na području nekadašnjeg rimskog logora Akvinkuma. Prema Sándoru Soproniju natpis navodi ime municipija Alikanuma (*Alicanum*), koji povezuje s postajama Halicano i Alicano iz Antoninovog itinerara, a ubicira ga u Sveti Martin na Muri. Međutim, kako je natpis oštećen upravo na ključnom mjestu naziva grada, potrebno ga je interpretirati s oprezom.“ (Branka Marciuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 66–67)

¹⁰⁰ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 16

prilikom arheoloških istraživanja 1977. godine.¹⁰¹ Nadalje, do danas je otkriveno više od 20 arheoloških nalazišta koja se datiraju u doba rimske antike,¹⁰² pri čemu je potrebno spomenuti važnu ulogu rimskih cesta koje su bile izgrađene do sredine 1. stoljeća te su u tome razdoblju primarno služile vojsci.¹⁰³ Najznačajnija komunikacija protezala se u pravcu *Poetovio – Carnuntum – Vindobona* (Beč). Arheološki je istražen pretpostavljeni pravac rimske ceste, odnosno nalazište Preseka – Veliko Kamenje (od naselja Preseka do naselja Sveti Martin na Muri), koja je funkcionirala kao dio cestovnog pravca *Poetovio – Curta – Halicanum – Savaria* (Sambotel, mađ. *Szombathely*).¹⁰⁴

3.2.7. Rani srednji vijek

Povijesni izvori donose izuzetno oskudne podatke koji bi se izravno doticali prostora Međimurja, kao i njegovih stanovnika u ranome srednjem vijeku. Prostor antičke provincije Panonije zasigurno je obuhvaćao današnje Međimurje, a granice te provincije potvrđuje Orozije u djelu „*Historiarum Adversum Paganos Libri VII*“.¹⁰⁵ U izvorima poput Jordanesova djela „*De origine actibusque Getarum*“ iz sredine 6. stoljeća, navodi se kako su prostor Panonije, posebice oko rijeke Dunav, zauzimala germanska plemena.¹⁰⁶ Sredinom 6. stoljeća odvijaju se brojne promjene na području istočne Europe i Karpatske kotline. Uslijed migracija s područja centralne Azije dolaze Avari, koji osnivaju vlastitu državnu tvorevinu na obalama Dunava. Sukobi s Bizantskim Carstvom uslijedili su nedugo nakon dolaska Avara i formiranja Kaganata, a navedeni sukobi također su značajni jer bizantski izvori tada po prvi put spominju Slavene

¹⁰¹ „Najnovija sustavna arheološka istraživanja u Martinu na Muri ... potvrđuju pretpostavku da se radi o većem gradskom urbanom središtu, u čijem središtu je hram posvećen Jupiteru, vrhovnom božanstvu, od Tita Cesernija Marcilina, beneficijarnog konzula, što potvrđuje nalaz žrtvenika iz Martina na Muri.“ (Josip Vidović, »Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja«, u: *Muzejski vjesnik* 13 (1990), str. 32)

¹⁰² Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 245–287

¹⁰³ Branka Marcuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 66

¹⁰⁴ Miroslav Fulir, »Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području«, u: *Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti* VI (1969), str. 391–392.; Miroslav Fulir, »Osvrt na položaj današnjeg Varaždina u nizu nekadašnjih rimskih postaja«, u: *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 4 (1970), str. 5–20; Željko Tomičić, »Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)«, u: *Muzejski vjesnik* 5 (1982), str. 49; Branka Marcuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 68–69; Željko Tomičić, »Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1882. god. (II)«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1895), str. 33–34

¹⁰⁵ Paulus Orosius, *Seven Books of History against the Pagans*, Liverpool 2010., str. 43; Lidija Bajuk, *Odjeci slavenskog mita u nematerijalnoj kulturi Međimurja*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 19

¹⁰⁶ *The Gothic History of Jordanes*, Charles Christopher Mierow (ed.), London 1915., str. 97, 114, 127

koji djeluju s Avarima prilikom ratnih i pljačkaških pohoda.¹⁰⁷ Sredina druge polovice 6. stoljeća ujedno je vrijeme kada se pojam Slavena prvi put koristi.¹⁰⁸ Navedeno je zabilježeno u djelima poput „*Strategikona*“, koji pobliže opisuje Slavene iz vojne perspektive,¹⁰⁹ dok „*De Administrando Imperio*“, iz kasnijeg razdoblja, donosi pregled zbivanja, gdje se spominju slavenska pustošenja bizantskog prostora na području današnje Grčke.¹¹⁰

Arheološka, povijesna i lingvistička znanost postavile su brojne teorije o podrijetlu Slavena. Mnoge teorije nastale početkom 20. stoljeća su odbačene. Najvjerojatnije je kako su se Slaveni kao društvena skupina razvili na području današnje zapadne Rusije, Bjelorusije te Ukrajine (oko toka rijeke Dnjepar). Naznake razvoja Slavena zajedno s baltičkim skupinama ističu lingvistika i arheologija koja Slavenima traži začetke na prostoru kijevske i černjahovske kulture, koje su datirane u razdoblje kasne antike.¹¹¹ Sukladno povijesnim navodima i arheološkim istraživanjima, Slaveni se u 6. stoljeću zasigurno šire na prostor današnje Češke i Poljske (praška kultura), a naseljavaju i prostor Panonije te u pohodima s Avarima dolaze do Dalmacije i Grčke.¹¹² Opis Europe anglosaskog kralja Alfreda Velikog potvrđuje navedena slavenska kretanja, gdje spominje nekoliko slavenskih naroda, među kojima su Hrvati. Bizantski izvori spominju Slavene i Ante od 6. stoljeća, a razlike među slavenskim narodima ustaljuju se u 8. i 9. stoljeću.¹¹³ DAI se retrospektivno osvrće na prošla vremenska razdoblja i potvrđuje

¹⁰⁷ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 123, 125; *Maurice's Strategikon*, George T. Dennis (transl.), Philadelphia 1984., str. 120–126; Hrvoje Gračanin, Silvija Pisk, »Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku«, u: *Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)*, (ur.) Zrinka Nikolić Jakus, Zagreb 2015., str. 345–347; Lidija Bajuk, *Odjeci slavenskog mita u nematerijalnoj kulturi Međimurja*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 20; Andrej Pleterski, »Etnogeneza Slavena – metode i proces«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), str. 8; Walter Pohl, »Osnove hrvatske etnogeneze: Hrvati i Slaveni«, u: Neven Budak (ur.), *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb 1995., str. 89–91; Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020., str. 54; Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 137–138

¹⁰⁸ Hrvoje Gračanin, »Slaveni u ranosrednjovjekovnoj južnoj Panoniji«, u: *Scrinia Slavonica* 8 (2008), str. 13–14; Andrej Pleterski, »Etnogeneza Slavena – metode i proces«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), str. 8; Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 22; Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 137–138

¹⁰⁹ *Maurice's Strategikon*, George T. Dennis (transl.), Philadelphia 1984., str. 120–126

¹¹⁰ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 123, 125; Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020., str. 67–69

¹¹¹ Lidija Bajuk, *Odjeci slavenskog mita u nematerijalnoj kulturi Međimurja*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 19–20; Andrej Pleterski, »Etnogeneza Slavena – metode i proces«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), str. 11–14; Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020., str. 67–69, 87–88, 90–91

¹¹² Andrej Pleterski, »Etnogeneza Slavena – metode i proces«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), str. 20–22; Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020., str. 85, 95–97; Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 138

¹¹³ King Alfred the Great, *A Description of Europe, and the Voyages of Ohthere and Wulfstan*, London 1853., str. 5–6; Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019., str. 3

postojanje skupine „Bijelih Hrvata“, koji su se po propasti Avarskog Kaganata početkom 9. stoljeća naselili na području Dalmacije i Donje Panonije.¹¹⁴ Nakon propasti avarske države, Međimurje pada pod franačku marku Donju Panoniju (karta 10), kojom upravljaju knezovi Pribina i Kocelj. Prema navodima, Slaveni su oformili zasebne državne tvorevine pod utjecajem Franačke.¹¹⁵ Naime, za političko i teritorijalno oblikovanje ovih krajeva značajna je bila odluka cara Karla Velikog iz 811. godine, kojom je prostor sjeverno od Drave pripao pod nadležnost nadbiskupije u Salzburgu, a prostor južno od toka Drave patrijarhatu u Akvileji. Valja naglasiti kako se promatrani prostor uz riječni prijelaz preko Drave, koji se nalazi pored Karantanije, nameće kao područje većih sukoba na prijelazu iz 8. u 9. stoljeće.¹¹⁶ Veća koncentracija ranosrednjovjekovnih arheoloških nalaza u Međimurju, u okolici Preloga, ali i nizvodno uz desnu obalu vodotoka, potvrđuje spomenutu povijesnu činjenicu.

Sudeći prema heterogenosti slavenskog korpusa, pretpostavlja se kako su Hrvati bili elitna skupina koja se naselila na prostor današnje Dalmacije.¹¹⁷ Međutim, to nije bio slučaj na prostoru današnje Slavonije i sjeverozapadne Hrvatske, iako su poznati knezovi i vojne figure nosili srodna slavenska (osobna) imena. Unatoč sličnostima, prostor Donje Panonije (osobito Slavonija) nije bio dijelom Hrvatske kneževine, kao niti kasnijeg kraljevstva. Potvrda o tome može se pronaći u djelu Tome Arhidakona (*Historia Salonitana*),¹¹⁸ kao i u DAI, gdje se navodi kako je kraljevstvo dosegalo do juga rijeke Neretve pa sve do granice s Istrom, a na sjeveru do prostora Like i rijeke Kupe.¹¹⁹ Takvi podatci idu u prilog samostalnosti prostora srednjovjekovne Slavonije, koja je postojala kao granična tvorevina između Hrvatske i Mađara koji se naseljavaju u Karpatskoj kotlini krajem 9. stoljeća.

¹¹⁴ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 143; Lidija Bajuk, *Odjeci slavenskog mita u nematerijalnoj kulturi Međimurja*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 52–53; Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 186, 212; Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 138

¹¹⁵ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 143; Ranko Pavleš, »Područje Koprivničko-križevačke županije u odnosu na granice tijekom srednjeg i ranog novog vijeka«, u: *Podravina* 14 (2008), str. 7–8; Walter Pohl, »Osnove hrvatske etnogeneze: Hrvati i Slaveni«, u: Neven Budak (ur.), *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb 1995., str. 91–92, 95–96; Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020., str. 54; Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 68–70, 73, 100, 143, 161; Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 136–138

¹¹⁶ Željko Tomičić, »Karolinško koplje iz Varaždina – prinos poznavanju najranije prošlosti grada«, u: *Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin* 24 (2013), str. 144–146

¹¹⁷ Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006., str. 142–143; Walter Pohl, »Osnove hrvatske etnogeneze: Hrvati i Slaveni«, u: Neven Budak (ur.), *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb 1995., str. 94

¹¹⁸ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, Split 2003., str. 55

¹¹⁹ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 143, 145

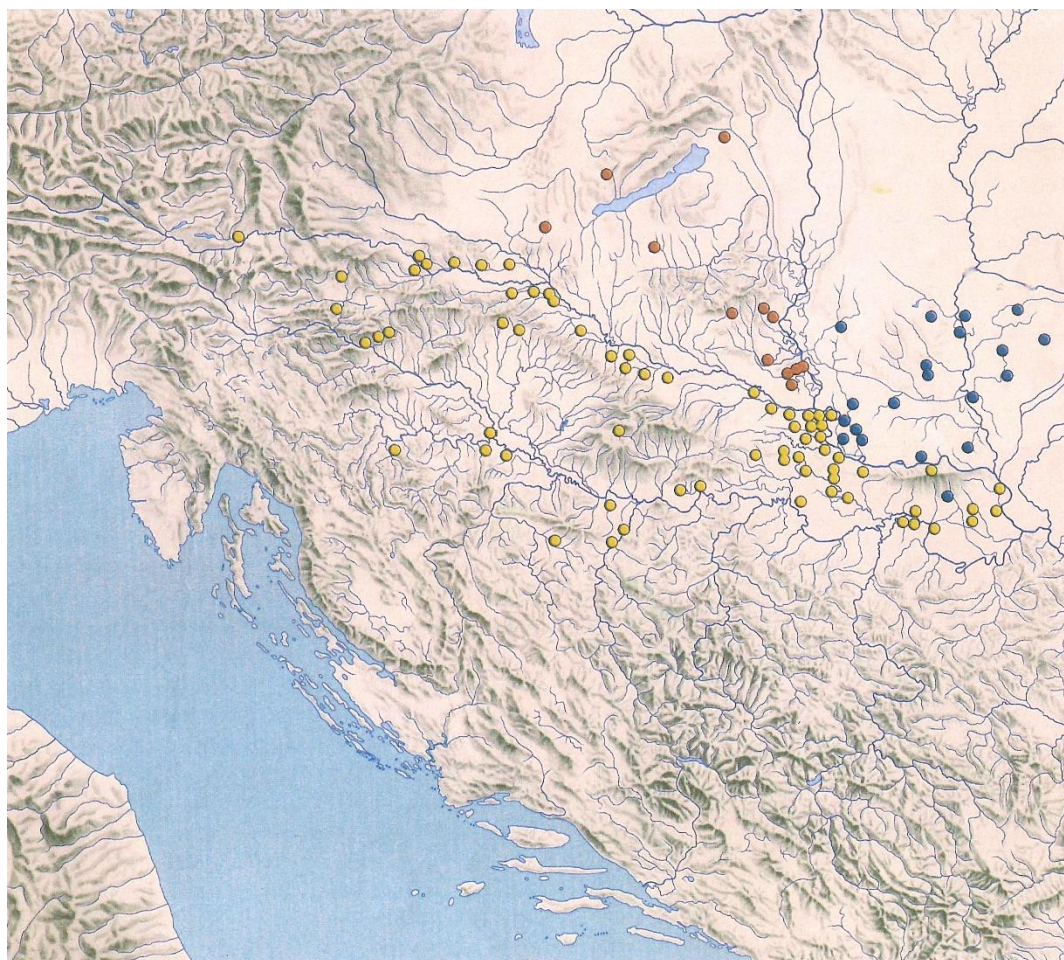
Karta 10 *Pretpostavljeni prostorni obuhvat prvih hrvatskih državnih zajednica (Željko Tomićić, Bjelobrdski kulturni krug, Zagreb-Požega 2019., str. 539)*

Dolaskom Mađara na prostor Karpatske kotline i Panonske nizine bave se mađarske kronike poput „*Gesta Hungarorum*“ anonimnog dvorskog notara¹²⁰ te „*Chronica de Gestis Hungarorum*“ iz iluminiranog kodeksa iz 14. stoljeća.¹²¹ Nadalje, otprilike od 9. do 13. stoljeća datira se bjelobrdski kulturni krug, koji je pokrивao prostor Karpatske kotline i Slavonije do Moravske na zapadu i Transilvanije na istoku (karta 11). U kontekstu vezanom uz položaj srednjovjekovne Slavonije i prostora Međimurja, bjelobrdski kulturni krug prostire se na području međuriječja Mure, Drave, Dunava i Save. Arheološki nalazi vezani uz navedeni kulturni krug ukazuju na moguća slavenska kretanja uzrokovana dolaskom Mađara, a veći broj potvrđenih ukopa ukazuje na povećanje broja stanovnika tijekom ranog razdoblja Ugarskog kraljevstva. Unatoč navedenom rastu broja stanovnika i nalazima na području Slavonije i

¹²⁰ Anonymi Bele regis notarii, *Gesta Hungarorum*; Magistri Rogerii, *Epistola in miserabile carmen super destructione Regni Hungarie per tartaros facta*, Budapest – New York 2010., str. 13, 15

¹²¹ *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 61, 63

Međimurja, prostor obale Mure i Drave zadržava karakter pograničnog prostora. U drugoj polovici 11. stoljeća prostor Slavonije ulazi u sastav Hrvatskog kraljevstva, no konkretni povijesni podatci o ranosrednjovjekovnoj Slavoniji i Međimurju ne postoje do početka 13. stoljeća.

Karta 11 Raspored bjelobrdskih nalazišta u međuriječju Mure, Drave, Dunava i Save (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 562)

Na tri arheološka nalazišta pouzdano se potvrđuje postojanje ranosrednjovjekovnih naselja. Radi se o arheološkim nalazištima Stara Ves kod Strahoninca u blizini Nedelišća, Bistričko polje (I, II, III) kod Donjeg Vidovca i Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I (karta 12). Stara Ves je višeslojno razvedeno naselje te ima potvrđen kontinuitet trajanja od bakrenog, kasnog

brončanog doba, kasne antike, pa do ranog, razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.¹²² Bistričko polje (I, II, III) (datira se u vrijeme od prapovijesti, antike, ranog i razvijenog srednjeg vijeka te novog vijeka (najviše nalaza pripada razdoblju srednjeg vijeka). Potvrđuje se postojanje srednjovjekovnog naselja od 9. do 12. stoljeća.¹²³ Nalazište naseobinskog karaktera Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I datira se od kasnog 11. stoljeća do prijelaza s 13. na 14. stoljeće. Za nj ne bismo mogli doznati iz srednjovjekovnih povijesnih izvora, jer su bila popisana samo crkvena središta. Na položaju Štrigovčak kod Štrigove prati se vremenski kontinuitet naseljavanja od brončanog doba, antike, srednjega i novog vijeka do danas. Iako su arheološkom metodom potvrđeni tragovi naseljenosti od 14. stoljeća, moguće je s oprezom pretpostaviti naseljenost položaja i u ranome srednjem vijeku. Do danas je arheološkom metodom istraženo više od 40 srednjovjekovnih lokaliteta, unutar više od 20 naselja (karta 13).

Na osnovi podataka iz listina i povelja iz 13. stoljeća, Rudolf Horvat spominje sljedeća međimurska naselja: Nedelišće, Prelog, Subotica, Belica, Palinovec, Šenkovec, Buzovec, Zebanec, Sveti Križ, Otok i Goričan.¹²⁴ Također, Dezsö Csánki u tekstu s abecednim popisom utvrda i dvoraca iz vremena od 13. do 15. stoljeća navodi da se Štrigova („*castr. Strigo*“) prvi put spominje 1271. godine, no bez izvora za taj podatak.¹²⁵ Utvrde Štrigova i Čakovec bile su glavne strateške točke u ratnim sukobima 13. i 14. stoljeća,¹²⁶ te se u povijesnim dokumentima Štrigova i Čakovec najčešće spominju zajedno.¹²⁷ U ranom srednjem vijeku Štrigova se navodi isključivo kao utvrda (lat. *castrum*), a u kasnom srednjem vijeku počinje se navoditi kao trgovište (lat. *oppidum*).¹²⁸ Nadalje, listina povelja iz 1226. godine, uz Otok spominje i posjed Bisticu koji se nalazio između Kotoribe, Donje Dubrave i Donjeg Vidovca.¹²⁹ Današnja naselja Hodošan, Čukovec, Domašinec, Oporovec i Hemuševac dobila su naziv prema imenima njihovih zemljoposjednika.¹³⁰ U srednjovjekovnom Međimurju zasigurno su postojala i druga naselja, o kojima ne postoje povijesni zapisi, odnosno arheološka otkrića.

¹²² Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 203

¹²³ Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 21–22

¹²⁴ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 22–23

¹²⁵ Dezsö Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 16

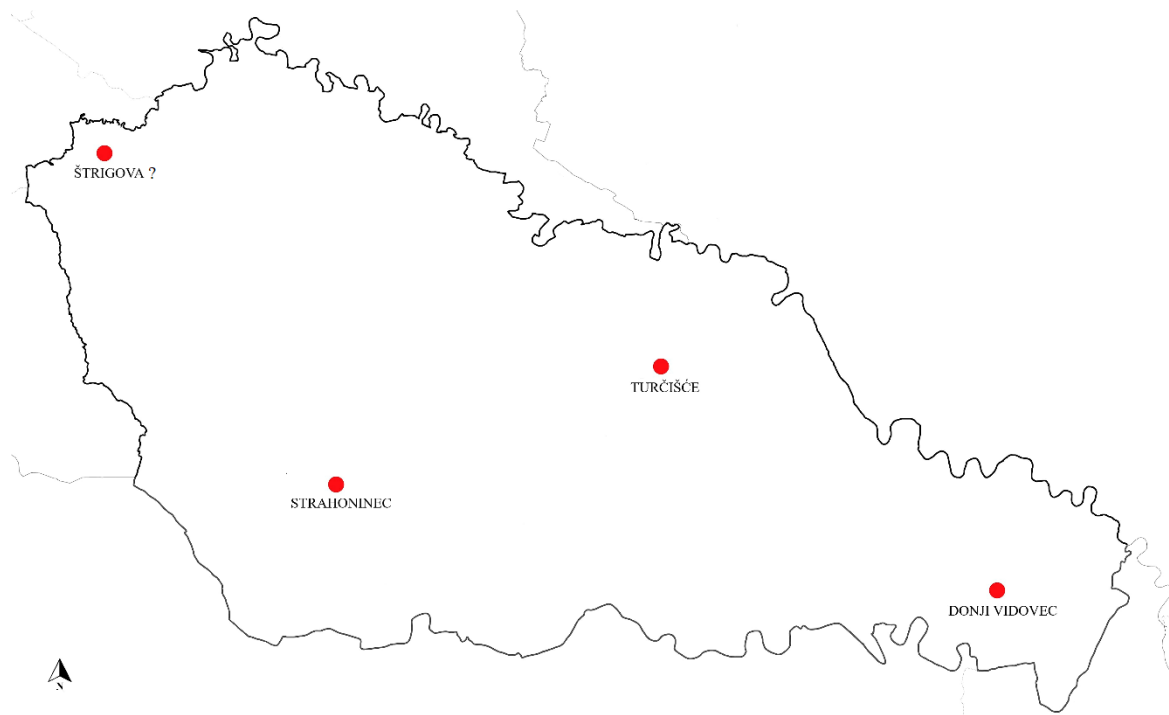
¹²⁶ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 325

¹²⁷ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 84

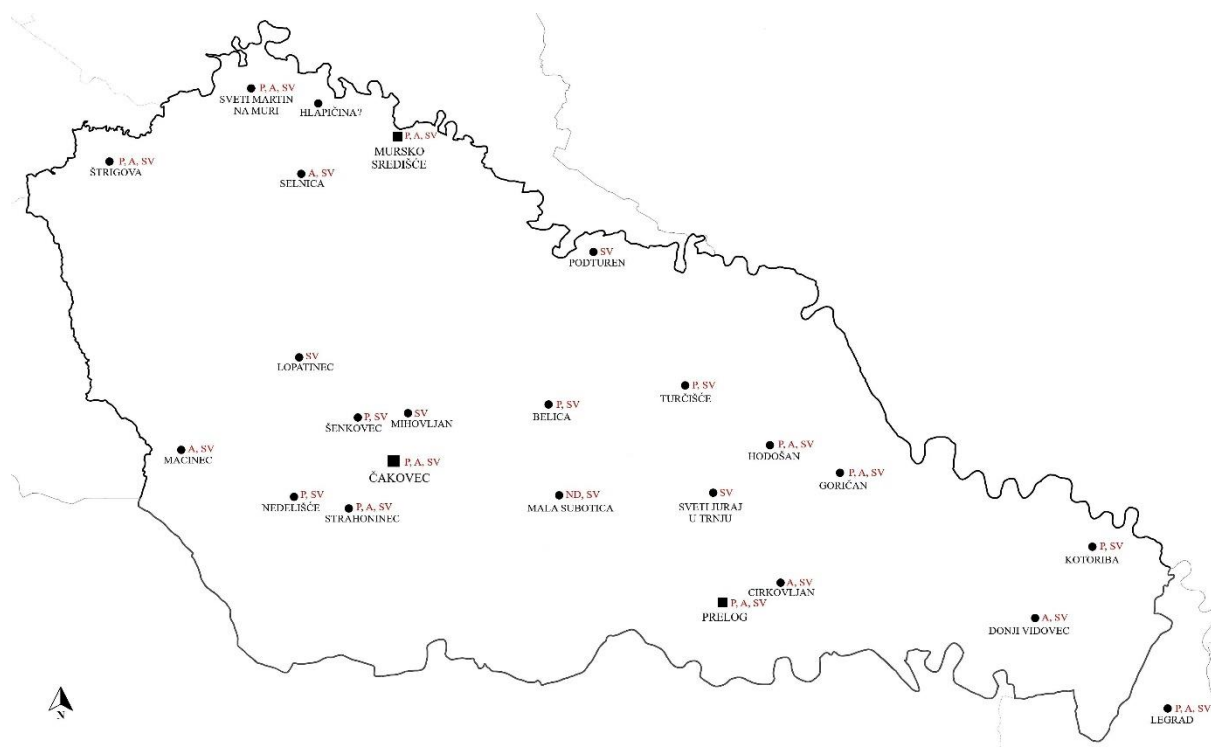
¹²⁸ Dezsö Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 16; Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 670

¹²⁹ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 23

¹³⁰ *Ibid.*, str. 59

Karta 12 Položaji ranosrednjovjekovnih arheoloških nalazišta naseobinskog karaktera (Stara Ves kod Strahoninca u blizini Nedelišća; Dvorišće – Gadišće I kod Turčišća; Bistričko polje u Donjem Vidovcu; Štrigovčak kod Štrigove?) (Sabrina Nikolina Boj)

Karta 13 Kontinuitet arheoloških nalaza od prapovijesti do kraja srednjeg vijeka (Sabrina Nikolina Boj)

3.3. Politički i crkveni kontekst

3.3.1. Međimurje i srednjovjekovna Slavonija

Prostor Međimurja vjerojatno je od prapovijesti nosio karakter tranzitnog područja koje je povezivalo prostor Mediterana, srednje te istočne Europe.¹³¹ U ranom srednjem vijeku Međimurje je postojalo kao granično područje, na prostoru između utjecaja Hrvatske i Ugarske, a u njih je integrirano tek uspostavom personalne unije dvaju kraljevstava 1102. godine.¹³² Nadalje, pripadnost Međimurja i sjevernih prostora Hrvatske srednjovjekovnoj Slavoniji potvrđena je pravnim djelovanjem slavonskog vojvode Béle (budući kralj Béla IV.) u prvoj polovici 13. stoljeća.¹³³ S obzirom na to da je slavensko stanovništvo naseljavalo prostore sjeverne Hrvatske i Slavonije, moguće je postojanje plemenskih slavenskih županija. One su na prostoru istočne Europe bile u funkciji od ranog srednjeg vijeka, a formalno su ustaljene u 12. i 13. stoljeću, kada se spominju Varaždinska i Zaladska županija (karta 14).¹³⁴

Moguće je pretpostaviti da je Međimurje bilo dijelom slavonske državne tvorevine ranije nego što to mogu potvrditi zapisi. Djelovanju plemenskih županija u prilog ide i postojanje slavenske državne tvorevine na prostoru srednjovjekovnoga opsega Slavonije. Navedena zasebna državna tvorevina, koja postoji izvan nominalnih okvira Hrvatskog kraljevstva, spominje se u DAI.¹³⁵ U spomenutu državu provaljuju Bugari u 10. stoljeću, a oko 1078. godine provaljuje vojska iz Štajerske i sukobljava se s hrvatskom vojskom. Prema ovome iskazu, moguće je ustvrditi kako je slavonska državna tvorevina kao granično područje branila Hrvatsku od prodora različitih naroda iz srednje i istočne Europe. Područje slavonske državne tvorevine potpada pod sastav Hrvatskog kraljevstva 1078. godine, otkada vlada kralj Dmitar Zvonimir.¹³⁶

¹³¹ Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever 1–4* (2009), str. 92

¹³² Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 21

¹³³ *Ibid.*, str. 26–27

¹³⁴ Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever 1–4* (2009), str. 94; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 22

¹³⁵ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967., str. 143

¹³⁶ Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever 1–4* (2009), str. 97

ZALA VÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSA
(XIII–XV. század)
M=1:500000

- ország- és tartományhatár
- megyehatár
- járáshatár
- megyei közgyűlések és törvényszékek helyszínei

Karta 14 Zaladska županija od 13. do 15. stoljeća (*Archontológiai adatbázis – Térképek*, Magyar Nemzeti Levéltár, https://mnl.gov.hu/mnl/zml/archontologiai_adatbazis_terkepek (pristup 22. rujna 2022.))

3.3.2. Pitanje pripadnosti – Razmatranja o crkvenom i administrativnom autoritetu

Spomena crkvenog djelovanja na području Međimurja i Slavonije nema prije 1094. godine, kada je kralj Ladislav osnovao Zagrebačku biskupiju. Međutim, postoji mogućnost da je, prije no što je bilo u Zagrebačkoj biskupiji, Međimurje pripadalo biskupiji u Veszpremu (mađ. *Veszprém*).¹³⁷ Zagrebačka je biskupija isprva pripadala Ostrogonskoj nadbiskupiji, a potom Kaločko-bačkoj nadbiskupiji u južnoj Ugarskoj, zato što je srednjovjekovna Slavonija na taj način trebala pripasti novoj crkvenoj jurisdikciji kako bi mogla pripadati vjerskom centru koji se nalazi fizički bliže (karta 15).¹³⁸

¹³⁷ Hrvoje Gračanin, »Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI. – XII. st.)«, u: *Crkvena kulturna dobra* 6 (2008), str. 84

¹³⁸ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1975., str. 500

Karta 15 Zagrebačka biskupija prema približnim granicama iz 14. stoljeća¹³⁹

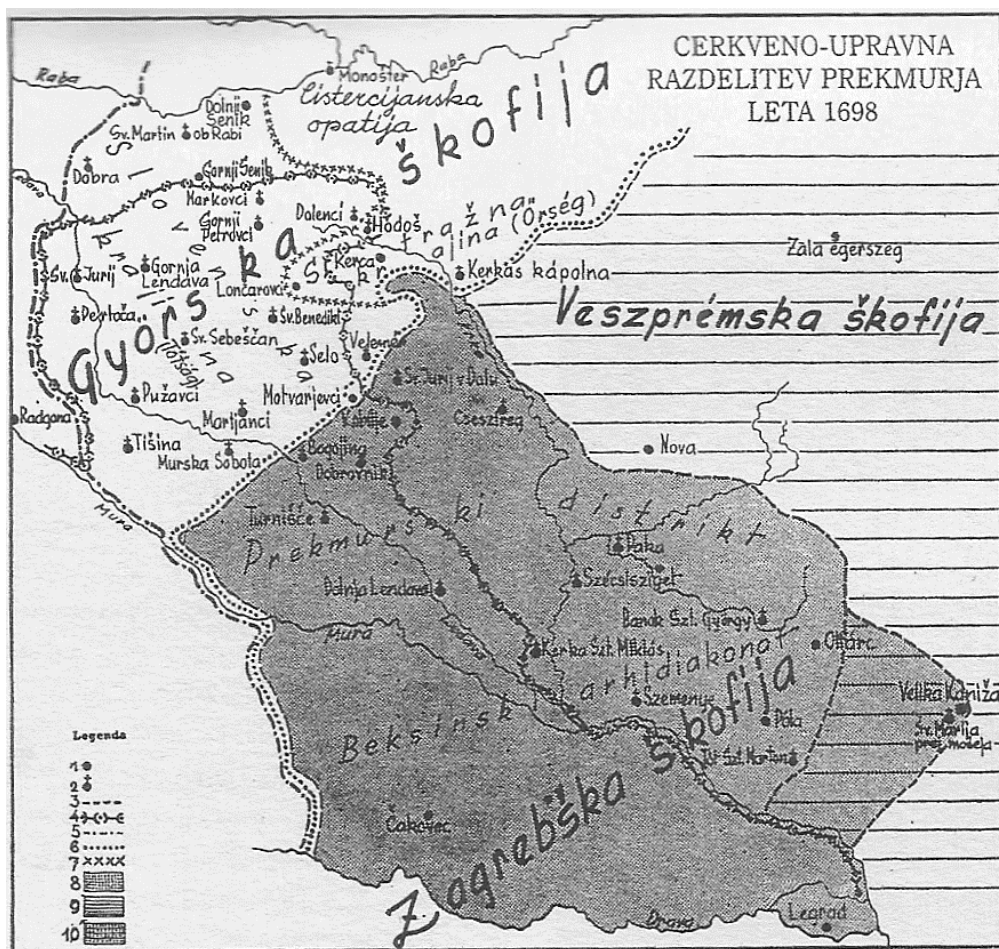
(Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 322)

Za područje Međimurja značajna je tvorevina Bekšinskog arhidakonata (karta 16 i 17), koji je, sudeći prema popisu župa iz 1334. godine, obuhvaćao i dio Štajerske te veći dio Zaladske županije.¹⁴⁰ Bekšinski arhidakonat nalazio se u sklopu Zaladske županije, čije su granice u 13. stoljeću sezale od granice Veszpremske biskupije do rijeke Drave, a većim dijelom je bio naseljen Slavenima.¹⁴¹

¹³⁹ „Zagrebačka biskupija prema približnim granicama iz 14. st. prostire se većim dijelom na akvilejskom misijskom području, a manjim dijelom na salzburškom misijskom području. Legenda: Akvilejski misijski prostor koji gravitira biskupiji (1); Salzburški misijski prostor koji gravitira biskupiji ili je postao dio biskupije (Bekšinski arhidakonat – Prekomurje i Međimurje) (2); Povrbasje (Dubički arhidakonat) kao posebno organizirani dio u biskupiji s distriktima (3). Nekadašnje akvilejsko misijsko područje pripojeno pečuškoj biskupiji (4). Zagreb kao sjedište „nove“ biskupije (5).“ (Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 322)

¹⁴⁰ Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 27; Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever 1–4* (2009), str. 98

¹⁴¹ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj 1–2* (2017), str. 98

Karta 16 CERKVENO-UPRAVNA RAZDELITEV PREKMURJA LETA 1698 (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 543)¹⁴²

Kralj Ladislav je granice Zaladske županije, prilikom osnivanja biskupije, prilagodio tadašnjim granicama prostora srednjovjekovne Slavonije,¹⁴³ najvjerojatnije sukladno većinskom slavenskom stanovništvu. Konkretno opseg srednjovjekovne Slavonije približno se poklapao s opsegom Zagrebačke biskupije (karta 17), čije su granice čvrsto uspostavljene tek u 13. stoljeću.¹⁴⁴ Dakle, prema dominaciji slavenskog stanovništva i s obzirom na prostiranje Zagrebačke biskupije na spomenuto područje, zaključuje se kako su dio Štajerske i Zaladska županija zasigurno bili dijelom hrvatskih zemalja od 13. stoljeća nadalje. Usto, potrebno je

¹⁴² „Prostiranje Bekšinskog arhidakonata Zagrebačke biskupije do osnivanja biskupije u Sambotelu 1777. godine – uz Međimurje tu se nalazile i župe istočnog Prekomurja i južnog dijela Zaladske županije“ (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 543)

¹⁴³ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 99

¹⁴⁴ Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever* 1–4 (2009), str. 98

osvrnuti se na pojam „bekšin“, za koji se pretpostavlja da označava granično područje. Naime, prema riječi koje implicira granično ili utvrđeno područje nosi ime obližnji grad Bečehelj (mađ. *Becsehely*) blizu Letinje.¹⁴⁵ Utjecaj crkvenih vlasti se između Zagrebačke i Veszpremske biskupije prelama na području Zaladske županije, čijim sjevernim dijelom upravlja Veszpremska biskupija.¹⁴⁶ Utjecaj Veszpremske biskupije povremeno se očituje na prostoru Međimurja, a ovisi o strategijama i naklonosti članova lokalnih plemićkih obitelji na tome prostoru u određenome vremenu. Usto, plemići s prostora Međimurja također su obnašali biskupske dužnosti.¹⁴⁷

Karta 17 Međimurje u Bekšinskom arhiđakonatu Zagrebačke biskupije (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 27; Sabrina Nikolina Boj)

¹⁴⁵ Ivan Škafar, »Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400.«, u: *Croatica Christiana periodica* 4 (1979), str. 17

¹⁴⁶ Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever* 1–4 (2009), str. 99

¹⁴⁷ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 306

Karta 18 Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo s granicama biskupija iz 14. stoljeća¹⁴⁸ (János Kiss, János Sziklay, *A katolikus Magyarország 1001-1901*, Budapest 1902., prilog)

Međimurje je od druge polovice 12. pa sve do kraja 15. stoljeća pripadalo sastavu općine Zala, uz iznimku s kraja 13. i početka 14. stoljeća, kada prilikom vojnih sukoba postaje dijelom Štajerske.¹⁴⁹ Iako nominalno u sastavu općine Zala, Međimurje se može navoditi i kao dio srednjovjekovne Slavonije. Navedenu tvrdnju potvrđuje jurisdikcija Zagrebačke biskupije, koja je svojim prostiranjem obuhvaćala i dio Zaladske županije (u administrativnom smislu, Zaladska županija kojoj je Međimurje pripadalo, bila je crkveno podijeljena između Zagreba i

¹⁴⁸ Karta Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva s granicama biskupija iz 14. stoljeća pruža generalni uvid u teritorijalnu organizaciju Crkve tog vremena. Granice Zagrebačke i Veszpremske biskupije se, prema ovoj interpretaciji, nalaze na rijeci Dravi. Također, važno je napomenuti kako se prostor Međimurja nalazi pod jurisdikcijom Zagrebačke biskupije, kao i teritorij oko Lendave u današnjoj Sloveniji. Prema karti, Zagrebačkoj biskupiji ne pripada prostor Zaladske županije sjeverno od Mure i Drave, a obuhvaća tek prostor tadašnje zapadne Slavonije s granicom na jugu, do rijeke Kupe. Istočni dio Slavonije je pak pod ingerencijom biskupije u Pečuhu (srednjovj. lat. *Quinque Ecclesiae*).

¹⁴⁹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 305

Veszprema).¹⁵⁰ Budući da je prostor Međimurja ostao na granici utjecaja između Hrvatske i Ugarske, stanovnici su imali specifične položaje i odnose spram vlasti.¹⁵¹

Tijekom 13. stoljeća i ranije, ističu se jobagioni (mađ. *jobbágyok*, srednjovj. lat. *iobagiones castris*), tj. slobodni zemljoposjednici,¹⁵² o kojima se doznaje iz onovremenih sudskih isprava. Podatci o sporovima iz dokumenata 13. stoljeća ne spominju imena plemićkih rodova iz Ugarskog i Hrvatskog kraljevstva, niti objašnjavaju pravni odnos plemstva spram drugog stanovništva, ali iščitava se kako se zaoštravaju odnosi između novonastalih plemića, čija je moć jačala, te spomenutih slobodnih zemljoposjednika, koji posljedično ostaju bez ranijih povlastica i prava.¹⁵³ Struktura u kojoj su slobodni zemljoposjednici uživali povlastice mogla je funkcionirati sve dokle je prostor imao karakter graničnog područja, što završava u 13. stoljeću konsolidacijom vlastelinstva te administrativnih granica županija i posjeda.¹⁵⁴ Povrh toga, potvrda za raniji karakter graničnog područja nalazi se i u titularima pojedinih crkava iz popisa župa 1334. godine, gdje se ističu oni sv. Mihovila, sv. Jurja i sv. Martina. Navedeni sveci poznati su kao „Božji ratnici“ i zaštitnici granica. Sukladno tome, radi se o zaštitnicima državne organizacije koja je postojala u prethodnim stoljećima, osobito nakon osnivanja Zagrebačke biskupije krajem 11. stoljeća.¹⁵⁵

Pripadnost Međimurja hrvatskoj ili ugarskoj strani u srednjem vijeku još nije potvrđena unatoč jasnim navodima pripadnosti pod ugarsku kraljevsku vlast iz 1270. i 1328. godine prilikom ratnih sukoba sa susjednom Štajerskom. Međutim, pregledom brojnih sudskih sporova iz 13. stoljeća, argumenti mogu prevagnuti na jednu i drugu stranu, čime su se bavili Rudolf Horvat i József Fára. Tako R. Horvat ističe parnicu za imanje Vizmić iz 1232. godine, koja ukazuje na pripadnost Zaladske županije Hrvatskoj, bez direktnog spomena Međimurja, čime je iznesen argument kako je Međimurje u to vrijeme pripadalo Hrvatskoj, a ne Ugarskoj.¹⁵⁶ Suprotno tome, J. Fára tumači povratak Međimurja u Ugarsko Kraljevstvo nakon sukoba sa Štajerskom

¹⁵⁰ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 25

¹⁵¹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 307

¹⁵² Jobagioni su bili oslobođeni plaćanja poreza, a u zamjenu za vojnu službu u kraljevskim utvrđenim gradovima dobivali su određene povlastice i pravo na posjedovanje zemlje. Jedna su od skupina iz kojih se razvilo niže plemstvo u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. (*Jobagioni*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29206> (pristup 3. prosinca 2022.))

¹⁵³ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 307–308

¹⁵⁴ *Ibid.*, str. 308

¹⁵⁵ *Ibid.*, str. 309

¹⁵⁶ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 30–32

kao neosporiv dokaz pripadnosti Ugarskoj.¹⁵⁷ Isprava iz 1239. godine, u kojoj se iznosi spor Mihaela iz roda Haholda s deveticom slobodnih zemljoposjednika, također otvara prostor za raspravu. Naime, u ovoj se ispravi spominju imena ili nazivi „Edjutk“, „Velčuk“ i „Otok“. Za njih se donedavna smatralo kako se radi o osobnim imenima tri slobodna zemljoposjednika. Zoran Turk rastumačuje kako se najvjerojatnije radi o pogrešnoj interpretaciji, tj. da nije riječ o osobnim imenima, već da se ti pojmovi odnose na nazive utvrda. Otok je mjesto koje se i danas nalazi u blizini Preloga, Velčuk se najvjerojatnije odnosi na mjesto Čukovec, dok se pojam „Edjutk“ (mađ. *Egiuthkv*) odnosi na bitku ili borbu,¹⁵⁸ no položaj te utvrde nije pretpostavljen.

Kada se osvrćemo na crkveni autoritet na području Međimurja, potrebno je naglasiti kako se u slučajevima vezanima za odnose s plemstvom u povijesnim izvorima redovito spominje veszpremski biskup. Budući da Međimurje nije pripadalo pod crkvenu jurisdikciju Veszpremske, nego Zagrebačke biskupije, možemo zaključiti kako crkvene nadležnosti u praksi nisu bile strogo određene. Odnosi plemstva i biskupa relativno se brzo mijenjaju tijekom 13. stoljeća. O toj činjenici svjedoče isprave iz 1256. godine, kada plemići Haholdi plaćaju desetinu zagrebačkom biskupu Filipu od Turja, a već 1264. godine jača utjecaj biskupa iz Veszprema, koji dovodi kraljeve goste u Prelog.¹⁵⁹

Također, velika je vjerojatnost kako su župe postojale i ranije od osnivanja Zagrebačke biskupije, čemu svjedoče opetovani sukobi oko crkvene jurisdikcije Zagreba i Veszprema u Međimurju.¹⁶⁰ Crkvena vlast nominalno je bila u rukama Zagrebačke biskupije, no zajedničko djelovanje biskupija nije bila rijetkost, što potvrđuje dokument o presudi protiv bana Ochuza iz 1232. godine, u kojem se zajedno spominju izaslanici iz Veszprema i Zagreba. Također, godine 1248. papa Inocent IV. šalje komisiju u svrhu izvođenja točnog razgraničenja dviju biskupija u kojoj sudjeluju opati iz Veszpremske i Zagrebačke biskupije.¹⁶¹ Granica je utvrđena prostorom ubiranja desetine, a pripadnost prostora Međimurja Zagrebačkoj biskupiji također je bilo

¹⁵⁷ József Fára, *Muraköz történetének rövid foglalata*, Szombathely 1942.; Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever* 1–4 (2009), str. 102

¹⁵⁸ *Vel tyúk* na mađ. znači „s kokošima“ – vjerojatno je riječ o toponimu koji je bio osnovom za ime mjesta Čukovec, a *Egy ütkö* na mađ. znači sukob, konflikt, sudar. (Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 307)

¹⁵⁹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 319; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 24

¹⁶⁰ Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 11

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 11–12

uvjetovano većinskim slavenskim stanovništvom koje je obitavalo na tom prostoru od ranog srednjeg vijeka. To se odnosi i na prostor južnog dijela Zaladske županije, koja je po istoj osnovi morala potpasti pod upravu Zagrebačke biskupije.¹⁶² Dakle, prostori Međimurja i Zale bili su granična područja na kojima su se prelamali utjecaji obje biskupije, u crkvenom i svjetovnom smislu. Ne smije se zanemariti činjenica kako je crkvena vlast bila usko vezana uz lokalno plemstvo koje svojim vezama pospješuje prevlast jedne ili druge strane.¹⁶³

Povijest najvažnijih plemićkih rodova na području Međimurja moguće je pratiti u drugoj polovici 12. stoljeća, kada ujedno dolazi do sukoba oko ugarskog prijestolja, između Stjepana III. i njegova strica Stjepana IV. Važno je naglasiti kako „*Chronica de Gestis Hungarorum*“ navodi da je to vrijeme kada u Ugarsku dolazi velik broj vitezova s područja Njemačke, čiji je zadatak bio stabilizirati granice Ugarskog Kraljevstva, na potezu današnje sjeverozapadne Hrvatske i južne Ugarske.¹⁶⁴ Dolaskom viteških rodova nastaju temelji za razvoj društvenog života u Međimurju i šire.¹⁶⁵ Iz njemačkih vitezova se, među ostalima, razvijaju plemeniti rodovi Hahold, Lacković i Gising.

3.3.3. Rod Hahold

Prvi značajan rod koji dolazi u drugoj polovici 12. stoljeća je rod Hahold (mađ. *Hahót*), čija se obitelj razgranala na Haholde iz Donje Lendave, Buzade, Arnolde, Paniće i Csányje. Također dolazi i rod Heder, koji postaje poznat kao rod Gising, te rod Herman od kojeg potječu Lackfyji ili Lackovići, koji su upravljali Međimurjem u 14. stoljeću. Haholdi su se prvotno smjestili na području Zaladske županije, dok je sjedište Hedera bilo u Güssingu u današnjoj Austriji.¹⁶⁶ Haholdi se prvi put spominju 1192. godine kada Hahold II. kupuje posjede u Lendavi, nakon

¹⁶² Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 12

¹⁶³ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 319

¹⁶⁴ *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 89, 110–111; „*Postmodum vero congregato exercitu perrexit obviam hosti suo et ad amnem Goron primitus accinctus est gladio, ibique ad custodiam corporalis salutis sue duos principes Hunt et Paznan constituit. Totius autem exercitus sui principem et ductorem Vencilinum hospitem Alamanum genere prefecit.*“ (*Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 110)

¹⁶⁵ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 309, 311

¹⁶⁶ *Ibid.*, str. 310

što je kupio posjede u Međimurju. Međutim, njihovo prvotno sjedište bilo je u današnjem Hahótu u Mađarskoj.¹⁶⁷ Nakon početnog naseljavanja, razabiru se odnosi unutar obitelji. Tako doznajemo kako je Hahold I. imao sinove Haholda II. i Buzáda. Sudeći prema ispravi iz 1215. godine, na području Međimurja po prvi se put spominje posjed Buzad (moguće današnji Buzovec, dio Čakovca).¹⁶⁸ Pretpostavlja se kako je sin spomenutog Buzáda, Buzád II., mogao obnašati funkcije požunskog župana, bana Slavonije i sjeverne Hrvatske,¹⁶⁹ što bi ukazivalo na dobre odnose roda Hahold s ugarskom kraljevskom obitelji. Prema tome, obitelj širi posjede na području Željezne županije (današnja istočna Slovenija) te na području Zaladske županije, u južnoj Ugarskoj.¹⁷⁰ Obitelj širi svoje posjede i na područje današnje sjeverne Hrvatske, što se može potvrditi sudskim procesom između bana Oguza i veszpremskog biskupa Bartola iz 1232. godine.¹⁷¹ Riječ je o posjedu Vizmić, za koji je pretpostavljeno da se rasprostirao na području današnjih naselja Kuršanec, Šandorovec, Totovec, Vularija, Orehovica i Podbrest (područje između Varaždina i Preloga).¹⁷² O tome sporu svjedoče Buzád II. i njegov brat Mihael.¹⁷³ Po preuzimanju posjeda, Haholdi ulaze u opetovane sudske sporove s lokalnim zemljoposjednicima, slijedom čega stari sustav slobodnog zemljoposjedništva nestaje sredinom 13. stoljeća.¹⁷⁴ Nadalje, članovi roda Hahold istaknuli su se i prilikom provala Mongola na područje Ugarske. Slijedom događaja, u Pešti je poginuo Buzád II., a njegov brat Mihael sukladno svojim uspjesima na bojnopolju, dobiva posjede oko Lobora i Klenovnika.¹⁷⁵ Dobri odnosi s kraljem se nastavljaju, ali članovi obitelji sve češće ulaze u međusobne sporove koji će destabilizirati odnose i političku snagu obitelji.¹⁷⁶

¹⁶⁷ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 311

¹⁶⁸ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 312; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 24; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 39

¹⁶⁹ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 37

¹⁷⁰ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 313

¹⁷¹ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 28–29

¹⁷² *Ibid.*, str. 28

¹⁷³ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 314; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 36–37

¹⁷⁴ *Ibid.*, str. 315

¹⁷⁵ *Ibid.*, str. 316

¹⁷⁶ *Ibid.*, str. 317

3.3.4. Ban Čak

Član roda Hahold koji se često spominje u obiteljskim parnicama jest ban Čak, oko kojeg u historiografiji postoje nesporazumi. Često se pogrešno navodi kako je grad Čakovec dobio ime po grofu Dmitru (Dimitriju) Čaku iz roda Čak (mađ. *Csák*) koji potječe iz središnje Ugarske.¹⁷⁷ Ovdje najveći problem stvara zabuna koja je nastala oko naziva „Čak“. Poblžiše, osobno ime bana Čaka od plemenitog roda Hahold bilo je greškom interpretirano kao ugarsko pleme Čak. Rod Čak iz središnje Ugarske zapravo nije imao nikakvih poveznica s Međimurjem. Točan podatak je kako je Čak pripadnik roda Hahold, sin Buzáda II. i brat Buzáda III., Tristana i Lancelota.¹⁷⁸ Također, nesporazum stvara i činjenica da su istaknuti članovi roda Čak i Hahold nosili za to vrijeme često ime (Stjepan).¹⁷⁹ Prema „*Chronica de Gestis Hungarorum*“, Čak je obnašao dužnosti erdeljskog vojvode, župana Zale te bana Slavonije.¹⁸⁰ Međutim, nije dokazivo je li spomenuti ban Čak, odnosno njegov istoimeni sin, dao sagraditi čakovečku utvrdu.

U drugoj polovici 13. stoljeća grane roda Hahold djeluju sve samostalnije. Ističe se pet jakih grana, od kojih su najznačajnije Lendavska i Buzadova.¹⁸¹ Članovi roda među sobom dijele posjede, a grana Haholda Lendavskih djeluje samostalno od 1272. godine. Ostatak riskira s prodajama posjeda, dok lendavska grana već 1278. godine daje prvog bana iz svoje obitelji.¹⁸² Unatoč brojnim podacima, nije poznato kada i kako ostale grane Haholda gube svoje posjede u Međimurju, no pretpostavlja se da je njihov kraj započeo mongolskom provalom i financijskim poteškoćama.¹⁸³ Nakon spomenute provale Mongola, godine 1246. izumire rod Babenberg koji je vladao Austrijom i Štajerskom. Dogovorima uz posredovanje pape, ugarski kralj Béla IV. dobiva Štajersku na upravu, ali je se odriče nakon sukoba s Otoakrom 1260. godine. Nedugo je zatim nastupilo bezvlašće u Ugarskoj, izazvano ratom na osporenim austrijskim područjima.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Taj je podatak objavio Károly Zrínyi na temelju „*Kronike Rumaniusa i Bombardiusa Timoniusa*“ (Károly Zrínyi, *Monografija grada Čakovca*, Čakovec 2005., str. 38; prvo izdanje, *Csáktornya monográfiája*, tiskano je 1905. godine), a taj se podatak nalazi i u Bedekovićevoj kronici („*Natale solum*“).

¹⁷⁸ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 319; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 45

¹⁷⁹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 318

¹⁸⁰ *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 90

¹⁸¹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 322

¹⁸² *Ibid.*, str. 322–323

¹⁸³ *Ibid.*, str. 324

¹⁸⁴ *Ibid.*, str. 321

3.3.5. Rod Gising

U vrijeme spomenutih staleških borbi, Međimurje zauzimaju Gisingovci, koji su oduzeli Lendavu Haholdima početkom 14. stoljeća.¹⁸⁵ Posjedi Gisingovaca protezali su se sve do Koprivnice, a na vrhuncu svoje moći držali su 17 županija, 50 utvrda i oko 500 sela.¹⁸⁶ Također, članovi obitelji vršili su dužnosti bana, župana i palatina. Njihova vlast ostaje stabilna sve do 1319. godine, kada doživljavaju poraz od udruženih vojski drugih plemićkih obitelji.¹⁸⁷ Potvrđeno je kako Međimurje 1328. godine dolazi pod direktnu kraljevsku upravu,¹⁸⁸ čime započinje razdoblje relativne političke stabilnosti. Slijedom tih događaja, okosnica međimurskih posjeda postaju utvrda u Čakovcu i ona u Štrigovi.¹⁸⁹ Štajerski kapetan službeno vraća kralju Karlu Robertu prostor Međimurja. Međimurje pod direktnom kraljevskom vlasti ostaje sve do 1350. godine, kada kralj Ludovik Veliki daruje posjed Međimurja Stjepanu Lackoviću, erdeljskom vojvodi.¹⁹⁰

3.3.6. Rod Lacković

„*Chronica de Gestis Hungarorum*“ navodi kako rod Hermana od kojeg potječu Lackovići dolazi iz Nürnberga s kraljicom Gizelom, suprugom kralja Stjepana I.¹⁹¹ Iako rod živi u Ugarskoj još od 10. stoljeća, izvori iz 13. stoljeća ih spominju kao siromašne. Rodonačelnik Lack ili Ladislav, sin Dionizija Hermana, društveno se uspinje uz pomoć srodstva s kraljevskim sucem Lambertom.¹⁹² Stvaranjem veza na dvoru i zaslugama u ratnim pohodima u Napulju, njegov sin Stjepan dobiva Međimurje na upravu.¹⁹³ Bliskost s kraljem dodatno je ojačao uz pomoć brata Dionizija koji je bio tutor kralja Ludovika. Njegovi sinovi Emerik i Stjepan

¹⁸⁵ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 32

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 324–325

¹⁸⁷ *Ibid.*, str. 325

¹⁸⁸ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1861., str. 104

¹⁸⁹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 325–326; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 34

¹⁹⁰ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 326

¹⁹¹ „*Hermani etiam generatio cum regina Keisla introivit. Liberi homines sunt de Nurumburg hereditatibus pauperes.*“ (*Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 88); *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 88–89

¹⁹² Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 327

¹⁹³ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1861., str. 118

Čakovečki su također obnašali najviše državne dužnosti.¹⁹⁴ Također, Stjepan Čakovečki 1376. godine osniva pavlinski samostan na posjedu Verhel odakle su putovi vodili prema Svetome Jurju, Mačkovcu, Šenkovcu, Nedelišću i Čakovcu.¹⁹⁵

3.3.7. Rod Sečenji – Događaji oko „Krvavog sabora Križevačkog“

Unatoč visokom položaju, Stjepan Čakovečki se suočio s naglim gubitkom utjecaja na dvoru nakon smrti kralja Ludovika. Do jeseni 1383. godine, uspješno suzbija otpor plemstva pod vodstvom Ivana od Paližne koji na vlast pokušava dovesti Karla Dračkog. Iduće godine uslijed neslaganja s regenticom Elizabetom mijenja stranu, a sljedeće godine dovodi Karla Dračkog u Budim.¹⁹⁶ Kao član lige plemića postavlja novog kralja Žigmunda Luksemburškog nakon ubojstva Karla Dračkog. Žigmund je okrunjen za kralja 1387. godine, nakon čega uspješno konsolidira svoju vlast. Sljedeći važan događaj je bio sukob s Osmanlijama na Nikopolju 1396. godine, u kojem je sudjelovao i Stjepan Čakovečki.¹⁹⁷ Naime, navodi se kako je uzmaknuo i pobjegao pred Osmanlijama te se vratio u Ugarsku prije kralja, za kojeg nije bilo sigurno je li preživio sukob.¹⁹⁸ Stjepan tada pokušava ojačati svoj utjecaj i moć te bira novog kandidata za ugarskog kralja, a riječ je o Ladislavu Napuljskom. Za dodatno osiguravanje krune, Stjepan potpisuje sporazum sa sultanom Bajazidom, no sve prestaje iznenadnim povratkom Žigmunda. Kralj ga optužuje za veleizdaju na poznatom „Krvavom saboru Križevačkom“, gdje je i ubijen.¹⁹⁹

Prema Horvatu i Kalšanu, kralj Žigmund potom konfiscira Međimurje te ga navodno predaje braći Kaniškima (mađ. *Kanizsai*).²⁰⁰ Daljnjom provjerom povijesnih podataka se utvrđuje kako tome nije bio slučaj te da se otvara nova problematika tumačenja povijesnih činjenica. Naime, dokazano je kako su posjedi Lackovića u rukama kralja, no potvrde o Kaniškima u Međimurju

¹⁹⁴ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 328–329

¹⁹⁵ *Ibid.*, str. 330

¹⁹⁶ *Ibid.*, str. 330–331

¹⁹⁷ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 80

¹⁹⁸ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 331

¹⁹⁹ *Ibid.*, str. 332

²⁰⁰ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 82–84; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 39; Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 332

nema, unatoč prethodno spomenutim tvrdnjama Horvata i Kalšana.²⁰¹ Međimurje preuzima obitelj Sečenji (mađ. *Szécsényi*), a ne Kaniški. Sečenji su tijekom opisanih turbulentnih godina kao grofovi erdeljski ostali na strani kralja te su uživali povlastice kao i grofovi Celjski čiji strelovit uspon započinje u isto vrijeme.²⁰² Također je važno naglasiti kako su Sečenji potekli od starog hrvatskog roda Kačića s područja Hrvatskog primorja. Na tlu Ugarske se javljaju početkom 13. stoljeća te brzo mijenjaju svoj identitet prema posjedu u Ugarskoj.²⁰³ Oni ostaju u milosti kralja sve do 1424. godine, kada je Nikola od Salga bio optužen za nedozvoljeno kovanje novca, što je uzrokovalo kraljevu ponovnu konfiskaciju posjeda u Međimurju.²⁰⁴

3.3.8. Rod Celjski

Međimurje je godine 1405. pripadalo kralju Žigmundu Luksemburškom, koji ga je dao grofu Hermanu Celjskom, koji postaje kraljev suputnik 1396. godine, prilikom ranije spomenute bitke kod Nikopolja s Osmanlijama. Celjski je nagrađen nakon sabora u Križevcima gdje je ubijen Stjepan Lacković. Grof Herman Celjski tada u trajno vlasništvo dobiva titulu župana zagorskog te vezane posjede. Međimurjem nakon njegove smrti njime upravljaju sin Fridrih, potom Ulrik te naposljetku Ulrikova žena Katarina.²⁰⁵

Kulturna i umjetnička djelatnost u Međimurju bila je u velikoj mjeri potpomognuta vezama i politikom obitelji Celjski. Baština Celjskih u Međimurju posebno je istaknuta donacijom naselja Šenkovec pavlinskom samostanu, dogradnjom samostana i oslikavanjem grbova plemićke obitelji.²⁰⁶ Hermanov sin Fridrih II. Celjski daje podići kapelu sv. Jeronima u Štrigovi

²⁰¹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 333–334

²⁰² *Ibid.*, str. 334–335

²⁰³ *Ibid.*, str. 335

²⁰⁴ *Ibid.*, str. 335

²⁰⁵ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 336; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 95, 104–105

²⁰⁶ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 336; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 94–95; Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 124, 128

1447. godine, a grb Celjskih nalazio se također na župnoj crkvi u Mihovljanu²⁰⁷ te u šenkovečkom samostanu.²⁰⁸

Međimurje nije bilo središnji posjed obitelji Celjski, već se njihova vlast rasprostirala na područjima današnje Hrvatske, Slovenije i Austrije. Dakle, Celjski upravljaju Međimurjem uz posredništvo lokalnih upravitelja.²⁰⁹ Nakon Ulrikove smrti 1456. godine, upravitelji su bili braća Fridrih i Ivan Lamberg, koji su na kraju dominacije Celjskih bili vjerni novome kralju Matiji Korvinu.²¹⁰ Međimurje tako ostaje u zajmu Lambergovima sve do 1470. godine, kada ga preuzimaju novi vlasnici iz obitelji Ernušt.²¹¹

„Csánki navodi, u svom povijesnom zemljopisu, da Ernušt Hampo, gospodar grada Čakovca i Štrigova, posjeduje u Međumurju g. 1477. četiri varoši: Čakovec, Nedelišće, Prelog i Mursko Središće, 95 naselja i tri otoka. Iz njegova djela doznajemo ne samo kako je Međumurje već u XV. st. dobro naseljen kraj, nego i to, da su već tada zabilježeni oni oblici imena, koji postoje još i danas.“²¹²

²⁰⁷ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 302; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju, Zagreb-Čakovec 1752.*, str. 276; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja, Varaždin 1907.*, str. 98; Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 674

²⁰⁸ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 272; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju, Zagreb-Čakovec 1752.*, str. 251

²⁰⁹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 338

²¹⁰ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja, Varaždin 1907.*, str. 111; Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 670, 674

²¹¹ Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 338; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja, Varaždin 1907.*, str. 111–112

²¹² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti i Međimurju, Čakovec 2010.*, str. 39; Dezső Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III, Budapest 1897.*, str. 2

3.3.9. Viteški redovi

Iako o djelovanju viteških redova u Međimurju postoje brojne usmene predaje, o tome ne postoje pisani povijesni izvori niti konkretni materijalni dokazi. Ne treba odbaciti mogućnost da su viteški redovi templara i ivanovaca boravili u Međimurju, imajući na umu da povijesni izvori potvrđuju kako su boravili u obližnjim područjima u Hrvatskoj i Ugarskoj.²¹³ U kanonskoj vizitaciji iz 18. stoljeća zapisana je usmena predaja kako su naselja Podturen, Sveti Martin na Muri i Cirkovljan bila mjesta okupljanja templara.²¹⁴ Jednako tako Bedeković prenosi predaju da su u Cirkovljanu boravili templari.²¹⁵ Nadalje, Ivan Kukuljević Sakcinski pisao je kako su templari boravili u Štrigovi i Hlapičini (Novi Dvori).²¹⁶ Moglo bi se navesti više od desetak naselja koja se u Međimurju usmenom predajom povezuju s templarima ili ivanovcima. Srednjovjekovne crkve uz koje se povezuju legende o viteškim redovima jesu one u Podturnu, Svetom Martinu na Muri i Cirkovljanu.²¹⁷ Vodeći se time, Vesna Pascuttini-Juraga značajan je dio svoje disertacije posvetila likovnoj baštini koju povezuje s djelovanjem viteških redova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, uključujući baštinu sakralnih objekata u Međimurju.²¹⁸

„Treba naglasiti da ne možemo pouzdano govoriti o vremenu prvoga dolaska vitezova redovnika (kako templara, tako i ivanovaca), već jedino o najranijem sačuvanom i poznatom izvoru o tome. Da je neki lokalitet sigurno pripadao nekome redu, možemo prvenstveno zaključiti na temelju povijesnih izvora – sačuvanih dokumenata (originala ili kasnijih prijepisa) koji ih spominju u nekome kraju. Za arheološki materijal teško se i izuzetno rijetko može ustanoviti da potječe baš od templara ili ivanovaca, a ne nekoga drugoga srednjovjekovnog reda, institucije ili pak vlastelina.“²¹⁹

²¹³ Više u: Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na Zemlji svetoga Martina*, Dugo Selo 2007.

²¹⁴ Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na Zemlji svetoga Martina*, Dugo Selo 2007., str. 93

²¹⁵ „... referturque olim fuisse ordinis Templariorum.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 281); „Priča se da je nekad bila u vlasništvu Reda templara.“ (Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 2017., str. 258)

²¹⁶ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb 1886., str. 36; Raspravlja se odnose li se spomenuti Novi Dvori (lat. *Nova Curia*) na mjesto u Međimurju ili u Mađarskoj (Újudvar kod Velike Kaniže). (Lelja Dobronić, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Zagreb 1984., str. 24–26; Zoran Turk, »Nova Curia ivanovaca – kako je novovjekovni majur postao srednjovjekovni samostan«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 29 (2018.))

²¹⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 49–50

²¹⁸ Autorica je u disertaciji nastojala detektirati „viteške kiparske radionice“ na temelju komparativne analize inventara kamene plastike sakralnih objekata na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, odnosno Međimurja. (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018.)

²¹⁹ Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na Zemlji svetoga Martina*, Dugo Selo 2007., str. 35

3.4. Župe i crkve u Međimurju

3.4.1. „Popis župa“ iz 1334. godine

Prema najranijem popisu župa iz 1334. godine, Bekšinski arhiđakonat sastojao se od 34 župe: četiri na prostoru Slovenije, jedanaest na prostoru današnjeg Međimurja (*inter Dravam et Muram*)²²⁰ te devetnaest u Zaladskoj županiji.²²¹ Prema tome, granice Arhiđakonata se približno poklapaju s današnjom granicom Međimurja i Slovenije, kao i s mađarskom granicom, koja se nalazi nasuprot naselja Goričan.²²² Dakle, u drugoj četvrtini 14. stoljeća u Međimurju je postojalo jedanaest župa, odnosno župnih crkava. Treba imati na umu da zabilježene crkve moraju biti starije od godine kada je popis izrađen. Tome ide u prilog činjenica da se u ispravama iz 13. stoljeća spominju posjedi i njihovo uređenje pred zagrebačkim kaptolom.²²³ „Popis župa“ iz 1334. godine spominje crkve (*ecclesia*), koje se navode redom:

*„Ecclesia sancte Trinitatis./ Item sancte Marie Magdalene de S t r i g o./ Item sancti Martini./ Item sancti Marci./ Item sancti Mychaelis./ Item sancte Marie de S a b a r i a./ Item sancti Laurencii de P e r l o k./ Item due ecclesie sancti Martini./ Item sancti Georgii./ Item sancti Martini.“*²²⁴

Prema nazivu mjesta, jasno se navode tri župe: Štrigova, Mala Subotica²²⁵ i Prelog. S druge strane, teže je zaključiti na koja se mjesta odnosi drugih osam crkava, s obzirom na to da se navode isključivo titulari crkava, bez spomena mjesta u kojima se te crkve nalaze. Iz tog razloga, javlja se pitanje odnosi li se svih jedanaest titulara na župe ili se pak drugih osam titulara, gdje nema spomena naselja, odnosi na filijalne crkve, umjesto na župne. Međutim,

²²⁰ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226

²²¹ Detaljnije o Bekšinskom arhiđakonatu u: Ivan Škafar, »Prekmurski del bekšinskega arhidiakonata do leta 1400.«, u: *Croatica Christiana periodica* 4 (1979), str. 10

²²² Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 98–99

²²³ Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 11

²²⁴ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

²²⁵ Ranije je bilo je rasprava, odnosno nesporazuma o ubicaciji crkve u Maloj Subotici te drugih problema vezanih uz naziv „Sabaria“. *Sabaria* u prijevodu znači „Subotiče“, prema čemu je dobilo naziv naselje Mala Subotica u Međimurju. Više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti i Međimurju*, Čakovec 2010., str. 17–18

vjerojatnije je kako se radilo o jedanaest župa (župnih crkava), pogotovo imajući na umu kako je u to vrijeme u Međimurju moralo postojati više od jedanaest crkava. Uz navedene župe sv. Marije Magdalene u Štrigovi, crkve Blažene Djevice Marije u Maloj Subotici i crkve sv. Lovre u Prelogu, ostale župe redom nose titulare: Sveto Trojstvo, sveti Martin, sveti Marko, sveti Mihovil, zatim se ponovo spominju dvije crkve s titularom sv. Martina, sveti Juraj te ponovo sveti Martin. Prema tome, crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi, koja i danas na istome mjestu služi kao župna crkva, postoji još od vremena prije 1334. godine. Kao župna crkva u Maloj Subotici navodi se župna crkva Blažene Djevice Marije, a danas je to župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije.

U Prelogu se kao župna crkva navodi crkva sv. Lovre. Međutim, gotička crkva s titularom sv. Lovre danas se nalazi u naselju Cirkovljan koje je smješteno u neposrednoj blizini Preloga, dok preloška crkva nosi titular sv. Jakoba. U povijesnim spisima naziv naselja Cirkovljan ne spominje se sve do kasnog 17. stoljeća. Iako je rasprava koju je stvorila dilema nastala spomenutim informacijama još uvijek otvorena, ovoj se problematici pažljivije pristupilo u recentno vrijeme.²²⁶ Ako se sagledaju povijesni dokumenti (od popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine pa do popisa župa iz 1650. godine), može se pretpostaviti kako je župna crkva u današnjem Prelogu, tj. u srednjovjekovnom trgovištu Prelog, predala svoj titular gotičkoj crkvi u Cirkovljanu.²²⁷ Ako je to slučaj, razlog za zamjenu titulara crkava zasad nije poznat. S druge strane, Ratko Vučetić navodi kako nije neuobičajeno da se župna crkva nalazi izvan naselja, jer se takva situacija također prati na primjeru Čakovca, a kasnije i Kotoribe. Autor pojašnjava kako takva prostorna organizacija prethodi razvitku jednog naselja kao žarišta, a kojem pripada veći okolni ruralni prostor.²²⁸ Drugim riječima, srednjovjekovna crkva se iz praktičnih razloga mogla nalaziti izvan trgovačkog prostora.²²⁹

²²⁶ Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53–54; Potrebno je spomenuti kako je Josip Buturac, koji se opsežno bavio temom crkava iz popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine, iznio je mišljenje kako je župna crkva u Prelogu svoj titular predala crkvi u Cirkovljanu, a kako je potonja preuzela titular od preloške crkve, no bez dodatnih pojašnjenja. (Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga* 59. (1984), str. 102)

²²⁷ Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53

²²⁸ Ratko Vučetić, »Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009), str. 180

²²⁹ Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 126

„Kako se kapela u Cirkovljanu prema oblikovnim karakteristikama može datirati u kasnosrednjovjekovno razdoblje, istovremeno postojanje dvaju zidanih sakralnih objekata na tako maloj udaljenosti svjedoči o važnosti tadašnje preloške župe. To ne iznenađuje, s obzirom na to da prema rasporedu župa u prvom navedenom popisu vidimo da je ona zapravo pokrivala veći dio današnjeg donjeg Međimurja.“²³⁰

Preostale crkve iz „Popisa župa“ prvi je nastojao ubicirati Josip Buturac, u čemu je uspio u značajnoj mjeri. Međutim, kasniji su autori pomogli doprinijeti postizanju približno cjelovite slike kakvom se danas raspolaže (karta 18). Četiri crkve koje nose titular sv. Martina ubicirane su u naselja: Sveti Martin na Muri, Mursko Središće, Podturen i Macinec, s time da u vezi s Macincem postoje problemi oko ubikacije, koji se ne mogu zanemariti.²³¹

Nadalje, crkva Presvetog Trojstva ubicirana je u današnje Nedelišće, crkva sv. Marka ubicirana je u Selnicu, crkva sv. Mihovila nalazi se i danas u Mihovljanu kraj Čakovca. Zato što je crkva u Mihovljanu prvi put spomenuta 1203. godine, može se pretpostaviti da je župa bila osnovana u 12. stoljeću.²³² Crkva s titularom sv. Jurja nalazi se u naselju Sveti Juraj u Trnju.²³³

3.4.1.1. Župa sv. Jurja – O ranijim problemima ubikacije

Unatoč navedenom titularu crkve sv. Jurja, iz „Popisa župa“ iz 1334. godine ne može se iščitati o kojoj se crkvi radi, zato što je ta crkva, odnosno župa, navedena bez mjesta u kojem se crkva nalazi („... *inter Dravam et Muram:/ Ecclesia .../ Item sancti Georgii.*“).²³⁴ Međutim, iz drugog popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, doznajemo da su u Međimurju tada postojale dvije crkve koje nose titular sv. Jurja – jedna u Svetom Jurju u Trnju („*Fol. 19. b. Michael plebanus in/ T h w r n y n c z. (Dotatak: Georg-/ ius capellanus suus.*“)), a druga u

²³⁰ Marijana Korunek, Branka Marcuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53–54

²³¹ U ovome radu više u: 3.4.1.2. »Četvrta crkva« sv. Martina – Problem ubikacije, str. 62–64

²³² Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175

²³³ Juraj Kolarić, *Sveti Juraj u Trnju*, Zagreb 1984., str. 19; Postojala je velika rasprava o problemu ubikacije crkve sv. Jurja, mada se generalno smatra kako je taj problem danas riješen. Dodatan doprinos raspravi u: Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 19–20

²³⁴ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

Lopatincu, koji se nalazi kod Svetog Jurja na Bregu („*Fol. 19. a. Archidiatonatus Bexin. .../ Georgius plebanus in L o p a t h y c z./ Thomas prebendarius ibidem.*“).²³⁵ Dakle, u popisu iz 1334. godine, spominje se jedna crkva sv. Jurja, za koju nije navedeno gdje se nalazi, a u popisu iz 1501. indikativni su navodi „*Lopathycz*“ (Lopatinec kod Svetog Jurja na Bregu) i „*Thwrnyncz*“ (Sveti Juraj u Trnju). Dakle, čini se da je u vremenu do 1501. godine nastala crkva sv. Jurja u Lopatincu, a da se ranija crkva odnosi na naselje Sveti Juraj u Trnju, prije svega zbog etimoloških dokaza o značenju navoda „*Thwrnyncz*“.²³⁶

*„Čini se ipak da je geografski smještaj u samom nazivlju na Bregu odigrao bitnu obrambenu karakteristiku naselja pa bi logikom obrane, zasigurno prije bilo izgrađeno naselje na brežuljku sa župom u Lopatincu, kao najznačajnijem mjestu toga kraja. U prilog tome ide i činjenica da se istočno od linije Podturen – Mala Subotica ne pojavljuje niti jedna župa osim Preloga (koju u prvom redu karakterizira ekonomski i gospodarski značaj), a tek se onda 1501. godine pojavljuje župa Bistrica kao najistočnija i terenski najrasprostranjenija župa u istočnom Međimurju. Stoga bi župa sv. Jurja odgovarala naselju Sv. Juraj na Bregu, dok bi spomenuti Thwrnync odgovarao župi Sv. Juraj u Trnju.“*²³⁷

Prema svemu sudeći, mišljenje kako se crkva sv. Jurja iz 1334. godine mora odnositi na naselje Sveti Juraj u Trnju raširenije je od onog da se radilo o naselju Sveti Juraj na Bregu. Primjerice, godine 1907., R. Horvat navodi da se spomenuta crkva s titularom sv. Jurja odnosi na naselje Sveti Juraj u Trnju.²³⁸ Anđela Horvat je iznijela stav kako nije moguće sigurno odrediti na koju se crkvu od dvije spomenute u „Popisu župa“ titular sv. Jurja odnosi, međutim, iznosi podatke zbog kojih se čini vjerojatnijim kako je riječ o župi u Svetom Jurju u Trnju.²³⁹ Zaključak kako nije moguće sa sigurnošću odrediti o kojoj je crkvi riječ iznose Petar Puhmajer i Ana Škevin Mikulandra.²⁴⁰ S druge strane, Petar Sekulić pretpostavlja kako se navod naselja „*Thwrnyncz*“

²³⁵ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

²³⁶ Metoda Hrg, »Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz 14. stoljeća«, u: *Croatica Christiana periodica* 1 (1977), str. 60

²³⁷ Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 20

²³⁸ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 71

²³⁹ „Nije sigurno, da li se župa »sancti Georgii« u »Popisu« Ivana arcidakona iz g. 1334. odnosi na župu Sv. Jurja na Bregu ... ili na župu u Svetom Jurju u Trnju. Pod imenom »Thwrnyncz« javlja se g. 1501. i mora da je znatnija župa, jer se uz župnika ovdje spominje i kapelan.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti i Međimurju*, Čakovec 2010., str. 123–124)

²⁴⁰ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil* 57 (2014), str. 65

odnosi na Turčišće,²⁴¹ iako je vjerojatnost za to izuzetno mala, prvenstveno jer prevladava mišljenje kako je naselje Turčišće dobilo naziv prema mnogo kasnijim osmanskim prodorima.²⁴² Željko Tomičić iznosi mišljenje kako se radilo o selu Trnovec smještenom uz onodobnu prometnicu koja je Međimurje preko Mure povezivala s Ugarskim Kraljevstvom, a koja je bila ključna i za povezanost okolnih naselja. S obzirom na to da se stanovnici obližnjih naselja i danas pokapaju na groblju u Svetom Jurju u Trnju, to je vjerojatno bio slučaj i u srednjem vijeku (njem. *Kirchhof*). Tome ide u prilog arheološko otkriće ranosrednjovjekovnog groblja uz crkvu sv. Jurja, kao i pojedini podatci iz povijesnih isprava koji to potvrđuju.²⁴³ Dakle, prema pretpostavci koju iznosi Ž. Tomičić, crkva sv. Jurja nalazila se na lokaciji na kojoj je bila srednjovjekovna, a i današnja crkva (naselje Sveti Juraj u Trnju), ali povezano naselje bilo bi Trnovec. Radi se o tezi koja dosad nije bila istraživana niti je bila predmetom šire rasprave. Problem predstavlja činjenica kako je Trnovcu najbliže naselje Nedelišće, za koje se smatra da je bila srednjovjekovna župa. Iz toga bi razloga najprije valjalo istražiti Trnovec u odnosu na Nedelišće (provesti arheološka istraživanja unutar naselja Trnovec), što još nije učinjeno.

3.4.1.2. „Četvrta crkva“ sv. Martina – Problem ubikacije

„Popis župa“ iz 1334. godine navodi crkve koje nose titular sv. Martina redom: „*Ecclesia/ ... Item sancti Martini/ .../ Item due ecclesie sancti Martini/ .../ Item sancti Martini.*“²⁴⁴ Iz toga popisa ne može se iščitati pozicija navedenih crkava, ali do nekih zaključaka moguće je doći usporedbom navedenih titulara s onima iz „Popisa župa“ iz 1501. godine: „... *sancti Martini superioris/ sancti Martini/ .../ sancti Martini/....*“.²⁴⁵ Prije svega, vidljivo je kako se u popisu iz 1501. godine spominju samo tri crkve s titularom sv. Martina, što predstavlja još jedan novi problem. Međutim, indikativan je zapis „*sancti Martini superioris*“, koji bi morao upućivati na crkvu sv. Martina u Svetom Martinu na Muri, zbog geografski istaknutog položaja toga

²⁴¹ Petar Sekulić, *Međimurje u razdoblju srednjeg vijeka (do sredine 16. st.)*, povijesno-arhivsko istraživanje, studeni 2014. – siječanj 2015., u: Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 12

²⁴² Juraj Kolarić, *Sveti Juraj u Trnju*, Zagreb 1984., str. 16, 19

²⁴³ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 435

²⁴⁴ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

²⁴⁵ *Ibid.*, str. 225–226

mjesta.²⁴⁶ S obzirom na istaknutu važnost navedene crkve, ta je crkva mogla postojati i ranije te biti navedena u ranijem popisu. Nadalje, u popisu iz 1334. godine, uočava se zapis „*due ecclesie*“. Objašnjenje za takav navod mogla bi biti činjenica kako se radi o crkvi koja se nalazi u blizini prethodno spomenute crkve, a to bi bila crkva u Murskome Središću. Međutim, moguća je i suprotna interpretacija. S obzirom na pridjev „*superioris*“, moguće je pretpostaviti kako se zapravo radi o novoj crkvi (koja je preuzela ulogu važnog vjerskog središta), koja nije postojala ranije, a što se također veže uz problematiku vezanu uz popis crkava iz 1501. godine, gdje se navode tek tri župe sv. Martina. Vodeći se tom pretpostavkom, valjalo bi se problemom ubikacije navedenih crkava ubuduće baviti nekim drugim metodama.

Treća je crkva ubicirana u Podturen zato što tamošnja crkva i danas nosi titular sv. Martina, što je bila glavna metoda za pokušaj pouzdane ubikacije i ostalih crkava. Međutim, problem u vezi ubikacije četvrte crkve sv. Martina leži u tome što nije poznato nalazište (iz razdoblja srednjeg vijeka pa do danas) u sklopu kojeg bi crkva imala takav titular. Nailazi se na mišljenje kako se „četvrta crkva“ nalazila u Macincu. Naime, tu pretpostavku iznosi Vladimir Kalšan (bez pojašnjenja, ali vjerojatno na temelju prepoznatih ostataka gotičke crkve iz 15. stoljeća).²⁴⁷ Anđela Horvat jasno navodi kako se crkva u Macincu ne spominje u „Popisu župa“,²⁴⁸ odnosno da se radilo o zidanoj kapeli, a ne župnoj crkvi.²⁴⁹

Vrlo je teško pretpostaviti da bi se četvrta crkva sv. Martina mogla tražiti u Macincu, ako uzmemo u obzir navod A. Horvat:

*„Crkva sv. Marije u Macincu spominje se u vizitacijama kao kapela župne crkve u Nedelišću sve od god. 1660. do 1789., kad je postala kapelanija. Župnom crkvom je postala god. 1818. Vizitatori ne znaju tko ju je podigao. ... U sanktuariju se nalazila – kako je spomenuto – gotičkim brojkama uklesana godina 1475.“*²⁵⁰

Dakle, Anđela Horvat spominje kako je u svetištu crkve (sv. Marije) u Macincu uklesana godina 1475., što ukazuje na srednjovjekovnu crkvu. Nije vjerojatno da je crkva promijenila titular,

²⁴⁶ Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 19

²⁴⁷ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 31

²⁴⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52

²⁴⁹ *Ibid.*, str. 78

²⁵⁰ *Ibid.*, str. 61

kao niti da su u Macincu, koje je omanje naselje, postojale dvije filijalne crkve (sv. Martina i sv. Marije). U svakom slučaju, ako se tek od 17. stoljeća radilo o filijalnoj crkvi, nije moguće da je u prethodnim stoljećima ta crkva bila župna crkva. Imajući na umu sve navedeno, kao i podatak da se crkva u Macincu ne spominje u popisu župa iz 1501. godine, izgledno je da se „četvrta crkva“ sv. Martina treba tražiti na nekom drugom mjestu.

Treba imati na umu da su u srednjem vijeku na području Međimurja postojale crkve o kojima nema sačuvanog spomena u pisanim izvorima, što ne isključuje mogućnost da se arheološkim metodama otkriju njihovi temelji ili drugi ostatci.

3.4.2. „Popis župa“ iz 1501. godine

Iz popisa župa iz 1501. godine doznaje se kako je na prostoru Međimurja postojalo četrnaest župa, odnosno crkava. Usporedbom „Popisa“ iz 1501. godine s onim iz 1334. godine, gotovo u svim slučajevima može se iščitati, tj. povezati titular crkve s naseljem. Prema tome, može se zaključiti kako su u međuvremenu vjerojatno nastale četiri nove župe: sv. Jurja u Lopatincu, sv. Stjepana u Podbrestu, jedna u Bistrici kod današnjeg naselja Donji Vidovec, navod čijeg titulara izostaje, te župa Blažene Djevice Marije u Belici. S druge strane, nema više navoda o crkvi sv. Martina (koja je možda bila u Macincu). U „Popisu župa“ iz 1501. godine, u većini se slučajeva ne spominju titulari župa, najvjerojatnije jer su bili popisani 1334. godine. U njemu se navode isključivo imena naselja u kojima se nalaze župe, a posebno se naglašavaju i imena crkvenih dostojanstvenika koji su djelovali u svakoj od navedenih župa. Redom se navode župe:

„... S a b b a r i a / N e - / d e l c z / L o p a t h y c z / S t r i g o l / s a n c t i M a r t i n i s u p e r i o r i s / s a n c t i M a r c i / s a n c t i M a r t i n i / i n Z r e d y s c h e / s a n c t i M a r t i n i / i n T h u r r e n / b e a t e v i r g i n i s / i n B e l y c z / s a n c t i M i c h a e l i s / s u b C h a k t h o r n y a / T h w r n y n c z / B y z t e r c z / E c c l e s i a s a n c t i S t e p h a n i i n B r e z t h / P r y l a k.“²⁵¹

Dakle, u „Popisu župa“ iz 1501. godine, spominju se župe, odnosno crkve: Blažene Djevice Marije u Maloj Subotici, Svetog Trojstva u Nedelišću, sv. Jurja u Lopatincu, sv. Marije Magdalene u Štrigovi, sv. Martina u Svetom Martinu na Muri, sv. Marka u Selnici, sv. Martina

²⁵¹ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226

u Podturnu, Blažene Djevice Marije u Belici, sv. Mihovila u Mihovljanu kod Čakovca, sv. Jurja u Svetom Jurju u Trnju, crkva kod Donjeg Vidovca, sv. Stjepana u Podbrestu i sv. Lovre u Prelogu, odnosno Cirkovljanu (karta 19).

O župama iz 1334. i 1501. godine može se razmišljati i na temelju njihova geografskog smještaja. Prema njihovu položaju, moguće ih je grupirati na „nizinske župe“ i na „visinske župe“. „Nizinske župe“ smještene su u Donjem Međimurju te su uglavnom centrirane oko Čakovca, a u njih se ubrajaju: Nedelišće, Mihovljan, Mala Subotica (popisani 1334. godine), Podbrest i Belica (popisani 1501. godine), a mogu im se pribrojiti i Prelog, Sveti Juraj u Trnju te Bistrica (kod današnjeg Donjeg Vidovca). S druge strane, „visinske župe“ nalaze se u Gornjem Međimurju, a radi se o župama u naseljima: Štrigova, Selnica, Mursko Središće, Podturen, Sveti Martin na Muri (župe popisane 1334. i 1501. godine), te Macinec i Lopatinec. Prema tome, „nizinske župe“ na neki su način bile povezane geografskim pogodnostima vezanim uz poljoprivredu i gospodarstvo (bitno je spomenuti i nešto udaljeniji Prelog kao važno trgovačko središte na jugu Međimurja, gdje je uz riječni put, tj. potok Bistrec, vjerojatno postojala i jedna od prometnica), a „visinske župe“ odlikovale su se dobrim obrambenim položajem.²⁵² Usto, župa Nedelišće bila je značajna u ekonomskom smislu jer je uz Zagreb, Varaždin, Mursku Sobotu i Modruš imala funkciju tridesetničke postaje.²⁵³

U sklopu srednjovjekovnih cestovnih mreža, tj. prometnih i trgovačkih putova na prostoru Hrvatske, postojalo je nekoliko prometnica koje su povezivale Međimurje s okolnim krajevima. Postoje podatci o prometnici koja je, putem prelaza na Dravi, spajala Varaždin i Čakovec, a vjerojatno je vodila preko Nedelišća. Još jedna važna prometnica povezivala je Čakovec, Mursko Središće te Tornyiszentmiklós u županiji Zala. Grad Čakovec je bio politički i vojni centar Međimurja, čiji su ekonomski prosperitet osiguravali dobra cestovna, odnosno trgovačka povezanost s okolnim mjestima. Ako pratimo smještaj srednjovjekovnih župa u Donjem Međimurju, moguće je zaključiti kako su se naselja poput Mihovljana i Belice nalazila uz prometnicu za Čakovec, koja je zatim vodila sjeverno do Selnice i Murskog Središća. Široka

²⁵² Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 20–21; Štrigova se u svome najranijem spomenu te u kasnijim izvorima navodi kao *castrum*. (Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza. III*, Budapest 1897., str. 16)

²⁵³ Lovorka Čoralčić, *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb 1997., str. 141–142; Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 20

cestovna mreža uvjetovala je daljnji društveni razvoj Međimurja, što je dovelo i do stvaranja novih centara, kao što je župa u Bistrici.²⁵⁴

Tablica 1 Prijepis župa na prostoru Međimurja (u Bekšinskome arhidakonatu) iz popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine (Prema: Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226; Sabrina Nikolina Boj)

1334.	1501.
Ecclesia sancte Trinitatis	Sabbaria
Sancte Maria Magdalene de Strigo	Nedelcz
Sancti Martini	Lopathycz
Sancti Marci	Strigo
Sancti Mychaelis	Sancti Martini superioris
Sancti Marie de Sabaria	Sancti Marci
Sancti Laurencii de Perlok	Sancti Martini in Zredysche
Due ecclesie sancti Martini	Sancti Martini in Thurren
Sancti Georgii	Beate virginis in Belycz
Sancti Martini	Sancti Michaelis sub Chakthornya
	Thwrnyncz
	Byztercz
	Sancti Stephani in Brezth
	Prylak

²⁵⁴ Lovorka Čoralić, *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb 1997., str. 205–209; Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015., str. 22

Karta 19 Međimurske župe 1334. godine (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 26; Sabrina Nikolina Boj)

Karta 20 Međimurske župe 1501. godine (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 30; Sabrina Nikolina Boj)

Tablica 2 Kronološka tablica Međimurja (Prema: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 9; Sabrina Nikolina Boj)

Razdoblje	Trajanje	Nalazišta
Paleolitik	2 000 000. – 10 000 g. pr. Kr.	Mursko Središće
Mezolitik	10 000. – 6 000. g. pr. Kr.	
Neolitik	6 000. – 3 500. g. pr. Kr.	
Eneolitik	3 500. – 2 000 g. pr. Kr.	Goričan
Brončano doba	2 000. – 750. g. pr. Kr.	Goričan, Peklenica, Belica
Željezno doba	750. g. pr. Kr. – 1. st.	Goričan, Turčišće (Dvorišće), Hodošan, Domašinec, Čehovec, Čukovec, Donji Mihaljevec
Antičko (rimsko) doba	35. g. pr. Kr. – 400. g.	Macinec, Nedelišće, Sveti Martin na Muri, Trnovčak, Prelog (Ferenčica)
Srednji vijek	5. st. – 15. st.	Šenkovec, Sveti Juraj u Trnju, Nedelišće, Turčišće (Dvorišće), Čakovec (Buzovec), Donji Vidovec (Bistričko polje), Strahoninec (Stara Ves), Mihovljan, Štrigova
Godina	Događaj	
1203.	Povelja kralja Emerika – prvi pisani spomen Međimurja i naselja Mihovljan	
1226.	Povelja o sporu oko posjeda Otok i Bistrice (između današnjeg Donjeg Vidovca, Donje Dubrave i Kotoribe)	
1232.	Povelja o sporu oko imanja uz rijeku Dravu, od Varaždina do Otoka	
1241./1242.	Invazija Tatara (Mongola) u Međimurje i Hrvatsku	
1264.	Osnovano trgovište Prelog	
1333.	Isprava kralja Karla Roberta – najraniji spomen utvrde Čakovca i utvrde Štrigove	
1334.	Najraniji popis župa Zagrebačke biskupije, s popisom međimurskih župa, u sklopu Bekšinskog arhidakonata (11 župa)	
1350. – 1397.	Međimurje posjeduje obitelj Lacković	
1376.	Osnovan pavlinski samostan sv. Jelene u Šenkovcu	
1405. – 1461.	Međimurje posjeduje obitelj Celjski	
1447.	Fridrih Celjski nalaže gradnju kapele sv. Jeronima u Štrigovi	
1473. – 1540.	Međimurje posjeduje obitelj Ernušt	
1501.	Drugi po redu nastali popis župa u Međimurju (14 župa)	
1546. – 1691.	Međimurjem upravlja obitelj Zrinski	

3.5. Izvori i historiografija

Najraniji poznati indirektan spomen Međimurja nalazi se u povelji kralja Stjepana Svetoga iz 1024. godine, u kojoj se spominje „ribnjak na Dravi“.²⁵⁵ Najraniji poznati izvor koji direktno spominje Međimurje je isprava kralja Emerika iz 1203. godine, gdje se ujedno spominje i naselje Mihovljan. Prijepis navedene isprave objavljen je 1905. godine u djelu „*Codex Diplomaticus*“. Naslov pridodan prijepisu isprave glasi: „*Mirko kralj ugarski i hrvatski podaje imunitet crkvi sv. Mihajla u Medjumurju*“, a u tekstu isprave zapisano je: „... *terram beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit* ...“²⁵⁶ Na spomen Međimurja u CD-u 1934. godine ukazuje László Hadrovics,²⁵⁷ a mišljenje kako se spomenuta „zemlja svetog Mihovila“ odnosi na naselje Mihovljan iznosi Anđela Frančić.²⁵⁸

Ivan Tkalčić 1873. godine objavljuje prijepis listine povelja iz Kaptolskoga arhiva, koja je originalno objavljena 1226. godine.²⁵⁹ U tekstu povelje spominje se Međimurje („*XLV. God. 1226. / Bela kralj dosudjuje biskupu zagrebačkomu Stjepanu II. posjed Bistricu i Si-/ get medju Murom i Dravom ...*“).²⁶⁰ Još jedna isprava administrativnog karaktera u kojoj se spominje Međimurje nastala je 1239. godine, a govori o sporu plemićke obitelji Hahold u vezi tri međimurske granične utvrde (Edjutk, Otok i Velčuk).²⁶¹ Od 13. stoljeća pa nadalje nastalo je još nekoliko isprava koje se tiču Međimurja, također administrativnog karaktera. Među njima je bitno spomenuti ispravu iz 1264. godine, u kojoj se nalazi najraniji spomen grada Preloga.²⁶² Najraniji poznati spomen Čakovca nalazi se u ispravi hrvatsko-ugarskog kralja Karla Roberta iz 1333. godine.²⁶³

²⁵⁵ Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 119; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 22–23. Isprava se nalazi u zborniku: Imre Nagy – Dezső Véghely – Gyula Nagy, *Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363.*, Budapest 1886., str. 1–3, dok. 1.

²⁵⁶ *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen III. Diplomata annorum 1201 – 1235*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1905., str. 35

²⁵⁷ László Hadrovics, *Muraköz helynevei*, Budapest 1934., str. 18; Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever 1–4* (2009), str. 101

²⁵⁸ Anđela Frančić, »Prvi spomen Međimurja«, u: *Kaj* 33 (2000), str. 65

²⁵⁹ Ivan Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrebiensis I.*, Zagreb 1873., str. II

²⁶⁰ *Ibid.*, str. 56

²⁶¹ Juraj Čuk, »Pripadnost nekih ugarskih županija hrvatskome kraljevstvu u XII. i XIII. vijeku«, u: *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, god. XVI, Zagreb (1914), str. 159; Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 307

²⁶² Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 124; Dokument se nalazi u: *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen V. Diplomata annorum 1256 – 1272*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1907., str. 315–317, dok. 805.

²⁶³ Dezső Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III.*, Budapest 1897., str. 9

Najraniji podatci o međimurskim župama nalaze se u „Popisu župa“ iz 1334. godine, u kojem su popisane sve župe Zagrebačke biskupije.²⁶⁴ Spomenutu ispravu dao je izraditi arhidakon Ivan Gorički. Isprava je bila proglašena 9. kolovoza 1334. godine te zabilježena u Statutu zagrebačkog Kaptola.²⁶⁵ Idući popis župa bio je izrađen 1501. godine, nakon čega su oba popisa bila objavljena u rukopisu „*acta cap. ant. fasc. 67 nr. 6*“ („1501 *Registrum plebanorum, altaristarum ac ceterorum presbiterorum diocesis zagrabiensis*“).²⁶⁶ Prijepise ovih isprava kasnije izdaju: Balthazaris Adami Kerceselich de Corbavia (1770.),²⁶⁷ Franjo Rački (1872.),²⁶⁸ Ivan Tkalčić (1874.)²⁶⁹ i Josip Buturac (1984.).²⁷⁰ Zagrebačka nadbiskupija 1944. godine objavljuje prijepis isprava pod uredništvom Dragutina Kniewalda.²⁷¹

Povijesni izvori koji mogu biti od pomoći u stvaranju predodžbe o okolnostima unutar kojih je postojalo „srednjovjekovno Međimurje“ su djela Paula Orozija (*Historiae Adversus Paganos*, 416./417.),²⁷² Mauricija (*Strategikon*, grč. Στρατηγικόν, 6. st.),²⁷³ Jordanesa (*De origine actibusque Getarum*, o. 551.),²⁷⁴ Alfreda Velikog (*A Description of Europe, and the Voyages of Othhere and Wulfstan*, 9. st.),²⁷⁵ Konstantina Porfirogeneta (DAI, o. 950.),²⁷⁶ Tome Arhidakona (*Historia Salonitana*, 1266.),²⁷⁷ anonimnog mađarskog dvorskog notara (*Gesta*

²⁶⁴ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

²⁶⁵ *Ibid.*, str. 201

²⁶⁶ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 201; Izvorni dokument iz 1334. godine nije u potpunosti očuvan, no zapis je spašen kasnijim objavama teksta. Popis izrađen 1501. godine ostao je očuvan. Danas se očuvani dio originalnog teksta čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

²⁶⁷ Balthazaris Adami Kerceselich de Corbavia, *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis. Partis primae, Zagrabiae 1770.*

²⁶⁸ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872)

²⁶⁹ Ivan Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis II.*, Zagreb 1874.

²⁷⁰ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 43–108

²⁷¹ »Zbornik Zagrebačke biskupije 1094. – 1944.«, u: *Kulturno poviestni zbornik zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka: Collectio dissertationum de almo episcopatu zagrabiensi in memoriam foundationis eiusdem A.D. MXCIV.*, (ur.) Dragutin Kniewald, Zagreb: Zagrebačka nadbiskupija, 1944., str. 409–454

²⁷² Paulus Orosius, *Seven Books of History against the Pagans*, Liverpool 2010.

²⁷³ *Maurice's Strategikon*, George T. Dennis (transl.), Philadelphia 1984.

²⁷⁴ *The Gothic History of Jordanes*, Charles Christopher Mierow (ed.), London 1915.

²⁷⁵ King Alfred the Great, *A Description of Europe, and the Voyages of Othhere and Wulfstan*, London 1853.

²⁷⁶ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967.

²⁷⁷ Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*, Split 2003.

Hungarorum, 1200. – 1230.)²⁷⁸ te „*Chronica de Gestis Hungarorum*“ („*Chronicon Pictum*“) iz 14. stoljeća.²⁷⁹

Najvažniji novovjekovni povijesni izvor za povijest Međimurja je djelo pavlina Josipa Bedekovića Komorskog, „*Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*“ iz 1752. godine.²⁸⁰ „*Natale solum*“ donosi povijesni pregled Međimurja od vremena rimskog doba pa do novog vijeka, kao i hagiografiju svetog Jeronima Stridonskog. Djelo je objavljeno u namjeri da se dokaže kako je mjesto rođenja sv. Jeronima, antički grad *Stridon*, bila međimurska Štrigova.²⁸¹ Bedeković se u svome djelu osvrće na brojne povijesne izvore, poput onog Wolfganga Laziusa, gdje donosi podatke o povijesti grada Čakovca.²⁸²

U novijoj historiografiji, Ivan Kukuljević Sakcinski u zbirci izvora „*Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae 1–3*“ (1861., 1862.) „objavio je temeljne državnopravne dokumente od najstarijega do suvremenoga doba (javnopravne isprave od 852. do 1790, saborski spisi i zaključci 1222–1840)“,²⁸³ gdje se nalaze i podatci vezani uz srednjovjekovno Međimurje.²⁸⁴

²⁷⁸ Anonymi Bele regis notarii, *Gesta Hungarorum*; Magistri Rogerii, *Epistola in miserabile carmen super destructione Regni Hungariae per tartaros facta*, Budapest – New York 2010., str. 13, 15

²⁷⁹ *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018., str. 61, 63

²⁸⁰ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752.; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752.

²⁸¹ Rasprava o ubiciranju mjesta rođenja sv. Jeronima još uvijek traje te postoji više teorija. Prevladava mišljenje kako Stridon treba tražiti u Dalmaciji. Više u: Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 511–555; Josip Knežević, »Mjesto rođenja sv. Jeronima. Prilog raspravi o antičkoj lokaciji Stridona«, u: *Vrhbosnensia* 24 (2020), str. 380–403; Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 87–89; Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 667–685

²⁸² Wolfgang Lazius, *Commentariorum. Reipub. Romanae Illius, in Exteris Prouincijs, Bello Acquisitis, Constitutae, Libri Duodecim*, Basileae 1551.

²⁸³ KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan (Kukuljević), Hrvatski biografski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977> (pristup 3. listopada 2022.)

²⁸⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1861.

4. KATALOG NASELJA SA SREDNJOVJEKOVNIM NALAZIŠTIMA

4.1. DONJE MEĐIMURJE

4.1.1. Belica

Belica je naselje u istoimenoj općini, u čiji sastav ulaze dva naselja, Belica i Gardinovec. Nalazi se u središnjemu dijelu Međimurske županije. Najkraćim putem, Belica je udaljena istočno od Čakovca oko 7 km, a cestom D3 udaljena je oko 10,5 km. Geodetske koordinate naselja približno iznose 46.41°N, 16.52°E.

Vremenski kontinuitet ljudske djelatnosti na području današnje Belice seže u prapovijest, u kasno brončano doba (kultura polja sa žarama), na položajima Ciglana i Pavlinski gaj.²⁸⁵ Saznanja o idućem povijesnom razdoblju na beličkom prostoru vežu se uz srednji vijek, tj. uz nestalu gotičku crkvu u središtu današnjeg naselja.

Podatci o porušenoj srednjovjekovnoj crkvi u Belici dostupni su na temelju popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, kao i na temelju kanonskih vizitacija iz kasnog 17. stoljeća.²⁸⁶ Prva barokna crkva u Međimurju, koja je i danas u uporabi, podignuta je upravo na položaju ranije gotičke crkve.²⁸⁷

Zaštitna arheološka istraživanja na području neposredno oko crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije provedena su 2014. i 2015. godine. Arheološki nalazi prikupljeni prilikom spomenutih istraživanja datiraju se u srednji i novi vijek, a njihovim se pregledom upotpunjuje slika o svakodnevnom životu unutar naselja.²⁸⁸

²⁸⁵ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 245

²⁸⁶ U ovome radu više u: 3.4.2. „Popis župa“ iz 1501. godine, str. 64–68

²⁸⁷ *Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, Belica*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1108> (pristup 15. srpnja 2022.)

²⁸⁸ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189–190; Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 114. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 229–231

4.1.1.1. Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije prvi put se spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine kao „*beate virginis in Belycz*“.²⁸⁹ Ako se međusobno usporede popis župa iz 1334. i popis župa iz 1501. godine, zaključuje se kako je župa u Belici morala nastati u nekom vremenu nakon 1334. godine, tj. između zadnje četvrtine 14. stoljeća i druge polovice, odnosno zadnje četvrtine 15. stoljeća.²⁹⁰

Slika 1 Belica, barokna župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, pogled na zapadno pročelje. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

²⁸⁹ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 103; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

²⁹⁰ Vremenski raspon mogućnosti nastanka crkve donesen je na temelju podataka kako je crkva početkom 18. stoljeća bila u znatno oštećenom, tj. ruševnom stanju. Također, u spomenici župne crkve navodi se kako je pronađen kamen s natpisom „E. R. 1579.“, što se odnosi na godinu obnove crkve. (Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189)

Izgradnja crkava u središtu naselja tipična je pojava u srednjem vijeku u nizinskim predjelima Međimurja.²⁹¹ Takav je slučaj s crkvom u Belici, koja je smještena na blago povišenome terenu (slika 1). Radi se o najranijoj baroknoj crkvi u Međimurju, što indicira da je srednjovjekovna crkva u cijelosti porušena, posebice ako se uzmu u obzir povijesni zapisi koji navode kako se srednjovjekovna crkva nalazila u stanju dotrajalosti. Dakle, barokna crkva podignuta je, najvjerojatnije iz temelja, početkom 18. stoljeća na mjestu ranije gotičke crkve.²⁹² (To je ujedno bilo vrijeme kada se većina međimurskih crkava počinje barokizirati, tj. preuređivati u baroknoj maniri.) Današnja je crkva jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem, s dvije bočne kapele uz lađu, tako da u tlocrtu ima oblik križa, sa zvonikom uz zapadno pročelje. Pravilne je orijentacije.

S obzirom na to da je gotička crkva najvjerojatnije srušena iz temelja, moguće je iznijeti tek pretpostavku idealnog tlocrta. Poznato je kako su gotovo sve gotičke crkve na prostoru Međimurja bile jednobrodne građevine s poligonalnim svetištem koje je u pravilu bilo presvođeno, a svakoj od njih lađa je bila natkrivena tabulatom. Podatak da se radilo o zidanoj crkvi (umjesto drvenoj) nalazi se u zapisu kanonske vizitacije iz 1660. godine.²⁹³ Neke su crkve, podjednako zidane i drvene, imale isključivo drveni toranj omanjih dimenzija, koji se izdizao povrh krovšta. Nadalje, prije no što je u Međimurju nastupilo doba reformacije (1570. – 1623. godine), u pravilu su sve crkve imale svetohranište.²⁹⁴ O svetohraništu u crkvi u Belici svjedoči zapis kanonske vizitacije iz 1668. godine, koji informira kako je kustodija, koja se nalazila u svetištu, na strani evanđelja, bila jednostavne forme, u obliku zidne niše s vratašcima, poput ormarića.²⁹⁵

²⁹¹ Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 61

²⁹² Izgradnja crkve započeta je 1703. godine, a nastavila se do u posljednju četvrtinu 18. stoljeća. Anđela Horvat citira zapise kanonskih vizitacija iz 1691. i 1693. godine, koje spominju kako je gotička crkva bila u dotrajalom stanju, te kako je stoga odlučeno da se u cijelosti zamijeni novom, a početak izgradnje nove crkve potvrđuje zapis vizitacije iz 1703. godine. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 96, fusnote 371–373)

²⁹³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78–79; Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189

²⁹⁴ Više o ostalim primjerima, odnosno o ostala tri tipa gotičkih kustodija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75

²⁹⁵ „... za prvotnu crkvu u Belici vis. can. 1668. kaže: »... ad certum armariohum in muro ad cornu Evang. ...«“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75, fusnota 313)

Zaštitna arheološka istraživanja neposredno oko područja crkve provedena su 2014. i 2015. godine pod stručnim vodstvom Ivančice Peharda. Uz temelj crkve te uz sjeverni i južni potez ograde u jednakim je gabaritima iskopan rov širine oko 50 cm i dubine oko 125 cm.²⁹⁶ Prilikom arheoloških istraživanja otkriveni su temelji svetišta, koji su izrađeni kombinacijom opeke i kamenja, a taj se materijal koristio također za izgradnju temeljnog zida sjeverne bočne kapele. Uz kapelu, na dubini od 150 cm, otkriven je kosturni ukop majke s djetetom. Usmjerenje skeleta je zapad – istok, s blagim otklonom, vjerojatno nastalim zbog položaja bočne kapele.²⁹⁷

Kostur majke otkriven je u relativno dobrom stanju očuvanosti (u lošijem stanju nalazila su se jedino rebra, vjerojatno zbog kiselosti tla). Dječji kostur bio je u lošem stanju očuvanosti zbog prirodne fragilnosti kostiju, a nalazio se na gornjem predjelu majčine lijeve ruke. Zatečeno stanje ostataka dječjeg kostura upućuje na mogućnost da su majka i dijete preminuli prilikom poroda. Od pokretnih nalaza u grobnom kontekstu pronađena je nekolicina korodiranih željeznih čavala kao ostataka lijesa.²⁹⁸

Prilikom istraživanja 2015. godine, otkrivena su još tri pojedinačna skeletna ukopa koji se datiraju u novi vijek.²⁹⁹ Uz sjeverni potez lađe, pri spoju s bočnom kapelom, u temeljima je otkriven spolij – uzidani dio praga, duljine 115 cm, vjerojatno barokni.³⁰⁰ Također, manji ulomak toga istoga predmeta, duljine 30 cm, ugrađen je na sjeverozapadnoj strani lađe. Ivančica Peharda pretpostavlja kako se kod ponovne upotrebe većeg fragmenta vjerojatno radilo o bočnom ulazu u crkvu, koji je bio naknadno zazidan, ali ugradnja drugog dijela ulomka ostaje nejasna. Pri dubini od 50 cm, struktura kamenih temelja na sjeverozapadnome dijelu lađe pojačana je dodavanjem opeke, a opažaju se i druge promjene u strukturi, odnosno u oblikovanju okolnih temelja (polukružno izbočenje temelja u središnjem dijelu sjevernog dijela broda). Također, uz sjeverni potez crkve pronađen je dislociran i slabo očuvan osteološki materijal te dva ulomka pećnjaka sa zelenom glazurom.³⁰¹ Usto, uz ogradu na sjevernoj strani otkrivena je veća količina fragmentiranih ljudskih kostiju. Pretpostavlja se kako su skeleti bili

²⁹⁶ Istraživanje je vršeno prilikom gradnje drenažnog sustava i sustava odvodnje oborinskih voda na objektu. (Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189)

²⁹⁷ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189

²⁹⁸ *Ibid.*, str. 189

²⁹⁹ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 114. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja BDM«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 229–230

³⁰⁰ *Ibid.*, str. 229

³⁰¹ *Ibid.*, str. 189–190

devastirani prilikom ranijih građevinskih ili sanacijskih zahvata na objektu,³⁰² te kako su osteološki ostatci potom zajedno sanirani na spomenut položaj, na dubini od 125 cm. Na sjeverozapadnome dijelu iskopa, na dubini od 50 cm do 120 cm, otkrivena je veća količina pokretnih arheoloških nalaza. Radi se pretežito o nalazima uporabne keramike, stakla i pećnjaka, korodiranim željeznim čavlima i jednome klinu, te o dva kamena ulomka.³⁰³

Keramički materijal uglavnom uključuje fragmente novovjekovnog keramičkog posuđa, tj. glaziranu i neglaziranu novovjekovnu keramiku. Uz apsidu svetišta pronađeni su fragmenti novovjekovne keramike, te gruba crna keramika, koja se s oprezom može datirati u srednji vijek. Nadalje, uza zapadni dio također su pronađeni fragmenti oštećenih ljudskih kostiju. U kanalu za odvodnju nasuprot zapadnome dijelu objekta, na dubini od 120 cm, otkriven je metalni fragment, a vjerojatno se radi o zvonu koje je uništeno prilikom stradanja zvonika 1945. godine.³⁰⁴

Prema navedenim podacima, opaža se kako se većina istraženog materijala može datirati u razdoblje novog vijeka, dok se datacija u srednji vijek potvrđuje na malom uzorku nalaza. S obzirom na veliku količinu osteološkog materijala, uključujući onaj van originalnog konteksta, zaključuje se kako se neposredno oko crkve nekoć prostirala nekropola, čiji su ostatci devastirani prilikom prijašnjih zahvata na objektu. Navedena situacija onemogućava donošenje preciznih zaključaka o nekropoli. Međutim, ukupan pokretni arheološki materijal, kao i zatečena situacija ukazuju na vremenski kontinuitet, koji se može pratiti od srednjega vijeka.³⁰⁵

³⁰² Prostor oko crkve te zvonik obnavljani su 1946. godine, prilikom čega je oštećena stratigrafija nalazišta. (Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 114. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja BDM«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 229)

³⁰³ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 190

³⁰⁴ *Ibid.*, str. 190

³⁰⁵ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 190; Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 114. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja BDM«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 229–231

4.1.2. Cirkovljan

Cirkovljan je naselje u sastavu Grada Preloga. Naselje Cirkovljan udaljeno je 2,7 km istočno od Preloga, putem državne ceste D20, koja povezuje Prelog i Čakovec. Geodetske koordinate naselja iznose 46.34°N, 16.65°E.

Najraniji arheološki nalaz iz Cirkovljana potječe iz razdoblja antike, a radi se o slučajnome nalazu. U središtu naselja, na blago povišenome terenu, na položaju kuće preko puta vatrogasnog doma, pronađeni su fragmenti antičke keramike, odnosno nalaz keramičke posude s poklopcem.³⁰⁶ Spomenuti nalaz indicira nasebinski karakter ovoga nalazišta u razdoblju rimske antike.

Značajan srednjovjekovni arheološki nalaz iz okolice današnjeg Cirkovljana jest karolinški mač tipa K, pronađen na položaju Diven, koji se datira potkraj 8., odnosno u početak 9. stoljeća.³⁰⁷ Spomenuti nalaz na ovome prostoru ukazuje na kretanja Karolinga prometnicom uz Dravu.³⁰⁸

Što se tiče ostalih slučajnih arheoloških nalaza iz okolice Cirkovljana, kojima nije poznat kontekst, Anđela Horvat bilježi: „... pamti se samo to, da je nađen ćup sa zlatnim novcem, koji je poslan u Budimpeštu, kuda su vjerojatno odlazili i drugi nalazi s područja Međimurja.“³⁰⁹

Od velikog značaja za umjetničku sakralnu baštinu srednjovjekovnog Međimurja jest crkva sv. Lovre. Izvorno kasnogotička crkva doživjela je značajne pregradnje i dogradnje, posebno krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Crkva ima očuvano gotičko svetište, na kojem se nalazi originalna arhitektonsko-skulpturalna dekoracija.

³⁰⁶ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 245–246

³⁰⁷ Josip Vidović, »Prelog, Cirkovljan-Diven«, u: *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100

³⁰⁸ „Valja posebice naglasiti da se promatrani prostor uz riječni prijelaz preko Drave u neposrednoj okolici kasnijeg Varaždina koji se naslanja na sjeverniju susjednu Karantaniju, obzirom na zamjetnu koncentraciju ranosrednjovjekovnih nalaza u susjednom Međimurju, uokolo Preloga ali i nizvodno uz desnu obalu vodotoka, nameće kao poprište intenzivnih i sudbonosnih sukoba na prijelazu 8. u 9. stoljeće.“ (Željko Tomičić, »Karolinško koplje iz Varaždina – prinos poznavanju najranije prošlosti grada«, u: *Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin 24* (2013), str. 144); Željko Tomičić, »Pogled u arheološko naslijeđe ranoga srednjovjekovlja Varaždina i njegove šire okolice«, u: *800 Godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. – 2009.*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (Varaždin, 3. – 4. prosinca 2009.), (ur.) Eduard Vargović, Zagreb – Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009, str. 58–59

³⁰⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21

Slika 2 Cirkovljan, današnji trg južno od crkve sv. Lovre. Snimio 2010. Josip Kovač³¹⁰

(Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 64)

4.1.2.1. Crkva sv. Lovre

Crkva sv. Lovre u Cirkovljanu nalazi se na blago uzdignutom položaju u središtu naselja, kao što je slučaj kod većine srednjovjekovnih crkava Donjeg Međimurja. Oko crkve je tijekom vremena formiran mjesni trg (slika 2).

Popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine spominje crkvu s titularom sv. Lovre, koja se nalazi u Prelogu.³¹¹ Međutim, gotička crkva koja nosi titular sv. Lovre nalazi se u današnjem naselju Cirkovljan, koji je smješten u blizini Preloga. Postojanje župne crkve u Cirkovljanu spominje se tek u kanonskoj vizitaciji iz 1688. godine,³¹² dok se župna crkva s titularom sv. Jakoba u Prelogu spominje tek 1650. godine.³¹³ Prema jednoj pretpostavci, crkva u Cirkovljanu

³¹⁰ Fototeka KO u Varaždinu

³¹¹ U „Popisu župa“ iz 1334. godine crkva sv. Lovre ubicirana je u Prelog. (Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226)

³¹² „... o Cirkovljanu, u kojem se također nalazi gotička crkva, nema vijesti o tome, da to bijaše župna crkva, sve do g. 1688., kad vis. can. javlja: ».. dicitur aliquando fuisse parochalis...«“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 50)

³¹³ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 92

te ona u Prelogu su u nekom trenutku u 17. stoljeću zamijenile titulare, s pretpostavkom da su obje nastale u srednjem vijeku, tj. da su postojale u istom vremenu. Međutim, ne postoje dokazi za to da je u Prelogu postojala srednjovjekovna crkva. Vjerojatnije je kako se u Cirkovljanu nalazila preloška župna crkva, jer je Prelog funkcionirao bio trgovište (lat. *oppidum*) pa je smještaj župne crkve u obližnje naselje imao smisla s praktične strane, pogotovo jer to ne bi bio jedini takav slučaj u Međimurju.³¹⁴ Također, naziv naselja Cirkovljan indicira kako se ondje nalazilo crkveno, tj. župno središte. O spomenutoj tematici postoji posebna rasprava.³¹⁵

Nadalje, postoji usmena predaja kako se u okolini Cirkovljana nalaze ostatci nekog samostana, za koji se vjeruje kako je povezan s redom vitezova templara.³¹⁶ Vjekoslav Klaić spominje kako se u blizini Cirkovljana nalazio samostan koji je bio u posjedu templara, a za koje narod koristi izraz „črleni fratri“.³¹⁷

„Među lokalnim stanovništvom ta je predaja o 'črlenim fratrima' još uvijek izrazito živa, a kao moguću lokaciju spomenutog samostanskog objekta navode parcele sjeverno i sjeverozapadno od današnje kapele sv. Lovre. Međutim, u ovoj fazi istraženosti tog sakralnog objekta i njegova neposrednog okoliša nemamo nikakvih materijalnih dokaza koji bi potkrijepili te tvrdnje.“³¹⁸

Crkva sv. Lovre u Cirkovljanu izvorno je kasnogotička građevina koja je temeljito barokizirana krajem 18. stoljeća te dograđivana početkom 19. stoljeća,³¹⁹ pri čemu je očuvano gotičko svetište. Crkva je orijentirana pravilno. Uza zapadno pročelje jednobrodne crkve uzdiže se zidani zvonik, na mjestu kojeg je u gotičkom periodu stajao drveni zvonik skromnih dimenzija, koji se izdizao iz krovišta lađe,³²⁰ a sakristija je smještena uz sjevernu stranu lađe (slika 5).³²¹ Svetište je izvana poligonalnog oblika (slike 3–5) te se na njemu nalazi izvorna

³¹⁴ Takva se situacija još zapaža na primjeru Čakovca i Kotoribe.

³¹⁵ U ovome radu više u: 3.4.1. „Popis župa“ iz 1334. godine, str. 58–64, 4.1.13. Prelog, str. 200–204

³¹⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21

³¹⁷ Vjekoslav Klaić, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati III*, Zagreb 1883., str. 183; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21

³¹⁸ Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53–54

³¹⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 59; Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53

³²⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 79

³²¹ Iznad vrata sakristije na sjevernoj strani uzidana je godina 1784., koja indicira kada se dogodila vjerojatno najranija barokna pregradnja, a zvonik je sagrađen 1813. – 1825. godine. U usporedbi s ostalim međimurskim gotičkim crkvama, barokizacija crkve sv. Lovre dogodila se prilično kasno. A. Horvat prenosi podatak iz kanonske vizitacije, kako je crkva još 1779. godine imala tabulat i drveno pjevalište. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 59, fusnota 219, 220)

skulpturalna dekoracija (slike 3, 8). Gotička građevina vjerojatno je nastala na mjestu ranije drvene crkve. Izgradnja svetišta datira se u kasno 15. stoljeće.³²² Recentnim arheološkim istraživanjima ustanovljeno je kako je tijelo crkve nastalo u vremenskom rasponu 16. – 17. stoljeća,³²³ značajno kasnije u odnosu na svetište, što ukazuje na to da je lađa crkve dotad bila drvena.

Slika 3 Crkva sv. Lovre, pogled na eksterijer svetišta. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga
(Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*,
disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 191)

³²² Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 58–59

³²³ *Ibid.*, str. 59–60, 66

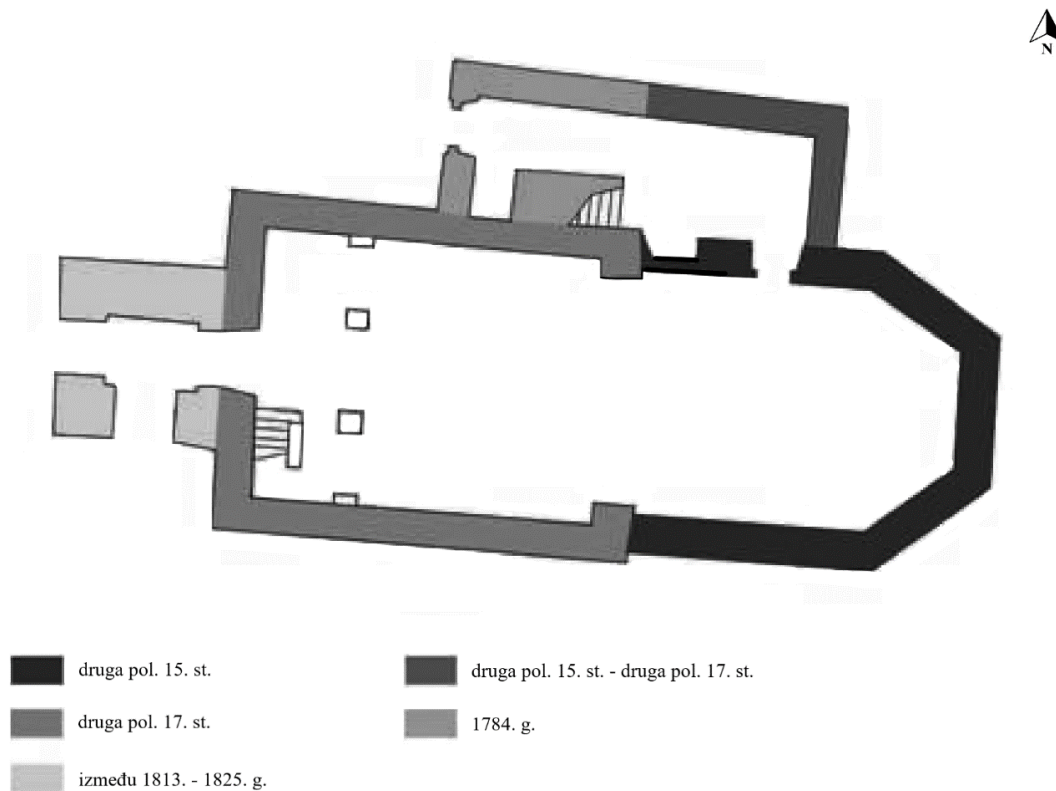
Slika 4 Crkva sv. Lovre, pogled na eksterijer svetišta i južni zid lađe, stanje nakon uklanjanja žbuke s vanjskih pročelja 1980-ih godina³²⁴ (Marijana Korunek, Branka Marcuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 57)

Gotičko svetište je poligonalnog završetka, a ponešto je uže od širine lađe. Svetište je prilikom jedne od pregradnji povišeno, ali se uočava osnovna kasnogotička profilacija potkrovnog vijenca.³²⁵ Na eksterijeru apside naziru se ostatci uklonjenih kontrafora koji završavaju horizontalnim vijencem na kojem se nalaze četiri klesane skulpture s prikazom ljudskih glava, s po jednom smještenom na svaki od četiri ugla svetišta (slika 3). Također, u svetištu su zazidani gotički prozori, čije se konture ocrtavaju na fasadi (slike 3, 4). Nadalje, Anđela Horvat

³²⁴ Dokumentacija RKT župe sv. Jakoba u Prelogu

³²⁵ Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992., str. 179

posvjedočila je kako se pored crkve nalazio obrađeni kameni ulomak, koji je pripadao arhitekturi gotičke građevine,³²⁶ ali nije poznato gdje se danas nalazi spomenuti predmet.

Slika 5 Cirkovljan, crkva sv. Lovre, tlocrt s naznačenim fazama gradnje. Izradila Branka Marcioš (Branka Marcioš, »Međimurska županija. Redni broj: 102. Lokalizet: Cirkovljan – crkva sv. Lovre«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 186; Sabrina Nikolina Boj)

Najranije zaštitno iskopavanje na području oko crkve vodio je Josip Vidović 1988. godine u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Istražena površina iznosila je 8 m², a otkrivena je nekropola s kosturnim ukopima. Arheološka dokumentacija izostaje te posredan izvor navodi kako je groblje datirano u 11. stoljeće.³²⁷

Arheološko istraživanje u vidu arheološkog nadzora prilikom radova na crkvi (postavljanje sustava za drenažu na građevinu) vršeni su 2009. godine pod stručnim vodstvom Branke Marcioš, u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Istraživanje se obavljalo na prostoru dvorišta

³²⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 59–60

³²⁷ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 245

crkve (k. č. 295, Cirkovljan), a radovi su obuhvaćali iskopavanje rova širokog 100 cm i dubokog oko 150 cm koji se protezao uz temelj crkve. Cilj istraživanja bio je pregledom temelja crkve utvrditi faze njezine izgradnje te vrstu i starost groblja. Utvrđeno je kako se najstariji sloj arhitekture koji je moguće pouzdano datirati odnosi na svetište crkve, koje se datira u drugu polovicu 15. stoljeća.³²⁸ Definirana je visina temelja od 135 cm, te su utvrđena četiri temelja kontrafora na završecima svetišta, te peti na južnome zidu svetišta, s dograđenim kamenim pojačanjem. Pretpostavlja se kako je postojao još jedan kontrafor na mjestu današnjeg spoja svetišta i lađe, koji je srušen prilikom pregradnji u 17. stoljeću, zajedno s ostalim kontraforima. Materijal upotrebljavan za gradnju svetišta pretežito je kombinacija grubo lomljenog pločastog i relativno dobro lomljenog pješčenjaka, a materijal i kvaliteta izgradnje temelja variraju.³²⁹

Također, u iskopu su opaženi pojedinačni dislocirani i izuzetno devastirani grobni ostatci, a jednaka je situacija opažena ispod temelja crkve. Spomenuti pronalasci upućuju na postojanje ranije faze groblja i crkve, te devastaciju prilikom izgradnje gotičke crkve. Pokretni nalazi uključuju nekoliko primjeraka željeznih čavala koji su ostatci drvenih ljesova te profilirani arhitektonski fragment koji je interpretiran kao gotička konzola.³³⁰ Prilikom istraživanja utvrđeno je ukupno pet faza izgradnje crkve od 15. stoljeća do novog vijeka, bez ubrajanja devastiranog sloja koji upućuje na postojanje ranije crkve.³³¹ S radovima se stalo zbog pomanjkanja sredstava, s obzirom na to da bi slijedeći zahvat uključivao obavljanje kompletne statičke sanacije građevine, što je preduvjet za daljnje zahvate u interijeru crkve.³³² Materijal korišten za izgradnju donje zone zidova je kombinacija opeke i kamena, a za izgradnju zidova okvirno od sredine prozora korištena je opeka. Okviri zazidanih gotičkih prozora, nekadašnji krovni vijenac i ostatci kontrafora (slika 7) u gornjoj zoni napravljeni su od kamena. Originalno svetište bilo je na nižoj razini od današnjeg, tj. naknadno je povišeno, što je uočljivo na tavanu (slika 6).³³³ Gotički svod crkve nije očuvan. Zaključuje se kako su kontrafori uklonjeni kada je uklonjen i gotički svod, jer više nisu imali funkciju. Kontrafori su bili stupnjevani, a započinjali su u liniji nekadašnjeg krovnog vijenca. Očuvana je po jedna okapnica na svakome kontraforu.³³⁴

³²⁸ Branka Marcuiš, »Međimurska županija. Redni broj: 102. Lokalitet: Cirkovljan – crkva sv. Lovre«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 185–186

³²⁹ *Ibid.*, str. 186

³³⁰ *Ibid.*, str. 185–186

³³¹ *Ibid.*, str. 187

³³² Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 54

³³³ *Ibid.*, str. 57

³³⁴ *Ibid.*, str. 59

Slika 6 Crkva sv. Lovre, tavan s vidljivim strukturama povišenja zidova svetišta i ostacima gotičkog svoda.
Snimila 2010. Marijana Korunek³³⁵ (Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 57)

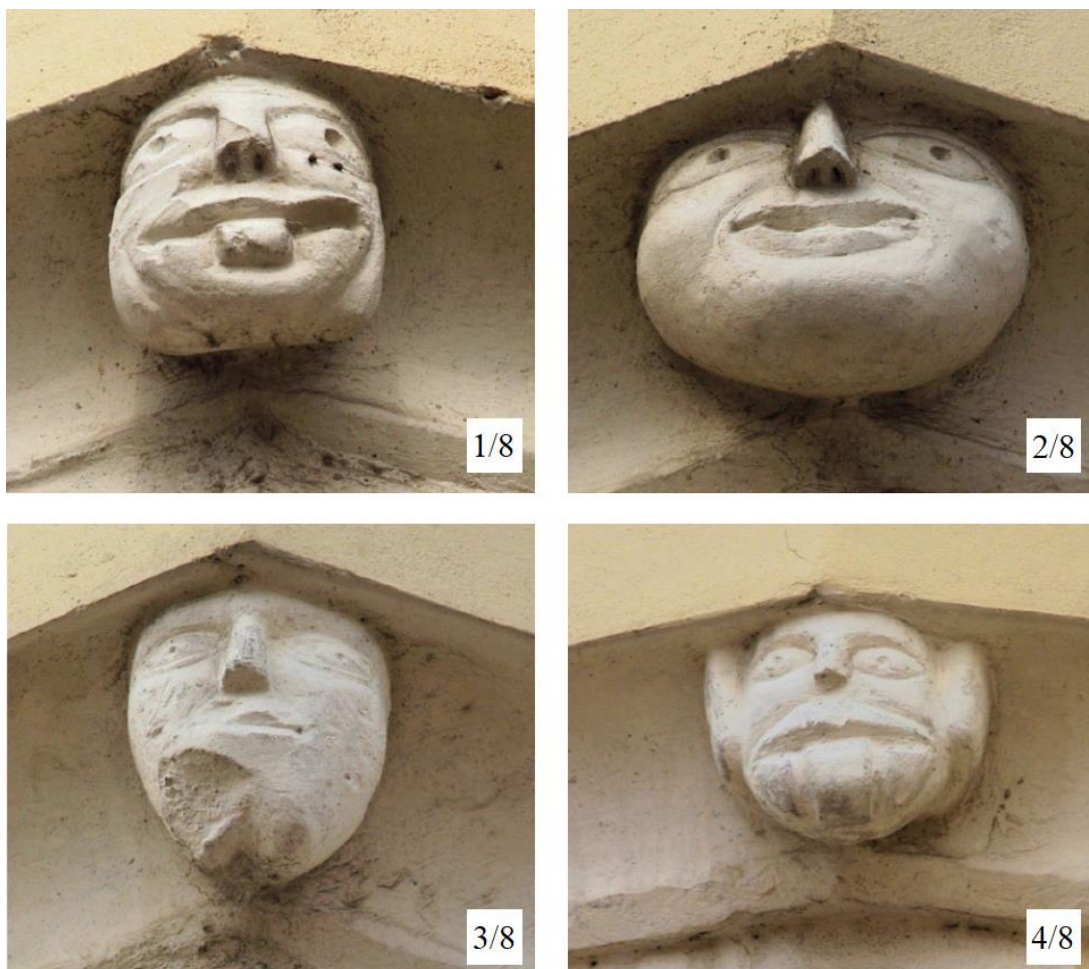

Slika 7 Crkva sv. Lovre, kontrafor južnog zida svetišta s dozidanom strukturom. Snimila 2009. B. Marcuiš³³⁶ (Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 59)

³³⁵ Fototeka KO u Varaždinu

³³⁶ Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec

Naknadnim povišenjem svetišta, originalni gotički krovni vijenac pretvoren je u razdjelni vijenac (slike 3, 4).³³⁷ Na vijencu oko svetišta nalaze se četiri klesane kamene skulpture ljudskih glava. A. Horvat iznijela je prijedlog kako su skulpture možda imale funkciju odvođenja vode, ali čini se vjerojatnijim kako su imale isključivo dekorativnu namjenu.³³⁸

Slika 8 Crkva sv. Lovre, skulptura nekadašnjeg krovnog vijenca svetišta. Snimila 2010. M. Korunek³³⁹
(Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 58; Sabrina Nikolina Boj)

³³⁷ Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 56

³³⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 60, 68; Marijana Korunek, Branka Marcuiš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 57

³³⁹ Fototeka KO u Varaždinu

Na prvi pogled uočava se kako su prikazane glave izrazito zaobljene i pojednostavljeno izvedene. Krajnje stilizirano oblikovanje lica, bez posvećivanja pažnje individualnim detaljima, ukazuje na to kako je možda riječ o radu manje vještog majstora. Maske su izvedene tako da djeluju karikirano zbog predimenzioniranih obilježja te na dva primjera zbog isplažena jezika. Ono što je svima četirima glavama zajedničko jesu izražene i pojednostavljene bademaste oči koje djeluju gotovo izbuljeno. S druge strane, ono zbog čega se glave razlikuju, njihov su međusoban oblik te specifične ekspresije ustima. Ako se skulpture na vijencu svetišta gledaju u smjeru kretanja od juga prema sjeveru, opažaju se pojedinačnosti: prva glava ima velika debela usta te isplažen jezik (slika 1/8); druga po redu ima velika poluotvorena usta te istaknuti ravan nos (slika 2/8); treća ima zatvorena tanka usta (slika 3/8); dok posljednja glava ima groteskno velike uši te golema usta s izbačenim jezikom (slika 4/8). S obzirom na to kako je bilo utvrđeno da je crkva nekada imala pet kontrafora, sigurno je postojala i peta klesana skulptura glave, koja je najvjerojatnije bila uklonjena istovremeno kad i kontrafor. Ovim skulpturama također se bavi Zdenko Balog, interpretirajući ih u kontekstu recepcije srednjoeuropske (parlerijanske) gotike. Maske s isplaženim jezikom autor tumači kao prikaze „obješenjaka“ (slika 1/8 i slika 4/8), a masku s velikim poluotvorenim ustima i ravnim uskim nosom tumači kao prikaz „negroida“ (slika 2/8).³⁴⁰ Marijana Korunek datirala je izgradnju arhitektonsko-skulpturalne dekoracije u kasno 15. stoljeće, čime je određena i datacija izgradnje svetišta.³⁴¹

Naposljetku, vrijedi se osvrnuti na svetohranište crkve u Cirkovljanu, koje nije sačuvano, tj. koje je vjerojatno kao i većina ostalih takvih primjeraka u Međimurju stradalo u periodu reformacije. Zapis kanonske vizitacije iz 1688. godine navodi kako je svetohranište, koje se nalazilo na strani evanđelja, bilo uzidano u svetište, što znači da je bilo jednostavne forme, u obliku zidne niše s vratašcima.³⁴²

³⁴⁰ Zdenko Balog, »Gotičke lisnate maske i drugi monstrumi srednjovjekovnog bestijarija«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 12

³⁴¹ Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 59

³⁴² „... ad cornu evang. ejus arae in pariete est locus per modum tabernaculi, ubi aliquando ven. sacr. asservabatur ...« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313)

4.1.2.2. Šljunčara Diven

Arheološkom odjelu Muzeja Međimurja Čakovec 1974. godine poklonjena su dva slučajna nalaza s položaja Šljunčara Diven iz okolice Cirkovljana (prilikom eksploatacije šljunka, predmeti su pronađeni na dubini od oko 1,5 m).

Prvi je nalaz stremen kapljastoga oblika, tj. stremenu s izvijenom ušicom (slika 9). „*Stremen je kapljastoga, tj. jajolikoga luka, nalik omči. Krakovi su trokutastoga presjeka s niskim rebrom za ojačanje plohe za upiranje noge. Četvrtasto oblikovana ušica za vješanje remena usađena je u vrat stremena pod pravim kutem.*“³⁴³

Drugi nalaz jest dvosjekli mač (lat. *spatha*) tipa K prema Petersenovoj tipologiji, vrsta karolinškog mača koja se nalazi na hrvatskom prostoru (slika 10). „*Dvosjekli mač kratke nakrsnice, drvetom obloženim balčakom i jabučicom podijeljenom na pet režnjeva, između kojih se nalazi ukras od ukovane naroskane srebrne žice. Sječivo je damascirano motivom jelinih grančica i polukrugova, usko je i dugačko.*“³⁴⁴

Slučajni nalazi mača i stremena s položaja Šljunčara Diven interpretirani su kao grobni prilozi, a datiraju se oko 800. godine.³⁴⁵ Spomenuti nalazi, posebno onaj karolinškog mača, bili su poticaj za daljnja arheološka istraživanja na obližnjem položaju Šljunčara Prelog.³⁴⁶

³⁴³ Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 9/376

³⁴⁴ *Ibid.*, str. 100/376

³⁴⁵ *Ibid.*, str. 9/376, 100/376

³⁴⁶ Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100; U ovome radu više u: 4.1.13.2. Šljunčara Prelog, str. 206–211

Slika 9 Šljunčara Diven, stremen kapljastog oblika, kraj 8. st. – poč. 9. st. Snimila 2013. Branka Marcioš (Branka Marcioš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 9/376, inv. oznaka 13551)

Slika 10 Šljunčara Diven, dvosjekli mač, kraj 8. st. – poč. 9. st.³⁴⁷ (Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100)

³⁴⁷ Inventarna knjiga Muzeja Međimurja Čakovec, stara inv. oznaka 13

4.1.3. Čakovec

Čakovec je sjedište te ujedno najveći grad Međimurske županije. Čakovec je upravno, gospodarsko i kulturno središte Međimurja. Površina grada Čakovca iznosi 72,8 km², a geodetske koordinate grada iznose 46.39°N, 16.44°E. Gradu Čakovcu administrativno pripadaju naselja: Čakovec, Ivanovec, Krištanovec, Kuršanec, Mačkovec, Mihovljan, Novo Selo na Dravi, Novo Selo Rok, Savska Ves, Slemenice, Šandorovec, Štefanec, Totovec i Žiškovec.

Dobra željeznička i cestovna infrastruktura povezuje Čakovec s ostatkom regije te s gradovima izvan i unutar Republike Hrvatske. Tako se Čakovec nalazi oko 17,5 km sjeveroistočno od grada Preloga, koji je smješten na južnoj granici Međimurske županije, a od Murskog Središća, grada na sjeverozapadu Županije, Čakovec je udaljen oko 16 km. Udaljenost od Čakovca do Zagreba iznosi oko 100 km, do Ljubljane oko 200 km, a do Budimpešte oko 300 km. Do obližnje Lendave (Republika Slovenija) put od Čakovca mnogo je kraći te iznosi 22 km, a do Letinje (Mađarska) put iznosi oko 30 km.

Najstariji dokumentirani arheološki nalaz s područja čakovečke okolice je zlatna fibula datirana u starije željezno doba. U strogom centru današnjeg grada Čakovca otkriven je prapovijesni horizont, s nalazom brončane sjekire, koja je datirana u kasno brončano doba. (kultura polja sa žarama).³⁴⁸

U novovjekovnim zapisima navodi se kako je Čakovec, vjerojatno u razdoblju rimske antike, nosio ime *Aquama*. Taj podatak donosi kroničar Josip Bedeković, preuzimajući ga od nešto ranijih autora.³⁴⁹ Međutim, da se Čakovec u nekom periodu zaista tako nazivao, nije potvrđeno. O indikacijama vezanima uz taj naziv postoji zasebna rasprava.³⁵⁰ Čakovečki Stari grad (slike 11, 12, 13) pod konkretnim se nazivom – *Chaakatornya* (mađ.) – prvi put spominje u ispravi kralja Karla Roberta 1333. godine. Navodi se kao utvrđeni grad, zajedno sa Štrigovom, koja je

³⁴⁸ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 246

³⁴⁹ Wolfgang Lazius, *Commentariorum. Reipub. Romanae Illius, in Exteris Prouincijs, Bello Acquisitis, Constitutae, Libri Duodecim*, Basileae 1551., str. 1169–1170; „*Modernum oppidum Csaktornyense antiquitus, Romanorum forte tempore, Aquama ... dicebatur ...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 197)

³⁵⁰ U ovome radu više u: 3.1. Horonim „Međimurje“, str. 24–27

predstavljala drugu najvažniju utvrdu u Međimurju.³⁵¹ Prilikom rasprave o povijesnom kontekstu Čakovca, potrebno je osvrnuti se na etimologiju nazivlja grada i njegove povijesne utvrde. Rudolf Horvat navodi kako je Čakovec dobio ime po vlastelinu Čaku te kao najraniji pisani spomen Čakovca ističe ispravu iz 1219. godine.³⁵² Kroničar Josip Bedeković poziva se na pisani izvor iz 1251. godine, navodeći Dmitra (Dimitrija) Čaka kao osnivača roda Čak.³⁵³ Iván Nagy također smješta rod Čaka u 13. stoljeće,³⁵⁴ dok Pál Engel ističe kako rod Čak potječe od jedne od sedam vojski koje su s Arpadom stigle na prostor Panonije.³⁵⁵ Postojanje članova iz roda Čak potvrđeno je na prostoru tadašnje Ugarske, ali niti jedna od šest grana obitelji nije imala dokazane posjede na prostoru Međimurja.³⁵⁶

Osobno ime Čak također se javlja unutar roda Hahold, a upravo je Csák I. (sin Buzáda II.) posjedovao obližnju Zaladsku županiju.³⁵⁷ Prema tome, smatra se kako je upravo taj Čak dao sagraditi prvotnu utvrdu. Navedeno nastoji osporiti P. Engel, navodeći kako je ugarski kralj Béla IV. pokrenuo veliki projekt izgradnje utvrda „od čvrstih materijala“, nakon tatarskih provala 1241. i 1242. godine.³⁵⁸ Uvriježeno je mišljenje, tj. u stručnoj se literaturi prenosi informacija kako je čakovečka utvrda u ovome vremenu bila drvena. Međutim, ako se uzmu u obzir dosad navedeni podatci, Csák I. nije mogao izgraditi drvenu utvrdu, već zidanu.³⁵⁹ Međutim, potrebno je istaknuti činjenicu kako je Međimurje od 1261. do 1328. godine bilo sastavnim dijelom Štajerske, zbog čega tada ingerencija upravitelja iz Zale nije bila moguća. Prema tome, pitanje oko graditelja čakovečke utvrde ostaje otvoreno. Čakovec se u pisanim izvorima prvi put spominje zajedno sa Štrigovom 1333. godine, gdje se također nalazila utvrda („*castra nostra Strigow et Chaaktornya*“³⁶⁰), ubrzo nakon što je Međimurje ponovo potpalo

³⁵¹ „... *castra Strigow et Chaaktornya, castra Strigow at Chaakaturnya, castrorum Oztrogo et Chakturnya, castra Csaaktornya et Strigov.*“ (Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 84); Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 670–671

³⁵² Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 54–58

³⁵³ Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 246, 247; Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 216, 267

³⁵⁴ Iván Nagy, *Magyarország családai: Címekkel és nemzekrendi táblakkal*. Volumen 2 – 4, Pest 1858., str. 68

³⁵⁵ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*, London – New York 2001., str. 85; Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 94

³⁵⁶ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 93–94

³⁵⁷ U ovome radu više u: 3.3.4. Ban Čak, str. 52

³⁵⁸ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*, London – New York 2001., str. 104; Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 95

³⁵⁹ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 94–96

³⁶⁰ „... *castra Strigow et Chaaktornya, castra Strigow at Chaakaturnya, castrorum Oztrogo et Chakturnya, castra Csaaktornya et Strigov.*“ (Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 84); „D.Z., X, Zagreb, 1912., 109. (27. 6. 1333.) – „... *quedam castra nostra Strigow et Chaaktornya nominata inter fluvios Drava et Mura habita et situata similiter cum suis districtibus...*“, „... *de supredictis castris Strigow et*

pod ugarsku vlast 1328. godine. Prema svemu navedenom, Ivan Srša pretpostavlja kako je drvena utvrda morala postojati prije tatarske provale, budući da se ona u izvorima često navodi kao promatračnica.³⁶¹ Bedeković se također osvrće na naziv „*Chaktornya*“ te ga objašnjava kao „*Tantum turris*“ („*Samo toranj*“), mjesto gdje se nalazi zaseban toranj.³⁶² Usto, kroničar Ivan Bëllosztënëcz, kada ističe funkciju tornja kao promatračnice, spominje kako naziv „*Chákathurren*“ dolazi od glagola „*chákati*“.³⁶³ Dakle, I. Srša zaključuje kako se zidana utvrda izgradila prije 1328. godine, kada Međimurje ponovno prelazi pod vlast Ugarske. To je razdoblje kada se Čakovec prvi put spominje u pisanim izvorima (1333. godine), navodeći se kao zidana utvrda (lat. *castrum*).³⁶⁴ Dakle, zidana utvrda mogla je nastati nekada u periodu između 1242. i 1328., odnosno 1333. godine.

Slika 11 Čakovec, kompleks Starog grada, današnje stanje (Muzej nematerijalne baštine „Riznica Međimurja Čakovec“, Riznica Međimurja, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/> (pristup 14. lipnja 2023.))

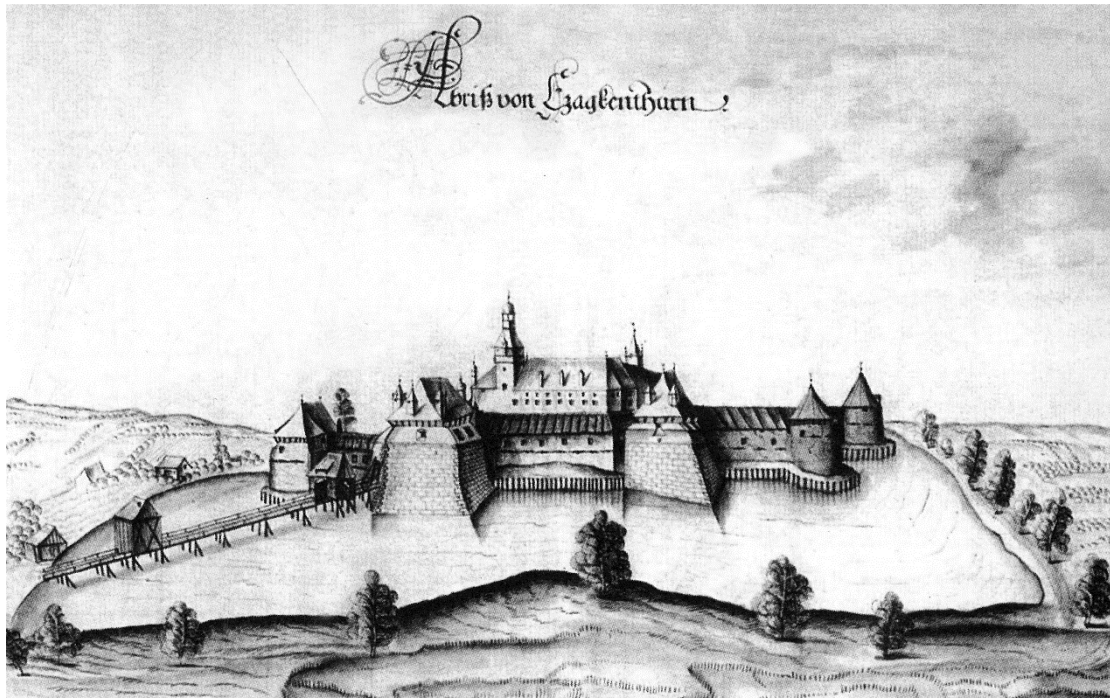
Chaaktornya“. – 167. (2. 6. 1334.) „...*quedam castra nostra Strigow et Chaakaturnya nominata* ...“ (Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 97, fusnota 154)

³⁶¹ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 96–97

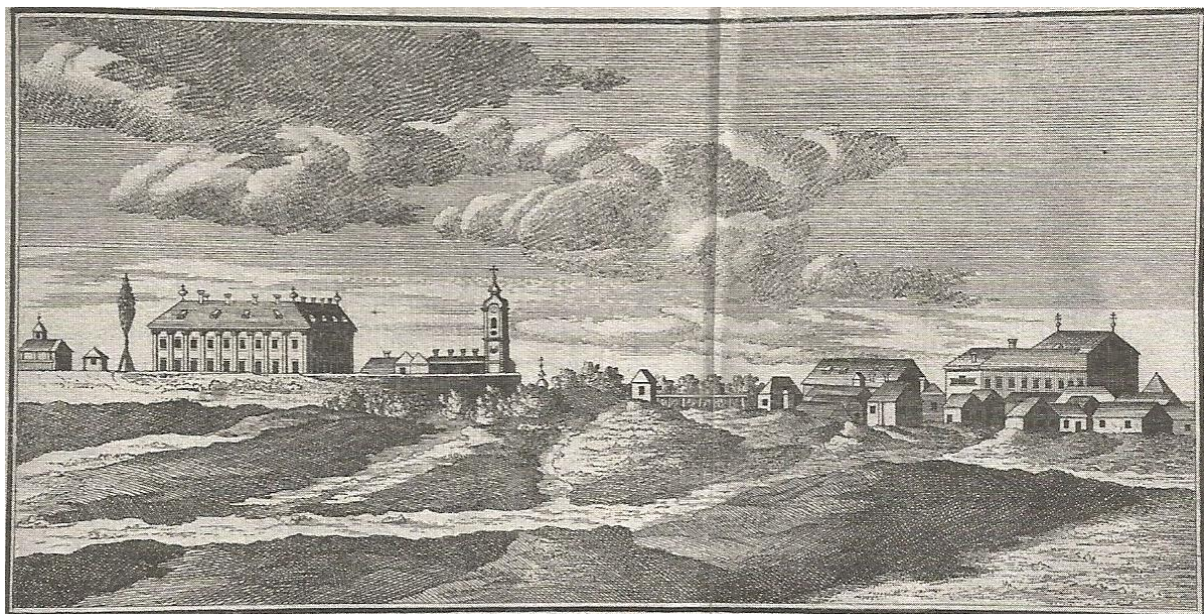
³⁶² „Prvo: na mađarskom jeziku *chak* znači samo, a riječ *tornya* znači kula ... na mjestu današnje utvrde *Chaktornya* nije bilo ničega osim same kule.“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 246); „Primo: in *Hungarico idiomate Chak significat Tantum: Iy autem Tornya significat Turris: igitus Chaktornya, idem est, ac dicere: Tantun turris ... in loco moderni Castru Chaktornya non erat, nisi tantum turris* ...“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae* 1752., str. 267)

³⁶³ Npr. „*chákam vu zaszedë*“. (Ivan Bëllosztënëcz, *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium, Zgrabiae* 1740., str. 35; Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 97)

³⁶⁴ Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 96–99

Slika 12 Johann Ledentu, veduta čakovečke utvrde, 1639. g. (Ferenc Végh, »Nepoznati tlocrt čakovečke utvrde iz 1680. godine. Za kronologiju građevinarstva Nikole VII. Zrinskog«, u: *Podravina* 34 (2018), str. 41)³⁶⁵

Slika 13 ARX CHAKTORNYA, CUM OPPIDO EIUSDEM NOMINIS, bakrorez
(Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 247)

³⁶⁵ Österreichische Nationalbibliothek, Wien. Codex 8622. fol. 44.

4.1.3.1. Buzovec

Muzej Međimurja Čakovec 1976. godine otkupljuje dva, odnosno tri ulomka kamene plastike od gospodina Josipa Kovačića. Poznato je kako su ulomci pronađeni prilikom građevinskih radova na području današnjeg Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjeka u Čakovcu, tj. nekadašnje Pedagoške Akademije u Čakovcu.³⁶⁶

Oba su kamena ulomka napravljena tehnikom klesanja, a naočigled pripadaju istoj cjelini (slike 14, 16). Prvi se nalaz navodi kao ulomak krstionice, s prikazom borbe životinja (17,5 cm × 29 cm).³⁶⁷ Drugi predmet čine dva fragmenta stupa. Stup po čitavoj površini ima ukrase učtvorenih križnih cvjetova (55 cm × 14 cm). U dokumentaciji Muzeja Međimurja Čakovec zabilježeno je kako se predmeti datiraju najranije u 13. stoljeće.³⁶⁸ Riječ je o veoma kvalitetnoj skulpturi. Na eksponatima u Muzeju stajao je natpis je kako je riječ o kamenoj plastici iz nestale crkve u Mihovljanu, ali za to ne postoje dokazi.

Na prednjoj strani prvog fragmenta (slika 15) nalazi se reljefni prikaz u dobrom stanju očuvanosti, interpretiran kao borba dviju životinja. Radi se o prikazu ptice i četveronožne životinje sa stiliziranom dlakom. Kompozicija s dvije životinje smještena je u polju s dekorativnim okvirom, u kojem se u sva četiri kuta nalazi trolisni cvijet, moguće ljiljan, te po dvije kose trake koje služe kao bordure cvjetovima, koje ih zatvaraju u trokute. Na bočnoj strani, koja je jače oštećena, prikazana je glava životinje, moguće lavlja glava.

Ptica, koja je prikazana u profilu, isklesana je vrlo detaljno. Krila i rep s perjem posebno su naglašeni užljebljenjima, a ptica također ima pažljivo izrađen, veliki oštar kljun te veliko oko s naglašenom zjenicom. Prikazane su i noge ptice. Moguće je kako je riječ o prikazu orla. Druga životinja, koja se nalazi iznad ptice, jest četveronožna zvijer. Moguće je kako je riječ o prikazu lava, zbog stilizirane grive izvedene valovitim užljebljenjima, kao i zbog snažnog trupa i nogu koje završavaju šapama te zbog izvijenog i odlakanog repa. U kompoziciji tzv. borbe životinja, četveronožna zvijer nalazi se iznad ptice, usmjerena prema njoj. Ima razjapljen ustima i prikazana je u pokretu, vjerojatno u trenutku napadanja. Drugi, bočni prikaz, okarakteriziran kao lavlja

³⁶⁶ Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 374/376, 375/376

³⁶⁷ *Ibid.*, str. 375/376

³⁶⁸ *Ibid.*, str. 374/376

glava, na jednak je način omeđen dekorativnom bordurom s ljiljanom. S prednje strane, iznad gornjeg ruba ulomka, može se prepoznati motiv oštećene dvoprute pletenice koja je omeđivala gornju plohu ulomka, koja je u cijelosti oštećena.

Stup je oštećenjem prelomljen na dva dijela koji se spajaju (slika 16). Po cijeloj je površini dekoriran uzorkom ukriženih cvjetova u odijeljenim četverokutnim poljima. Po jedan cvijet čine četiri latice, svaka s rupom u sredini, pravilno raspoređene oko tučka, te četiri izduljena, šiljata lista, koja čine oblik križa. Ukriženi cvjetovi međusobno su odijeljeni dvostrukom trakom, koja ih omeđuje u pojedinačna četverostranična polja.

Slika 14 Ulomci kamene plastike pronađeni u Buzovcu. Snimljeno 1978. godine (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)

Slika 15 Ulomak kamene plastike (dio krstionice?) pronađen u Buzovcu (inv. oznaka 17893) (Branka Marcioš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe, Čakovec 2021., str. 375/376*)

Slika 16 Ulomak stupa pronađenog u Buzovcu (inv. oznaka 17894) (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 374/376)

4.1.3.2. Centar

Prilikom radova na obnovi pješačke zone i uređenja prostora čakovečkog gradskog centra 2005. godine, proveden je nadzor pod stručnim vodstvom Branke Marcioš u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Naime, današnje uređenje gradskog centra uspostavljeno je 1960-ih godina, prilikom čega su sakupljeni pokretni nalazi koji se datiraju od kasnog srednjeg vijeka do suvremenog doba. Uzevši u obzir spomenuto, 2005. godine obavljen je arheološki nadzor nad iskopima na prostoru gradskog centra, tj. na prostoru ulica Kralja Tomislava, Matice hrvatske te Katarine Zrinski.³⁶⁹

Stratigrafiju iskopa čini šljunak s recentnim građevnim materijalima. Arheološki nalazi potvrđuju se jedino na području Trga Republike, uza zapadni dio, u blizini Starog grada i gradskog parka, tj. Perivoja Zrinskih. Pronađena je nekolicina ulomaka keramike iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka. Uglavnom je riječ o ulomcima crne boje, koji su činili lonce ravnog dna, jednostavno razgrnutog ruba i tankih stjenki. Većina ulomaka nije ukrašena, a na manjem broju pojavljuju se motivi vodoravnih žljebova. Pronađeni materijal datira se 13. – 16. stoljeća, te se povezuje s čakovečkim utvrđenjem (Starim gradom), tj. sa srednjovjekovnim podgrađem.³⁷⁰

4.1.3.3. Stari grad

Staru čakovečku jezgru čini arhitektonski kompleks čija je gradnja započeta u srednjem vijeku, a koji svoj oblik najvećim dijelom poprima do 18. stoljeća. Grofovi Zrinski grade svoju prijestolnicu u stilu renesanse, dok ona danas uglavnom pripada najzastupljenijem povijesnom građevinskom stilu sjeverne Hrvatske – baroku, prema uređenju obitelji Althan. Konkretna saznanja o srednjovjekovnoj utvrdi još uvijek su nepotpuna, zbog čega njezina rekonstrukcija nije moguća.

³⁶⁹ Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 56. Lokalitet: Čakovec – centar«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), str. 119

³⁷⁰ *Ibid.*, str. 119

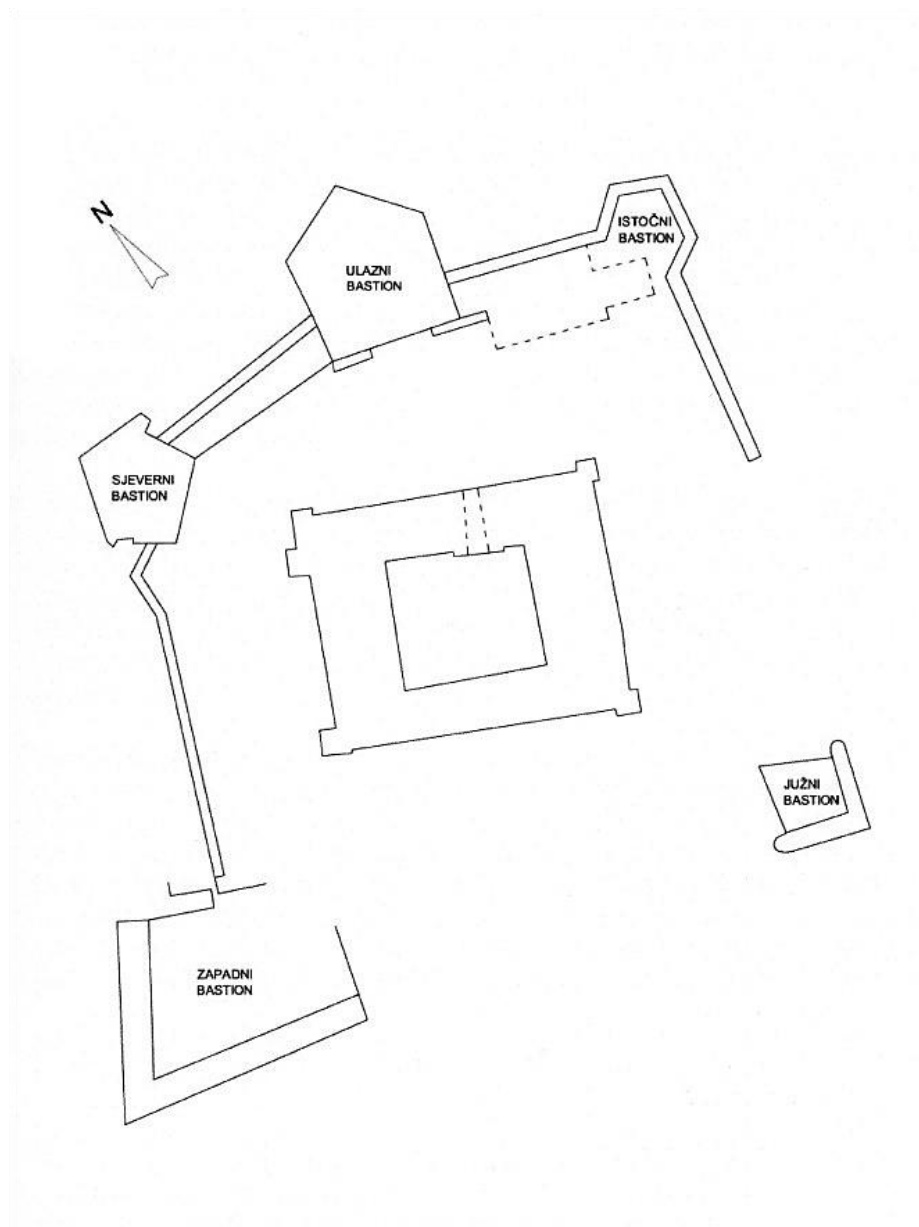
„Stari grad Čakovec najvrjednije je nepokretno kulturno dobro Međimurja i jedan je od najznačajnijih primjera graditeljske kulturne baštine u Hrvatskoj. Predstavlja jedinstven, višeslojno očuvan sklop plemićke stambene i obrambene arhitekture čiju je povijesnu jezgru činio srednjovjekovni burg preoblikovan tijekom razdoblja ranoga novog vijeka u bastionsku utvrdu renesansnoga stila. Danas očuvan sklop čakovečkoga Starog grada čini četverokutna palača s dvorištem, dijelovi utvrde s dvorištem i ostatci unutarjnega opkopa. S namjerom stvaranja potpunije povijesne slike i objektivnije ocjene sadašnje spomeničke vrijednosti, Muzej Međimurja Čakovec je od 2013. godine organizator arheoloških istraživanja ostataka utvrde očuvanih u arheološkom sloju.“³⁷¹

Slika 17 Čakovec, kompleks Starog grada. Snimio 2016. Vjeran Žganec Rogulja

(Branka Marciuš, *Utvrda u srebrnoj žlici. Pregled rezultata sustavnih arheoloških iskopavanja i geofizičkih istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec u razdoblju od 2013. do 2018. godine* (Čakovec, Muzej Međimurja Čakovec, 25. rujna – 15. studenog 2020. godine), (ur.) Maša Hrustek Sobočan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 4)

³⁷¹ *Sustavna arheološka iskopavanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2016. godine, Arheološka istraživanja*, Muzej Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/istrazivanja_art11.html (pristup 14. lipnja 2023.)

Slika 18 Situacijski plan Starog grada Čakovca, današnje stanje (Fotodokumentacija Muzeja Međimurja Čakovec)

Područje Starog grada u Čakovcu, tj. dvorca Zrinskih počinje se istraživati 1966. godine, kada su obuhvaćeni zapadni i južni bastion. Opsežni arheološki radovi nastavljaju se 1975. godine pod vodstvom Željka Tomičića te kontinuirano traju do 1979. godine.³⁷² U tom se razdoblju istražuju dvorište palače, sjeverozapadno prizemno krilo, ulazni bastion te ostatci fortifikacija. Na području dvorišta barokne palače utvrđeno je postojanje građevinskih elemenata iz stilskih razdoblja gotike, renesanse i ranog baroka u zoni urušavanja koja ukazuje na posljedice potresa iz 1738. godine. Na mjestu prizemnog krila palače također se definira kasnogotički sloj.³⁷³ U rujnu 1989. godine otvaraju se tri sonde na mjestu ostataka sjeveroistočnog bedema i bastiona. Sondama 1 i 2 utvrđeno je kako je zid bedema izveden od opeke sve do dubine od 0,30 m pa se nastavlja s kamenom do dubine od 0,60 m. Sondom 3 potvrđeno je postojanje ranije razine poda, na dubini od 0,60 m.³⁷⁴

Kao dio projekta obnove i revitalizacije Starog grada, provode se nova istraživanja 1992. i 1993. godine pod vodstvom Josipa Vidovića na prostoru ulaznog bastiona. Ulazni bastion sastoji se od kolnice i tri prostorije, a istraživanjima su obuhvaćeni kolnica te jugozapadna prostorija. Kolnica je popločena oblucima, a kanal ispod nje lučno je presvođen opekom.³⁷⁵ Donji dio stjenki kanala izveden je grubo obrađenim kamenom. Posebno se ističe mramorni ulomak s baroknom dekoracijom, kao i još dva profilirana ulomka. Na dubini od 2 m ispod kolnice nalazi se sloj tamne zemlje s kasnosrednjovjekovnim ostacima keramike, manjim komadima drva i životinjskim kostima. U navedenom sloju definiraju se dva zida od opeke usmjerenja jugoistok – jugozapad. Prema mišljenju J. Vidovića, zidovi od opeke ne mogu se povezati s arhitekturom 16. stoljeća i kasnijim nadogradnjama.³⁷⁶

³⁷² Branka Marcuš, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 192; Željko Tomičić, »Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1982. godine«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 61; Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 6

³⁷³ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 6

³⁷⁴ Josip Vidović, »Arheološka istraživanja područja Međimurja u 1990. god.«, u: *Muzejski vjesnik* 14 (1991), str. 35

³⁷⁵ Tatjana Lolić, Slobodan Olić, Amelio Vekić, »Izvjestaj o arheološkim iskopavanjima u Čakovcu provedenim 1992. god. na lokalitetu Stari grad«, u: *Muzejski vjesnik* 16 (1993), str. 21–22

³⁷⁶ *Ibid.*, str. 22–23

Nova istraživanja započinju 2004. godine pod vodstvom Gorana Skelca. U tome je zahvatu provedeno dosad najopsežnije arheološko istraživanje na području Starog grada, pri čemu ukupna površina obuhvaćena istraživanjem iznosi 700 m². Arheološke sonde postavljene su u prostorijama prizemlja palače. Na površini od 155 m² iskopano je 250 m³ slojeva s 433 stratigrafske jedinice, unutar kojih je pronađeno 153 kg keramike i drugih pokretnih nalaza. Potvrđuju se i ostatci drvene građevne strukture koja se, prema G. Skelcu, ne poklapa s tlocrtom novovjekovne palače.³⁷⁷

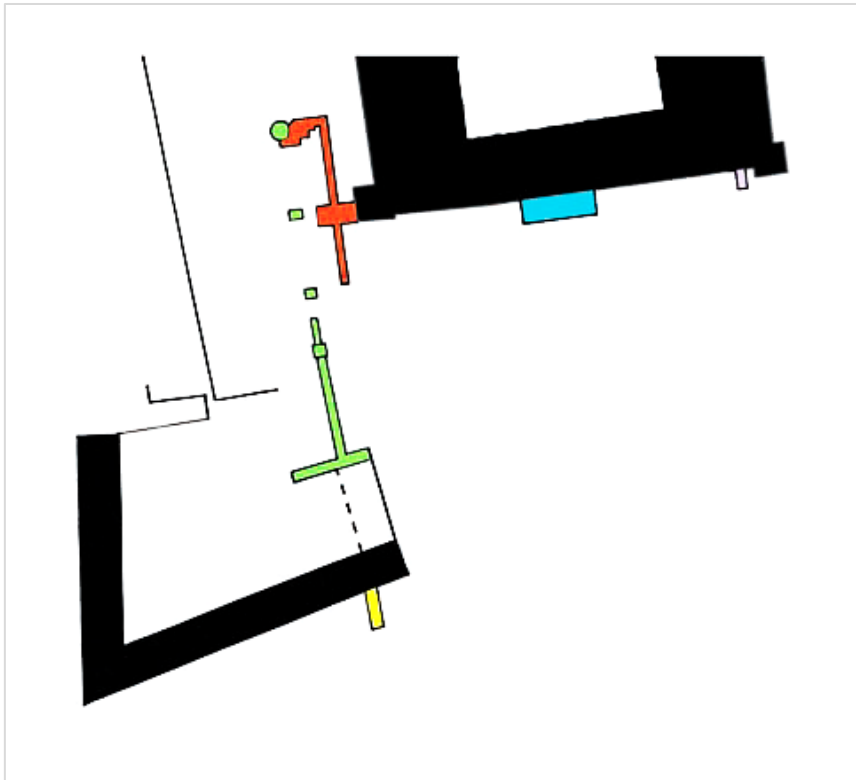
Jugozapadni dio prostora dvorišta bio je fokusom istraživanja 2005. godine, koje vodi Ana Azinović Bebek u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Otvoreno je pet sondi, a sondama 1 i 2 istraženo je protezanje tunela koji prolazi uz bastion. Tunel završava u okruglom zidanom oknu, a okno i pripadajući kanali ispunjeni su novovjekovnom keramikom. Ostale tri sonde smještene su uz jugozapadni erker Dvora, te na mjestu temelja južnog zida i portala Dvora. Uz ranonovovjekovne nalaze, pronađeni su i ulomci kasnosrednjovjekovne kućne keramike.³⁷⁸

Slika 19 Stari grad Čakovec, dio istražene površine 2005. godine. Snimila 2005. Ana Azinović Bebek (Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), str. 121)

³⁷⁷ Goran Skelac, »Međimurska županija. Redni broj: 32. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 1* (2004), str. 71–72

³⁷⁸ Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), str. 119–121

Slika 20 Stari grad Čakovec, tlocrt istražene površine. Izradila 2005. A. Azinović Bebek
 (Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u:
Hrvatski arheološki godišnjak 2 (2005), str. 120)

Zapadni dio fortifikacije nastavlja se istraživati 2013. godine pod stručnim vodstvom Branke Marciuš, više kustosice arheoloških zbirki Muzeja Međimurja Čakovec. Radi utvrđivanja stratigrafije zapadnog bastiona, otvara se arheološka sonda površine 260 m². Otkriva se nastavak sjeverozapadnog zida bedema kao i sjeverni dio bastiona. Središtem sonde protežu se dva kanala, koja se datiraju u 19. stoljeće, a u južnom dijelu otkriven je bunar od opeke, pokriven lučnim pokrovom koji je armiran i pojačan pomoću dvije željezne grede.³⁷⁹ Posebni dio (sonda B) usmjeren je na istraživanje južne fasade bastiona u dužini od 10,5 m. Unutar sonde B otkriven je polukružni niz drvenih stupova, a također je potvrđeno postojanje tri horizontalna reda stupova. B. Marciuš pretpostavlja kako je riječ o okosnicama u funkciji srednjovjekovne palisadne ograde. Svi kosnici nabijeni su u sloj tamno sive gline, koja također sadrži ulomke kasnosrednjovjekovne keramike i drvenih greda. Identična struktura utvrđuje se

³⁷⁹ Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 10* (2013), str. 185–186

na zapadnom dijelu sonde, također s tri niza okomito nabijenih drvenih stupova. Promjer svih pronađenih stupova varira između 15 i 25 cm.³⁸⁰

Sustavna istraživanja nastavljaju se 2014. godine, kada se pod stručnim vodstvom B. Marciuma i Branka Mušiča izvode geofizička istraživanja, koja su za zadatak imala utvrditi položaj jugozapadnih i jugoistočnih bedema.³⁸¹ Uvrđuju se potezi s manjim odmakom od pretpostavljene rekonstrukcije bedema. Također, otkriva se kružna tlocrtna dispozicija, koja se interpretira kao moguća drvena građevna konstrukcija.³⁸²

Slika 21 Stari grad Čakovec, zapadni bastion, pogled na ostatke srednjovjekovne utvrde. Snimila 2013. Branka Marciuma (Branka Marciuma, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalizacija: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 185)

³⁸⁰ Branka Marciuma, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalizacija: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 186–187

³⁸¹ Branka Marciuma, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalizacija: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 191–192

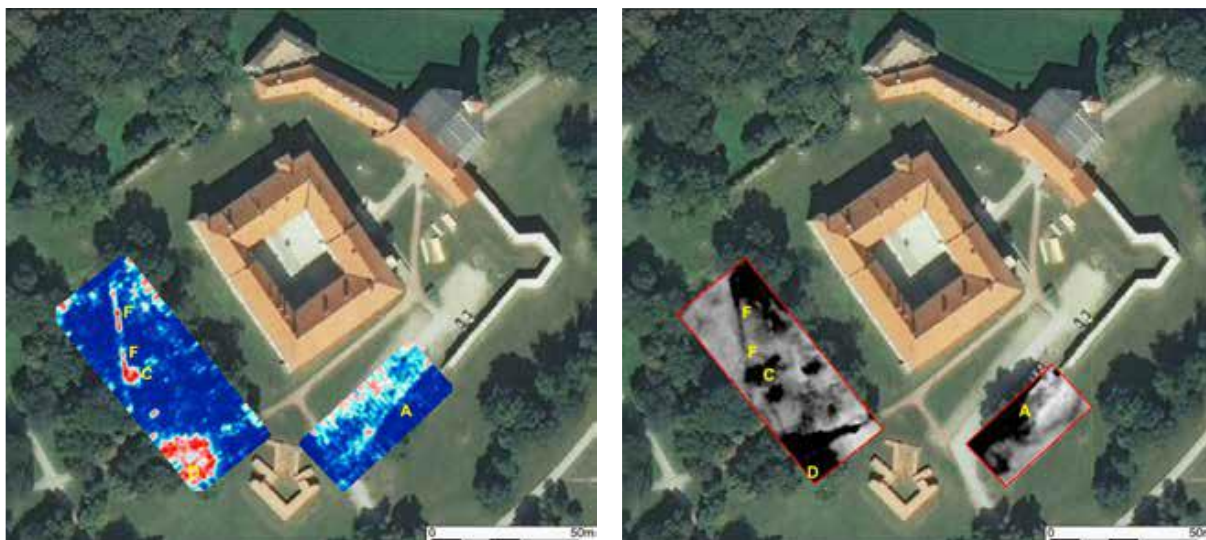
³⁸² Branka Marciuma, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalizacija: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 192–193

Slika 22 Stari grad Čakovec, ostatci palisadne ograde. Snimila 2013. B. Marciuš (Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 186)

Slika 23 Stari grad Čakovec, zapadni bastion, pogled na ostatke urušenja srednjovjekovnog bedema. Snimila 2014. B. Marciuš (Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 193)

Slika 24 Stari grad Čakovec, rezultati georadarske metode (lijevo) i rezultati metode geoelektričnog kartiranja (desno) (Branka Marcuš, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 191, 192; Sabrina Nikolina Boj)

Sustavna geofizička te arheološka istraživanja vrše se 2015. i 2016. godine, pod stručnim vodstvom Branke Marcuš, u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Istraživani prostor obuhvaćao je prostor jugozapadnoga dijela utvrde, tj. položaj nekadašnjeg unutarnjeg opkopa i bedema. Pokretni arheološki nalazi datirani su u vrijeme kasnog novog vijeka. Shodno tome, pretpostavlja se kako je u to vrijeme istraživani jugozapadni opkop zatrpan. Utvrđeno je kako su zemljani nasip i opkop u istom stratigrafskom odnosu, zbog čega se datiraju u isto vrijeme. Utvrđeno je postojanje gradnje drvene konstrukcije padine nasipa (kosnici), te opkop s drvenim palisadama, koji se datiraju u kasni novi vijek.³⁸³

³⁸³ *Sustavna arheološka iskopavanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2016. godine, Arheološka istraživanja*, Muzej Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/istrazivanja_art11.html (pristup 14. lipnja 2023.); *Sustavna i geofizička istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2015., Arheološka istraživanja*, Muzej Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/istrazivanja_art02.html (pristup 14. lipnja 2023.)

4.1.4. Donji Vidovec

Donji Vidovec jedino je naselje u istoimenoj općini. Nalazi se na istoku Međimurske županije, zapadno od Općine Donja Dubrava. Naseljem prolazi potok Vidovečki Bistrec. Donji Vidovec je od Preloga kao najbližeg grada udaljeno oko 17 km. Geodetske koordinate naselja iznose 46.33°N, 16.79°E.

Najstariji arheološki nalazi na području današnjeg Donjeg Vidovca sežu u razdoblje rimske antike. Na položaju Jezero pronađen je slučajan nalaz novca iz 3. – 4. stoljeća te ulomci keramike. Na položaju Staro groblje, na povišenom platou uz naselje, pronađen je još jedan slučajan nalaz – dio vojničke opreme, tj. brončani šljem, koji se datira u 4. stoljeće.³⁸⁴

Donji Vidovec se 1478. godine spominje kao *Zenthwyd* (Sveti Vid),³⁸⁵ dok se 1501. godine, u popisu župa Zagrebačke biskupije, navodi pod nazivom Bistrec.³⁸⁶ Na mjestu nestale gotičke crkve, danas stoji građevina izgrađena u kasnobarokno-klasicističkom stilu.

Sustavnim arheološkim istraživanjem industrijskog položaja Bistričko polje (I, II, III) utvrđeno je postojanje sednjovjekovnog naselja. Najveći broj pokretnih nalaza čini kućna keramika, koja se datira 9. – 12. stoljeća.

Na položaju Čičanje pronađeni su ulomci srednjovjekovne keramike, ali sustavna arheološka istraživanja nisu vršena. Također, uz položaj se oprezno povezuje pretpostavka kako je ondje pronađen omanji broj nakitnog predmeta tzv. bjelobrskog kulturnog kruga, kojima nije poznat kontekst, a povezuju se sa tzv. šenkovečkom skupinom nalaza.³⁸⁷

³⁸⁴ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 250

³⁸⁵ Dezső Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 110; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 133

³⁸⁶ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 25; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 133

³⁸⁷ U ovome radu više u: 4.4.1. Šenkovečka skupina nalaza, str. 362–368

4.1.4.1. Bistričko polje (I, II, III)

Prilikom postavljanja nove trase plinovoda nedaleko Donjeg Vidovca, područje zvano Bistričko polje zabilježeno je kao područje arheološkog značaja.³⁸⁸ Arheološku zonu čine tri nalazišta (Bistričko polje I, II i III). Bistričko polje I nalazi se na sjevernom dijelu polja, 200 m južno od potoka Bistreck, na 133 m n. v., Bistričko polje II nalazi se na jugoistočnom dijelu polja, sjeverno uz potok, na 132 m n. v., dok se Bistričko polje III nalazi na zapadnome dijelu polja (toponim Lazec), sjeverno od potoka Bistrec, na 133 m n. v. (karte 21, 22).³⁸⁹

Preliminarnim arheološkim istraživanjem 2016. godine provodi se pod stručnim vodstvom Martine Matijaško u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec, a njime se utvrđuje postojanje dotad nepoznatog srednjovjekovnog nalazišta. Probna sondiranja izvode se u roku od ukupno pet radnih dana, pri čemu se otvaraju dvije sonde. Sonda 1 (S-1) otvorena je na sjevernome dijelu trase plinovoda, dužine 6 m i širine 4 m. Iskopavanje je vršeno strojno do dubine od 80 cm, no bez potvrđenih arheoloških nalaza. Sonda 2 (S-2) otvorena je na južnoj strani trase plinovoda, dužine 8 m i širine 3 m. Na oko 20 cm dubine pronađena je otpadna jama sa zapunom od fragmenata srednjovjekovne keramike, životinjskih kosti, kamenja i pečene zemlje. Jama nije istražena u potpunosti zbog financijskih i vremenskih ograničenja. Od nalaza iz sonde 2 ističe se keramički lonac izveden na sporotirajućem kolu i ručno dorađen. Ukrašen je duboko urezanim cik-cak linijama, a datiran je u početak 9. stoljeća.³⁹⁰

Istraživanja se nastavljaju 2018. godine, a provodi ih Goran Skelac u suradnji s inženjerom Juricom Goričancem.³⁹¹ Na dvije izabrane lokacije međusobne udaljenosti od 500 m vrše se istraživanja georadarskom i magnetometarskom sondom. Na lokaciji 1 provedeno je georadarsko sondiranje (GPR1) na površini od 52 cm × 26 m. Navedena sonda potvrđuje arheološke pojave na dubini od 40 cm do 100 cm. Magnetometarska sonda (MAG1) na istom području potvrđuje pojavu vatrišta te veće količine keramike.³⁹² Na lokaciji 2 provedene su

³⁸⁸ Martina Matijaško, *Izvešće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 33

³⁸⁹ Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 6–7; Bistričko polje kao potencijalno arheološko srednjovjekovno nalazište 1950-ih godina prepoznaje Anđela Horvat. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 20–21)

³⁹⁰ Martina Matijaško, *Izvešće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 33

³⁹¹ Goran Skelac, *Izvešće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Donji Vidovec – Bistričko polje*, arheološko izvješće, Zagreb: Geoarheo d.o.o., 2018., str. 8, 19

³⁹² *Ibid.*, str. 8

dvije georadarske (GPR 2 i 3) i dvije magnetometarske sonde (MAG 2 i 3). Georadarske sonde pokrile su područje 98 cm × 10 cm do dubine od 80 cm.³⁹³ Obje georadarske sonde potvrđuju arheološke ostatke, no manje gustoće nego na prethodnoj lokaciji. Magnetometarske sonde nisu dale pozitivne rezultate zbog ukopanog plinovoda koji prolazi duž te lokacije.³⁹⁴

Probna arheološka iskopavanja na nalazištu Bistričko polje III vodi Branka Marcuiš u suradnji s konzervatoricom Marijanom Korunek. Cilj iskopavanja bio je definirati srednjovjekovno naselje koje je pretpostavljeno 2016. godine, a izvode se 2019. godine stratigrafskom metodom i ručnim iskopavanjem.³⁹⁵ Unatoč dislociranosti stratigrafije poljoprivrednom obradom zemljišta, otvara se pet sondi ukupne površine od 36 m², na područjima veće koncentracije pokretnih nalaza. Unutar svih pet sondi definirano je 20 stratigrafskih jedinica, od kojih su za srednji vijek značajne SJ 4 u Sondi 1 te SJ 9 i 10 u sondi 5 (S-5).³⁹⁶ Sonda 1, veličine 4 m × 3 m i dubine 80 cm, otvorena je u južnom dijelu nalazišta, a usmjerenja je sjeverozapad – jugoistok. Sadrži pet stratigrafskih jedinica recentnog i srednjovjekovnog razdoblja. SJ 4 ispunjava ukop polukružnog oblika (SJ 3), a ispunjena se sastoji od zemlje, šljunka, zapečene zemlje te većeg broja keramičkih ulomaka iz srednjeg vijeka.³⁹⁷ Sonda 5 otvorena je na sjeveroistočnom dijelu nalazišta. Veličine je 3 m × 2 m i dubine 65 cm. Sastoji se od 6 stratigrafskih jedinica, a sve se datiraju u srednji vijek. Otkrivena su dva ukopa (SJ 7 i 8) sa zapunama (SJ 9 i 10). Ukop SJ 7, dimenzija 2 m × 1 m, zapunjen je SJ 9 koja se sastoji od fragmenata srednjovjekovne keramike, životinjskih kostiju, zapečene zemlje, kućnog lijepa te pijeska i zemlje. Ukop SJ 8, dimenzija 2 m × 0,8 m, zapunjen je SJ 10 koja se sastoji od zemlje, fragmenata keramike, kućnog lijepa i životinjskih kostiju.³⁹⁸ Fragmenti keramike pripadaju isključivo loncima naglašene S profilacije. Najčešće je riječ o srednje velikom loncu jajolike forme i šireg vrata. Rub je profiliran jednostavno te je u pravilu blago izvijen prema van. Dna posuda često su jednostavna i ravna. Faktura keramike je gruba, a boje variraju od smeđe, tamnosmeđe do sive. Česti su motivi valovnica i češljasto izvedenih linija, nizovi ureza, ubodi noktima te utisnute točkice (slike 25, 26). Pronađeni ulomci datiraju se u razdoblja ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka, od 9. do 12. stoljeća.³⁹⁹

³⁹³ Goran Skelac, *Izvešće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Donji Vidovec – Bistričko polje*, arheološko izvješće, Zagreb: Geoarheo d.o.o., 2018., str. 13

³⁹⁴ *Ibid.*, str. 13, 19

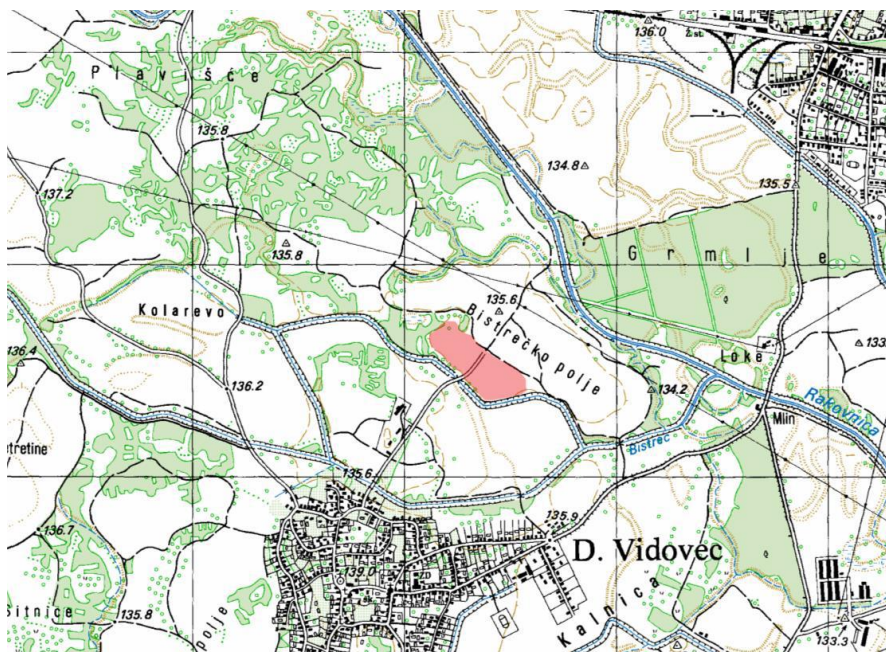
³⁹⁵ Branka Marcuiš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 2–3, 8

³⁹⁶ *Ibid.*, str. 8, 21

³⁹⁷ *Ibid.*, str. 8, 15, 21

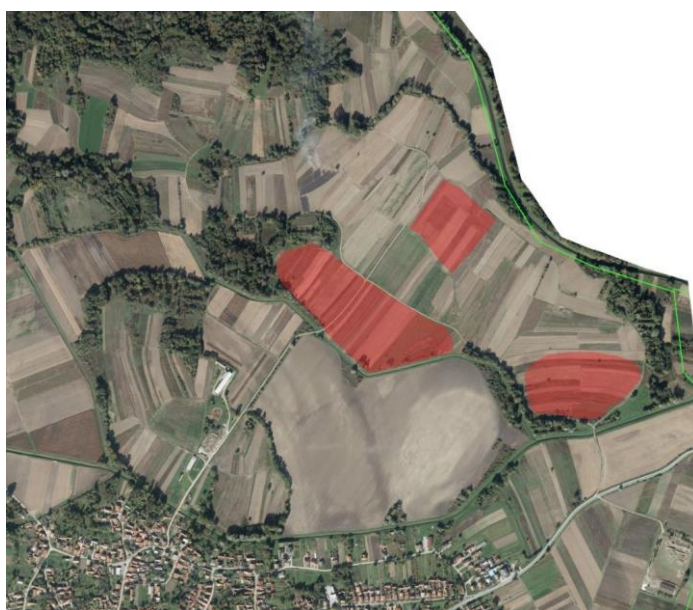
³⁹⁸ *Ibid.*, str. 9, 15, 21

³⁹⁹ *Ibid.*, str. 21–22

Karta 21 Položaj nalazišta Bistričko polje III na topografskoj karti, mjerila 1: 25 000

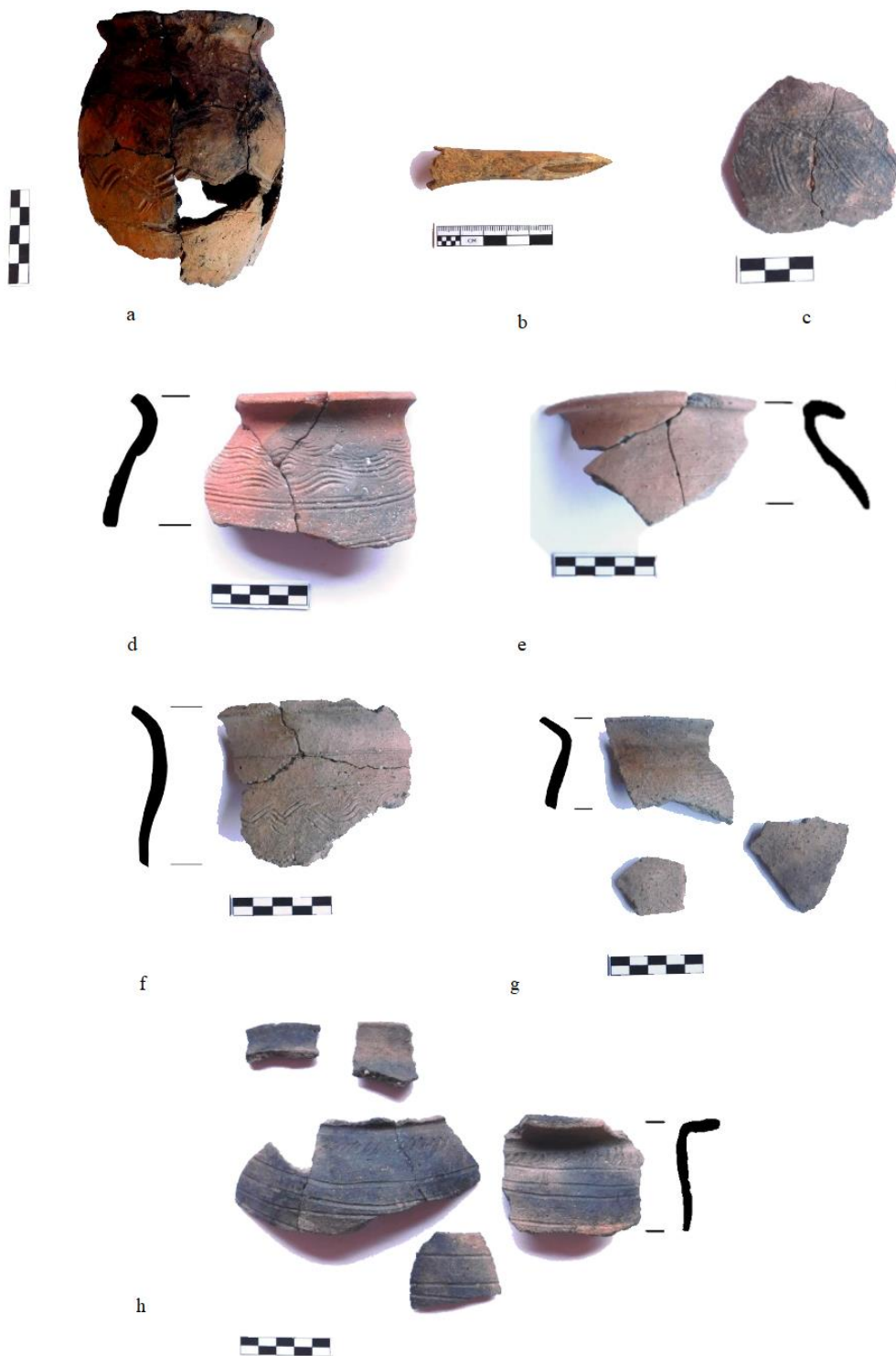
(Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 5)

Karta 22 Donji Vidovec – Bistričko polje, digitalna ortofoto snimka s označenim položajima triju nalazišta naseobinskoga karaktera iz razdoblja ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka (Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 7)

Slika 25 Odabir površinskih nalaza s lokaliteta Bistričko polje kod Donjeg Vidovca
(Martina Matijaško, *Izvešće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016.,
str. 10)

Slika 26 a – djelomično restaurirani ranosrednjovjekovni lonac (poč./1. pol. 9. st.), b – koštani srednjovjekovni propletač/šilo, PN 01 (SJ 03), c – ulomak srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), d, e – ulomci srednjovjekovnih lonaca, SJ 03 (10. – 12. st.), f – ulomak srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), g – ulomci srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), h – ulomci srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.) (Martina Matijaško, *Izvešće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 35–36; Sabrina Nikolina Boj)

4.1.4.2. Crkva sv. Vida

Crkva sv. Vida smještena je na blago povišenome terenu, u središtu naselja Donji Vidovec. Današnja crkva posvećena sv. Vidu sagrađena je u kasnobarokno-klasicističkom stilu (slika 27), a datira se u drugu polovicu 18. stoljeća.⁴⁰⁰ Crkva je pravilne orijentacije, sa svetištem na istoku. Međutim, najranija poznata donjovidovečka župna crkva bila je gotička drvena građevina, čija se okvirna datacija pretpostavlja u 15. stoljeće.

Slika 27 Donji Vidovec, župna crkva sv. Vida. Snimila Marijana Korunek
(*Crkva sv. Vida i župni dvor*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija,
<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1113> (pristup 15. srpnja 2022.))

⁴⁰⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 113, 122, 133

Saznanja o srednjovjekovnoj crkvi sv. Vida skromnija su u odnosu na ona o drugim međimurskim gotičkim crkvama, s obzirom na to da njezini ostatci ne postoje. Konkretna informacije koje se odnose na gotičku crkvu bilo je inicijalno moguće prikupiti isključivo na temelju zapisa pojedinih novovjekovnih kanonskih vizitacija.⁴⁰¹ Postojeća saznanja još je moguće nadograditi određenim ustanovljenim činjenicama o gotičkim međimurskim crkvama. Također, postoji mogućnost da se neke spoznaje upotpune potencijalnim arheološkim istraživanjima. Valja napomenuti kako je mala vjerojatnost da bi arheološkom metodom bilo moguće doći do osnovnih zaključaka o arhitekturi gotičke građevine. Kao što je ranije spomenuto, na temeljima porušene drvene građevine izgrađena je potpuno nova zidana crkva, što znači da ostatci, kao niti temelji ranije crkve najvjerojatnije ne postoje. Eventualna arheološka istraživanja mogla bi biti usmjerena na otkrivanje srednjovjekovnog groblja, s pretpostavkom da se ono nalazilo uz crkvu. Međutim, trenutna situacija na terenu nije pogodna za planiranje takvih zahvata, jer je postojeća crkva u funkciji te se nalazi u neposrednoj blizini stambenih objekata.

Kao što je već spomenuto, zdanje kasnogotičke župne crkve u Donjem Vidovcu bilo je drveno. U razdoblju između izgradnje originalne gotičke crkve i današnje barokno-klasicističke, crkva je pretrpjela nekoliko građevinskih faza.⁴⁰² Barokna izgradnja crkve nastupila je relativno kasno u odnosu na vrijeme barokizacije ostalih međimurskih crkava. O drvenoj sakralnoj arhitekturi u Međimurju, Anđela Horvat navodi:

„Kanonske vizitacije iz konca XVII. stoljeća kazuju, da je svega trećina svih međumurskih crkava bila građena od drvene građe. To je svakako zanimljivo, jer bismo očekivali, da će ih biti više u onim uvjetima, kakve je pružalo tadašnje Međumurje bogato šumama. Te crkve možemo pratiti na temelju vizitacija od konca XVII. do druge polovine XVIII. stoljeća, kad uglavnom nestaju, jer su ih zamijenile zidane građevine. Pretežno su se nalazile u ravnom, istočnom dijelu Međumurja.“⁴⁰³

⁴⁰¹ Više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313, 78–79

⁴⁰² Više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 79, 85, 113, 133

⁴⁰³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 85

Redovite kanonske vizitacije počinju se obavljati od 1688. godine, uslijed čega je prikupljeno i više podataka o crkvenoj baštini u Međimurju. U tom pogledu, bitan je zapis kanonske vizitacije Ivana Zubića, koji je nastao ranije navedene godine, a gdje su nabrojene i opisane sve međimurske župne crkve i kapele.⁴⁰⁴ Iz spomenutih zapisa moguće je iščitati kako se u slučaju crkve sv. Vida radilo o jednostavnoj jednobrodnoj sakralnoj građevini, koja je zasigurno bila zaključena poligonalnim svetištem, što je pravilo za gotičke crkve, kako zidane, i tako drvene. Kao što je slučaj i kod ostalih međimurskih crkava iz toga vremena, lađa je bila natkrivena tabulatom. Nad krovijem, ponad predvorja, uzdizao se toranj omanjih dimenzija.⁴⁰⁵

U zapisu kanonske vizitacije iz 1688. godine spominje se kako se „svetohranište nije nalazilo iznad oltara, već unutar zida“.⁴⁰⁶ Prema tome navodu, zaključuje se kako je riječ o kustodiji jednostavnije forme, koja je ugrađena u zid, a podsjeća na ormarić s vratašcima.

Zasad je jedino arheološko istraživanje proveo Josip Vidović 1995. godine, u suradnji s Muzejom Međimurja Čakovec. Postoji podatak da je prilikom zaštitnog arheološkog istraživanja obuhvaćena površina iznosila 60 m².⁴⁰⁷ Međutim, konkretni rezultati istraživanja nisu objavljeni, a arheološka dokumentacija ne postoji.

⁴⁰⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010, str. 78–79

⁴⁰⁵ „Većina župnih crkava, koje g. 1688. navodi vizitator Zubić, potječe iz gotičkog razdoblja. One su i tada sve (osim crkava u Mihovljanu i Štrigovu s pobočnim kapelama) jednostavne, jednobrodne građevine. Većina njih imade svođeno svetište, a sve odreda imadu lađu natkritu tabulatom ... Većina od njih imade zidani toranj, odnosno tornjić koji se izdiže iz krovijšta ... u Donjem Vidovcu, osim tornjića, od drveta je sagrađena i sakristija.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78–79)

⁴⁰⁶ „*Ven. sacr. supra Majus Altare non est, quidem vero in pariete*“, slobodan prijevod. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313)

⁴⁰⁷ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 249

4.1.4.3. Čičanje

O položaju Čičanje, koji se nalazi sjeverozapadno od Donjeg Vidovca, najranije informacije donosi Anđela Horvat. Autorica spominje kako su na južnome dijelu položaja izdignutog terena 1952. godine opaženi specifični zemljani ostatci i ulomak dna keramičke posude od sivkasto-žute zemlje. A. Horvat potom obilazi sjeverni dio terena, na položaju vinograda, te navodi kako su se ondje nalazili površinski nalazi razbijenih ulomaka opeke i posuđa. Od nalaza ističe ulomak posude od sive zemlje, na kojem razabire dekoraciju valovitim uparenim linijama, što je karakterističan ornament srednjovjekovne keramike.⁴⁰⁸

Nadalje, Anđela Horvat prenosi usmene navode kazivača gospodina Andrije Strbeka, koji joj prema sjećanju govori kako je oko 1925. godine kraj Donjeg Vidovca, prilikom rigolanja vinograda, pronađena nekolicina predmeta. A. Horvat specifično navodi nalaze brončane narukvice od savijene žice te neku vrstu naušnica. Također, A. Horvat navodi da je uz obližnji potok Bistrec pronađen mač na dubini od 75 cm, ali ne navodi okvirno vrijeme pronalaska. Autorica priopćuje kako su svi navedeni nalazi izglubljeni. S obzirom na dostupne informacije, dataciju spomenutih nalaza pretpostavlja u 7. ili 8. stoljeće, tj. smješta ih u skupinu nalaza bjelobrdske, odnosno avaro-slavenske kulture.⁴⁰⁹

Željko Tomičić ističe kako se datacija dotičnih nalaza zasniva isključivo na pretpostavkama A. Horvat. Tomičić nakitne nalaze dovodi u vezu sa sličnim nalazima bez konteksta, pretpostavljeno iz Šenkovca (tzv. šenkovečka skupina nalaza, koja se proučava u kontekstu bjelobrdske kulturnog kruga), no napominje kako položaj nalazišta nekropole u Donjem Vidovcu nije utvrđen.⁴¹⁰ U srodnom kontekstu donjovidovečke nalaze nakita spominje i Petra Jeršek.⁴¹¹ Hrvoje Gračanin i Tajana Sekelj Ivančan navode već ranije sažete podatke vezane uz lokaciju.⁴¹²

⁴⁰⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 249

⁴⁰⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21–23; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 249

⁴¹⁰ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 438

⁴¹¹ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 260–261

⁴¹² Tajana Sekelj Ivančan, *Catalogue of Medieval Sites in Continental Croatia*, Oxford 1995.; Hrvoje Gračanin, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju*, Zagreb 2011., str. 295

4.1.5. Goričan

Goričan je jedino naselje u istoimenoj općini, na istoku Međimurske županije. Geodetske koordinate naselja iznose 46.38°N, 16.68°E. Goričanu je u županiji najbliži grad Prelog, koji se nalazi oko 10 km jugozapadno od njega. Od grada Čakovca, Goričan je državnom cestom D3 udaljen 22 km istočno.

Na području današnjeg naselja Goričan moguće je pratiti vremenski kontinuitet arheoloških nalazišta od prapovijesti i antike do srednjega i novoga vijeka. Na nalazištu Kota 143, uz potok Berek, prati se vremenski kontinuitet od eneolitika do ranog brončanog doba i starijeg željeznog doba. Nalazište naseobinskog karaktera iz starijeg željeznog doba utvrđeno je i na položaju Viko Gmajna, Buci, Gorinka je nalazište nekropole s tumulima iz starijeg željeznog doba, a Staro groblje, Sratka je nekropola s priložima oružja iz mlađeg željeznog doba.⁴¹³ Na položaju Gorica pronađeni su sporadični nalazi iz mlađeg željeznog doba i novog vijeka, a utvrđeno je postojanje naselja iz kasnog željeznog doba.⁴¹⁴ Položaj Župnikov vrt, neposredno uz mjesnu crkvu i župni dvor u Goričanu jest nalazište naseobinskog karaktera iz starijeg željeznog doba, a ondje su pronađeni i srednjovjekovni pokretni nalazi.⁴¹⁵

U razdoblje rimske antike datiraju se nalazišta Murišćak, Komparija, s nalazom brončane figure manjih dimenzija koja prikazuje Herkula, zatim Murišćak, Treći leš, s nalazom fragmenta brončanog zrcala.⁴¹⁶

Na području naselja Goričan sustavno su istraživana srednjovjekovna nalazišta Gudlinov vrt, Igla, Veliki Berek i Župnikov vrt. Od srednjovjekovnih nalaza posebno se ističe grobni ukop nalazišta Gudlinov vrt te dvosjekli mač s nalazišta Igla, Veliki Berek.

⁴¹³ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253–254

⁴¹⁴ Marijana Krmpotić, »Kraj kasnog brončanog i početak starijeg željeznog doba u Donjem Međimurju«, u: *Homo Universalis. Zbornik Instituta za arheologiju. Knjiga 15*, (ur.) Marko Dizdar, Zagreb: Institut za arheologiju, Zagreb 2020., str. 360–361

⁴¹⁵ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253–254

⁴¹⁶ Željko Tomičić, »Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 15 (1982), str. 15–28; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253–254

4.1.5.1. Gudlinov vrt

U svrhu utvrđivanja arheološkog kontinuiteta na području današnjeg naselja Goričan, 1984. godine postavljeni su osnovni uvjeti za sondažno arheološko istraživanje na području Nove ulice. Sondažno istraživanje počinju u travnju 1985. godine, pod stručnim vodstvom Josipa Vidovića. Istraživano područje nalazi se istočno od crkve sv. Leonarda, a riječ je o vrtu gospodina Franje Gudlina (Zavrtna ulica 19). Razlog istraživanju na toj lokaciji jest raniji slučajni nalaz kosturnog ukopa s priložima noža i koplja na suprotnoj stani ceste. Spomenuti ukop pronađen je 1972. godine prilikom izrade temelja za obiteljsku kuću. Prema usmenim navodima, grobni prilozi su nestali. J. Vidović pretpostavlja kako se ukopi nalaze na širem području te zbog mogućnosti sondažnog istraživanja odabire obližnju lokaciju, tzv. Gudlinov vrt.⁴¹⁷

Prilikom arheoloških istraživanja provedenih 1985. godine, otvorena je sonda dimenzija 8 m × 4 m, gdje je na dubini od 1,20 m pronađen muški skeletni ukop usmjerenja istok – zapad. Ostatci su bili ukopani u pijesak, a dio ukopa je devastiran, budući da nedostaju kosti od bokova naviše. Glava je pronađena dislocirana u obližnjoj otpadnoj jami. Od priloga je pronađena keramička posuda izrađena na spororotirajućem lončarskom kolu. Pronađena je netaknuta, uz lijevo stopalo, položena okomito. Radi se o loncu jajolikog oblika s izvijenim rubom, čiju dekoraciju tvori niz vodoravnih linija s valovnicom između.⁴¹⁸ Josip Vidović i Željko Tomičić definiraju ukop u avarsko-slavenski horizont, u vremenski raspon od kraja 6. do početka 8. stoljeća.⁴¹⁹

⁴¹⁷ Željko Tomičić, *Izveštaj o pokusnom arheološkom sondiranju skeletnog groblja na redove u naselju Goričan – 1985.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 3; Željko Tomičić, Josip Vidović, *Suradnja JNA, Mjesne zajednice Goričan i Muzeja Međimurja. Otkriveno ranosrednjovjekovno groblje u Goričanu*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 1; Josip Vidović, *Arheološka istraživanja Goričan 85.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 1–2; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 251

⁴¹⁸ Željko Tomičić, *Izveštaj o pokusnom arheološkom sondiranju skeletnog groblja na redove u naselju Goričan – 1985.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 6–7; Željko Tomičić, Josip Vidović, *Suradnja JNA, Mjesne zajednice Goričan i Muzeja Međimurja. Otkriveno ranosrednjovjekovno groblje u Goričanu*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 1; Josip Vidović, *Arheološka istraživanja Goričan 85.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 3

⁴¹⁹ Željko Tomičić, Josip Vidović, *Suradnja JNA, Mjesne zajednice Goričan i Muzeja Međimurja. Otkriveno ranosrednjovjekovno groblje u Goričanu*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985., str. 1, 3

4.1.5.2. Igla, Veliki Berek

Nalazište Igla, Veliki Berek kraj Goričana otkriveno je 1977. godine tijekom arheološkog rekognosciranja terena pri izgradnji trase naftovoda. Na spomenutoj trasi 1979. godine vrše se istraživanja pod nadzorom Muzeja Međimurja Čakovec, a istražuje se zemunički objekt s nalazima datiranim u starije željezno doba.⁴²⁰

Nova trasa plinovoda prelazila je preko sjeveroistočnog dijela nalazišta, što je povod za izvođenje probnog sondiranja 2016. godine. Iskopavanje se vrši strojno, s obzirom na to da nisu potvrđene značajnije strukture ili nalazi. Otvorene su dvije sonde i jedan kontrolni rov. Stratigrafski slojevi svih triju sondi su identični. U prvoj od tri stratigrafske jedinice definiraju se tek sitni ostatci prapovijesne keramike te se zaključuje devastacija nalazišta poljoprivrednom obradom. Pretpostavlja se mogućnost postojanja nalazišta zapadnije od područja obuhvaćenog sondama.⁴²¹

Slika 28 Dvosjekli mač s dugom nakrsnicom i trokutasto oblikovanom jabučicom (inv. oznaka 1774). Snimila 2013. Branka Marciuš (Branka Marciuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 350/376)

⁴²⁰ Martina Matijaško, *Izvješće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 21–22

⁴²¹ *Ibid.*, str. 21–22

Od srednjovjekovnih nalaza potvrđen je isključivo dvosjekli kovani mač prikupljen 1992. godine kao terenski, slučajni nalaz (slika 28). Željezni mač ima dugu nakrsnicu te trokutasto oblikovanu jabučicu. Visina mu iznosi 86,7 cm, a širina 12,6 cm. Datiran je u period od 11. do 16. stoljeća.⁴²²

4.1.5.3. Župnikov vrt

Nakon preliminarnih istraživanja u Goričanu 1977. godine, nova nastojanja arheologa potiču istraživanje novog nalazišta na području tzv. Župnikovog vrta. Lokacija je odabrana jer ranije nije bila korištena niti obrađivana. Na potencijalne nalaze upućivali su titular crkve (sv. Leonard), povišena kota i toponim „Staro groblje“ u obližnjem Hodošanu.⁴²³

Godine 1983. otvorena je prva sonda, dimenzija 5 m × 7 m, u pravcu sjevera. Istraživanje je vršeno pod vodstvom Željka Tomičića i suradnika Josipa Vidovića.⁴²⁴ U sloju na dubini od 20 cm do 25 cm pronađeni su pojedinačni ulomci srednjovjekovne keramike ukrašene motivom valovnica. Nalazi se okvirno datiraju od kraja 9. do početka 12. stoljeća (Ž. Tomičić pretpostavlja da je riječ o nalazima tzv. bjelobrdske kulture). Ispod srednjovjekovnog kulturnog sloja pronađena je veća količina keramičkih ulomaka datiranih u starije željezno doba, čime je utvrđen kontinuitet naseljavanja od prapovijesti na području Goričana.⁴²⁵

⁴²² Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 350/376; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 251

⁴²³ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Pokusna arheološka istraživanja naselja Goričan tijekom 1983. god. (Preliminarni izvještaj)«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 84–85

⁴²⁴ *Ibid.*, str. 85

⁴²⁵ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Pokusna arheološka istraživanja naselja Goričan tijekom 1983. god. (Preliminarni izvještaj)«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 86–87; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 252

4.1.6. Hodošan

Hodošan je naselje u sastavu Općine Donji Kraljevec, a nalazi se na početku istočnoga dijela Međimurske županije. Geodetske koordinate naselja iznose 46.39°N, 16.64°E. Hodošanu je najbliži grad Prelog, koji je udaljen otprilike 10 km južno, a od grada Čakovca Hodošan je državnim putem D3 udaljen 18 km istočno.

Na području današnjeg naselja Hodošan moguće je pratiti vremenski kontinuitet arheoloških nalazišta od prapovijesti i antike do srednjega vijeka. Staro groblje, Sratka prapovijesno je nalazište, gdje su otkriveni kosturni ukopi s priložima oružja, iz mlađeg željeznog doba. Položaj Mala gorica nedeterminirane je datacije, a radi se o tumulu. U razdoblje rimske antike datiraju se nalazišta Murišćak, Komparija, s nalazom brončane figure manjih dimenzija koja prikazuje Herkula, zatim Murišćak, Treći leš, s nalazom fragmenta brončanog zrcala.⁴²⁶

Na području Hodošana arheološki je istraživano srednjovjekovno nalazište Staro groblje, a rekognoscirano je potencijalno nalazište na položaju Velika gorica. Nalazište Staro groblje ističe se trima ukopima datiranim u kasni srednji vijek. Na položaju Velika gorica ukazuje se moguće postojanje nalazišta bjelobrdskeg horizonta.

4.1.6.1. Staro groblje

Arheološko nalazište Staro groblje nalazi se oko 500 m zapadno od naselja Hodošan, uz isušeni potok Sratka. Lokalne varijante toponima „Staro groblje“ („Groblje na groblje“, „Staro groblje Sratka“), koji se odnose na položaj u blizini današnjeg mjesnog groblja, indiciraju arheološko nalazište. Josip Vidović, u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec, 1986. godine provodi pokusno arheološko istraživanje, na što ga potiče razgovor s mještanima koji su učestalo nailazili na kosturne ukope prilikom kopanja pijeska za gradnju kuća. Na tome položaju je otvorena arheološka sonda dimenzija 5 m × 5 m. Gornji sloj crnice doseže dubinu od 0,30 m, na koji se nastavlja sloj pijeska, do dubine od 1 m.⁴²⁷

⁴²⁶ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253–254

⁴²⁷ Josip Vidović, »Sondažno arheološko istraživanje na položaju „Staro groblje“ kod sela Hodošana u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 10 (1987), str. 38; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253

Ukop broj 1 pronađen je na sjeverozapadnome dijelu sonde, na dubini od 0,45 m. Radi se o ukopu muškarca s prekrštenim rukama položenima na zdjelici, bez rake i grobnih priloga. Usmjerenje groba je istok – zapad (s glavom na zapadu, koja je nagnuta u stranu). Ukop broj 2 pronađen je na jugozapadnome dijelu sonde, na dubini od 0,75 m. Riječ je o ženskom ukopu u drvenoj raki, usmjerenja istok – zapad. Na tjemenu lubanje sačuvalo se pokrivalo za glavu od životinjske kože pričvršćene na brončanu podlogu. Na kožnome dijelu pokrivala za glavu aplicirane su sitne raznobojne staklene perle, koje su radijalno raspoređene oko staklenih motiva koji su posloženi u cvjetne oblike. Ruke pokojnice prekržene su na zdjelici, a glava je pravilno postavljena. Nadalje, ukop broj 3 nalazi se na jugoistočnome rubu sonde. Riječ je o ukopu muškarca u drvenoj raci, bez grobnih priloga. Dubina ukopa je 1,10 m, a usmjerenje groba je istok – zapad, kao i kod prethodna dva ukopa. Na kosturu se uočavaju oštećenja, koja uključuju razbijenu zdjelicu, slomljene ruke i rebra te oštećenja na lubanji.⁴²⁸ Unatoč tome što se na položaju nalazilo još ukopa, oni su bili devastirani prilikom eksploatacije pijeska.⁴²⁹ Daljnja istraživanja nisu poduzimana.

S obzirom na orijentaciju ukopa, Josip Vidović ih definira u kontekstu kršćanske obredne tradicije kasnog srednjeg vijeka. Apsolutnom kronologijom datiraju se u vremenski raspon 14. – 16. stoljeća. J. Vidović slučaj otklona lubanje u prvom ukopu tumači kao ostatke poganskih običaja. Različita dubina ukopa na sva tri primjera međusobno nije objašnjena.⁴³⁰

4.1.6.2. Velika gorica

Položaj Velika gorica nalazi se 1500 m sjeveroistočno od današnjeg naselja Hodošan, uz rijeku Trnavu. Arheološko rekognosciranje 1977. godine proveli su Željko Tomičić i Josip Vidović u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Teren je prilikom rekognosciranja bio u funkciji vinograda. Radi se o većem uzvišenju pravilnog kružnog oblika, na nadmorskoj visini od 145 m.⁴³¹

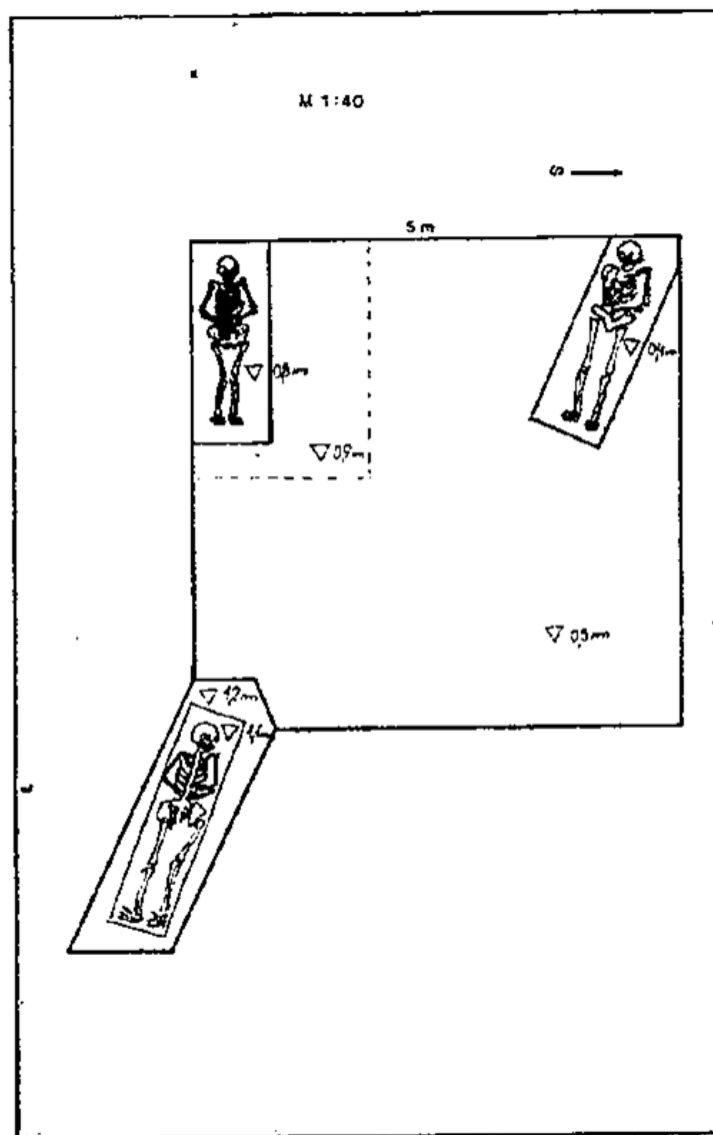
⁴²⁸ Josip Vidović, »Sondažno arheološko istraživanje na položaju „Staro groblje“ kod sela Hodošana u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 10 (1987), str. 38–39

⁴²⁹ *Ibid.*, str. 38

⁴³⁰ *Ibid.*, str. 39–40

⁴³¹ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 254

Pokretni arheološki nalazi uključuju ulomke keramike, koji upućuju na potencijalni nasebinski karakter nalazišta. Nalazi su datirani u 11. stoljeće, a interpretirani su u kontekstu bjelobrdske kulturnog kruga. Nalazi su pohranjeni u Muzeju Međimurja Čakovec.⁴³²

Slika 29 Hodošan, Staro groblje, situacija položaja istraženih grobova (Josip Vidović, »Sondažno arheološko istraživanje na položaju „Staro groblje“ kod sela Hodošana u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 10 (1987), str. 39)

⁴³² Josip Vidović, *Hodošan, Velika gorica*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1978.; Josip Vidović, *10. mjesec 84. Obilazak Goričan – Hodošan, položaj Velika i mala gorica*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.

4.1.7. Macinec

Macinec je naselje u sastavu Općine Nedelišće. Nalazi se oko 13 km zapadno od Čakovca, a geodetske koordinate naselja iznose 46.39°N, 16.32°E.

Kontinuitet ljudske djelatnosti na prostoru Macinca prati se od srednjega vijeka. Glede ranijih razdoblja, ističe se jedan zabilježen slučajan nalaz antičkog novca iz 2. – 3. stoljeća, kojem nije poznat originalan kontekst.⁴³³

U Macincu se danas nalazi neogotička crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, na čijem je mjestu stajala ranija gotička crkva. U pogledu povijesnoumjetničke baštine srednjega vijeka, zanimljiva je zato što su izvorne gotičke konzole, koje se pouzdano datiraju u drugu polovicu 15. stoljeća, kao spoliji ugrađene u novu crkvu.⁴³⁴ Neki autori pretpostavljaju kako se izvorno radi o crkvi koja se spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine, a koja je u to vrijeme nosila titular sv. Martina. Međutim, to se ne može potvrditi i vjerojatnije je kako se radilo o filijalnoj crkvi, tj. kapeli župne crkve Presvetoga Trojstva u obližnjem Nedelišću.⁴³⁵

4.1.7.1. Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije

Današnja neogotička crkva Pohoda Blažene Djevice Marije (slika 30) nalazi se na jugozapadnoj periferiji Macinca, a izgrađena je u periodu od 1878. do 1881. godine. Radi se o pravilno orijentiranoj crkvi, sa svetištem na istoku. Podignuta u vrijeme historicizma, nova je crkva zamijenila raniju građevinu iz gotičkog stilskog perioda, koja je stajala na istoj lokaciji.⁴³⁶

Osam kamenih konzola iz srednjovjekovne crkve uzidano je u crkvu iz kasnog 19. stoljeća, pod rebra neogotičkog svoda u svetištu (slika 31). Jedna konzola ima na sebi uklesane brojke

⁴³³ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255

⁴³⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 60; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255

⁴³⁵ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61; U ovome radu više u: 3.4.1.2. „Četvrta crkva“ sv. Martina – Problem ubikacije, str. 62–64

⁴³⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 60

godine 1475., na osnovi čega se može datirati i vrijeme kada je bilo podignuto gotičko svetište.⁴³⁷

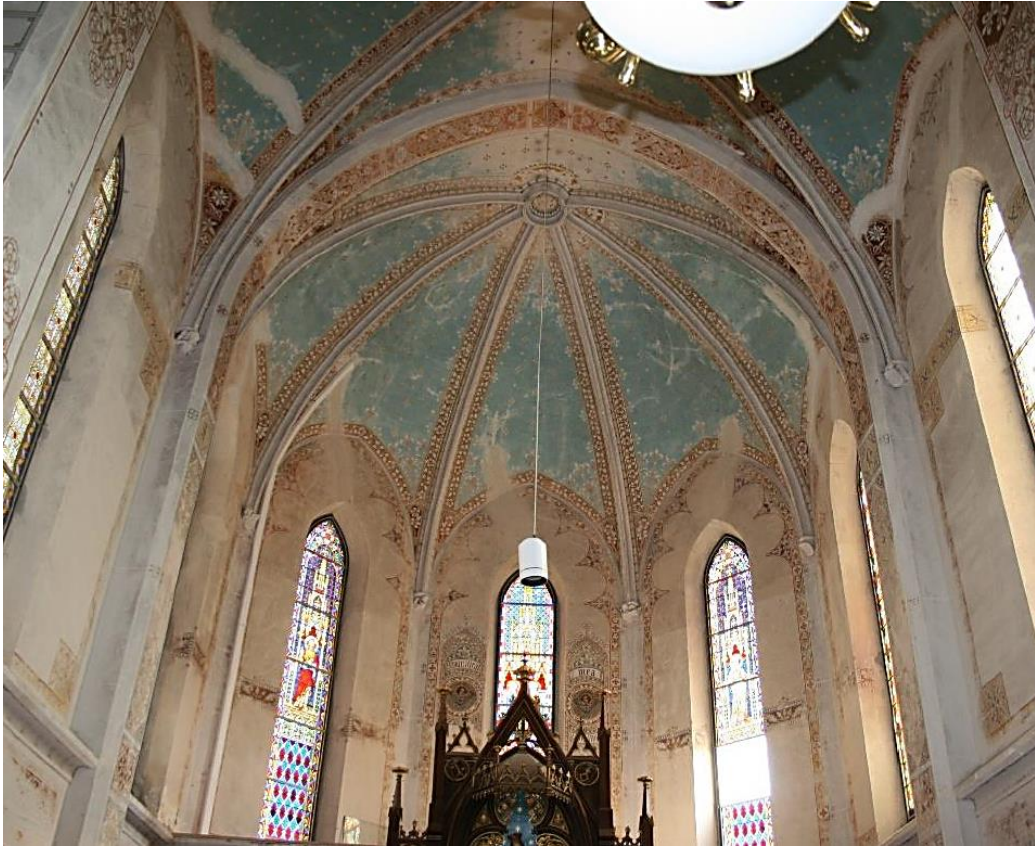
Slika 30 Macinec, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 197)

Kao i cijela gotička crkva (izuzevši osam očuvanih konzola), svetište je bilo namjerno srušeno prije izgradnje nove crkve, unatoč tome što je srednjovjekovna crkva bila u vrlo dobrom stanju.⁴³⁸ Naime, Ivan Kukuljević Sakcinski bio je zadužen za konzervatorske poslove na crkvi u Macincu. A. Horvat navodi kako je I. Kukuljević Sakcinski Varaždinskoj županiji, koja je prepoznala potrebu da se sagradi veća crkva, predlagao da se pritom očuvaju gotičko svetište i naknadno zidani zvonik iz 18. stoljeća (Kukuljević Sakcinski je zvonik greškom smatrao starijim). Unatoč tome, gotička je crkva bila srušena u cijelosti, te je bila sagrađena nova.⁴³⁹

⁴³⁷ Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Nedelišće, Macinec, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2620> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁴³⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62, fusnota 237

⁴³⁹ Kukuljevic Johann, »Bericht über einige Baudenkmale Croatiens«, u: *Mitteilungen der K.K. Central-Commission vol. 1* (1856), str. 232–237; „Međutim, zanimljivo je, da su od stare crkve majstori preuzeli i uzidali pod mršava pseudogotička rebra originalne gotičke konzole, kojih imade osam. ... Te su konzole nosile gotički

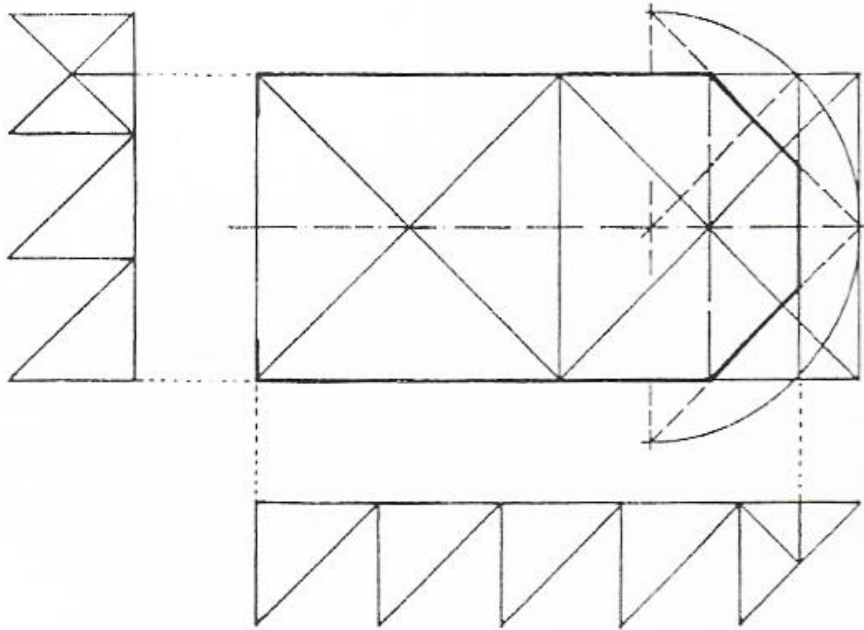
Slika 31 Macinec, crkva Pohoda BDM, svetište s ugrađenim gotičkim konzolama. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 198; Sabrina Nikolina Boj)

Izvorna je crkva imala jednu lađu i svetište koje je izvana bilo poligonalno, a iznutra presvođeno ukriženim rebrima (svetište izvana poligonalno, a iznutra presvođeno križno-rebrastim svodom dio je kanona izgradnje gotičkih crkava). Osam gotičkih konzola, od kojih jedna nosi natpis s godinom izgradnje crkve (1475.), nalazilo se u svetištu srednjovjekovne crkve. Nadalje, zabilježeno je kako je crkva krajem 17. stoljeća imala drveni zvonik, krov s tabulatom i svođeno svetište, a takva je situacija bila i ranije, u razdoblju gotike.⁴⁴⁰ A. Horvat smatra kako postoji mogućnost da je crkva imala gotičke freske, ali to se nije potvrdilo.⁴⁴¹

krstasti svod, koji je Kukuljević opisao u svom izyješčaju Centralnoj komisiji u Beču.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61); Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 60–62

⁴⁴⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62, 79

⁴⁴¹ *Ibid.*, str. 62

Slika 32 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve u Macincu.

š : d do zaključka = 1 : 1,5, š : d = do vrha zakretnog kvadrata = 1 : 2 (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 145)

U svetištu se nalazi osam gotičkih konzola koje podupiru rebra svoda. Napravljene su od vapnenca. Prema jednoj konzoli, s uklesanim natpisom godine 1475., datiraju se i ostale konzole. Na figuralnim konzolama prikazani su: muški lik s bradom i brkovima (slika 33), muški lik s bradom i brkovima koji rukama drži rebro svoda (slika 34), prazan štit (slika 34), anđeo s naprijed preklopljenim krilima (slika 35), anđeo koji drži traku s godinom (slika 36), prazan štit (slika 37), anđeo koji drži štit s grbom (slika 37) i anđeo koji drži štit (slika 38).

Prva je gotička konzola u potpunosti oblikovana kao poprsje muškarca u visokom reljefu, doimajući se kao bista koja je svojim donjim dijelom uklopljena u zid crkve, a koja svojim gornjim dijelom, to jest glavom, podržava rebro svoda (slika 33). Lik muškarca ima uvojke duge kose, a duga mu brada izgleda uređeno. Izraz lica djeluje mu staloženo i ozbiljno, gotovo svečano. Na poprsju mu se ističe odjeća s detaljima poput lagano naborane draperije te obruba koji se zatvara na vratu.

Slika 33 Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole u svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 252; Sabrina Nikolina Boj)

Pandan prvoj je konzola koja je također u cijelosti oblikovana kao poprsje muškarca. A. Horvat spomenuti prikaz interpretira kao figuru Atlanta (slika 34).⁴⁴² Bradati lik muškarca ima uvojke duge, simetrično razdijeljene kose, a na poprsju mu se ističe odjeća koja je lagano naborana usporednim zarezima, djelujući kao da je lik u položaju zatezanja. Ruke muškarca su podignute u razini njegove glave, pri čemu šakama i tjemenom, uspinjući se, pridržava rebro svoda. Lik ima poluotvorena usta, a široke i duboko postavljene oči djeluju kao da dodatno izražavaju napor prilikom nošenja tereta.

Na konzoli pod svodnim rebrom desno od opisane figure, nalazi se koso postavljeni prazan heraldički štit zaglađene površine (slika 34), a pod rebrom na drugoj poziciji opaža se još jedan takav primjerak (slika 37). Na praznim poljima štitova vjerojatno su stajali reljefi, moguće grbova plemićkih obitelji, koji su kasnije bili otučeni, a površina štitova zaglađena.

⁴⁴² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61

Slika 34 Macinec, crkva Pohoda BDM, spoliji gotičkih konzola u svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 252; Sabrina Nikolina Boj)

Dvije konzole sadrže prikaz anđela u visokom reljefu. Anđeli su poluduge, simetrično začesljane kose. Jedan anđeo, koji je usmjeren udesno, ima pred sobom preklopljena krila nalik labudima, s odmjerenim užljebljenjima kao stiliziranim perjem (slika 35). Drugi je anđeo usmjeren suprotno prvome. Nosi traku s uklesanim gotičkim brojkama godine 1475., a iznad velike trake naziru mu se krila, dok mu se s donje strane nazire draperija (slika 36). Radi se o jedinstvenom primjerku srednjovjekovne skulpture takve vrste na prostoru Međimurja.

Nadalje, ističe se konzola s prikazom anđela koji drži štit, odnosno grb (slika 37) koji A. Horvat prepoznaje kao karakterističan za 15. stoljeće. Reljefni prikaz grba nalikuje na granu s dva manja ogranka ili na čaklju, te dvije petokrake zvijezde, postavljene sa svake strane simetrično u odnosu na spomenuti motiv, koji je postavljen vertikalno, u sredini polja. Na lijevom i desnom rubu štita vide se dvije malene šake koje ga drže, a figura koja ga drži gotovo je u potpunosti zakrivena.⁴⁴³

⁴⁴³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61

Slika 35 Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole s prikazom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 36 Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole s prikazom anđela koji drži traku s godinom. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 37 Macinec, crkva Pohoda BDM, spoliji gotičkih konzola (konzola s praznim štitom i konzola s anđelom koji drži štit s grbom). Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)

Posljednja od osam gotičkih konzola u svetištu prikazuje lik anđela, kojem plašt prekriva koverčavu kosu, a zdesna mu stoji dugačko krilo koje nalikuje ptičjem. U prvom je planu štit koji nosi anđeo, na čijem je polju prikazan znak koji čini križ jednakih krakova povrh kose četvorine istaknutih bordura (slika 38). Donje dvije linije četverokuta usmjerene prema gore prelaze njegove stranice, zbog čega se ovaj znak može pouzdano interpretirati kao prikaz kutomjera i obrnutog šestara. Radi se o simboličkoj oznaci za graditeljstvo, koji je na primjeru ove crkve u službi potpisa graditeljsko-klesarske radionice. Takav se znak nalazi i na zaglavnom kamenu svoda crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Zbog istovjetnog znaka, ali i srodnog načina oblikovanja skulpture u obje crkve, zaključuje se kako je riječ o istoj radionici.⁴⁴⁴ Također, prikaze na konzolama iz crkve u Macincu A. Horvat uspoređuje s onima koji se pronalaze u gotičkim crkvama susjednih alpskih krajeva.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65; U ovome radu više u: 4.2.3.1. Župna crkva sv. Martina biskupa, str. 314–316

⁴⁴⁵ O primjercima sličnog klesarskog znaka na srodnim crkvama u alpskim krajevima više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61, fusnota 231

Slika 38 Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole prikazom anđela koji drži štit. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 227; Sabrina Nikolina Boj)

4.1.8. Mala Subotica

Mala Subotica je naselje unutar istoimene općine, koja sadrži još šest drugih naselja: Držimurec, Palovec, Piškorovec, Strelec, Sveti Križ i Štefanec. Mala Subotica nalazi se između Čakovca i Preloga. Cestovnim prometom, od Čakovca je udaljena oko 10 km, a od Preloga oko 12 km. Geodetske koordinate naselja iznose 46.38°N, 16.53°E.

Vezano uz srednjovjekovno naselje, u literaturi se nailazi na navod kako su ondje pustošili Mongoli, odnosno nailazi se na spomen bana Rolanda od Ratolda, koji 1264. godine uslijed mongolske invazije uređuje posjedne odnose.⁴⁴⁶ Što se tiče crkvene djelatnosti, župa u Maloj Subotici spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1304. i 1501. godine kao „*sancta Maria de Sabaria*“.⁴⁴⁷

4.1.8.1. Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije

Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije u Maloj Subotici smještena je na blago povišenome terenu. Crkva je pravilne orijentacije, s apsidom usmjerenom prema istoku. Danas je to kasnobarokna građevina, koja je nastala temeljitom baroknom obnovom ranije crkve, sredinom 18. stoljeća.⁴⁴⁸

Da se originalno radilo o gotičkoj crkvi, poznato je isključivo na temelju povijesnih izvora. U zapisima kanonskih vizitacija zabilježeno je kako nije poznato kada je crkva izgrađena, čime se upućuje na starost građevine.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Poznato je kako su sredinom 13. stoljeća Mongoli provalili na područje između Drave i Mure. Međutim, potrebno je napomenuti kako autorica ne navodi izvor za spomenute podatke. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 57)

⁴⁴⁷ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225; U ovome radu više u: 3.4.1. »Popis župa« iz 1334. godine, str. 58–64

⁴⁴⁸ „Danas u tom mjestu stoji na uzvisini trobrodna crkva s polukružnim svetištem, sa zvonikom uza zapadno pročelje, sa sakristijom uz sjevernu stranu svetišta ... Glavni biljeg toj do XX. stoljeća jednobrodnoj crkvi utisnulo je kasnobarokno doba. Unutrašnjost također ne odaje veze s gotičkom djelatnošću.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 57)

⁴⁴⁹ „*Vis. can. 1760.: »... quando ecclesia erecta sit, non constat«, i 1864.: »Per quem olim fundata non scitur.«*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 57, fusnota 203); „Ovdje postoji kurija, dobro uređena, i kompaktna župna crkva posvećena Rođenju Kraljice Anđelâ. Stare je strukture, kao što se vidi iz svetišta (Sanctuarium) koje je prema pričanju iz samog izrezanog kamena ...“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 263); „... *Ecclesia Parochialis Natae Reginae Angelorum dedicata, antiquissime structurae, ut ex Sanctuario patet quod refertur esse*

Slika 39 Mala Subotica, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije, pogled na zapadno pročelje.
Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

Kao što je ranije spomenuto, na temeljima prethodne gotičke građevine danas stoji barokno crkveno zdanje. Anđela Horvat pretpostavlja da su osnovni zidovi crkve, koji potječu iz gotičke faze, vjerojatno djelomično očuvani.⁴⁵⁰ Zasad nisu provedena istraživanja arheološkom metodom kojima bi se to moglo potvrditi. Nadalje, autorica navodi da na djelatnost „u gotičkom duhu“ na građevini upućuju dva prozora malih dimenzija, koji se nalaze na pročelju, kao i veliki prozori unutar svetišta.⁴⁵¹ Međutim, A. Horvat kritički se osvrće na vlastiti navod:

ex mero scisso lapide ...“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 287–288)

⁴⁵⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52

⁴⁵¹ *Ibid.*, str. 57

„Iz Zubićeva opisa od g. 1688. u ovaj je čas zanimljiva vijest, da se u svetištu crkve nalazi jedan jedini mali gotički prozor, što ne odgovara današnjem stanju. Vizitator Zubić javlja g. 1690., da je crkva obnovljena. Prema tome, prozori gotičkog reza, koji se 1688. još ne spominju, mogli su nastati na crkvi u Maloj Subotici koncem XVII. stoljeća, kad se u Hrvatskoj još tu i tamo održavaju tradicionalni gotički oblici. U prilog tome može biti vijest iz vizitacije 1701., koja izričito kaže: *fenestra vitrea ... in perietibus refecta*. Ona ukazuje na to, da crkveno zide vjerojatno nije sasvim porušeno prilikom temeljite obnove u doba baroka i da je pretjerana vijest iz g. 1756., koja kaže, da je za župnika Tome Senjana podignuta iz temelja nova crkva.“⁴⁵²

S obzirom na izostanak konkretnih podataka ili fizičkih nalaza, o izgledu crkve moguće je jedino spekulirati na temelju nekih općih činjenica. Kao što je slučaj kod većine međimurskih gotičkih crkava, i na primjeru crkve u Maloj Subotici radi se o zidanoj jednobrodnoj crkvi, koja je zasigurno imala poligonalno svetište, koje je moglo biti presvođeno. Sve onodobne crkve imale su lađu natkrivenu tabulatom, a veliki broj crkava imao je drveni toranj skromnijih dimenzija, koji se izdiže ponad krovišta.⁴⁵³

U sklopu Muzeja Međimurja Čakovec, Željko Tomičić i Josip Vidović obavili su 1977. godine rekognosciranje terena, u svrhu konzervatorske dokumentacije prostornog plana Međimurja. Arheološka dokumentacija nije dostupna.⁴⁵⁴

⁴⁵² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 58

⁴⁵³ *Ibid.*, str. 58

⁴⁵⁴ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255

4.1.9. Mihovljan

Mihovljan je naselje u sastavu Grada Čakovca. Nalazi mu se u neposrednoj blizini, na udaljenosti od oko 3 km sjeverno, tj. sjeveroistočno. Poznato je po čakovečkom gradskom groblju. Geodetske koordinate naselja iznose 46.41°N, 16.45°E.

Najraniji poznati povijesni izvor koji direktno spominje Mihovljan, tj. crkvu u Mihovljanu, jest isprava kralja Emerika iz 1203. godine, a ujedno se radi o najranijem pisanom spomenu Međimurja.⁴⁵⁵

S obzirom na to da je naselje Mihovljan smješteno na povišenom terenu usred ravnica Donjeg Međimurja, ono je u prošlosti imalo ulogu važnog strateškog položaja, odakle se južnim Međimurjem pogled pruža sve do Kalnika i Ivančice.⁴⁵⁶

Srednjovjekovni Mihovljan poznat je po danas nestaloj crkvi sv. Mihovila. Riječ je o gotičkoj građevini na kojoj su tijekom stoljeća izvršene različite pregradnje. Valja naglasiti kako je crkva u Mihovljanu bila župna crkva za Čakovec sve do kasnog 18. stoljeća, a kako je izvorna gotička crkva bila zadužbina grofova Celjskih.⁴⁵⁷ Može se napraviti poveznica, kako je u srednjem vijeku župna crkva sv. Mihovila bila od izuzetne važnosti za Donje Međimurje, na način na koji je u to vrijeme crkva u Štrigovi bila značajna za Gornje Međimurje.

Toponim koji se odnosi na Mihovila, kao i titular nestale crkve, a tako i nove kapele u Mihovljanu, zasigurno su se zadržali jer je kult svetog Mihovila usko vezan uz stvari funerarnog karaktera.⁴⁵⁸ Naime, moderna kapela, kao i pozicija srednjovjekovne crkve,⁴⁵⁹ nalaze se u neposrednoj blizini čakovečkog groblja.

⁴⁵⁵ U ovome radu više u: 3.1. Horonim „Međimurje“, str. 24–27, 3.4.1. „Popis župa“ iz 1334. godine, str. 58–64, 3.5. Izvori i historiografija, str. 69–71

⁴⁵⁶ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173

⁴⁵⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 54–55

⁴⁵⁸ Više o simboličkom značenju sv. Mihovila u: Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979., str. 116–117, 401–403

⁴⁵⁹ Moderna kapela, skromnih dimenzija, s uklesanim brojkama 1939. na pročelju, smještena je na drugoj poziciji u odnosu na onu gdje se nalazila nestala gotička crkva.

Slika 40 Katastarska skica Mihovljana iz 1859., lokacija crkve i staroga župnog dvora na k. č. 191 i 192 (Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Čakovec; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 174)

4.1.9.1. Crkva sv. Mihovila

U tekstu kanonske vizitacije iz 1688. godine može se pročitati kako se gotička crkva u Mihovljanu „nalazi na brežuljku, na lijepome mjestu“.⁴⁶⁰ Međutim, položaj na kojem je stajala ova danas nestala crkva doživio je s vremenom različite transformacije industrijskog i urbanog karaktera (50-ih godina prošloga stoljeća taj je položaj preobražen u ciglanu, a danas su ondje stambeni objekti). Oblik terena na kojem su stajali temelji crkve ostao je brežuljkast, mada je u moderno vrijeme značajno snižen.⁴⁶¹ Cestovnim putem lokacija je udaljena otprilike 500 m od gradskoga groblja. Geodetske koordinate arheološkog nalazišta nekadašnje crkve sv. Mihovila iznose 46.20° N, 16.26° E.

⁴⁶⁰ „... »in monticulo... in pulchro loco situata«...“, slobodan prijevod. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 53)

⁴⁶¹ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173

Spomen crkve u Mihovljanu koji se nalazi u Ispravi kralja Emerika iz 1203. godine može se odnositi na crkvu sv. Mihovila. U popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, crkva sv. Mihovila u Mihovljanu spominje se kao crkva „*sancti Michaelis*“, a u onome iz 1501. godine navedena je kao „*sancti Michaelis sub Chakthornya*“.⁴⁶² Kao župnu crkvu spominje je i popis župa Zagrebačke biskupije iz 1650. godine.⁴⁶³ Zanimljivo je kako zapis kanonske vizitacije iz 1774. godine navodi da je crkva nastala 1068. godine,⁴⁶⁴ ali to nije potvrđeno arheološkim istraživanjima niti potkrijepljeno drugim izvorima.

Pisani i materijalni izvori upućuju na zaključak kako je crkva sv. Mihovila bila zadužbina obitelji Celjski, najvjerojatnije Hermana Celjskog.⁴⁶⁵ Danas porušena crkva u Mihovljanu bila je gotička, barokizirana građevina, koja je u službi čakovečke župne crkve bila sve do kasnog 18. stoljeća.⁴⁶⁶ Naime, iz zapisa kanonskih vizitacija doznaje se kako je stara mihovljanska župa 1789. godine ukinuta te prenesena na novonastalu franjevačku župu sv. Nikole biskupa u Čakovcu. Drugim riječima, u Čakovcu je sagrađena nova župna crkva, uslijed čega crkva u Mihovljanu postaje čakovečka filijalna kapela.⁴⁶⁷ Crkva je bila oštećena i napuštena u vrijeme reformacije,⁴⁶⁸ uslijed čega tijekom 17. i 18. stoljeća doživljava značajnije barokne adaptacije i pregradnje.⁴⁶⁹ Prestankom djelovanja župe, crkva je izgubila na značaju te je prepuštena postupnom propadanju. Poznato je kako je još stajala 1841. godine, ali se ne pojavljuje na

⁴⁶² Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁴⁶³ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 91

⁴⁶⁴ Za župnu crkvu u Svetom Martinu na Muri se u kanonskoj vizitaciji također navodi da je nastala 1068. godine: „*Vis. can. 1774 : »...ecclesia ab antiquo erecta et quantum credere licet ab anno 1068.*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52)

⁴⁶⁵ Josip Bedeković opisuje zaglavni kamen svoda crkve, na kojem se nalazi grb Celjskih, te zaključuje kako je najvjerojatnije Herman Celjski osnovao ili izgradio crkvu: „... *od grofova Celjskih, vjerojatno Herman ... a to se može zaključiti iz grba te obitelji uklesanog u kamen i ugrađenog u svod crkve ...*“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 249); „... *de Comitibus Celejæ et probabiliter ab Hermanno ... vel fundatam, vel aedificatam ut ex Insignibus ejusdem familiae lapidi incilis, formicique Ecclesiae immuratis, colligere est...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 270)

⁴⁶⁶ A. Horvat navodi tekstove kanonskih vizitacija o župnoj crkvi sv. Mihovila kraj Čakovca, a o tome svjedoči i „Popis župa“ iz 1334. i 1501. godine. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52); Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255–256

⁴⁶⁷ „*Vis. can. 1822. : »Anno 1789 Parochia S. Michaelis ac Chakturnam reducta, Chaktornyam translata est P. P. Franciscanorum conventui.*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 53, fusnota 180)

⁴⁶⁸ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 176

⁴⁶⁹ *Ibid.*, str. 173

katastarskoj skici iz 1859. godine (slika 40).⁴⁷⁰ Prema tome, može se zaključiti kako je crkva u konačnici srušena u vrijeme druge polovice 19. stoljeća.⁴⁷¹

Slika 41 Oltarna pala s glavnog oltara franjevačke crkve sv. Nikole u Čakovcu, ulje na platnu, detalj s prikazom crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175)

Temelji srednjovjekovne crkve arheološkim su intervencijama 50-ih godina prošlog stoljeća spašeni od daljnje devastacije koja bi uslijedila zbog prisutne industrijske djelatnosti, tj. zbog djelovanja ciglane (slika 42). Pod tim okolnostima, od potpunog uništenja temelji nekada važne crkve nastoje se sačuvati zaštitnim arheološkim istraživanjima koja provodi Anđela Horvat 1953. – 1955. godine, u suradnji s Muzejom Međimurja Čakovec i Konzervatorskim zavodom u Zagrebu.⁴⁷² Prilikom arheoloških radova, većina je temeljnih zidova nekadašnje crkve planski

⁴⁷⁰ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173

⁴⁷¹ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255–256; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52–53

⁴⁷² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52–55

rastavljena, kako bi se iz njih izdvojili spoliji. Neki su zidovi bili ostavljeni na terenu, no sve do u recentno nije bilo poznato u kakvom su stanju, odnosno jesu li još uvijek prisutni ispod razine tla.⁴⁷³

Slika 42 Otkop ciglane s otkrivenim temeljima crkve sv. Mihovila, pogled sa sjeveroistoka.

Snimio 1955. Nino Vranić⁴⁷⁴ (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175)

„Metodologija primijenjena u istraživanjima provedenima 50-ih godina 20. st., danas se više ne primjenjuje, jer je razvojem arheološke struke jačala i svijest o važnosti očuvanja ovog segmenta baštine in situ. No, kada se provedena istraživanja stave u kontekst vremena i političkih prilika, shvaćamo koliki su trud i zalaganje uloženi za njihovu provedbu kako lokalitet ne bi bio u potpunosti devastiran. Upravo ovo iskopavanje u Mihovljanu prvo je poznato

⁴⁷³ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173

⁴⁷⁴ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za kulturni razvitak, Odjel za INDOK poslove kulturne baštine, Fototeka kulturne baštine; inv. br.: 16875; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175

zaštitno arheološko istraživanje na području Međimurja. Ovdje će se najveća pažnja posvetiti upravo samim istraživanjima i zalaganju tadašnjih konzervatora da spase najviše što se može, te da spriječe devastaciju objekta koji se kroz najveći dio literature navodi kao najvažniji srednjovjekovni sakralni spomenik u Međimurju.“⁴⁷⁵

Najvažniji arheološki nalazi pronađeni su upravo prilikom istraživanja koja su provedena 50-ih godina prošloga stoljeća. Usto, ta je građa 1955. godine bila dijelom prvog postava tada novonastalog čakovečkog muzeja.⁴⁷⁶

Unatoč značaju ovog arheološkog nalazišta, odnosno važnosti nekadašnje crkve, navedena je tema okupirala tek omanji broj istraživača u pogledu arheologije i povijesti umjetnosti.⁴⁷⁷ U recentno vrijeme Marijana Korunek donosi detaljan osvrt na arheološka istraživanja Anđele Horvat 1953. – 1955. godine, upotpunjujući ono što je dostupno novim spoznajama, ali i otvarajući neka pitanja.⁴⁷⁸ Detaljnom analizom podataka koji su proizašli iz arheoloških istraživanja A. Horvat, M. Korunek u radu objavljenom 2010. godine zaključuje kako je nemoguće izvesti rekonstrukciju tlocrta, kao niti pouzdano detektirati arheološki materijal po fazama izgradnje crkve.⁴⁷⁹ Da nije moguće rekonstruirati tlocrt gotičke crkve, nekoliko godina ranije zaključuje Zdenko Balog.⁴⁸⁰

Nadovezujući se na prethodno spomenut problem, Hrvatski restauratorski zavod 2015. godine obavlja geofizička istraživanja georadarskim snimanjem i snimanjem metodom geoelektričnog

⁴⁷⁵ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 174

⁴⁷⁶ *Ibid.*, str. 173

⁴⁷⁷ Iako su poneki zaključci s vremenom izmijenjeni, i dalje je relevantna knjiga Anđele Horvat iz 1956. godine (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010.). Više o drugim objavama na temu crkve sv. Mihovila u: Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173–186

⁴⁷⁸ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173–186; O detaljnom prikazu arheoloških istraživanja A. Horvat više u: Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 177–184

⁴⁷⁹ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 174

⁴⁸⁰ Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 50

otpora.⁴⁸¹ Georadarskom metodom snimalo se do dubine od 2,5 m, a metodom geoelektričnog otpora do dubine od 1 m. Na nekim se mjestima pretpostavlja postojanje određenog broja temelja zidova, a u najvećoj mjeri opažaju se slojevi urušenja zbog prikaza nepravilnih struktura, do maksimalne dubine od 1,5 m. Poblježe, uočena je struktura zida uz potez današnje ceste, što bi mogao biti sjeverni zid crkve. Dijelovi zidne strukture opažaju se i uz zapadni rub snimljenog terena, što može biti zapadni zid crkve, a paralelno s njim, u smjeru istoka, opaža se struktura koja možda upućuje na postojanje još jednog zida. Dakle, potvrđeno je kako su dijelovi srednjovjekovne i novovjekovne arhitekture na terenu još uvijek prisutni, no zbog velike količine strukturalnih urušenja, tj. nedostatne količine dobro očuvanih struktura, potvrđeno je kako nije moguće definirati tlocrt s obzirom na stanje ostataka nekadašnje građevine.⁴⁸²

Također, malo je pisмениh podataka o izgledu gotičke crkve. Arheološka dokumentacija o istraživanjima na nalazištu 50-ih godina prošlog stoljeća nepotpuna je,⁴⁸³ a tekstovi kanonskih vizitacija i drugi povijesni izvori ne pružaju jasne podatke o tome kako je izgledala gotička crkva. U tom pogledu, vrijedi se osvrnuti na zapis kanonske vizitacije iz 1688. godine, vizitatora Ivana Zubića. U tekstu se navodi kako je crkva, koja se nalazi na brežuljku, izgrađena od kamena na kvalitetan način, te da su joj lađa i pobočne kapele pokrivena crijepom. Doznaje se kako je u to vrijeme svetište presvođeno, da je lađa prekrivena tabulatom, da su u interijeru drveni kor i propovjedaonica od rezanog kamena, te da crkva ima četiri oltara, od kojih je glavni oltar posvećen Presvetom Trojstvu i svetome Mihovilu. U daljnjim se redcima navodi kako se ispred ulaza u crkvu nalazi drveno predvorje, ponad kojeg se izdiže toranj s tri zvona, podignut na četiri hrastova stupa. Također, zapisano je kako se oko crkve prostire groblje, a da se istočno nalazi župni dvor.⁴⁸⁴ Nadalje, od vizitatora Ivana Leskovara koji crkvu posjećuje 1698. godine, osim onoga što je već ranije opisano, može se doznati kako je tabulat oslikan različitim figurama (oslikani tabulat česta je pojava kod onodobnih međimurskih crkava). Također se nailazi na

⁴⁸¹ Arheološko istraživanje vodi Lea Čataj (Hrvatski restauratorski zavod) u suradnji s Brankom Mušičem (Gearh d.o.o, tvrtka za geofizička istraživanja). (Lea Čataj, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Mihovljan – crkva sv. Mihovila«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 240–241)

⁴⁸² Lea Čataj, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Mihovljan – crkva sv. Mihovila«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 241

⁴⁸³ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 174

⁴⁸⁴ *Ibid.*, str. 175

podatak da se u svetištu, ispred velikoga oltara, nalazi grobnica za župnike, a da se u lađi nalazi grobnica koja može zaprimiti oko 40 ljesova.⁴⁸⁵

Nadalje, vrijedan povijesni izvor koji pažnju posvećuje mihovljanskoj crkvi jest onaj Josipa Bedekovića. Naime, Bedeković crkvu sv. Mihovila posjećuje 1741. godine, u vremenu prije njezine barokne pregradnje, te iznosi pojedine detalje vezane uz crkvu. Vezano uz arhitekturu, on navodi:

*„... opazio sam, što se tiče građevine, da je u svetištu oblik starog gotičkog sloga ... to je nekad bila vrlo prostrana crkva ako se gleda proporcija arhitekture s tri, kako kažu, lađe nadsvođene arkadom i poduprte s tri zidana stupa s obje strane. Jedna od tih lađa još je stajala s desne strane onima koji ulaze, ali je bila dosta skraćena, vjerojatno u vrijeme prodora luteranske sekte u Međimurje zapuštena i ruševna ...“.*⁴⁸⁶

Dakle, Bedeković na početku navodi činjenicu kako crkva, u stanju u kojem je opaža, ima očuvano gotičko svetište. Potom, promatrajući zatečenu crkvu, greškom zaključuje kako je izvorna gotička građevina bila trobrodna, spominjući kako je u vrijeme reformacije njezina arhitektura bila oštećena, zbog čega su joj tada ostale sačuvane samo dvije lađe, od kojih je jedna znatno skraćena. Također, najvjerojatnije greškom zaključuje kako je svetištu crkve 1625. godine pridodana posve nova lađa, uzimajući u obzir sačuvani zapis godine na poprečnoj gredi koja je bila uzidana u prednju stranu svetišta. Autor pritom opisuje očitu asimetričnost u osnovnim proporcijama arhitekture crkve,⁴⁸⁷ što je neupitan indikator određene pregradnje. Navedeno se može objasniti tako da je crkva u vrijeme kada je Bedeković opisuje bila jednobrodna, a kako je spomenuta „skraćena struktura“ uz lađu bila bočna kapela (vizitator Zubić 1688. godine spominje kako je crkva imala dvije bočne kapele). Prema tome, velika je

⁴⁸⁵ Detaljnije o zapisu vizitacije Ivana Leskovara, kao i o vizitacijama koje ovom prilikom nisu spomenute u: Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175–176

⁴⁸⁶ Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 249; „... in sanctuario esse formam vetustae Gothicae structurae ... Praetera olim amplissimam Ecclesiam, si proportio Architectonicae consideretur, fuisse, cum tribus, ut ajunt, navibus, fornicae concameratis, tribusque ex utraque parte muratis columnis sustentatis, quarum navium una adhuc ad partem dexteram intrantibus extabat, sed non modicum decurtata, tempore probabiliter Lutheranae sectae Insulam pervadentis deserta, ac ruinata ...“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 270)

⁴⁸⁷ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 176

vjerojatnost kako se radilo o nekoj vrsti obnove ili o prigradnji pobočnih kapela, a ne o kompletnoj izgradnji novoga tijela crkve.⁴⁸⁸ Također, zaista je mala vjerojatnost kako bi se izvorno trobrodna crkva, usto velikog značaja, u razdoblju baroka pregradila u jednobrodnu građevinu. Bez obzira na Bedekovićev navod, do danas se nisu pronašle informacije koje bi išle u prilog mogućnosti kako je crkva u nekoj fazi bila trobrodna. „*Gotičke trobrodne crkve iznimno su rijetke u kontinentalnoj Hrvatskoj, te je vjerojatnije da se ovdje radilo o jednobrodnom objektu.*“⁴⁸⁹

Nadalje, mada postoji nekoliko pismenih opisa crkve u Mihovljanu, jedini poznati grafički prikaz nalazi se na detalju slike oltarne pale sv. Nikole u slavi (slika 41), koja se nalazi na glavnome oltaru crkve sv. Nikole u Čakovcu, koja se datira u sredinu 18. stoljeća.

„*Prikazana je kao manja građevina kojoj se i svetište i lađa nalaze pod istim krovom, a čini se i da su jednake širine. Na južnom zidu ima tri veća i dva manja prozora, a zapadni crkveni zid nije prikazan kao zidna ploha, nego se krovnište na tom dijelu uvlači, što bi potvrđivalo podatke kanonskih vizitacija koji govore o drvenome predvorju ispred zapadnoga pročelja. Nad zapadnim dijelom krovništa izdiže se manji zašiljeni tornjić, za koji vizitatori navode da je bio drven. Jugoistočno od crkve prikazana je prizemnica, najvjerojatnije župni dvor. Ovdje vidimo crkvu prije njezina proširenja 1747. g., jer je tada uz netaknuto gotičko svetište podignuta nova i prostrana lađa, a nedugo zatim crkva dobiva zidani zvonik. Na ovome prikazu nema bočnih kapela koje spominju vizitatori, pa, iako je on vrijedan, ipak ga treba uzeti s određenim zadržkama.*“⁴⁹⁰

Također, A. Horvat donosi izvadak teksta kanonske vizitacije iz 1747. godine, s opisom tadašnje crkve. Navedene su precizne dimenzije barokne građevine, a zabilježena je i širina očuvanog gotičkog svetišta koja je iznosila približno 2,5 hvata (oko 4,47 m).⁴⁹¹

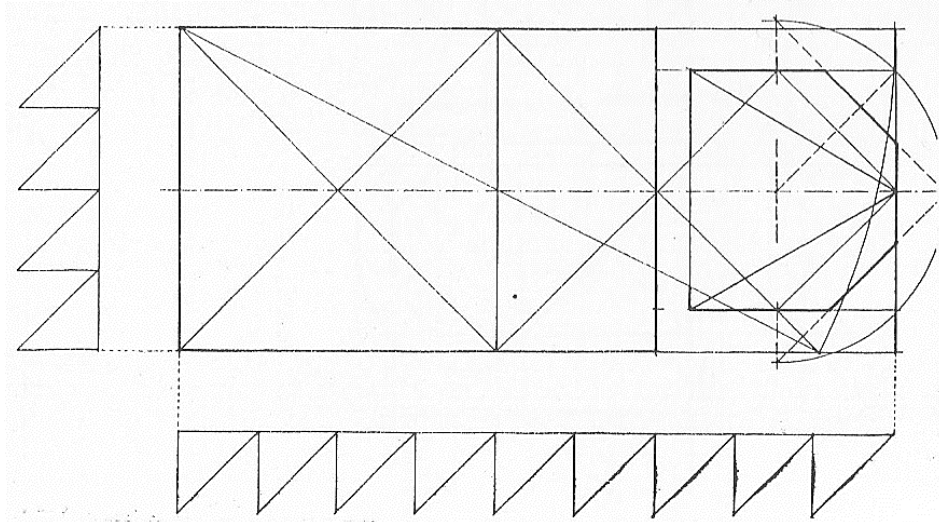
⁴⁸⁸ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 182

⁴⁸⁹ *Ibid.*, str. 182

⁴⁹⁰ *Ibid.*, str. 174

⁴⁹¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 53, fusnota 178; Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 134

Iako nije moguće rekonstruirati tlocrt, u relativno novije vrijeme idealnu rekonstrukciju tlocrta gotičke crkve predložili su Ivan Srša (slika 43)⁴⁹² i Zdenko Balog (slika 44).⁴⁹³

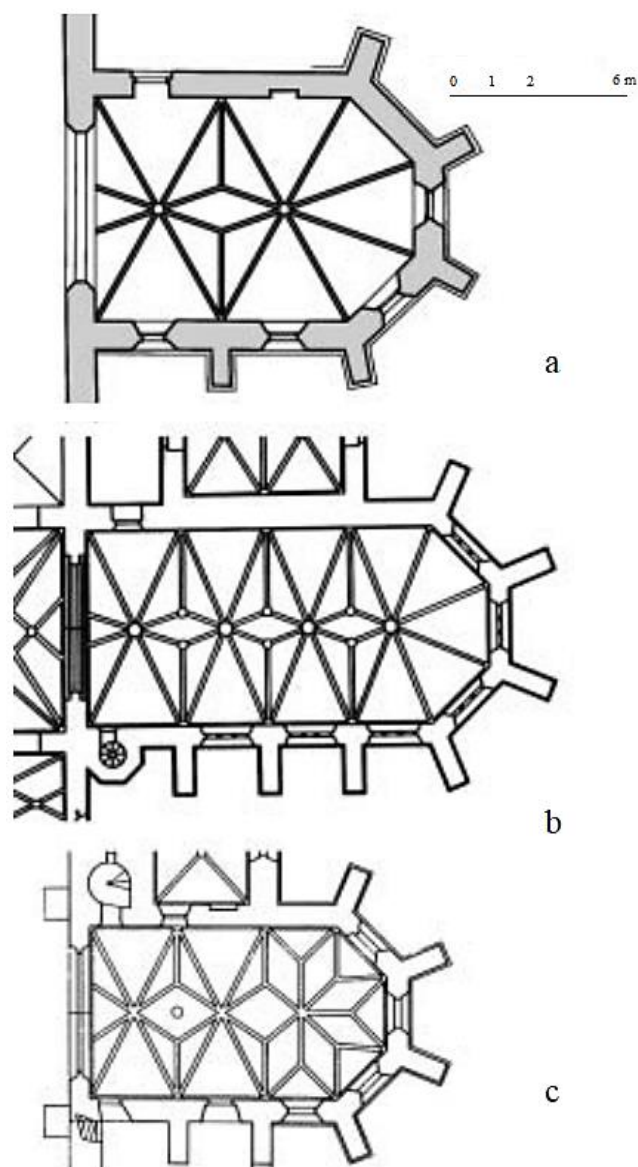
Slika 43 Idealna rekonstrukcija tlocrta crkve sv. Mihovila u Mihovljanu. š : d = $1 : 3^{1/2} \div 2$

(Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 146)⁴⁹⁴

⁴⁹² Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 127–154

⁴⁹³ Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 47–59

⁴⁹⁴ I. Srša pogrešno zaključuje kako je crkva imala zvjezdasti svod (umjesto kitasti), koji je prikazan i na slici tlocrta idealne rekonstrukcije crkve. Tlocrt je rekonstruiran prema vizitacijama. (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 134–135, 146)

Slika 44 Prijedlog idealne rekonstrukcije izgleda svetišta crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (a), usporedba s tlocrtom svetišta nekadašnje župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Mariboru (b) i s tlocrtom svetišta župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Ljutomeru (c) (tlocrti nisu u mjerilu) (Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 57; Sabrina Nikolina Boj)

Dakle, gotička crkva s očuvanim svetištem 1625. godine bila pregrađena u baroknoj maniri, vjerojatno nakon što je stradala u periodu reformacije. Sredinom 18. stoljeća lađa crkve porušena je do temelja te je sagrađena nova građevina u baroknome stilu, dok je gotičko svetište s kitastim svodom i dalje ostalo očuvano.⁴⁹⁵ Lađi su bile prigradene pobočne kapele te zidani toranj na mjestu ranijeg drvenog, s lijeve strane pročelja, a podignute su također kapela i sakristija.⁴⁹⁶

„Na osnovi svih dostupnih podataka možemo zaključiti da je crkva sv. Mihovila Arhanđela u Mihovljanu u gotičkom razdoblju najvjerojatnije bila jednobrodna građevina kojoj su i lađa i poligonalno završeno svetište bili iste širine, te da poslije dobiva bočne kapele. S obzirom na pronađene dijelove arhitektonske plastike, možemo zaključiti da je, barem u jednoj fazi, imala svođeno i svetište i lađu (polustupovi iz lađe, službe, polukapiteli, konzole), ali to bi trebala potvrditi daljnja analiza arhitektonske plastike.“⁴⁹⁷

Nalazi ulomaka arhitektonske plastike iz arheoloških istraživanja 1953. – 1955. godine svjedoče činjenici da se crkva monumentalnošću i umjetničkom vrijednošću isticala među ondašnjim međimurskim crkvama. Naime, situacija na terenu pokazala je kako su gotički arhitektonski ulomci prilikom barokizacije crkve u velikoj mjeri bili korišteni kao građevni materijal, odnosno kao spoliji.⁴⁹⁸ Pronađen je povećani broj komada gotičkih rebara, zatim dijelovi mrežišta bifora, fragmenti prozora, poligonalni polustupovi koji su pripadali trijumfalnom luku, okrugli polustupovi, okrugli polustupovi klesani zajedno sa službom,

⁴⁹⁵ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173; Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 50; Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 7–8

⁴⁹⁶ Bedeković također posjećuje crkvu nakon njezine kompletne barokizacije, koja je dovršena najvjerojatnije 1749. godine. Gotičko svetište crkve ostalo je očuvano, ali tijelo crkve je porušeno te je izgrađena u potpunosti nova lađa s dvije bočne kapele. Usto, građevina dobiva novi kor, kao i nove oltare i zvonik, te je potpuno presvođena. (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 176); Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 53

⁴⁹⁷ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 185

⁴⁹⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 54; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 179–180

službe, baze polustupova i službi, konzole, polukapiteli te ostali profilirani kameni fragmenti, od kojih su neki imali klesarske oznake.⁴⁹⁹ Ukupno je pronađeno četrdesetak kamenih arhitektonskih i skulpturalnih fragmenata, koji se okvirno datiraju u vrijeme 13. – 15. stoljeća (slike 45, 55–59).⁵⁰⁰ Prilikom spomenutih arheoloških istraživanja otkrivene su i dvije grobnice, ali bez nalaza koji se datiraju u srednji vijek.⁵⁰¹ Od pokretnih nalaza ističu se slijedeći ulomci: zaglavni kamen s monogramom »M« izvedenim u gotici te s prikazom grba obitelji Celjski (slika 46); figuralna konzola s prikazom čovjeka koji nosi torbu (slika 48); zatim vegetabilno dekorirana konzola (slika 49); florealno dekorirani polukapitel (slika 50), te dva fragmenta svetohraništa, jedan s natpisom (slike 52, 53) te drugi fragment za koji se pretpostavlja da je pripadao kustodiji, s karakterističnom gotičkom plastičkom dekoracijom (slika 54).

Slika 45 Ulomci svodnih rebara svetišta⁵⁰² (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 373/376, 263/376; Sabrina Nikolina Boj)

⁴⁹⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 54; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 180, 184

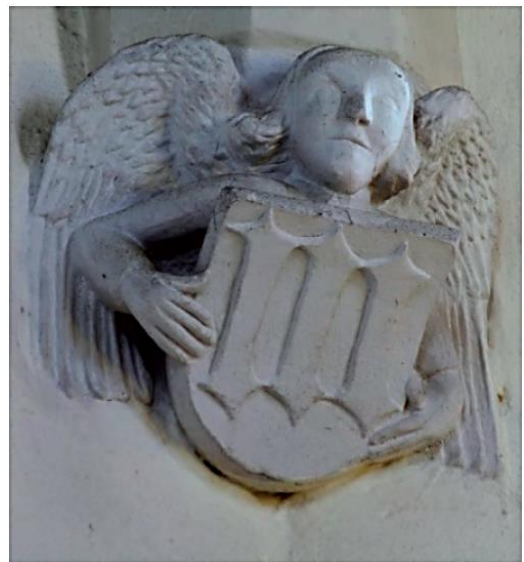
⁵⁰⁰ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 255–256; Nalazi su pohranjeni u Muzeju Međimurja Čakovec. (Više u: Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021.); U ovome radu vidjeti: Prilog 3. Katalog gotičkih profilacija (Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.; Sabrina Nikolina Boj, str. 265–270)

⁵⁰¹ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 181–182

⁵⁰² Fotografije prikazuju fragmente profiliranih gotičkih rebara iz bivše župne crkve u Mihovljanu. Karakterističan je kruškoliki završetak i horizontalno usmjereni polutorusi. (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 373/376)

Slika 46 Zaglavni kamen s grbom Celjskih (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec; Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 234)

Slika 47 Gotičko »M« s grbom Celjskih, zaglavni kamen, Mihovljan (lijevo) i gotičko »M«, konzola, Sveti Martin na Muri (desno) (Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 674; Sabrina Nikolina Boj)

Zaglavni kamen, koji je pridržavao gotički svod, otkriven je u arheološkoj kampanji pod vodstvom A. Horvat, a o njemu je pisao i Bedeković.⁵⁰³ Kamen od vapnenca kružnoga je oblika sa štitom u središtu, a iz njega proizlazi osam svodnih rebara kruškasta presjeka. Na štitu, koji je okružen vegetabilnim motivom, u reljefu je prikazano slovo »M« u gotičkoj majuskuli te tri zvijezde sa šest krakova, od kojih je ona donja vidljiva u cijelosti, dok su druge dvije djelomično zakrivene monogramom. Tri karakteristične zvijezde simbol su grba obitelji Celjski, dok se slovo »M« najvjerojatnije odnosi na svetog Mihovila ili na svetu Mariju.⁵⁰⁴ Na primjeru međimurskih crkava, identičan reljefni prikaz slova »M« u gotičkoj majuskuli nalazi se na konzoli u crkvi sv. Marina biskupa u Svetom Martinu na Muri (slika 47).⁵⁰⁵ S obzirom na oblik, tj. profilaciju svodnih rebara, koja se zrakasto pružaju iz središta ključnoga kamena, zaključuje se kako je crkva imala zvjezdasti, tj. kitasti svod. Nalaz se pouzdano datira u vrijeme grofova Celjskih, koji Međimurje dobivaju 1405. godine. Prema raspoloživim povijesnim činjenicama, ovim nalazom nastanak crkve datira se u prvu polovicu 15. stoljeća.⁵⁰⁶

Nadalje, na ulomku konzole od vapnenca, koji je relativno slabo očuvan, nalazi se reljefni prikaz ljudskoga lika, dok je druga strana otučena, odnosno oštećena. Vidljiva je polovica muškarca, tj. dio glave s valovitom kosom, dio torza te ruka kojom prikazani čovjek drži torbu. Vesna Pascuttini-Juraga navodi kako je konzola s opisanim figuralnim prikazom jedini sačuvani primjerak konzole koji potječe iz srušene crkve sv. Mihovila,⁵⁰⁷ ali već je prilikom početnih arheoloških istraživanja dokumentiran i deponiran još jedan nalaz konzole s vegetabilnom dekoracijom, a koji se prema načinu izradbe može vremenski upariti s florealno ukrašenim polukapitelom. Spomenuta konzola nije se koristila kao konstruktivni element, već je imala funkciju dekoracije crkvenog namještaja, moguće kustodije ili nekog drugog predmeta u crkvenom inventaru. Opaža se kako je način umjetničkog oblikovanja dekorativne konzole gotovo istovjetan konzoli koja se nalazi u gornjoj zoni svetohraništa iz župne crkve u Nedelišću, koja se datira relativno kasno, u 16. stoljeće. Uzevši u obzir spomenuto, M. Korunek iznosi mišljenje kako su postojale dvije faze gotičkog opremanja crkve. U tome slučaju, prva faza

⁵⁰³ Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 249; Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 270

⁵⁰⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 53

⁵⁰⁵ Više u: Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 667–685

⁵⁰⁶ Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 50

⁵⁰⁷ Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 49

opremanja crkve odnosila bi se na izgradnju svetišta s kitastim svodom i zaglavnim kamenom, a druga faza odnosila bi se na svetohranište, jer je datirano prema onome iz crkve u Nedelišću. Zaključuje se kako je crkva u jednoj fazi zasigurno imala svođeno svetište i lađu, s obzirom na sveukupne arhitektonske nalaze (polustupovi iz lađe, službe, polukapiteli, konzole). Međutim, autorica upozorava na činjenicu kako je za pouzdano utvrđivanje faza gradnje i opremanja crkve potrebno provesti detaljniju analizu arhitektonske plastike.⁵⁰⁸

Slika 48 Ulomak konzole s figuralnim prikazom. Snimila 1955. Greta Jurišić⁵⁰⁹ (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 185; Sabrina Nikolina Boj)

⁵⁰⁸ Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184–185

⁵⁰⁹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za kulturni razvitak, Odjel za INDOK poslove kulturne baštine, Fototeka kulturne baštine; inv. br.: 16823

Slika 49 Konzola s vegetabilnom dekoracijom (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 10)

Slika 50 Polukapitel s florealnom dekoracijom (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 185; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 51 Konzola s vegetabilnom dekoracijom⁵¹⁰ (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 186; Sabrina Nikolina Boj)

Također, pronađena su dva kamena fragmenta koja su najvjerojatnije pripadala kustodiji porušene gotičke crkve. S obzirom na važnost župne crkve u Mihovljanu, kao i ako se uzme u obzir činjenica kako je o njezinom svetohraništu još pisao Bedeković,⁵¹¹ može se potvrditi kako se kustodija u mihovljanskoj crkvi isticala kvalitetom umjetničke izradbe. Na gornjem dijelu kustodije stoji natpis u kasnogotičkoj minuskuli: „*hic est servatum corp/us i/esu/ x/sti/ dom/ini eu charisticum/*“⁵¹² odnosno „*hic est servatu(m) corp(u)s d(omini)*“ (slike 52, 53).⁵¹³

⁵¹⁰ Fotografije (slike 50, 51, 52, 54) snimio je 1954. i 1955. godine Nino Vranić. (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za kulturni razvitak, Odjel za INDOK poslove kulturne baštine, Fototeka kulturne baštine; inv. br.: 16854; 16861; 17532; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184, 185)

⁵¹¹ „... i samo kameno svetohranište u njemu sa strane evanđelja, u kome se od davnina čuvalo Presveto Otajstvo, bilo ukrašeno elegantnim gotičkim kipom i postavljeno na kamenom podiju.“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 249); „... ipsum etiam Tabernaculum lapideum ine odem a latere Evangelii, in quo antiquitus Sanctissimum servabatur eleganti Gothica sculptura ornataum, basique lapidea sustentatur.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 270)

⁵¹² Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184

⁵¹³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 54

Slika 52 Gornji dio kustodije, postavljen na dio polustupa sa službom (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184; Sabrina Nikolina Boj)

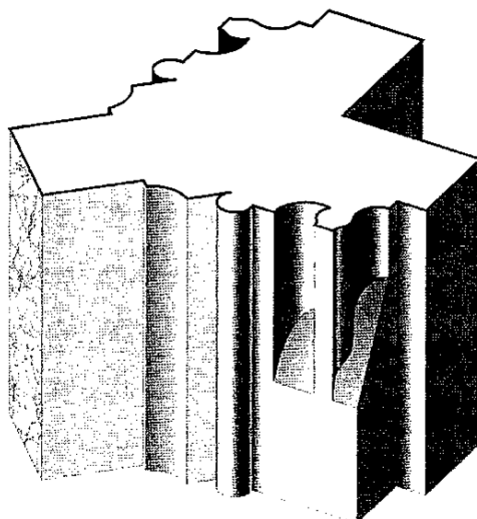
Slika 53 Ulomci kustodije (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 138/376, 371/376; Sabrina Nikolina Boj)

Drugi je ulomak crkvenog namještaja, za koji M. Korunek pretpostavlja kako je riječ o fragmentu kustodije, ukrašen motivom slijepih arkada (njem. *Masswerk*), najvjerojatnije gornji dio svetohraništa (slika 54). M. Korunek potonji ulomak, s obzirom na vrstu profilacije slijepih arkada, datira u vrijeme potkraj 14. stoljeća (oko 1390. godine),⁵¹⁴ čime se određuje općenita datacija kustodije. Opaža se srodnost u oblikovanju klesanjem kustodije te vegetabilne konzole i polukapitela.

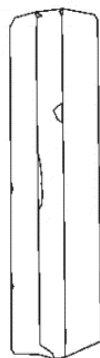
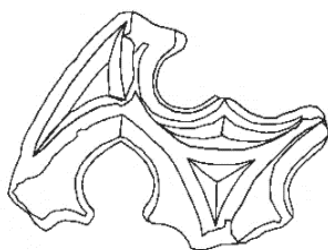

Slika 54 Ulomak kamenog crkvenog namještaja (gornji dio svetohraništa?) (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184; Sabrina Nikolina Boj)

⁵¹⁴ „Najbliži se primjer nalazi u starome svetištu crkve sv. Nikolaja u Murskoj Soboti, samo što ono još ima po jednu fjalicu sa svake strane. S obzirom na to da se to svetohranište u Murskoj Soboti datira u razdoblje oko 1390. g., i ovo, mihovljansko moralo bi okvirno pripadati tomu vremenu, iako je ovo dosta raširen način dekoracije koji se primjenjuje u širemu vremenskom rasponu, pa ga tako u malo izmijenjenom obliku nalazimo i na ormariću s nišom kustodije u Podturnu, koja se datira u drugu polovinu 15. st.“ (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhandel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184)

Slika 55 Fragment profilacije arhitektonske plastike (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 11)

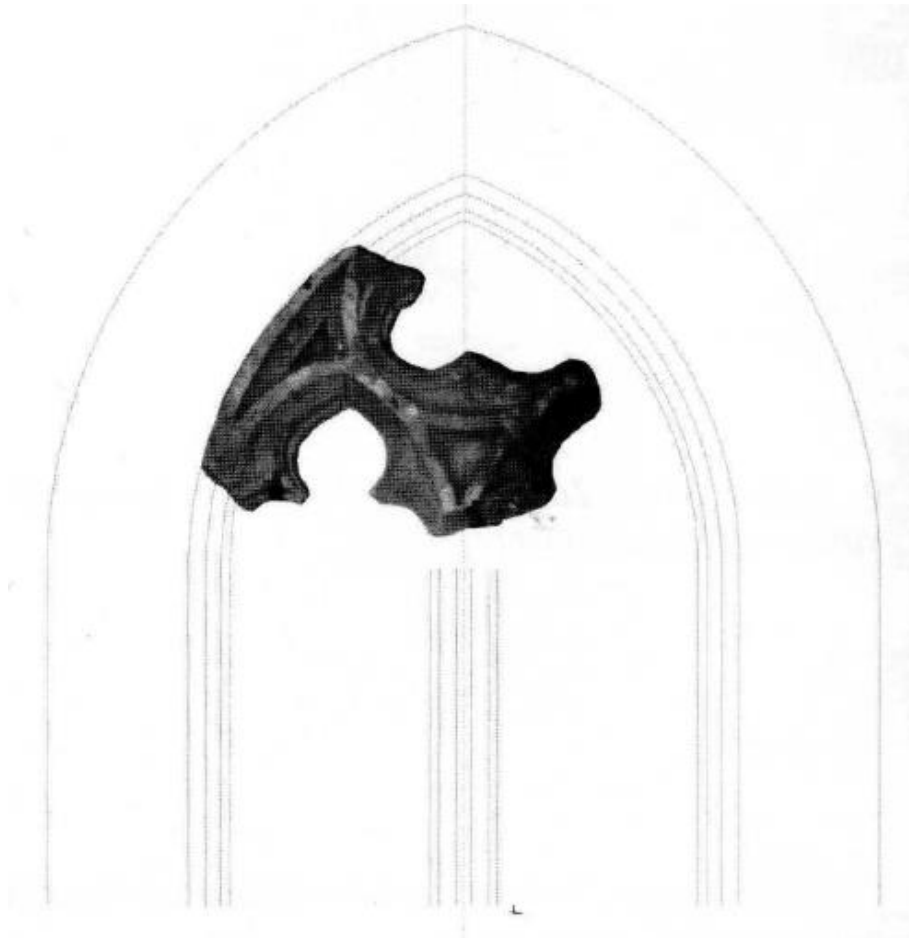
Slika 56 Fragmenti gotičkog prozora (prozor lađe?) crkve svetog Mihovila u Mihovljanu (Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 58)

Slika 57 Ulomak kamenog okvira prozora, središnji fragment mrežišta prozora (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe, Čakovec 2021., str. 372/376*)

Slika 58 Ulomak kamenog okvira prozora, središnji fragment mrežišta prozora (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe, Čakovec 2021., str. 262/376*)

Slika 59 Profilacija kamenog okvira prozora (rekonstrukcija većeg prozora, moguće lađe) (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 11)

4.1.10. Mursko Središće

Mursko Središće je grad na sjeveru Međimurske županije, ujedno najsjeverniji grad u Republici Hrvatskoj. Nalazi se uz rijeku Muru koja služi kao prirodna granica Republike Hrvatske s Republikom Slovenijom. Gradu Mursko Središće administrativno pripadaju naselja: Mursko Središće, Hlapičina, Križovec, Peklenica i Štrukovec. Površina grada Mursko Središće iznosi 33,64 km², a geodetske koordinate grada iznose 46.51°N, 16.44°E. Mursko Središće je od Čakovca udaljeno oko 16 km.

Kontinuitet arheoloških nalaza na području Murskog Središća prati se od prapovijesti i antike pa do srednjeg vijeka. Nalazište Seča, na povišenome terenu uz Muru, seže u neolitik i brončano doba, a ondje je prikupljeno više slučajnih nalaza kamenih sjekira. S položaja Most potječe slučajan nalaz antičke fibule, gdje je kasnijim istraživanjima otkriven antički i srednjovjekovni kulturni horizont.⁵¹⁵

4.1.10.1. Most

U lipnju 2006. godine započeti su radovi na uređenju desne obale rijeke Mure, pri čemu se na području obalnog dijela grada uz Muru provodi arheološki nadzor pod vodstvom Branke Marciuš. Arheološki nadzor potaknut je blizinom antičkog nalazišta Most, što se odnosi na područje prijelaza i današnjeg mosta preko Mure, gdje je 1961. godine pronađena lukovičasta fibula.⁵¹⁶

Na području pružanja Ulice Vladimira Nazora identificirani su kulturni slojevi do dubine 60 cm, ispod čega se nalazi zdravica. Srednjovjekovni sloj nalazi se na 35 cm dubine, bez utvrđenog stratigrafskog konteksta. Pronađeni su ulomci srednjovjekovne keramike, a definiraju se kao posude za kuhanje, tj. lonci, crne, svijetlosmeđe te sive boje, a stjenke su im tanke. Imaju ravno dno, a rubovi su im jednostavno razgrnuti. Na dubini ispod 45 cm potvrđuje se antički sloj u kojem arheološki nalazi upućuju na nasebinski karakter nalazišta.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 256

⁵¹⁶ Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 72. Lokalitet: Mursko Središće – Most«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 3 (2006), str. 129

⁵¹⁷ *Ibid.*, str. 129–130

4.1.11. Nedelišće

Nedelišće je naselje unutar sastava istoimene općine, koja se sastoji od još deset naselja: Črečan, Dunjkovec, Gornji Hrašćan, Gornji Kuršanec, Macinec, Parag, Pretetinec, Puščine, Slakovec i Trnovec (geodetske koordinate naselja iznose 46.38°N, 16.39°E). Krajolik Nedelišća definiran je vrlo blagim uzvišenjem, a naselje je omeđeno rijekama Dravom prema jugu te Trnavom prema sjeveru. Nalazi se oko 5 km zapadno od Čakovca, neposredno uz državnu cestu D3.

Kao što je i danas, Nedelišće je u srednjem vijeku bilo smješteno na važnoj prometnoj, odnosno trgovačkoj ruti. Prema tome, srednjovjekovno Nedelišće bilo je istaknuto trgovačko središte, ali i postaja za ubiranje poreza. Međutim, suprotno od današnje situacije, većina ondašnjeg života odvijala se sjeverno od rijeke Trnave. Arheološko nalazište koje svjedoči o nizinskom gradištu koje objedinjuje stambenu i trgovačku funkciju nosi naziv Gradišće, a radi se o položaju smještenom sjeverno od rijeke Trnave, što znači sjeverno od današnjeg naselja, ali i od župne crkve koja ima kontinuitet od srednjeg vijeka pa do danas.

Župna crkva Presvetog Trojstva u Nedelišću spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine.⁵¹⁸ Na spomenutoj crkvi očuvani su pojedini konstruktivni te dekorativni elementi iz razdoblja srednjega vijeka. Presvođeno gotičko svetište očuvano je u punoj visini, a relativno su dobro očuvani i motivi skulpturalnog programa na vanjskoj strani svetišta, te kasnogotička kustodija koja se i šire od hrvatskog prostora ističe kvalitetom umjetničke izradbe.

Najstarija poznata isprava o Nedelišću je darovnica iz 1226. godine kojom kralj Béla IV. daruje posjed Nedelišće magistru Mihajlu.⁵¹⁹ Dokumenti nastali u narednim stoljećima srednjega vijeka pokazuju kako se Nedelišće razvilo u istaknuto trgovište. Značajna su dva kupoprodajna ugovora nastala 1454. i 1464. godine, koja se referiraju na Nedelišće kao na grad – „*Civitatis Nedelicensis*“, a s njima se očuvao i pečat Nedelišća (slika 60).⁵²⁰ Također, iz drugih

⁵¹⁸ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁵¹⁹ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 25, 36–37

⁵²⁰ Ugovor iz 1454. godine svjedoči o kupnji vinograda u Gornjem Međimurju, a onaj iz 1464. godine govori o kupnji stambenog i gospodarskog posjeda u Nedelišću. Dokumenti su pohranjeni u Arhivu Republike Slovenije. (Ljerka Perči, »Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća«, u: *Muzejski vjesnik* 11 (1988), str. 48)

povijesnih izvora, doznaje se kako je Ernušt Hampo u Međimurju 1477. godine posjedovao četiri varoši (manja grada): Čakovec, Nedelišće, Prelog i Mursko Središće.⁵²¹

Slika 60 Pečat Nedelišća s isprave iz 1454. godine.⁵²² Snimila Ljerka Perči (Ljerka Perči, »Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća«, u: *Muzejski vjesnik* 11 (1988), str. 49)

⁵²¹ Dezsö Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 2; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 111–113; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 39

⁵²² Srednjovjekovni pečat Nedelišća visi na traki pergamene pričvršćene na dva dokumenta (iz 1454. i 1464. godine). Pečat u obliku kružnice, obrubljene motivom dvostruke trake s biserima, otisnut je u vosak zelene boje. Promjera je 33 mm. U središtu pečatnog polja prikazano je poprsje Krista s aureolom te krakovi križa. S lijeve i desne strane Krista nalaze se dvije manje glave s aureolama. Prikaz okružuje natpis: „+ S (IGILLVM) . CIVITATIS NEDELICENSIS.“ Moguće je pretpostaviti da se radi o prikazu Svetog Trojstva. Naime, prije zabrane odlukom Tridentskog koncila (1545. – 1563.), Sveto Trojstvo se u likovnom smislu moglo prikazivati u obliku kompozicije s tri objedinjene antropomorfne svete figure. (Ljerka Perči, »Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća«, u: *Muzejski vjesnik* 11 (1988), str. 48)

4.1.11.1. Gradišće

Arheološko nalazište Gradišće nalazi se u neposrednoj blizini Nedelišća, sjeverno od župne crkve Presvetog Trojstva. Smješteno je na lijevoj obali korita rijeke Trnave, koje ga odvaja od naselja s druge strane. Toponim koji za taj položaj koristi lokalno stanovništvo je „Potonula crkva“.⁵²³ Iz pisanih povijesnih izvora doznaje se kako je Nedelišće u 13. stoljeću bilo središte ranofeudalnog posjeda, koji je ubrajao i pet okolnih sela.⁵²⁴ Spomenuti se položaj poistovjećuje s arheološkim nalazištem Gradišće – nizinskim gradištem koje se nalazilo sjeverno od župne crkve Presvetog Trojstva (karta 23).

Karta 23 Nedelišće, satelitska snimka s označenim položajem Gradišće u odnosu na rijeku Trnavu, današnje naselje i crkvu Presvetog Trojstva (Sabrina Nikolina Boj)

⁵²³ Željko Tomičić, »Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)«, u: *Muzejski vjesnik* 5 (1982), str. 48; *Arheološko nalazište Gradišće, Nedelišće*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7566> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁵²⁴ »Gradište na rječici Trnavi, koje možemo poistovjetiti s opidumom Nedelišće, u vrijeme vladavine Bele IV., posjed je kraljevske kuće Arpadovića.« (Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 127); Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 25, 36–37

Josip Bedeković je još u 18. stoljeću zabilježio kako se „preko rijeke Trnave vide zidane ruševine“.⁵²⁵ Nadalje, Anđela Horvat je u svome radu objavljenom 1956. godine upozorila na postojanje arheoloških ostataka na tome položaju, koji se u krajoliku ističe blagom uzvisinom.⁵²⁶ Nakon što je A. Horvat obavila rekognosciranja na položaju Gradišće, 1972. godine istraživanja nastavlja obavljati Muzej Međimurja Čakovec. Prva pokusna iskopavanja izvršena su 1984. godine pod vodstvom Željka Tomičića. Pritom su otkrivene strukture nastambi unutar kojih je pronađen bogat korpus pokretnog arheološkog materijala.⁵²⁷ Nadalje, planska sustavna arheološka istraživanja na Gradišću izvršena su 2007. i 2008. godine pod vodstvom Branke Marciuš, uslijed čega je oformljena cjelovitija slika o opsegu i karakteru nalazišta.⁵²⁸

Prilikom prvih arheoloških istraživanja započetih 70-ih godina prošlog stoljeća, ustanovljeno je kako se radi o srednjovjekovnom nizinskom gradištu velikih dimenzija.⁵²⁹ Istraživanja izvršena 1984. godine pokazala su kako je gradište bilo stambenog i trgovačkog karaktera, te kako je u jednom navratu bilo uništeno u požaru.⁵³⁰ Ž. Tomičić (1984./1985.) datirao je većinu arheoloških nalaza u 13. i 14. stoljeće (u kontekstu postojanja ranofeudalnog posjeda koji spominju povijesne listine), a gornju granicu nalazišta datirao je u 15. stoljeće.⁵³¹ Recentnija istraživanja pod vodstvom B. Marciuš (2007.) pokazala su kako se donja granica nalazišta vremenski determinira u 14. stoljeće, pri čemu većina arheoloških nalaza potječe iz 15./16. stoljeća, a gornja vremenska granica nalazišta datira se u 16. stoljeće.⁵³²

⁵²⁵ „... hodierni etiam incolae ex traditione referunt, quod rudera aliqua murata actu etiam trans Ternavam fluvium extantia probare videntur.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 279)

⁵²⁶ „Još danas se sjeverno od župne crkve preko potoka Trnave nalazi blaga izbrežina, na kojoj je ledina posuta ulomcima zemljanih posuda sive boje. One su tako usitnjene, da je teško nešto određenije reći. Nedaleko kod novog dalekovoda primijećen je u dubini od desetak centimetara i zid od loše opeke s lijepom.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 19)

⁵²⁷ Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 61–62

⁵²⁸ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 4 ; Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 78. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 193–194

⁵²⁹ Željko Tomičić, »Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)«, u: *Muzejski vjesnik* 5 (1982), str. 48–49

⁵³⁰ „Ovaj požar evidentan je na svakom koraku naseobinskog kompleksa u vidu tragova gorenja keramike, kućnog maza i debelog paljevinskog sloja, te sloja šute kao posljedice urušavanja arhitekture.“ (Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 14)

⁵³¹ Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 62

⁵³² Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 75

Srednjovjekovno nizinsko gradište velikih dimenzija (30 ha) u prostoru tvori elipsoidan oblik osi istok – zapad. Utvrđenje je bilo izgrađeno od zemljanih bedema, palisada i vodenih opkopa, što je omogućio položaj u neposrednoj blizini rijeke Trnave te činjenica da je taj prostor nekoć bio močvaran.⁵³³ Na prostoru središnjeg platoa (slika 61) nalazilo se naselje koje je s vremenom preraslo u trgovište, a to je ujedno prostor na kojem su bila vršena arheološka iskopavanja.

„Povijesnu podlogu naseljavanja i života na nalazištu Gradišće čine povijesni izvori koji bilježe postojanje prvobitnog naselja (kao središta većeg imanja) već u 13. st., koje se tijekom 15. i 16. stoljeća razvija u trgovište.“⁵³⁴

Slika 61 Nedelišće, Gradišće – pogled na središnji plato prema jugu. Snimila Martina Matijaško. Mjesto pohrane: KO Varaždin (Arheološko nalazište Gradišće, Nedelišće, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7566> (pristup 15. srpnja 2022.))

⁵³³ „Neposrednom terenskom autopsijom ustanovljeno je postojanje velikog dvostrukog središnjeg naseobinskog platoa oko kojega je nekada postojao sustav širokih opkopa s vodom, koje danas više nema. Obrambeni sustav nizinskog gradišta činili su, nadalje, i kružni zemljani nasipi te prostrani ulaz na zapadnoj strani naseobinskog kompleksa utvrde branjen posebnim manjim zemljanim utvrđenjem.“ (Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 61–62)

⁵³⁴ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 4

Prva arheološka iskopavanja 1984. godine izvršena su pomoću dvije pokusne sonde, ukupne površine 90 m², na prostoru središnjeg platoa. Otkriveni su ostatci nastambe, tj. dijelovi jama i podnice (kućni maz, ljep za podove i zidove).⁵³⁵ Pripadni pokretni arheološki inventar u najvećoj mjeri čini fragmentirana crna i siva kućna keramika – zdjele, lonci, vrčevi, tanjuri, lampe, pećnjaci gotičkih stilskih obilježja, no neke su posude također bile očuvane u cijelosti (slika 62). Svo keramičko posuđe nastalo je na brzorotirajućem kolu. Uz grubo keramičko kuhinjsko i stolno posuđe, otkriveno je i nekoliko primjeraka importirane luksuzne keramike, a radilo se o minijaturnom posuđu, tj. čašama (pronađen je jedan neglazirani ulomak čaše koja je bila ukrašena bojanjem).⁵³⁶ Na spomenutoj importiranoj lončariji uočavaju se tragovi žigova utisnutih na ručkama ili na dno posuđa (slika 63). Te motive Ž. Tomičić povezuje s germanskim lončarskim radionicama koje djeluju od 13. stoljeća, poput onih u Beču, Tullnu, Passau i Riedu.⁵³⁷ Nadalje, među najbrojnijim metalnim predmetima ističu se čavli, zatim strelice, noževi, pojasne kopče, potkove i ostruge. Usto, grumeni željezne rude upućuju na moguće postojanje kovačke radionice.⁵³⁸ Svi spomenuti nalazi interpretirani su kao ostatci srednjovjekovnog naselja unutar feudalnog imanja, koje spominju povijesni dokumenti iz 13. stoljeća.

Prilikom arheološke kampanje provedene 2007. godine, prostor središnjeg platoa istraživao se pomoću četiri sonde, ukupne površine 232 m², simetrično pozicionirane u odnosu na središnji i južni dio.⁵³⁹ Kontinuitet naselja pomoću preliminarne analize (tipološkog vrednovanja pokretnih arheoloških nalaza) okvirno se prati od 14. do 16. stoljeća. Najraniji se objekt, odnosno inventar u otpadnim jamama može datirati u 14. stoljeće, a pokretni se inventar pronađen unutar perimetara platoa, tj. nastambi datira u 15. i 16. stoljeće.⁵⁴⁰

⁵³⁵ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 14

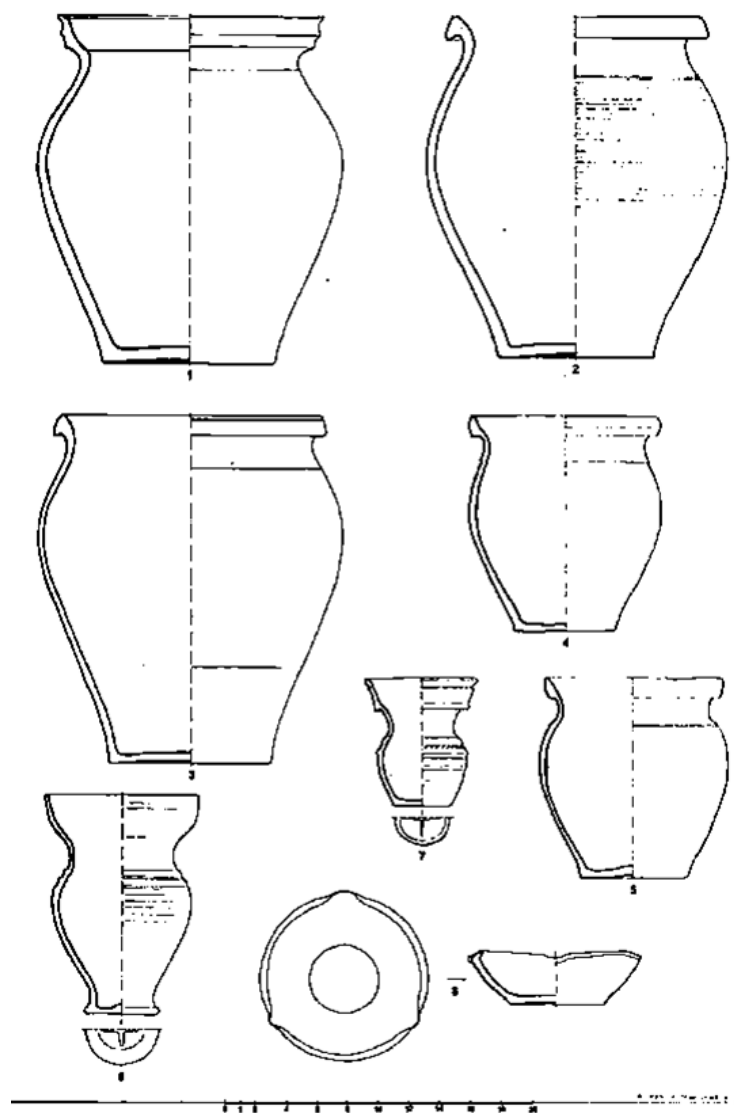
⁵³⁶ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 74

⁵³⁷ Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 127

⁵³⁸ *Ibid.*, str. 127

⁵³⁹ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 108

⁵⁴⁰ *Ibid.*, str. 74

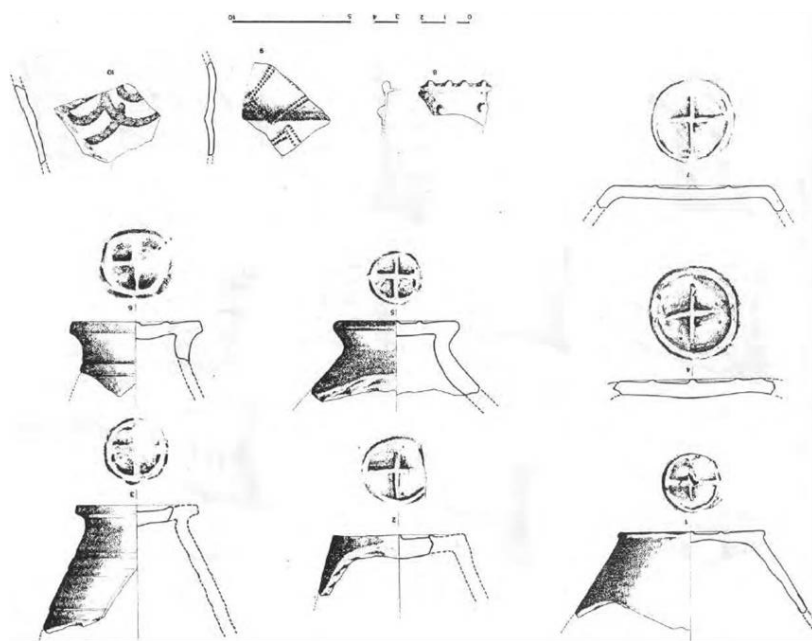
Slika 62 Nedelišće, karakteristični oblici glinenih posuda. Izradio Krešimir Rončević

(Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 124)

Prilikom arheoloških istraživanja pronađene su podnice s temeljima kaljeve peći, što ukazuje na stambenu funkciju otkrivenog prostora, odnosno na njegovo kontinuirano korištenje, te znatna količina građevnog materijala (crijep i karbonizirano drvo kao ostatci krovne konstrukcije te fragmentirani kućni ljep kao ostatak zida).⁵⁴¹ Najveći dio pokretnih keramičkih predmeta čini neglazirano kuhinjsko posuđe – lonci, zdjele, poklopci, posude za skladištenje

⁵⁴¹ Branka Kovačić, »Medimurska županija. Redni broj: 65. Lokaliteta: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), str. 153–154

hrane te stolno keramičko posuđe – čaše, tanjuri, vrčevi, a u manjoj je mjeri zastupljeno dekorativno minijaturno posuđe i svjetiljke (uljanice). Svo posuđe izrađeno je na brzorotirajućem kolu (tragovi rotiranja vide se na unutarnjim i vanjskim stjenkama posuda), a većina posuđa je bez glazure. Također, većina lončarije je lokalne proizvodnje, dok je manji broj predmeta uvezen. Uglavnom se radi o minijaturnom stolnom posuđu dekoriranom tehnikom urezivanja i oslikavanja te utiskivanjem žigova (slika 63).⁵⁴²

Slika 63 Nedelišće, dna glinenih posuda s pečatima lončara. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 125)

Lokalno proizvedeno keramičko posuđe slično je onom koje se nalazi na alpskom i podunavskom prostoru. Posuđe je pečeno redukcijским i oksidacijskim procesom. Uglavnom je sive, crne, svijetlosmeđe ili crvenkaste boje, a neke posude imaju vidljive tragove promjene boje zbog gorenja na otvorenoj vatri. Većina je lončarije ukrašena horizontalnim žlijebljenjem (slika 66) ili rebrastim profiliranjem (slika 67). Rebraste profilacije nalaze se na cijeloj površini

⁵⁴² Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007. str. 74; Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 65. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), str. 154

trbuha posuda (primjerice kod lonaca) te na uskom dijelu oboda i ramena posuda. Pojedino je posuđe dekorirano tehnikom urezivanja (često na ručkama), oslikavanjem te utiskivanjem prstiju ili žigova. Na manjem uzorku posuđa nalazi se oznaka lončara, primjerice motiv križa unutar kružnice.⁵⁴³

Slike 64, 65 Kuhinjsko keramičko posuđe (lonac); Spremišna keramička posuda (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 77, 78)

⁵⁴³ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 74

Slike 66, 67, 68 Stolno keramičko posuđe; Ukrasno minijaturno posuđe (čša); Ulomak tanjura (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 77, 78, 79)

Slike 69, 70, 71 Ulomci vrata i trbuha keramičke posude; Ulomak neglazirane čaše ukrašene slikanjem; Ulomak keramike s glazurom (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 79, 80, 80)

Pećnjaci su izrađeni na lončarskom kolu i različitih su oblika (cilindričnog oblika sa zaobljenim proširenjem te šiljastim vrhom, zaglađene ili kanelirane površine, rjeđe s dekorativnom kvadratičnom čelnom pločom), a neki su zeleno i smeđe glazirani (slike 70, 71). Ukrašeni su različitim motivima (npr. gotičke rozete ili mrežišta u kombinaciji s motivom stiliziranih bifora). Ističe se fragment s motivom ratnika u oklopu s kopljem u ruci (slika 72), kao i ulomak s likom vladara s krunom i žezlom (slika 73). Dekorativni motivi izvedeni su u reljefu ili tehnikom na proboj.⁵⁴⁴

Slike 72, 73 Ulomak pećnjaka s motivom vladara s krunom i žezlom; Ulomak pećnjaka s motivom ratnika s kopljem u ruci (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 81, 81)

⁵⁴⁴ Branka Marcuš, »Međimurska županija. Redni broj: 78. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 194

Nadalje, pronađen je jedan fragment, tj. izduženi vrat staklene bočice, stakleni ulomak prozora te jedan ulomak staklene čaše zelenkaste boje (slika 74). Spomenuta čaša pripada tipu „*Krautstrunk*“, a očuvan je dio motiva kapljičaste aplikacije. Takav tip čaše zastupljen je širom prostora današnje Italije, južne Njemačke, Švicarske, Češke i Slovačke, Mađarske te područja Balkana, a datira se u 15./16. stoljeće.⁵⁴⁵

Slika 74 Ulomak stjenke čaše tipa „*Krautstrunk*“ (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 86)

Od metalnih predmeta najzastupljeniji su čavli, zatim razne kopče, lokoti i spojnice, klinovi, kresiva, konjska oprema, tj. dva primjerka konjskih žvala (slika 76) i više primjeraka željeznih potkova, a ostale nalaze čini oruđe i oružje (po jedan nalaz primjerka srpa i željeznog koplja).⁵⁴⁶ Nadalje, ističu se dva primjerka bojnih noževa, od kojih je jedan sačuvan gotovo u cijelosti, a drugi djelomično.⁵⁴⁷ Također se ističe jedan nalaz svijećnjaka s postoljem na tri noge i metalnom šipkom s apliciranim prstenom za pridržavanje svijeće (slika 75). Radi se o predmetu kvalitetne izradbe i vrsne dekoracije (slični se primjerci nalaze u mađarskoj županiji Zala), a datira se u 15./16. stoljeće.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 74–75

⁵⁴⁶ *Ibid.*, str. 74–75

⁵⁴⁷ Branka Marcuš, »Međimurska županija. Redni broj: 78. Lokaliteta: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 194

⁵⁴⁸ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 75

Slike 75, 76 Metalni svijećnjak; Dva primjerka konjskih žvala

(Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 82, 84)

Nadalje, od ukrasnih predmeta ističe se srebrni prsten s pečatom (signeta), koji sadrži natpis na gotici (slike 77–79). Pretpostavlja se da je prsten pripadao obrtniku ili nekoj osobi višeg statusa.⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 74–75; Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 65. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), str. 154

Slike 77, 78, 79 Ukrasni srebrni prsten s pečatom i natpisom na gotici (signeta)
(Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 87, 87, 88)

Dakle, pokretni arheološki inventar u najvećoj mjeri ubraja kuhinjsko i stolno keramičko posuđe te druge keramičke predmete, zatim pećnjake, metalne nalaze različite namjene, malen broj staklenih nalaza, ostatke životinjskih kosti. Radi se uglavnom o predmetima svakodnevne proizvodnje. Importirani keramički predmeti zastupljeni su u manjoj mjeri, no svjedoče o postojanju trgovine. Osim što ukupan arheološki materijal ukazuje na kontinuiranu naseljenost gradišta, omogućuje stvaranje predodžbe o načinu života stanovnika u vidu gospodarskih djelatnosti, obrta, trgovine, prehrane te ostalih svakodnevnih aktivnosti, a time ukazuje i na relativno visoku civilizacijsku razinu života u srednjovjekovnom Nedelišću.⁵⁵⁰

Prema raspoloživim informacijama, srednjovjekovni pejzaž Nedelišća uključuje veliku nizinsku utvrdu s naseljem sjeverno od rijeke Trnave te župnu crkvu Presvetog Trojstva južno od rijeke. S obzirom na to kako se naselje Nedelišće (Gradišće) nalazilo na suprotnoj strani rijeke nego današnje naselje, Ž. Tomičić ga je nazvao „starim Nedelišćem“.⁵⁵¹ Međutim, nije sigurno radi li se o cjelovitoj slici srednjovjekovnog Nedelišća. Prije svega, s obzirom na neistraženost područja (Gradišće je jedino istraženo arheološko nalazište u današnjoj Općini Nedelišće), ne postoje podatci o mogućem srednjovjekovnom mjesnom groblju, kao niti podatci o naseljenosti areala oko župne crkve.

Unatoč tome što ne postoje podatci o potencijalnom srednjovjekovnom groblju, moguće je osvrnuti se na sporedne raspoložive informacije. Naime, unutar diskursa oko župe u Svetom Jurju u Trnju, Ž. Tomičić iznio je prijedlog da se, najprije zbog etimoloških značajki, zapis naselja „*Thwrnyncz*“ (Turninc) poistovjeti s naseljem Trnovec, u smislu da bi groblje iz razvijenog i kasnog srednjeg vijeka župe Sveti Juraj u Trnju valjalo tražiti u Trnovcu.⁵⁵² Bez ulaska u spomenutu raspravu, nego u kontekstu pitanja o srednjovjekovnom Nedelišću, valja uočiti kako se Trnovec nalazi na krajnjem zapadu Međimurja, u neposrednoj blizini Nedelišća, dok se Sveti Juraj u Trnju nalazi u istočnom predjelu Međimurja. Također, u Nedelišće je ubicirana srednjovjekovna župa koja se spominje u povijesnim izvorima.

⁵⁵⁰ Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 62; Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 65. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), str. 154

⁵⁵¹ Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 62

⁵⁵² Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 435; U ovome radu više u: 3.4.1.1. Župa sv. Jurja – O ranijim problemima ubikacije, str. 60–62

Prema tome, potencijalna arheološka vrijednost položaja Trnovec postoji u pogledu pitanja oko srednjovjekovne župe i groblja u Nedelišću. Također, B. Marciuš navodi:

„Zanimljivo, ali i dosada neistraženo područje je selo Trnovec u koje mađarski povjesničar Ferenc Gönyö, vrstan poznavatelj međimurske povijesti i kulture, ubicira postojanje antičkog groblja iz 2. st. Takve tvrdnje moći će potvrditi tek u budućnosti planirani arheološki radovi.“⁵⁵³

4.1.11.2. Župna crkva Presvetog Trojstva

Župna crkva Presvetog Trojstva nalazi se na sjevernome rubu današnjeg naselja Nedelišće. Crkva koja postoji i danas prvi put se spominje 1334. godine kao „*Ecclesia sancte Trinitatis*“ u popisu župa Zagrebačke biskupije. Kao crkva u Nedelišću („*Nedelcz*“) spominje se i u popisu župa iz 1501. godine.⁵⁵⁴

U današnjem stanju očuvanosti, radi se o pretežito barokiziranoj crkvi (slika 80). Izvorno jednobrodna crkva ima poligonalno gotičko svetište (slika 81) te zvonik iz razdoblja baroka na zapadnom pročelju. Crkva u zapadnome predjelu ima dvije kapele, sjevernu i južnu,⁵⁵⁵ te sakristiju s oratorijem s južne strane svetišta koje se nalazi na istočnoj strani. Građevina je okružena cinktorom, koji ima trijem na kojem se nižu zaobljeni lukovi, te arhitektonski naglašeni ulaz na južnoj strani. Uz crkvu se nalazi župni dvor koji je izgrađen u drugoj polovici 18. stoljeća.⁵⁵⁶ Unatoč tome što je crkva doživjela značajne dogradnje u vremenu baroka i historicizma (u razdoblju baroka crkvi je prigrađena južna kapela i zvonik, a u vrijeme historicizma prigrađene su joj sjeverna kapela i sakristija), pojedini su dijelovi iz srednjovjekovnog, tj. gotičkog razdoblja ostali sačuvani kao konstruktivni elementi arhitekture te kao arhitektonsko-skulpturalna dekoracija.⁵⁵⁷

⁵⁵³ Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 7

⁵⁵⁴ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁵⁵⁵ Takva se situacija zapaža i na barokiziranim crkvama u Selnici, Mihovljanu i Svetom Martinu na Muri.

⁵⁵⁶ Crkva Presvetog Trojstva i župni dvor, Nedelišće, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-909> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁵⁵⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 67–68; Barokni zvonik, koji se uzdiže od temelja, gradi se 1703. godine, a do tada je gotička crkva imala mali, najvjerojatnije drveni zvonik na krovu. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 79–80, 88)

Slika 80 Nedelišće, gotička, barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva 1950-ih godina. Snimio Marcel Davila (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 245)

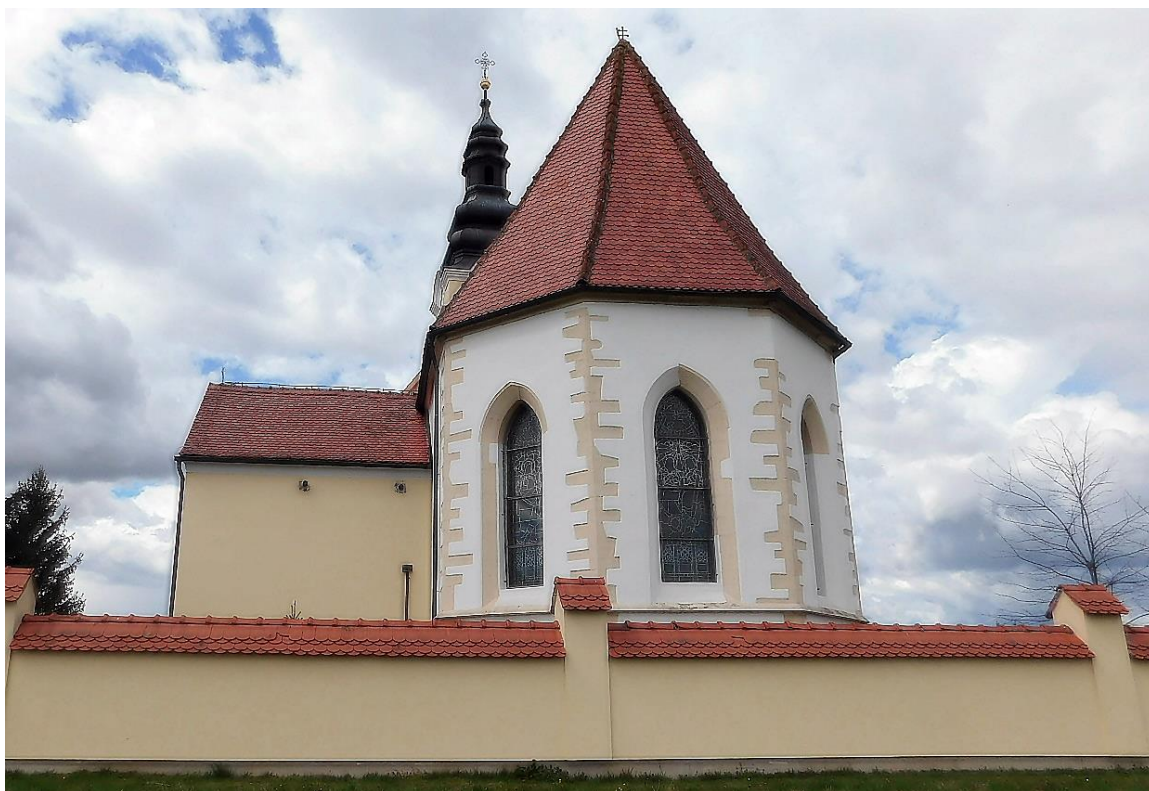
Zidana jednobrodna crkva podignuta je u drugoj polovici 15. stoljeća, a prijašnja je crkva bila drvena.⁵⁵⁸ Činjenicu da se radi o izvorno gotičkoj građevini potvrđuje prije svega svetište koje je izvana poligonalno, a koje u interijeru ima očuvani gotički križno-rebrasti svod. Na vanjskoj strani svetišta nalaze se relativno dobro očuvani klesani arhitektonsko-skulpturalni detalji.⁵⁵⁹ Nadalje, u interijeru crkve očuvan je izniman primjerak kasnogotičke kustodije.⁵⁶⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski, najvjerojatnije na temelju zapisa Josipa Bedekovića, navodi kako je crkva bila izgrađena oko 1460. godine, te da su se u svetištu nalazile korske klupe sa zapisom godine 1469.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 67

⁵⁵⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 67–68; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 256

⁵⁶⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 70–71

⁵⁶¹ Kukuljević Johann, »Bericht über einige Baudenkmale Croatiens«, u: *Mitteilungen der K.K. Central-Commission vol. 1* (1856), str. 232; Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 278. Anđela Horvat navodi tekstove kanonskih vizitacija na temelju kojih je moguće zaključiti kako su spomenute klupe zamijenjene novima 1779. godine ili ranije. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 67)

Slika 81 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, pogled na eksterijer svetišta. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

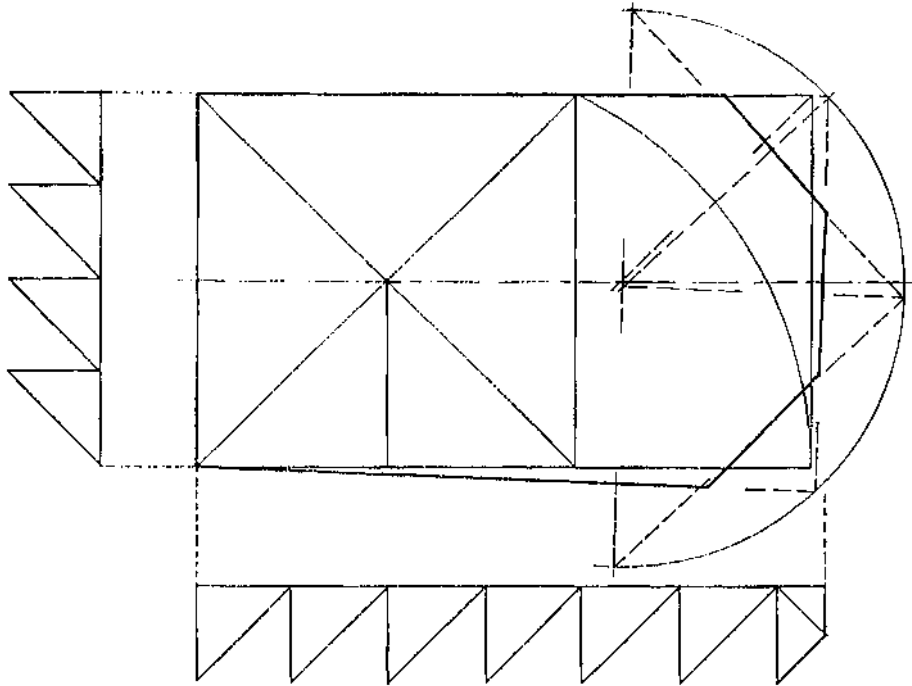
Dakle, srednjovjekovna župna crkva Presvetog Trojstva bila je zidana građevina s jednom lađom prekrivenom drvenim stropom,⁵⁶² poligonalnim svetištem u eksterijeru te s malim, vjerojatno drvenim zvonikom na krovu sa zapadne strane. Krov je bilo prekriveno šindrom („šinklin“), što je bilo pravilo za sve međimurske crkve prije većih baroknih pregradnji.⁵⁶³ A. Horvat detaljno opisuje svetište u interijeru:

„Unutrašnjost svetišta crkve u Nedelišću svođena je gotičkim krstastim svodom, koji ima osam tupastih konzola, a tri zaglavna kamena sapinju svod. Svetište je osvijetljeno s četiri velika blago zašiljena prozora, koji su bez kružišta, dok se na ostalim dijelovima nalaze prozori baroknih oblika gore zaobljeni ili četverouglati.“⁵⁶⁴

⁵⁶² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 81

⁵⁶³ *Ibid.*, str. 88

⁵⁶⁴ *Ibid.*, str. 68

Slika 82 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve u Nedelišću. š : d = $1 : (1 + 5^{1/2}) \div 2$
(Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 144)

Gotičko svetište na vanjskoj strani ima isklesane kamene reljefne figure, koje se nalaze u dvije zone: u gornjoj zoni, pod krovnom strehom, te u donjoj zoni, na soklu svetišta. Moguće je kako su skulpture bile dijelom određenog narativnog programa, tj. specifičan izbor prikazanih motiva može ukazivati na određenu simboliku.⁵⁶⁵

U gornjoj zoni, na vijencu pod krovištem, očuvane su četiri figure u reljefu. Radi se o prikazima dvaju muških grotesknih lica ili maski, jednom nagom ženskom liku u punoj figuri, te zatim o još jednoj grotesknoj glavi muškarca. Prvi reljef prikazuje masku, tj. lice muškarca, koje je u cijelosti obujmljeno raspuštenom dugom kosom i obraslom bradom (slika 83). Na licu mu se ističu oči u obliku okruglih duplji, zatim precizno modeliran, tanak nos s nosnicama, te otvorena usta koja su natkrivena brkovima. Maska gotovo da nema čelo, nego se iznad očiju nalaze debele obrve ponad kojih izrasta gusta kosa.

Drugi prikaz je maska, tj. golobrada glava punašnih obraza te groteskno izvedenih anatomske obilježja. Ističu se neprirodno velike, ispupčene oči i debela usta razvučena u smiješak (slika 84). Izgleda kao da je lik imao isplažen jezik, ali takvom je dojmu mogla doprinijeti i erozija kamena.

Nadalje, treći lik u punoj figuri je „Divlja žena“ – naga žena vidljivih grudi, u pužućoj pozi ili u položaju klečanja.⁵⁶⁶ Objema se rukama hvata za tjeme glave ili kosu. Površina lica prikazane žene danas je oštećena (slika 85), zbog čega detalji na njemu više nisu prepoznatljivi, ali na fotografiji A. Horvat snimljenoj 50-ih godina prošlog stoljeća (slika 86), lice figure bilo je dobro očuvano, kao i detalji (prsti) obje šake, koje su položene na glavi. A. Horvat navodi kako na čelu klesane figure zapaža slova „AX“.⁵⁶⁷

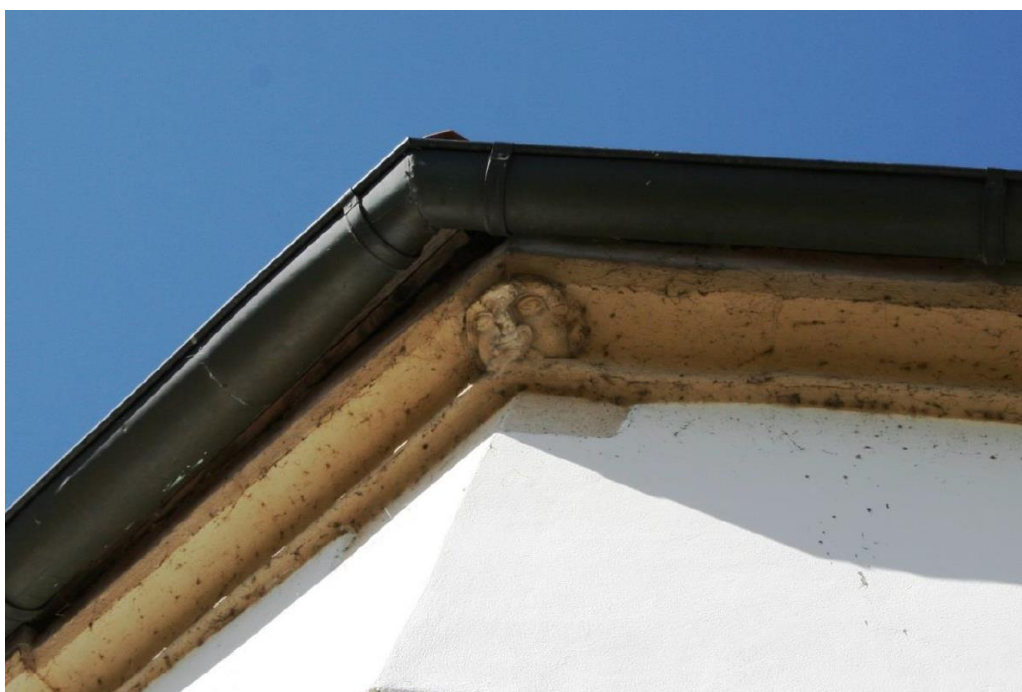
⁵⁶⁵ Više u: Zdenko Balog, »Gotičke lisnate maske i drugi monstumi srednjovjekovnog bestijarija«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 10–11

⁵⁶⁶ Vesna Pascuttini-Juraga navodi kako se lik „Divlje žene“ jednom rukom drži za glavu, a drugu pruža prema podu, pri čemu puzi (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 93). Međutim, ako se pogleda fotografija A. Horvat iz 1950-ih godina, vidljivo je kako se figura drži za glavu objeručke. Ne treba zanemariti činjenicu kako je pozicioniranje figure na vijencu građevine moralo utjecati na klesarovu mogućnost njezina oblikovanja. Lik „Divlje žene“ je u položaju klečanja, s rukama položenima na glavi, te prilagođen zakonu kadra.

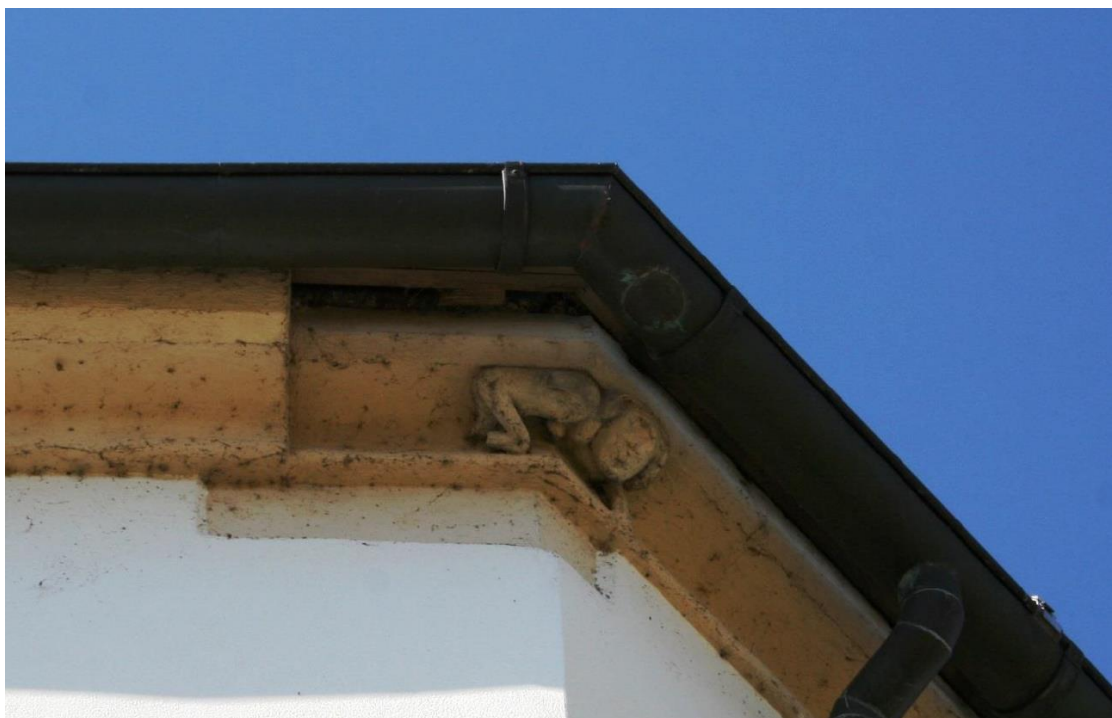
⁵⁶⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 68, fusnota 14

Slika 83 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 255)

Slika 84 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 255)

Slika 85 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu – „Divlja žena“. Snimila V. Pascuttini-Juraga
(Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*,
disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 241)

Slika 86 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu – „Divlja žena“. Snimio Nikola Vranić
(Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 246)

Figura „Divlje žene“ okrenuta je prema posljednjoj maski u nizu gornje zone. Posljednja maska u nizu gornje zone prikazuje muškarca, čije lice izgleda kao da je potpuno prekriveno dlakom. Prikazani lik ima izrazito obraslu bradu, raščupanu kosu i velike, udubljene te izražajne oči s naglašenim obrvama (slika 87). Opisana maska ima lice bez čela (slično kao i prva maska), a čini se kao da joj iz određenog razloga nedostaje donji dio lica.

Slika 87 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 256)

U donjoj zoni, na soklu, nalazi se pet figura. Prva figura prikazuje glavu rogate životinje poput jarca, ili moguće masku s rogovima (slika 88), zatim slijedi prikaz maske koja je prekrivena lišćem, tj. „zeleni čovjek“ (slika 89), a treća je figura oštećena, odnosno očuvana je tek u plitkom presjeku, čiji obris podsjeća na pticu (slika 90). Četvrtu figuru A. Horvat je okarakterizirala kao prikaz ježa⁵⁶⁸ (slika 91), a petu figuru nije moguće definirati zbog veće oštećenosti. Ne treba isključiti mogućnost kako su erodirani reljefi na soklu (tzv. ptica, jež i peta uništena skulptura) također mogli prikazivati maske ili ljudsku figuru.

⁵⁶⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 68

Slika 88 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu – rogata životinja. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 256)

Slika 89 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu – „zeleni čovjek“. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 242)

Slika 90 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)

Slika 91 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)

Opisana skulpturalna kompozicija jedini je takav poznat primjer na vanjskoj strani gotičkog svetišta na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. A. Horvat motive s vanjske strane svetišta crkve u Nedelišću tumači kao umjetnost majstora koji djeluju unutar dosega programa Parlerova kruga, u vidu lokalne, provincijalizirane varijante.⁵⁶⁹ Naime, A. Horvat i Zdenko Balog povezuju spomenute figure s onima na katedrali sv. Vida u Pragu, gdje se u repertoaru prikaza različitih životinja i fantastičnih likova također nalazi prikaz obrasle glave s rupama u ustima, kao i prikaz „Divlje žene“.⁵⁷⁰ Međutim, mišljenje kako je radionica Parlera u bilo kojem obliku djelovala u Međimurju, a time i u Nedelišću, nije posve uvjerljivo. Naime, prikaz „Divlje žene“ nalazi se i na kapitelu u crkvi sv. Jurja u Ptuj, što je posebno bitno napomenuti zbog blizine Ptuja i Nedelišća, a time i moguće povezanosti umjetničkih prikaza.

U sjevernome zidu lađe, prije trijumfalnog luka, nalazi se kasnogotička kustodija (slike 92, 93) izrađena u maniri njemačke gotike, a koja se ističe složenim vitkim i elegantnim dojmom.

„Kustodija stoji na četverougaoj bazi, kraj koje je s desne strane niska stepenica. Iz baze se izdiže snop stupića isklesan pod utjecajem drvorezarenja, koji se proširuje na trouglatu konzolu s urezanim slovima S K. (Inicijali majstora?) Na njoj se nalazi zidni ormarić s dvjema drvenim vratašcima, koja ... su odijeljena s tri stupića, na kojima je također isklesano snoplje štapića. Vratašca čuvaju zidnu nišu, koja je svođena gotičkim, mrežastim, minijaturnim svodom. Rebra maloga svoda nasjeckana su tako, da podsjećaju na motiv užeta. U niši su urezani grafiti i klesarski znak o obliku slova X ... Povrh ormarića s nišom izdiže se visoko vrh kustodije, bogato ukrašen elementima gotičke arhitekture (fijale, trolisti, lišće) ... Na sredini gornjega dijela ispod zajedničkog baldahina, koji je obilno ukrašen kovrčavim lišćem, smještene su tri drvene plastike na konzolama ...“⁵⁷¹

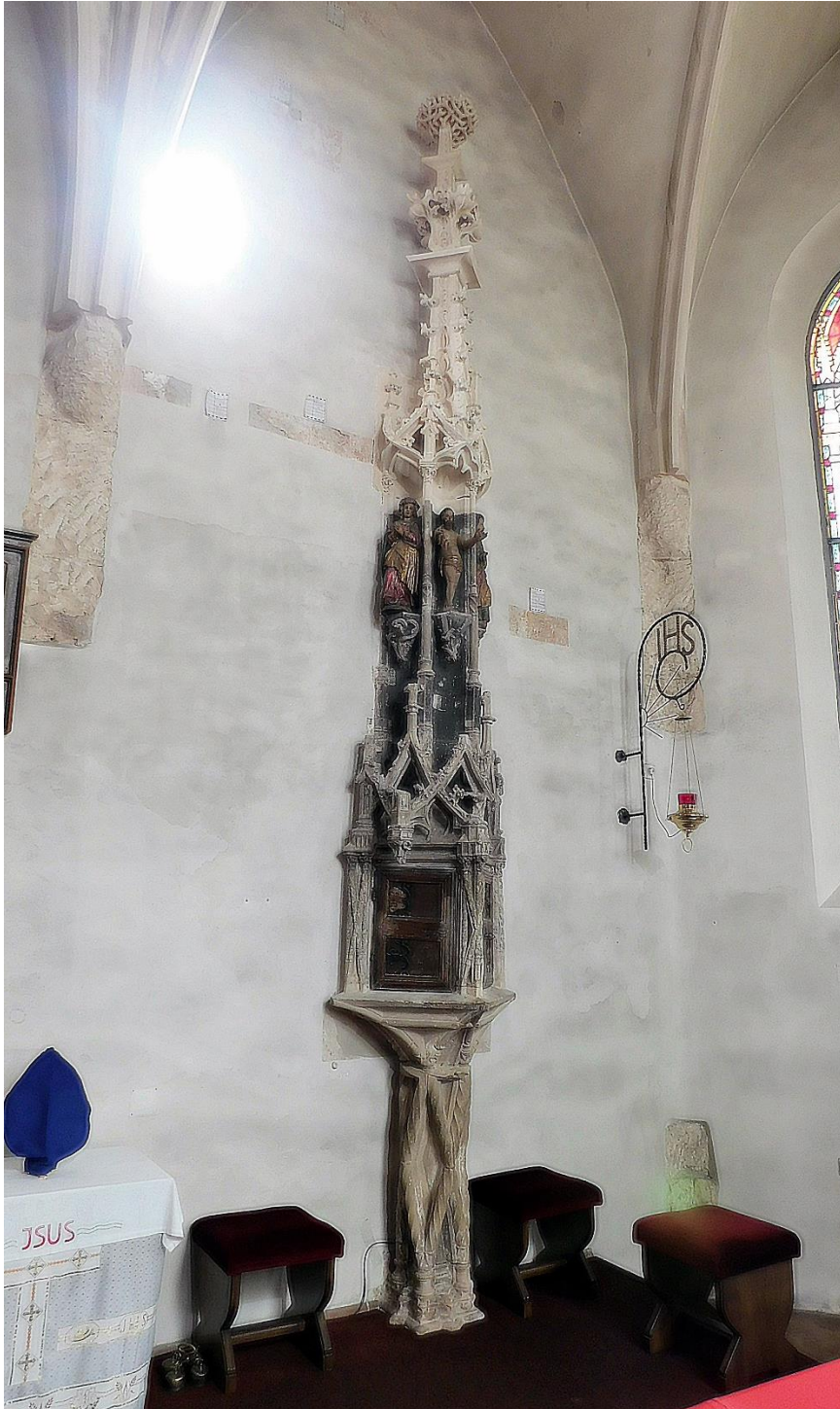
⁵⁶⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 68; Više o pitanjima oko djelovanja kruga Parlera na prostoru Štajerske i sjeverozapadne Hrvatske u: Zdenko Balog, »Majstorska radionica u službi Hermana Celjskog«, u: *Peristil* 40 (1997), str. 31–40; Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 47–59

⁵⁷⁰ Zdenko Balog, »Gotičke lisnate maske i drugi monstri srednjovjekovnog bestijarija«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 7–26; A. Horvat također upozorava na stilsku te ikonografsku sličnost nekih dekoracija s onima na zagrebačkoj katedrali prije Bolléove restauracije, koje su prema mišljenju autorice također rađene unutar programa Parlera, ali su značajno kvalitetnije izradbe od figura na crkvi u Nedelišću. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 68)

⁵⁷¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 70

Slika 92 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, kustodija. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

Slika 93 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, kustodija. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

Spomenuti se primjerak na prostoru Hrvatske i obližnje regije izdvaja kvalitetom majstorske izvedbe. Kustodija je izduženih proporcija, visine koja prelazi šest metara. Spada u grupu tzv. prelaznog tipa kustodija, što znači da svojom nišom izlazi iz plohe zida, ali je svejedno cijelom svojom visinom priljubljena uza zid. Naime, na prostoru Hrvatske i na prostoru bivše Austro-

Ugarske monarhije, prepoznaju se tri tipa svetohraništa: u obliku dekorativne zidne niše, zatim kustodije oslobođene od zidne plohe, tj. u formi slobodnostojećeg arhitektonsko-skulpturalnog djela (njem. *Sakramentshäuschen*), te prijelazni tip kustodije, čija se niša odvaja od zidne plohe, ali je u čitavoj visini neodvojiva od zidne površine.⁵⁷²

„Svetohraništa (kustodije) su u početku (13. – 14. st.) bile niše u zidu, lijevo od oltara, a služile su za pohranjivanje euharistije. Krajem 14. st. svetohraništa »izlaze« pred zid, protežu se u visinu i dodiruju pod. Negdje nadohvat ruke nalazio se ormarić s vratima. Bogatiji primjeri dobivaju i male skulpture i slične ukrase. Na vrhuncu kasne gotike to su obično komplicirani filigranski kameni ukrasi. Prisutni su motivi tordirana užeta, čvornatih grana, konstruktivnih dekorativnih kružišta, koji svi skupa čine trodimenzionalni splet, prostornu konstrukciju.“⁵⁷³

Kustodija u Nedelišću izrađena je od vapnenca, te ima očuvane tragove zelenkaste, plave i crvene boje. Zbog specifične detaljnosti plastičke izradbe, A. Horvat pretpostavlja kako je majstor originalno bio iskusan u tehnici drvorezbarstva, što je u ovome slučaju prenio na vapnenac, koji dozvoljava sličan tehnički pristup prilikom obrade.⁵⁷⁴

Na činjenicu da je kustodija nastala početkom 16. stoljeća ukazuju pojedini arhitektonski detalji poput snopova vegetabilnih štapića. Vitka kustodija ističe se gotičkim obilježjima, ali u načinu na koji je izvedena njezina kompozicija, tj. na temelju tektonskih načela arhitekture, odstupa od gotičkog kanona.⁵⁷⁵ Nadovezujući se na prethodno izneseno mišljenje I. Kukuljevića Sakcinskog, A. Horvat navodi kako se radi o jednom od najkvalitetnijih primjeraka takve vrste crkvenog namještaja na hrvatskome prostoru.⁵⁷⁶

⁵⁷² Kustodija u tipu dekorativne zidne niše nalazi se u crkvi u Svetom Martinu na Muri. Više o ostalim primjerima, odnosno o ostala tri tipa gotičkih kustodija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75

⁵⁷³ Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992., str. 39

⁵⁷⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 70–71; Tri drvene svetačke figure na kustodiji nastale su u razdoblju baroka, a originalna gotička kamena skulptura, osim figura anđela, bila je uklonjena u razdoblju reformacije (oko 1570. – 1623. godine). (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75–76)

⁵⁷⁵ Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 373

⁵⁷⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 70–71; Više o kustodiji u Nedelišću i inicijalima majstora u: Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 373, fusnota 616

Zaštitna arheološka iskopavanja u neposrednoj blizini crkve Presvetog Trojstva u Nedelišću bila su vršena tijekom veljače i ožujka 2008. godine, pod stručnim vodstvom Branke Marcuiš. Iskopavanja su bila potaknuta budućom izgradnjom školskog objekta, te su se obavljala na predviđenoj terenu unutar tri sonde ukupne površine 280 m². Najveća količina pokretnih nalaza otkrivena je u najdubljem sloju, na dubini 1,40 m, u zapuni korita presušenog potoka. Pokretni nalazi uključivali su u najvećoj mjeri keramičke predmete. Radi se o neglaziranom posuđu domaće izrade, bez lončarskih oznaka, uglavnom sive, crne, svijetlo smeđe i crvenkaste boje (kuhinjsko keramičko posuđe ili lonci, poklopci, spremišne posude te stolno keramičko posuđe, tj. čaše). Glavne tehnike ukrašavanja keramike su horizontalno žlijebljenje i rebrasto profiliranje, te u manjoj mjeri urezivanje i slikanje. Pronađeni keramički oblici srodni su onima alpskog i dunavskog prostora. Također su pronađeni pećnjaci (zdelasti i cilindrični s proširenjem i šiljkom na vrhu) te manja količina metalnih nalaza. Arheološki nalazi upućuju na stambeni karakter istraženog prostora, a datiraju se u razdoblje kasnog srednjeg vijeka. Međutim, nevelik uzorak otkrivenog materijala nije ukazao na daljnji potencijal za arheološka istraživanja na tome položaju.⁵⁷⁷

⁵⁷⁷ Branka Marcuiš, »Međimurska županija. Redni broj: 79. Lokalitet: Nedelišće – crkva Presvetog Trojstva«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 194–195

4.1.12. Podturen

Podturen je naselje u sastavu istoimene općine, koja se sastoji od još pet naselja: Celine, Ferketinec, Miklavec, Novakovec i Sivica. Geodetske koordinate naselja iznose 46.47°N, 16.55°E. Smješten u neposrednoj blizini Mure, Podturen je od Murskog Središća udaljen oko 11 km jugoistočno, a od Čakovca je udaljen oko 16 km sjeveroistočno.

Jedan od najranijih spomena Podturna, čiji je originalan naziv bio Turnišće (*Turnische*), nalazi se u djelu Josipa Bedekovića. Bedeković pritom opisuje ruševine novovjekovne utvrde (lat. *oppidum*).⁵⁷⁸ Nadalje, Podturen se prema legendi koju spominju novovjekovne kanonske vizitacije povezuje sa srednjovjekovnim viteškim redom templara, na što se također nadovezuje Bedeković.⁵⁷⁹ Međutim, za potvrdu o istinitosti te legende, kao i za potvrdu drugih legendi o srednjovjekovnim viteškim redovima u Međimurju ne postoje dokazi.

U popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine spominju se četiri crkve sv. Martina, od kojih je jedna od njih ubicirana u Podturnu, na mjestu današnje crkve. U prvom popisu zapisano je „*item due ecclesie sancti Martini*“ (druga se crkva odnosi na onu u Svetom Martinu na Muri), a naziv naselja donosi zapis iz 1501. godine („*Sancti Martini in Thurren*“).⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ „... *ad rudera veteris Castri Turnische vocitati, ejusdem nominis oppidum et Parochia.*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 290); „... *prema sjeveru do same obale Mure, a nakon udaljenosti od jednog sata hoda pokazuje nam se uz ruševine stare utvrde, zvane Turnišće (Podturen), trgovište istoga imena i župa s dosta udobnom kurijom, te crkve, prostrana i lijepo ukrašena ... Što se tiče utvrde ili utvrdice Turnišće, ona leži uništena u ruševinama odmah iza župnog dvora. Ipak i danas postoje nasipi i jarci unutar kojih je bila smještena i priča se da je nekoč bila s četiri prva gore spomenuta sela posjed presvijetle obitelji grofova Bačani ... kako je 1650. god. poslije Krista u Legradu sklopljen mir s Turcima ... iste godine utvrđivalo se Turnišće...*“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 265–266)

⁵⁷⁹ „...*dicitur quondam fuisse templaristarum...*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 50, fusnota 160); Josip Bedeković navodi kako je na nekom mjestu u crkvi bio isklesan grb templara, što nije moguće potvrditi. (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 294); Legenda o templarima povezuje se i s crkvom u Cirkovljanu i Svetom Martinu na Muri (Vesna Pascuttini-Juraga, Ivana Peškan, »Prikaz ljudske glave u srednjovjekovnoj kamenoj plastici na području sjeverozapadne Hrvatske«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 41 (2014), str. 235)

⁵⁸⁰ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 103; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 71; U ovome radu više u: 3.4.1.1. Župa sv. Jurja – O ranijim problemima ubikacije, str. 60–62

4.1.12.1. Crkva sv. Martina

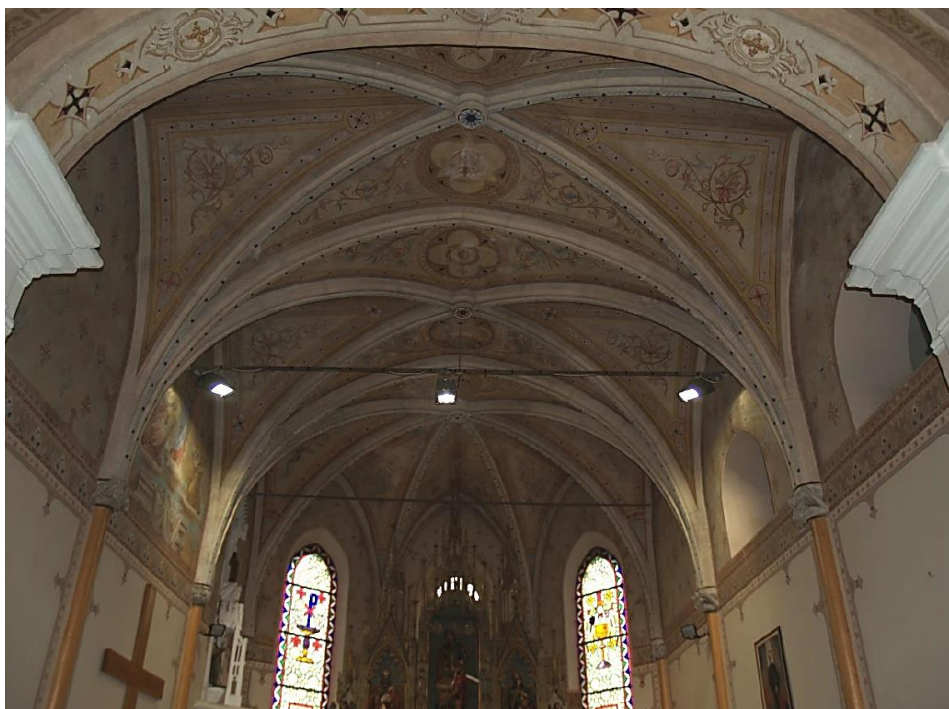
Crkva sv. Martina u Podturnu nalazi se otprilike na južnoj periferiji mjesta, a uz nju je smješteno i groblje. Crkva je pretežno usmjerena istočno, s blagim otklonom prema jugu. Radi se o barokiziranoj jednobrodnoj gotičkoj crkvi, sa sakristijom uz južnu stranu svetišta te sa zvonikom uz zapadno pročelje (slika 94). Crkva ima očuvano gotičko svetište, koje je poligonalno u eksterijeru, a u unutrašnjosti presvođeno ukriženim rebrima (slika 97). U eksterijeru apsidu podupiru četiri stupnjevana kontrafora (na jednom kontraforu naslikana su dva sunčana sata, jedan smješten ponad drugog). Barokno svođena lađa, zajedno s pjevalištem na tri luka i dva stupa, zajedno sa zvonikom i sakristijom, prigradeni su gotičkom svetištu sredinom druge polovice 18. stoljeća.⁵⁸¹ Svetište ima tri velika, jednostavna gotička prozora. Usto, u gotičkom su svetištu očuvani arhitektonsko-skulpturalni detalji u interijeru iz istog razdoblja, kao i monumentalna kustodija (slike 102, 103).⁵⁸²

Slika 94 Podturen, župna crkva sv. Martina. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 200)

⁵⁸¹ *Crkva sv. Martina, Podturen*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2623> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁵⁸² Slična se situacija opaža i na crkvama u Macincu i Svetom Martinu na Muri, dok je u Nedelišću očuvan gotički svod, ali bez skulpturalnih elemenata na arhitekturi u interijeru.

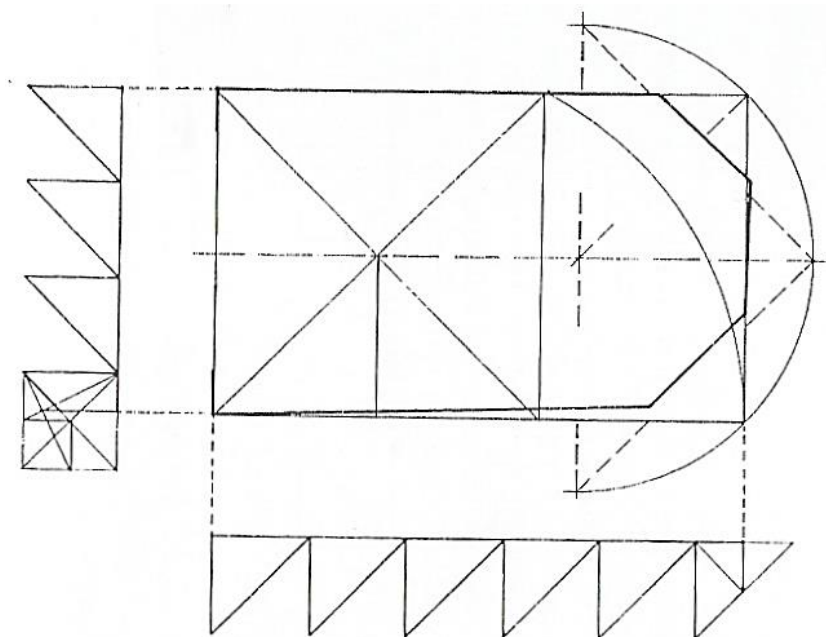
Slika 95 Podturen, crkva sv. Martina, interijer, pogled prema svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 200)

Gotičko svetište presvođeno je križno-rebrastim svodom koji je zaključen trima zaglavnim kamenima s reljefima ruža s pet latica. Svod podržava deset polustupova polukružnoga oblika, odnosno službi s konzolama, na kojima su dobro očuvane reljefne skulpture.

U jednoj od kanonskih vizitacija iz kasnog 18. stoljeća, u vremenu oko barokizacije crkve, zabilježene su originalne dimenzije građevine, u stanju prije obnove: „... *sanct. longum orgiis 3³/₄ latum org. 2¹/₈, corpus longum org. 4¹/₄ latum 3, sacristia est a meridiem in fine sanctuarii long. org. 1 et ped. 1¹/₂, latit. 1 et pedis 1. Turricula lignea*“.⁵⁸³ Prije no što je crkva doživjela barokne dogradnje i adaptacije, radilo se o zidanoj jednobrodnoj crkvi s poligonalnom apsidom, te s drvenim tornjićem na zapadnoj strani, koji se izdizao iznad krovišta.⁵⁸⁴

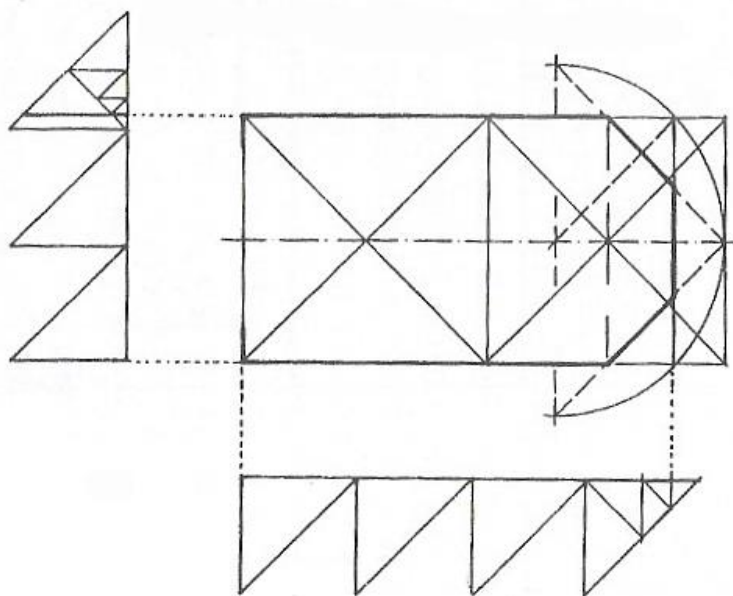
⁵⁸³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 71, fusnota 298; „Svetište dugačko 3 i ³/₄ gradskih jutara, široko 2 i ¹/₈ gradskih jutara, tijelo dugo 4 i ¹/₄ gradskih jutara, široko 3. Sakristija je na jugu na kraju svetišta, duga jedno gradsko jutro i 1 i ¹/₂ stopa, širine 1 gradsko jutro i 1 stopu. Drveni tornjić“ (slobodan prijevod)

⁵⁸⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 257

Slika 96 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Podturnu (verzija 1).

š : d = $1 : (1 + 5^{1/2}) \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 144)

Slika 97 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Podturnu

(verzija 2, prema vizitacijama) (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 145)

Šest konzola sadrži vegetabilni ukras akanta ili loze, a na ostale četiri izvedeni su prikazi poprsja anđela. Dvije konzole prikazuju listove loze i grožđe, ali su međusobno različitog načina izvedbe (na jednoj su bobice grožđa prikazane voluminozno, dok su na onoj, koja se nalazi u svetištu četvrta po redu s lijeve strane, prikazane plošno).⁵⁸⁵ Anđeli nose simbole Kristove muke: koplje, krunu, odnosno vijenac od trnja, rubac i kalež.⁵⁸⁶ Jedan od anđela u rukama drži koplje (slika 98), drugi podržava tkaninu ili svitak (slika 99), treći šakama drži stiliziranu krunu nalik vijencu i rubac (slika 100), a posljednji anđeo drži štit s istaknutim kaležom (slika 101).⁵⁸⁷ Figure djeluju statično i kruto, ozbiljna su izraza lica i bademastih očiju, a duga im se kosa proširuje u velike, voluminozne završetke. Draperija im je naznačena dubokim naborima, a dugačka krila, s redovima plitkih užljebljenja nalik perju, oblikom podsjećaju na padajuće zavjese.

Slika 98 Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 228)

⁵⁸⁵ Gotička konzola s plošnim prikazom loze s grozdovima, odnosno s prikazom zelenog čovjeka, nalazi se još u crkvi u Svetom Martinu na Muri.

⁵⁸⁶ Vidi „Arma Christi“ u: Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979., str. 131

⁵⁸⁷ „Ovdje imamo omiljeli motiv iz XV. stoljeća: anđele u službi Krista, koji nose simbole pasije. To je preuzeto iz kasnogotičkih procesija, kad su dječaci obučeni u anđele običavali nositi znakove Kristove muke.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 73)

Slika 99 Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)

Slika 100 Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 258)

Slika 101 Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 258)

Pored očuvanih gotičkih arhitektonsko-skulpturalnih detalja u interijeru svetišta, ondje se nalazi kustodija, koja predstavlja dragocjen primjerak srednjovjekovne baštine u Međimurju. Načinjena je u vremenu između druge polovice 15. i prve polovice 16. stoljeća, što se zaključuje na temelju stilskih karakteristika i ukupnog arhitektonskog konteksta.⁵⁸⁸ Kustodije crkava u Podturnu, Nedelišću i Mihovljanu jedini su očuvani primjerci gotičkih svetohraništa na međimurskom prostoru, uz jedan jednostavniji, tipološki drugačiji primjerak u Svetom Martinu na Muri.⁵⁸⁹ Naime, iako je svaka međimurska gotička crkva imala kustodiju, one su bile uništene u razdoblju reformacije.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 73

⁵⁸⁹ Ubroji li se, uz one iz Nedelišća i Podturna, kustodija iz zagorske Vinice, radi se o jedina tri primjerka očuvanih kasnogotičkih kustodija tzv. prelaznoga tipa na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74)

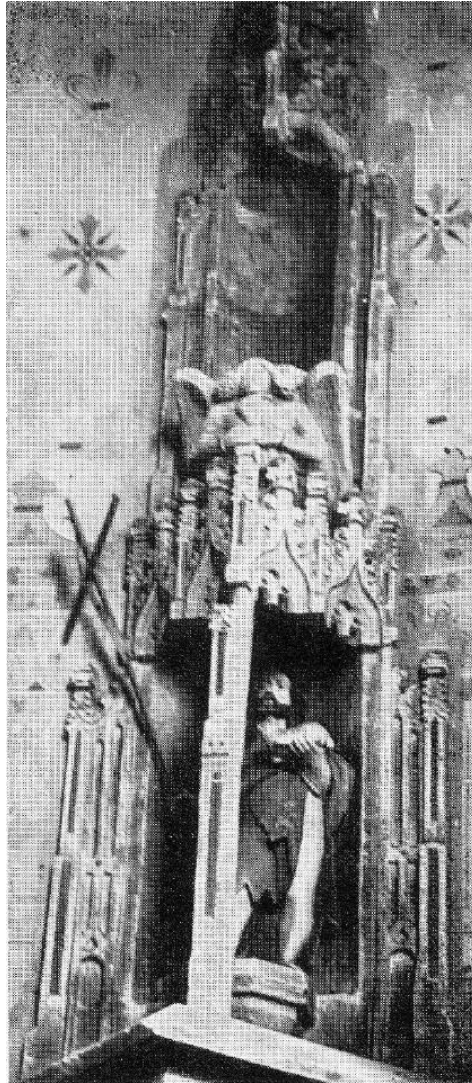
⁵⁹⁰ „Kako je tijekom 16 st. prevladao običaj da se euharistija čuva u tabernakulu na oltaru, kustodije su ostale bez svoje prvotne funkcije, pa je svečanih, u kamenu klesanih velikih kustodija ostalo malo sačuvano...” (Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 373)

Slika 102 Podturen, crkva sv. Martina, gotička kustodija. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 236)

Monumentalno kameno svetohranište prislonjeno je uza sjeverni zid svetišta, a visine je otprilike šest i pol metara. Trokutne je osnove te se svojom kompozicijom na tri kata postupno sužava prema vrhu, gdje je zaključeno gotičkom fijalom. Podnožje kustodije u svojem gornjem proširenju, koje je također trokutastog oblika, sadrži nišu oblikovanu poput ormara, zatvorenu drvenim vratnicama. Navedeni je element ukrašen gotičkim ornamentima, pri čemu se najviše ističu prignječeni lukovi (tzv. magarećeg hrpta), ispod kojih se nalaze polja za grbove.⁵⁹¹

⁵⁹¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 73

Slika 103 Podturen, crkva sv. Martina, gotička kustodija, detalj (gore prazna niša, a niže nje kip iz vremena nakon reformacije). Snimila Ana Deanović (Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 77)

Iznad podnožja uzdiže se izduženi baldahin u dvije zone s rastvorenim nišama, bogato ukrašen nanizanim visećim lukovima, te sprijeda poduprt stupićem. Dva trokutasta elementa koji tvore baldahin, smješteni jedan povrh drugoga, proporcionalno se sužavaju u kompoziciji. Skulpture koje se nalaze unutar niša potječu iz vremena nakon reformacije, odnosno originalne skulpture su u vremenu reformacije bile uklonjene, kao što je slučaj i u Nedelišću.⁵⁹² U prostoru između dva elementa s nišama ukomponirana je kamena skulptura anđela (slika 102), odnosno „*krilati dječak bujnih kosa s kaležom u ruci*“.⁵⁹³ Skulptura je oblikovana na jednak način kao i anđeli na konzolama koje podržavaju svod svetišta.

⁵⁹² Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 75–76

⁵⁹³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 73

Kao i kustodija u Nedelišću, kustodija iz crkve u Podturnu pripada prelaznom tipu gotičkih kustodija (niša kustodije se odvaja od zidne plohe, ali je kustodija u svojoj čitavoj visini integrirana u zidnu površinu).⁵⁹⁴ Međutim, treba napomenuti kako se kustodija u Podturnu u znatnoj mjeri razlikuje od one u Nedelišću. Naime, na primjeru kustodije u Podturnu postoji znatno izraženija težnja ka oslobađanju volumena od zidne plohe, naročito u svome središnjem dijelu. Dvjema je kustodijama zajednička tek trokutna kompozicija te položaj uza zid svetišta.

Također, u pogledu prikupljanja podataka o međimurskoj srednjovjekovnoj baštini, vrijedno je spomenuti kako je mađarski istraživač Florin Rómer zabilježio da se uz crkvu u Podturnu povezuje jedno nestalo zvono s natpisom „*Jesus Nazarenus rex Iudeorum*“, čiji je donator 1451. godine bio Jan Vitovec (nešto kasnije ban i vlasnik međimurskih utvrda).⁵⁹⁵

4.1.13. Prelog

Prelog je grad na krajnjem jugu Međimurske županije. Gradu Prelogu administrativno pripadaju naselja: Prelog, Cirkovljan, Čehovec, Čukovec, Draškovec, Hemuševac, Oporovec i Otok. Površina grada Preloga iznosi 63,66 km², a geodetske koordinate grada iznose 46.34°N, 16.62°E. Prelog je putem D20, koji je ujedno najkraći, od Čakovca udaljen 16 km jugoistočno, a od Murskog Središća oko 32 km jugoistočno. Prelog izlazi na Jezero Dubrava, u koje se ulijeva Drava, koja služi kao prirodna granica Međimurske županije s Varaždinskom.

Prirodni uvjeti dravske nizine Donjeg Međimurja od prapovijesti su pogodovali životu ljudi, tj. omogućili su bavljenje ratarstvom i stočarstvom, izgradnju nastambi i prometnih putova. Ljudska aktivnost u okolini današnjeg grada Preloga može se pratiti od brončanog i željeznog doba, preko vremena rimske antike pa do srednjega i novoga vijeka. Smatra se kako su se na ovome prostoru križali antički prometni pravci, uključujući dio tzv. jantarskog puta.⁵⁹⁶ Antička nalazišta s ostacima arhitekture su položaji Ferenčica, Ciglišće, Varošćina, zapadno od

⁵⁹⁴ Kustodija u tipu dekorativne zidne niše nalazi se u crkvi u Svetom Martinu na Muri. Više o ostalim primjerima, odnosno o ostala tri tipa gotičkih kustodija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75

⁵⁹⁵ Báró Forster Gyula, *Magyarország műemlékéi, második kötet*, Budapest 1906., str. 1023–1024; A. Horvat je u razgovoru s mještanima dobila informaciju kako je spomenuto zvono u nekom trenutku bilo preliveno. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 72)

⁵⁹⁶ Ratko Vučetić, »Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009), str. 179–180

Preloga, a rimska cesta je otkrivena na položaju Preseka – Veliko kamenje. Arheološka nalazišta na kojima su detektirani nalazi iz srednjeg vijeka su Šljunčara Prelog, istočno i jugoistočno od Preloga, i Sjeverna zaobilaznica u blizini Cirkovljana.⁵⁹⁷ Međutim, na prostoru današnjeg grada Preloga najraniji arheološki nalazi pouzdano se datiraju tek u novi vijek.

S obzirom na oblik naselja, Prelog pripada tipu izduženih naselja formiranih uz glavnu prometnicu, tj. tržnu ulicu. Naime, nastanak gradskog naselja uvjetovan je osnivanjem srednjovjekovne tržnice (lat. *oppidum*) uz riječni prijelaz preko Drave.⁵⁹⁸ Na prostoru današnjeg grada Preloga, osim u dvorištu barokne župne crkve sv. Jakoba, zasad nisu vršena arheološka istraživanja. Iz tog razloga ne postoje veće spoznaje u vezi razvoja Preloga kao trgovišta i naselja, osim onih dostupnih na temelju analize povijesnih dokumenata.

Prelog se u pisanim izvorima prvi put navodi 1264. godine, gdje se navodi kako je tada utemeljeno trgovište Prelog, nedaleko Drave.⁵⁹⁹ Spomenuti pisani izvor jest povelja koju izdaje ban Roland od Ratolda, u kojem on izdaje presudu za posjed Trnava. Nakon provale Mongola,⁶⁰⁰ hrvatsko-ugarski kralj Béla IV. utemeljuje gradove i naselja s privilegijem slobodnih kraljevskih gradova, pri čemu se u njima naseljavaju stranci (kraljevi gosti, lat. *hospites*) poput njemačkih obrtnika.⁶⁰¹ Tako je postupni nastanak trgovišta Prelog povezan s razvitkom naselja.

⁵⁹⁷ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 257–258

⁵⁹⁸ *Oppidum* u Prelogu u povijesnim izvorima spominje se sredinom 15. stoljeća. To je ujedno vrijeme kada u srednjem vijeku značajno raste broj stanovništva na prostoru kontinentalne Hrvatske. (Ratko Vučetić, »Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009), str. 180; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 47); „Uz Prelog se kao najstariji tržni prostori mogu pretpostaviti mjesta koja su nosila imena po danima u tjednu, što možda upućuje na sajmeni dan. Takvi primjeri su u Međimurju Nedelišće (po nedjelji) i Subotica. S podravske strane također postoji Subotica, ali i Torčec koji je dobio ime po utorku.“ (Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 121)

⁵⁹⁹ Još jedan povijesni izvor potencijalno se odnosi na Prelog. Radi se o dokumentu iz 1024. godine, koji spominje „ribnjak na Dravi“. Također, isprava iz 1226. godine spominje Otok i Bisticu, pri čemu bi se Otok mogao odnositi na prostor okolice Preloga. (Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 119–124)

⁶⁰⁰ Nema povijesnih zapisa koji svjedoče o tome da su Mongoli konkretno došli na prostor Preloga. (Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 121)

⁶⁰¹ Hospiti se također spominju u Legradu i Štrigovi. (Rudolf Horvat, *Povijest Međimurja*, Zagreb 1944., str. 24; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 28)

„Od zapisa u *Kronici Celjskih*, napisanoj prije 1456., Prelog se redovito spominje u izvorima, i to u kontinuitetu do današnjice. *Kronika Celjskih* je izvor u kojem se prvi put izričito spominje Prelog kao trgovište. Tada je uz Prelog jedino Nedelišće imalo status trgovišta, što potvrđuje *Kronika Celjskih* koja navodi samo ova dva međimurska trgovišta ... To najvjerojatnije ukazuje na mogućnost da je Prelog sredinom 15. stoljeća bio jedno od dva najvažnija centralna naselja u Međimurju.“⁶⁰²

Preloška župa spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, kao i u onom iz 1501. godine,⁶⁰³ no smatra se kako je župna crkva s titularom sv. Lovre tada bila u obližnjem naselju Cirkovljan. Podatci o preloškoj crkvi posvećenoj sv. Jakubu ne spominju se u srednjovjekovnim pisanim izvorima, već u onim novovjekovnim. Preciznije, crkva sv. Jakoba u Prelogu spominje se od 1650. godine.⁶⁰⁴ S druge strane, poznato je kako se gotička župna crkva sv. Lovre (čiji se titular navodi u „Popisu župa“) nalazi u obližnjem naselju Cirkovljan. Postoji pretpostavka da je župna crkva u Prelogu u nekom trenutku predala svoj raniji titular sv. Lovre crkvi u Cirkovljanu. Međutim, potrebno je naglasiti kako je logičnije da se župna crkva nalazila podalje od srednjovjekovnog žarišta koje je prije svega funkcioniralo kao tržnica, a u prilog tome indicira i toponim Cirkovljana.⁶⁰⁵

⁶⁰² Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.)*. *Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 129

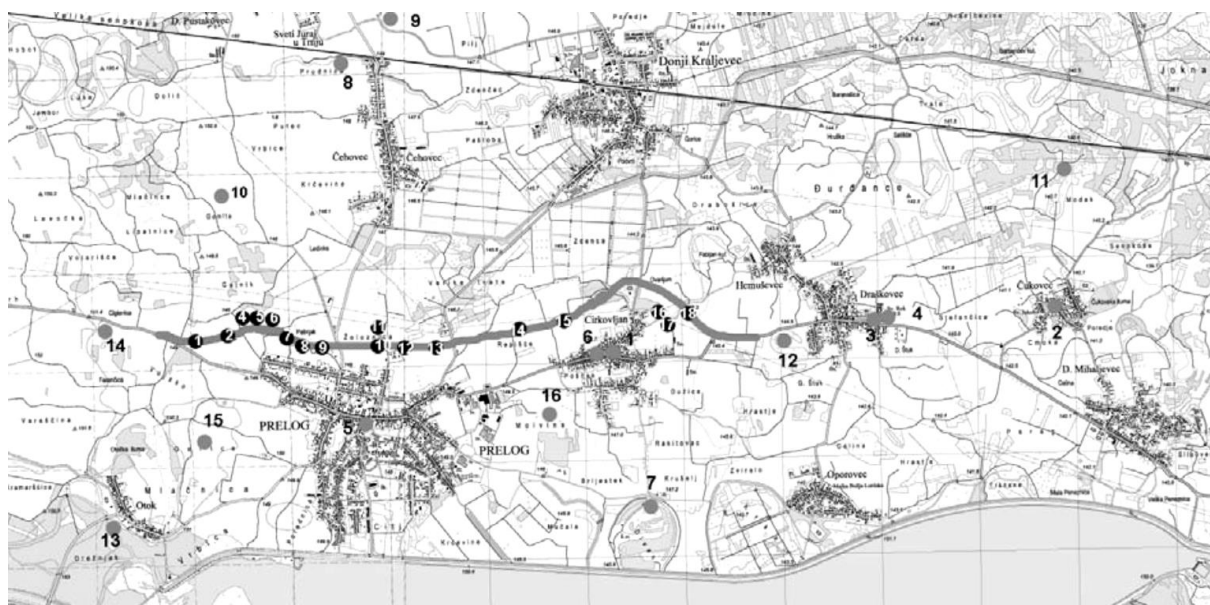
⁶⁰³ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁶⁰⁴ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 92

⁶⁰⁵ U ovome radu više u: 3.4.1. „Popis župa“ iz 1334. godine, str. 58–64, 4.1.2.1. Crkva sv. Lovre, str. 78–86

4.1.13.1. Sjeverna zaobilaznica

Institut za arheologiju iz Zagreba proveo je arheološki terenski pregled područja na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice grada Preloga. Arheološko rekognosciranje provedeno je u prosincu 2011. godine na potezu dužine od oko 6,5 km (stacionaže 0+000 do 6+472). Radove je vodio Hrvoje Kalafatić.⁶⁰⁶ Na području trase izgradnje zaobilaznice nije bilo prethodno potvrđenih arheoloških nalaza, a riječ je o prostoru pod travnatim pokrovom ili u poljoprivrednoj uporabi. Nedostatak oborina u sezoni prije arheološkog pregleda smanjilo je vidljivost nalazišta, a dijelovi trase nisu mogli biti istraženi zbog obraslih područja i privatnih površina.⁶⁰⁷

Karta 24 Plan nalazišta u okolici Preloga s označenim poznatim nalazištima (sive oznake) i novootkrivenim nalazištima na trasi (crne oznake) (Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 133)

Rekognosciranjem je potvrđeno 18 nalazišta od kojih su 12 bili u izravnoj opasnosti od uništenja prilikom gradnje zaobilaznice. Navedenih 12 nalazišta zajedno s ostalih šest izvan

⁶⁰⁶ Hrvoje Kalafatić, »Međimurska županija. Redni broj: 93. Lokalitet: Prelog – sjeverna zaobilaznica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 211; Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 133

⁶⁰⁷ Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 134

direktnog poteza trase kategorizirani su u prostorni pojas „Zone A“ dok su kao „Zona B“ kategorizirana već otprije poznata nalazišta popisana u registrima kulturnih dobara poput Šljunčare, Cirkovljana i nalazišta u gradu Prelogu. Po pregledu terena predložen je stalan arheološki nadzor prilikom gradnje zaobilaznice te izvođenje metode probnih rovova na ugroženim nalazištima.⁶⁰⁸

Slika 104 Pogled na AN 16 i 17. Snimio Hrvoje Kalafatić (Hrvoje Kalafatić, »Međimurska županija. Redni broj: 93. Lokalitet: Prelog – sjeverna zaobilaznica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 212)

Prostorni pojas zone A uključuje područje od 250 m uz os trase sjeverne zaobilaznice, a neka od nalazišta okvirno su datirana u srednji vijek.⁶⁰⁹ Nalazišta AN 2 i 3 na stacionaži od 600 do 800 m sadrže nalaze keramike i glazirane keramike. Nose kontinuitet iz srednjega u novi vijek te su bila pod izravnim utjecajem gradnje. Nalazište AN 7 na stacionaži od 1200 do 1400 m također sadrži nalaze keramike, a nosi kontinuitet od prapovijesti do novog vijeka. Također je bilo pod izravnim utjecajem. Nalazište AN 8 na stacionaži od 1450 do 1550 m također sadrži

⁶⁰⁸ Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 134–135; Hrvoje Kalafatić, »Međimurska županija. Redni broj: 93. Lokalitet: Prelog – sjeverna zaobilaznica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 212–213

⁶⁰⁹ Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 134

ostatke keramike i glazirane varijante s kontinuitetom iz srednjega u novi vijek. Također je bio označeno pod izravnim utjecajem gradnje. Nalazište AN 9, na stacionaži od 1650 do 1750 m, sadrži nalaze jednakog karaktera kao i prethodni primjer, istog kontinuiteta i utjecaja. Navedeno se također odnosi i na nalazište AN 10, stacionaže od 2200 do 2350 m.⁶¹⁰ Jednakog kontinuiteta i nalaza su i nalazišta AN 12 (stacionaže od 2550 do 2700 m) i AN 13 (stacionaže od 2850 do 3000 m). Nalazišta AN 14 (stacionaže od 3820 do 3950 m) i AN 15 (stacionaže od 4250 do 4550 m) također sadrže nalaze keramike, a nose kontinuitet od prapovijesti do u novi vijek. Također su bili smješteni na planiranoj trasi zaobilaznice. Izvan trase, u jugozapadnom pravcu, locirana su nalazišta AN 16 (uz stacionažu od 5500 m i 110 m jugozapadno) i AN 17 (uz stacionažu od 5570 m i 130 m jugozapadno), s jednako okarakteriziranim nalazima kao i prethodni. Nalazište AN 16 nosi kontinuitet iz prapovijesti do novog vijeka, a AN 17 od srednjega do u novi vijek. Posljednje nalazište, AN 18, na stacionaži od 5670 do 5800 m, sadrži nalaze keramike s kontinuitetom od srednjeg vijeka do u novi vijek te je bilo pod izravnim utjecajem od uništenja.⁶¹¹

⁶¹⁰ Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 135

⁶¹¹ *Ibid.*, str. 135

4.1.13.2. Šljunčara Prelog

Arheološko nalazište Šljunčara Prelog nalazi se na istočnome rubu grada Preloga. Poznato je po vrijednim metalnim pokretnim nalazima ili grobnim priložima avaro-slavenske provenijencije, koji se datiraju oko 800. godine.

Prvi pokretni arheološki nalazi slučajno su otkriveni 1965. godine prilikom iskopavanja šljunka za izgradnju ceste Čakovec – Kotoriba. Otkriveno je više grobova, koji su upućivali na postojanje ratničkog groblja na redove iz razdoblja Drugog avarskog kaganata.⁶¹² Intervencijom Muzeja Međimurja Čakovec 1965. godine prikupljen je značajan broj grobnih priloga. Arheološka dokumentacija nalazišta nije provedena, zbog čega nisu poznati podatci kao što su broj ili orijentacija otkrivenih grobova te položaj grobnih priloga. Prikupljeni nalazi uključuju glineno posuđe, noževe, bojni nož, dijelove konjaničke opreme (stremene i žvale) i nekoliko vrhova strelica. S obzirom na vrstu nalaza, navedeni grobni prilozima potvrdili su pretpostavku o postojanju ranosrednjovjekovnog ratničkog groblja.⁶¹³

Nadalje, arheološkom odjelu Muzeja Međimurja Čakovec 1974. godine poklonjena su dva grobna priloga s nalazišta Šljunčara Diven iz okolice Cirkovljana. Radi se o stremenu kapljastoga oblika i dvosjeklome maču tipa K, iz oko 800. godine.⁶¹⁴

Otkrićem spomenutih nalaza potaknuta je organizacija arheološkog iskopavanja potencijalnog položaja nekropole, koje je realizirano 1984. godine. Predviđalo se detaljno istraživanje položaja metodom dubinske terestrijalne detekcije metalnih predmeta. Navedena metoda, uz

⁶¹² Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 16; Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100

⁶¹³ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 16

⁶¹⁴ „Stremen je kapljastoga, tj. jajolikoga luka, nalik omči. Krakovi su trokutastoga presjeka s niskim rebrom za ojačanje plohe za upiranje noge. Četvrtasto oblikovana ušica za vješanje remena usađena je u vrat stremena pod pravim kutem.“ (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 9/376); „Dvosjekli mač kratkocrkve, drvetom obloženim balčakom i jabučicom podijeljenom na pet režnjeva, između kojih se nalazi ukras od ukovane naroskane srebrne žice. Sječivo je damascirano motivom jelinih grančica i polukrugova, usko je i dugačko.“ (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 100/376)

ručno i strojno iskopavanje (s pet velikih sondi na zapadnoj i sjevernoj strani ruba šljunčare), nije rezultirala utvrđivanjem nekropole, što znači da je ona u međuvremenu bila u potpunosti devastirana uslijed eksploatacije šljunka.⁶¹⁵

Nalazi iz uništenih grobova čuvaju se u fundusu Muzeja Međimurja Čakovec. Jedan od njih je željezni bojni nož duljine 70,5 cm i širine 4,5 cm. Bojni nož ima trokutasti presjek te blago povijeno sječivo s očuvanim trnom za držak.⁶¹⁶ Željezna bojna sjekira visine 10,7 cm i širine 7,2 cm ima usko tijelo i široku rupu za držak, a sječivo je prošireno. Nož duljine 19,5 cm i širine 2 cm ima ravni hrbat i blago povijeno sječivo, a trn za držak je očuvan u cijelosti. Željezni nož duljine 10,7 cm i širine 1,6 cm tek je djelomično očuvan te je oštećen korozijom. Vrškovi strelica (duljina: 5,6 cm, širina: 0,8 cm; duljina: 6,7 cm, širina: 1,6 cm; duljina: 10 cm, širina: 1,1 cm) tek su djelomično očuvani i također korodirani.⁶¹⁷ Konjske žvale duljine 21 cm i širine 11 cm imaju vodoravne prečke spojene petljama s četvrtastim ušicama na završetcima. Kroz ušice su provučeni koluti, a okomite prečke su ravne i zadebljane na krajevima.⁶¹⁸ Željezni stremeni (visina: 18,3 cm, širina: 11,2 cm; visina: 17 cm, širina: 11 cm) imaju četvrtastu ušicu za remen s dva produžetka, a pločica za upravljanje im je široka i ojačana rebrom. Stremen visine 16,3 cm i širine 11,7 cm ima ovalnu ušicu za remen, a pločica za upravljanje je također široka i ojačana rebrom. Od posljednjeg primjerka stremena očuvana je samo pločica za upiranje visine, 4,4 cm i širine 11 cm.⁶¹⁹

Glinene posude (visina: 12,5 cm, širina: 10,5 cm; visina: 14,7 cm, širina: 12,2 cm) izrađene su na sporotirajućem lončarskom kolu, s obodom izvijenim na van. Ukrašene su valovnicama i paralelno urezanim linijama, a dno im je konkavno uvučeno (slika 111).⁶²⁰ Posuda visine 19,5 cm i širine 17,5 cm je jajolikog oblika s blago konkavnim uvučenim dnom. Ova posuda, tzv. podunavskog tipa, također je izrađena na sporotirajućem lončarskom kolu. Glinena čaša visine 6,2 cm i širine 7,8 cm ima ravno dno i „S“ profil. Ukrašena je valovnicom i horizontalno urezanim linijama. Posuda visine 11,8 cm i širine 11,6 cm bombastog je oblika s blago

⁶¹⁵ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 16; *PRELOG – šljunčara (1984)*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.

⁶¹⁶ Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100

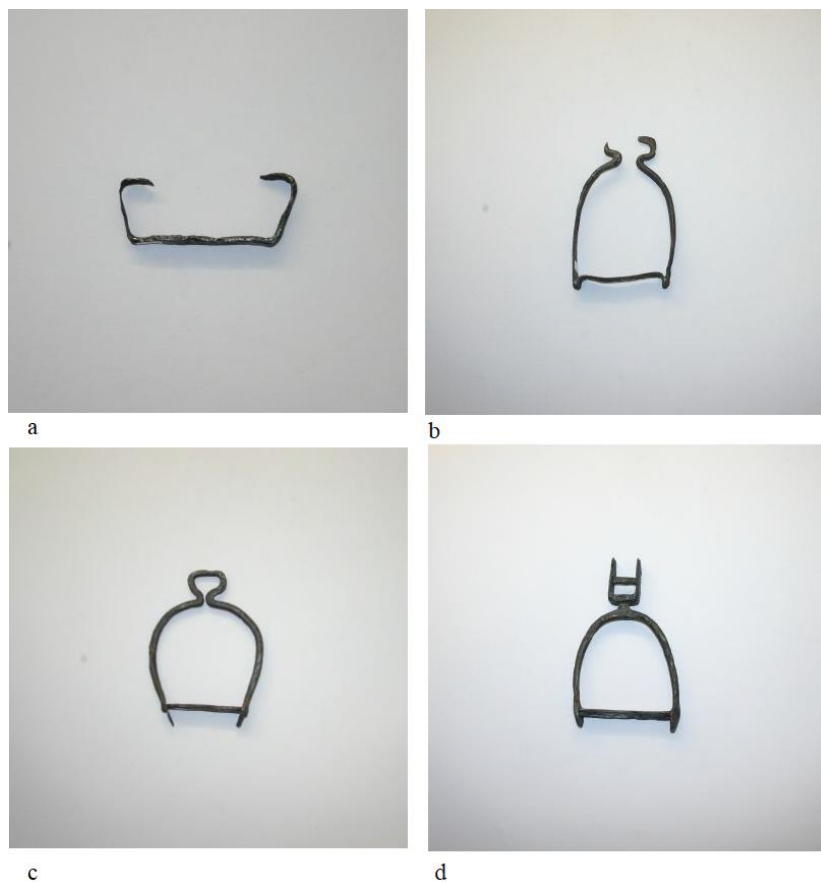
⁶¹⁷ *Ibid.*, str. 101

⁶¹⁸ *Ibid.*, str. 101

⁶¹⁹ *Ibid.*, str. 102

⁶²⁰ *Ibid.*, str. 102

konkavnim uvučenim dnom, bez ukrasa. Sljedeća glinena posuda je visine 13,5 cm i širine 13,8 cm. Jajolikog je oblika s izvijenim obodom. Ukrašena je trima nizovima valovnica, a dno joj je također uvučeno blago konkavno. Glinena posuda visine 11 cm i širine 9,5 cm je kruškolikog oblika, a obod joj je oštećen. Ukrašena je slobodnim linijama na gornjemu dijelu.⁶²¹ Posuda od gline visine 11 cm i širine 11 cm ima izvijeni obod te blago konkavno uvučeno dno, kao i ranije opisani nalazi. Guste horizontalne linije ispunjavaju površinu gornje polovice posude (slika 112).⁶²²

Slika 105 a – ulomak stremena (inv. oznaka 13546), b, c, d – stremen ovalnih ramena i ušicom ovalnih oblika (inv. oznaka 13550; 13549; 13548), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 200/376, 206/376, 207/376, 298/376; Sabrina Nikolina Boj)

⁶²¹ Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 103

⁶²² *Ibid.*, str. 104

Slika 106 Ulomak konjskih žvala (inv. oznaka 13547-2; Karika konjskih žvala (inv. oznaka 13547-3); Ulomak konjskih žvala (13547-1), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcijuš (Branka Marcijuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 203/376, 204/376, 205/376; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 107 Ulomak jednobridnoga noža (inv. oznaka 13541-1); Ulomak jednobridnoga noža (inv. oznaka 13541-2); Jednobridni nož (inv. oznaka 13552), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcijuš (Branka Marcijuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 201/376, 202/376, 209/376; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 108 Vršak strelice (inv. oznaka 13542); Ulomak vrška strelice (inv. oznaka 13544); Ulomak vrška strelice (inv. oznaka 13545), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcijuš (Branka Marcijuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 199/376, 211/376, 212/376; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 109 Bojna sjekira s prema dolje proširenim sječivom i ovalnim otvorom za nasad drške koji je okomit na sječivo strelice (inv. oznaka 13540), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marciuš (Branka Marciuš, Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe, Čakovec 2021., str. 8/376)

Slika 110 Bojni nož blago povijenoga sječiva s trnom za nasad (inv. oznaka 13539), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marciuš (Branka Marciuš, Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe, Čakovec 2021., str. 210/376)

Slika 111 Nalazi keramičkog posuđa iz uništenih grobova, oko 800. g.

(Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 103)

Slika 112 Nalazi keramičkog posuđa iz uništenih grobova, oko 800. g.

(Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 103)

4.1.13.3. Župna crkva sv. Jakoba i kapela Svetog Duha (Svetog Trojstva)

Župna crkva u Prelogu spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine kao „*Ecclesia sancti Laurentii de Perlok*“, dok se u onom iz 1501. godine spominje samo naselje „*Prylak*“, bez navođenja titulara crkve.⁶²³ Također, povijesni zapisi indiciraju da se crkva nalazila unutar srednjovjekovnoga trgovišta Prelog,⁶²⁴ ali to nije arheološki potvrđeno.

U vrijeme reformacije na međimurskom prostoru, što se u najvećoj mjeri odnosi na period 1570. – 1623. godine, mnoge su gotičke crkve bile devastirane, a takav je slučaj bio i s preloškom župnom crkvom. Poznato je kako je crkva tada bila u znatnoj mjeri oštećena, zbog čega se protestantska liturgija odvijala u kapeli Svetog Duha (Svetog Trojstva), koja se nalazila na groblju, neposredno kraj današnje župne crkve sv. Jakoba.⁶²⁵ Sredinom 17. stoljeća, ruševno sakralno zdanje je obnovljeno, odnosno ponovno izgrađeno, što se primarno doznaje na temelju zapisa kanonskih vizitacija.⁶²⁶ Međutim, građevina je porušena sredinom 18. stoljeća, u valu barokizacije međimurskih crkava. Na njezinim temeljima je tada sagrađena te nanovo bogato opremljena barokna crkva.⁶²⁷

Crkva sv. Jakoba danas je barokna građevina, koja u svojoj ukupnosti posjeduje veću umjetničku vrijednost od isključivo regionalnog značaja. Povijest ove crkve može se pratiti od srednjeg vijeka, kada nastaju dokumenti o postojanju preloške župne crkve. Da je na mjestu današnjeg sakralnog objekta stajala srednjovjekovna građevina, moguće je pretpostaviti (no ne i dokazati) isključivo analizom novovjekovnih crkvenih zapisa.

⁶²³ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁶²⁴ Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 36* (2012), str. 83

⁶²⁵ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, 77–78

⁶²⁶ „*Vis. can. 1698.*: »... *sub tabulato operis arc. sat honeste col. rubro et nigro depicto ...*, *chorus novissimae erectus operi arcul ... non depictum ...*« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 82, fusnota 327); „*Vis. can. 1760.*: »21. *V. visitavi eccliam ... quam de Novo ex fundamento totaliter eleganter erectam sub fornice, in sanctuario et in corpore, tactum ejus ex imbricibus ...*« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 188, fusnota 500)

⁶²⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 91, 102, 118

Slika 113 Prelog, župna crkva sv. Jakoba, pogled na zapadno pročelje. Snimila 2023.

Sabrina Nikolina Boj

Usprkos činjenici da se barokna faza izgradnje zbilja u 18. stoljeću, Anđela Horvat analizom zapažene situacije na arhitekturi tumači kako se nastanak aksijalnog zvonika crkve treba datirati u 17. stoljeće, prije nego što je nastupila kompletna barokizacija.⁶²⁸ Naime, autorica navodi kako na pročelju zvonika, donji prozor nevelikih dimenzija ima „šiljati gotički obris, bez

⁶²⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 118

gotičke profilacije“.⁶²⁹ Pritom A. Horvat ne ulazi u raspravu radi li se o gotičkom spoliju, ili pak je riječ o dugotrajnom korištenju tradicionalnih gotičkih oblika, što nije potpuno rijedak slučaj kada se radi o novovjekovnim sakralnim objektima u Međimurju i okolici.⁶³⁰

Slika 114 Prozor gotičkih stilskih osobina na zvoniku crkve sv. Jakoba, eksterijer (lijevo) i interijer (desno). Snimio 2016. Josip Naranda (Laura Naranda, *Župna crkva sv. Jakoba St. Apostola u Prelogu*, diplomski rad: Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016., str. 42)

Unatoč spekulacijama na temelju povijesnih zapisa, nije dokazano da se na mjestu novovjekovne crkve nalazila srednjovjekovna građevina. U slučaju da je ona postojala, oslanjajući se na općepoznate podatke o gotičkim crkvama u Međimurju, moguće je pretpostaviti kako se radilo o zidanoj jednobrodnoj crkvi sa zaključenom poligonalnom apsidom, moguće s presvođenim svetištem, koja je imala tabulat u unutrašnjosti i vjerojatno drveni toranj malih dimenzija ponad krovišta.

⁶²⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 118–119; Visina prozora iznosi 90 cm, a širina 26 cm. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 119)

⁶³⁰ Održavanje tradicionalnih gotičkih oblika prozora u 17. stoljeću može se pratiti na slučaju crkve u Maloj Subotici (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 58). Barokni reljef u Svetom Križu primjer je dugog kontinuiteta tradicionalnih gotičkih oblika na crkvenom inventaru. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 104); U ovome radu više u: 4.1.8.1. Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije, str. 133–135

O crkvenom inventaru može se navesti slijedeće. Na temelju očuvanih zapisa, nestala kustodija preloške crkve mogla bi se ubrojiti među kvalitetnije umjetničke primjerke toga tipa na prostoru Međimurja.⁶³¹ Vizitator Zubić 1688. godine bilježi kako je svetohranište bilo izrađeno od rezanog kamena, što upućuje na bolji umjetnički rad. Bilo je oblika zidne niše, kao što je slučaj kod većine međimurskih gotičkih kustodija.⁶³² Međutim, postoji problem oko datacije toga dijela crkvenog namještaja. Uzevši u obzir da je oštećena gotička crkva u 17. stoljeću bila obnovljena, a u tom razdoblju je nastao i zapis vizitacije, ne može se potvrditi jesu li u obnovljenoj crkvi bili iskorišteni elementi gotičkog svetohraništa ili pak je trebalo biti izrađeno novo.

Valja obratiti pozornost na još jedno arhitektonsko zdanje, koje je već ranije spomenuto. Radi se o kamenoj građevini kružnog tlocrta, čiji se parterno prezentirani temelji nalaze neposredno uz župnu crkvu sv. Jakoba, u dvorištu crkve (slike 115, 116).⁶³³ Nakon što je dugo bio zagubljen, spomenuti je objekt slučajno pronađen 1997. godine, uslijed čega su provedena arheološka istraživanja 1997. i 1998. godine pod vodstvom Josipa Vidovića, u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Tada je otkrivena građevina protumačena kao kasnosrednjovjekovni fortifikacijski objekt, poblizje kula cilindričnog oblika (slika 122). Kasnije će se pokazati kako se radilo o pogrešnoj interpretaciji, koja je u stručnoj sferi optjecala niz godina.

O kružnom objektu nevelikih dimenzija, koji je arheološkom metodom otkriven krajem 90-ih godina prošloga stoljeća, ustvari se znalo mnogo ranije. Međutim, prilikom interpretacije ove arhitekture uslijed spomenutih arheoloških istraživanja, dostupnoj literaturi i povijesnim izvorima nije se pristupilo s dovoljno pažnje. Naime, Anđela Horvat 50-ih godina prošlog stoljeća iznosi činjenice o tom istom objektu. Pritom navodi njegovu točnu lokaciju, donosi opis arhitekture te tumači njegovu namjenu, na temelju sistematične analize nekoliko zapisa kanonskih vizitacija iz 17. stoljeća.

⁶³¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75; Ostali primjerci kustodija značajnije umjetničke vrijednosti potječu iz crkava u Mihovljanu, Nedelišću i Podturnu, a očuvan je i primjerak kustodije u obliku zidne niše u crkvi u Svetom Martinu na Muri.

⁶³² „*in muro ex lapide scisso inmurato veteri more tabernaculum ...*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313)

⁶³³ Nakon arheoloških istraživanja 1997. i 1998. godine, otkriveni temelji objekta su zasuti, a iznad njih je napravljen faksimil u svrhu prezentacije spomenika. (Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja – kružne kule u parku župe sv. Jakoba u Prelogu*, 1998.)

Slika 115 Pogled na prezentirani kružni objekt pored župne crkve sv. Jakoba.

Snimila Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84)

A. Horvat navodi kanonsku vizitaciju iz 1698. godine, gdje se doznaje da je riječ o sakralnoj građevini, koja je posvećena Svetom Duhu.⁶³⁴ Tekstovi vizitacija iz 1699. i 1760. godine imaju zabilježeno da se dotični objekt nalazi na groblju, u neposrednoj blizini župne crkve.⁶³⁵ Autorica zatim navodi vizitaciju Ivana Leskovara s kraja 17. stoljeća, u kojoj vizitator izgled kapele uspoređuje s oblom kulom (što je mogao biti povod za pogrešnu interpretaciju objekta prilikom arheoloških zahvata krajem 20. stoljeća). Nailazi se na podatke kako je građevina bila od temelja zidana od kamena, presvođena i pokrivena šindrom od hrasta.⁶³⁶ Vizitacijski tekst iz

⁶³⁴ „*Vis. can. 1698.: »... murata olim S. Spiritui edicata ...«*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, fusnota 189)

⁶³⁵ „*Vis. can. 1699.: »... penes ecclesiam Matricem ...«, 1760.: »... sita est in coemeterio ...«*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, fusnota 190)

⁶³⁶ „*Vis. can. 1699.: »... ad modum Turris est rotunda a fundamentis murata et asseribus querc. noviter bene tecta et tota sub fornice«. 1756. još se obnavlja »... novo tecto, colore rubro tincto ...«*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, fusnota 191)

1768. godine ima zapisano kako je kapela tada bila u ruševnom stanju.⁶³⁷ Nije poznato što se s kapelom događalo nakon toga, s obzirom na to kako je nakon 1768. godine vizitatori više ne spominju. Prema svemu navedenom, nameće se zaključak kako je kapela bila uklonjena.⁶³⁸

Slika 116 Parterno prezentirani ostatci kružnog objekta pored župne crkve sv. Jakoba
(Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)

⁶³⁷ „*Vis. can. 1768.: »... ruinae proxima...«*“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, fusnota 192)

⁶³⁸ Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84

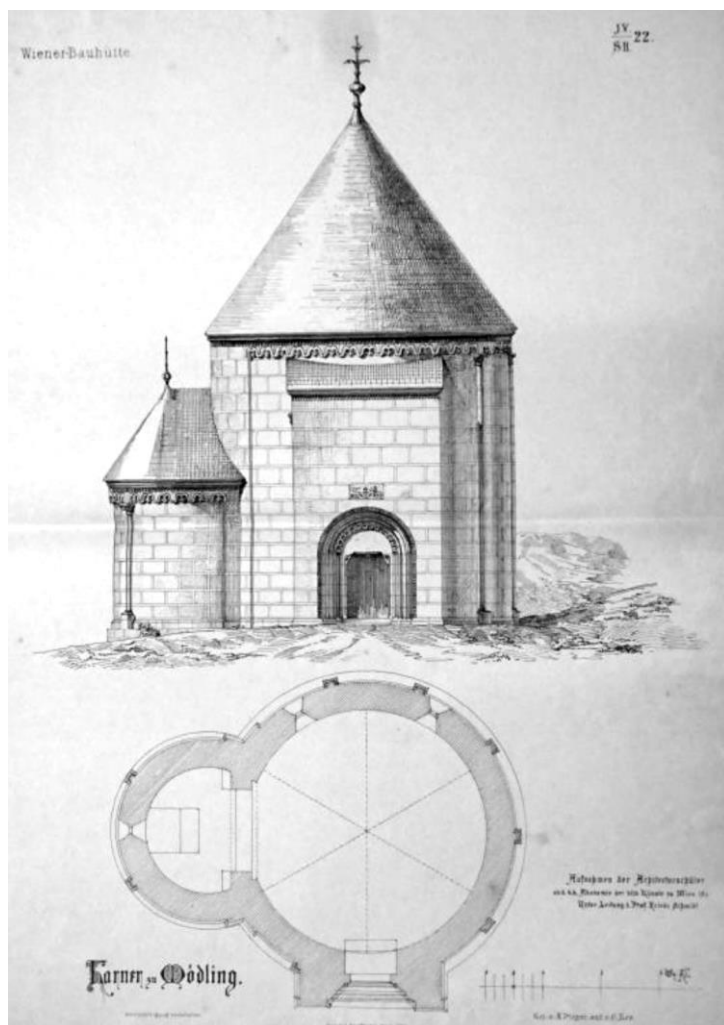

Slika 117 Karner uz župnu crkvu sv. Jakoba u Prelogu, tlocrt. Izradio 1998. Branko Špoljar (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84)

Još jedan izvor koji se dotiče ovog sakralnog objekta jest onaj Josipa Bedekovića. Naime, Bedeković zapisuje kako su u toj naočigled staroj kapeli, koja je bila kružnog oblika i s tornjem skromnih dimenzija nad krovijem, liturgiju nekoć držali protestanti, pošto je župna crkva tijekom reformacije bila oštećena do neupotrebljivosti.⁶³⁹ Iz zapisa kanonskih vizitacija kojima se bavila A. Horvat, jasno se iščitava kako se radi o sakralnom objektu, točnije o presvođenoj kapeli kružnog tlocrta i omanjih dimenzija, koja se nalazi na groblju. Nedvosmisleno je riječ o grobljanskoj kapeli te A. Horvat precizira njezinu funkciju. Naime, autorica ovaj sakralni objekt interpretira kao karner – kapelu centralnog (kružnog) tlocrta specifične namjene. U pogledu forme, kapele u tipu karnera u pravilu su evoetažna zdanja centralnog tlocrta s jednom apsidom. Redovito su malih dimenzija i nalaze se na grobljima. U pogledu funkcije, radi se o grobljanskoj sakralnoj građevini, tj. kapeli s kosturnicom ukopanom u zemlju i sa svetištem u prizemlju (slike 118, 119). Izgradnja takvih objekata bila je uvjetovana praktičnim razlozima, odnosno

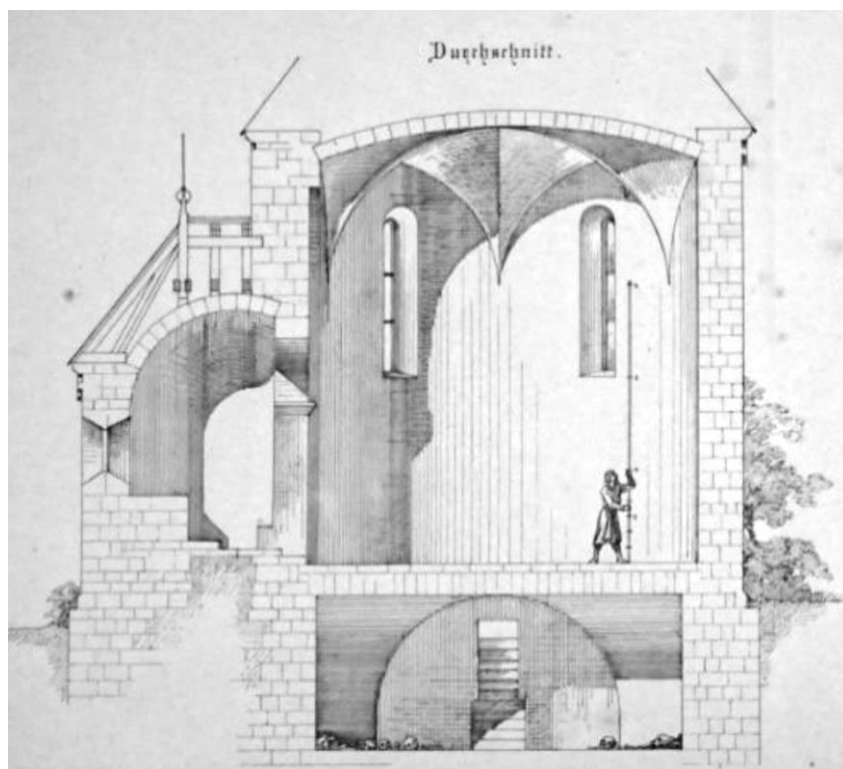
⁶³⁹ „Na groblju iste crkve s desne strane prema tržnici postoji okrugla kapelica širine ukupno tri hvata i visine oko jedne semikvinte, s tornjićem, posvećena Presvetom Trojstvu, zacijelo stara građevina. Priča se da je nekoć bila svetište idolâ (*fanum idolorum*) u kome su i luteranski propovjednici (župna crkva je, naime, bila opustošena) obavljali svetogrдне obrede svoje sljedbe.“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 258); „... *aedificium certo vetustum, diciturque olim fuisse Fanum Idolorum, in quo etiam Lutheranorum Praedicantes (Eccl. enim Parochialis in desolationem venerat) suae sectae sacrilegas peragebant functiones*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 281)

prostornom ograničenošću groblja i potrebom zaštite posmrtnih ostataka od životinja i skrnavljenja. Iz tog razloga, posmrtni ostatci su se nalazili u prostoriji ispod razine tla. Na gornjoj etaži nalazilo se svetište, gdje se održavala liturgija za pokojne.⁶⁴⁰

Slika 118 Karner u Mödlingu, pročelje i tlocrt (Erwin Reidinger, *Mödlinger Karner. Gründungsdatum. Bauanalytische und astronomische Untersuchung*, predizdanje, veljača 2023., str. 5)

⁶⁴⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55–56

Slika 119 Karner u Mödlingu, poprečni presjek (Erwin Reidinger, *Mödlinger Karner. Gründungsdatum. Bauanalytische und astronomische Untersuchung*, predizdanje, veljača 2023., str. 5)

Nadalje, A. Horvat o dataciji ovog objekta, koji je u svakom slučaju srednjovjekovni, zaključuje na temelju Bedekovićeve zapisa. Autorica navodi kako se vjerojatno radi o građevini iz stilskog perioda romanike, ali ne isključuje mogućnost datacije u gotički stilski period.⁶⁴¹

A. Horvat kao objekte koji odgovaraju obliku karnera navodi rotondu u Selu u Prekmurju, a s područja sjeverne Hrvatske navodi gotički karner u Tornju i baroknu kapelu u Ilači.⁶⁴² U ovom kontekstu valja spomenuti kako se na temelju arheoloških istraživanja krajem 20. stoljeća pokazalo da je karner iz Preloga kružna građevina s plitkom apsidom na istočnoj strani. Srednjovjekovni karneri takvog tlocrta nalaze se u najvećoj mjeri u alpskim krajevima, tj. u Sloveniji i Austriji (dobro očuvani primjerci nalaze se u Glantschachu i Globasnitzu).⁶⁴³

⁶⁴¹ „Bedeković dobro prepoznaje gotičke građevine i obično ih spominje kao takve. Kako za ovu kapelu samo kaže »aedificium certo vetustum«, nije sigurno, da li bijaše gotička ili moguće romanička. No Leskovarova usporedba, kad kaže za nju »ad modum Turris rotunda«, ipak ide više u prilog tome, da je smatramo romaničkom građevinom, jer su objekti ove vrsti u doba trajanja romaničkog stila – kružnog, a kasnije, u doba gotike, višestraničnog tlorisa.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55–56)

⁶⁴² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55, fusnota 194

⁶⁴³ Na prostoru Austrije, romanički karneri nalaze se u Glantschachu, Einersdorfu, Globasnitzu, Hadersdorfu, Mauthausenu, Radsbergu, Sankt Veit an der Glanu, Marii Wörth, Altenburgu i dr., a gotički u Greutschachu i Friedersbachu. U Sloveniji se očuvani primjerci nalaze u Mokronogu, Libelihu i Jareninskom Dolu, mada ih je u

Varijeteti karnera u velikoj su mjeri zastupljeni u zemljama jugoistočne Europe. U pogledu datacije karnera u Prelogu, potrebno je također uzeti u obzir kapele sličnih centralnih tlocrta iz Karpatske kotline.⁶⁴⁴

Temom karnera u Prelogu nastavlja se baviti Marijana Korunek, koja rezultate svoga istraživanja objavljuje 2013. godine. Autorica na osnovi arheološke dokumentacije pohranjene u Muzeju Međimurja Čakovec analizira arheološke zahvate poduzete krajem 90-ih godina prošloga stoljeća te donosi kritički osvrt na tada proizašle zaključke. Referirajući se na literaturu A. Horvat, autorica rasvjetljuje zablude koje se tiču funkcije dotičnog objekta kružnog tlocrta. Naime, M. Korunek dokazuje kako se neposredno uz župnu crkvu zaista nalaze ostatci karnera, kao što je to navela A. Horvat, a ne ostatci kule ili fortifikacijskog objekta, kao što se pogrešno zaključilo prilikom arheoloških istraživanja te se zatim prenosilo kao činjenica. Drugim riječima, rezultati istraživanja M. Korunek iznose na vidjelo kako se mišljenje A. Horvat, koje je čitavo vrijeme u kadru struke bilo previđeno, pokazuje točnim. Nadalje, umjesto u 15. stoljeće, dataciju ove građevine M. Korunek određuje u vrijeme „oko romaničkog ili ranogotičkog stilskog perioda“, pri čemu se misli na vrijeme prije 15. stoljeća.⁶⁴⁵ Autorica navodi kako se u povijesnim izvorima spominje da je srednjovjekovno groblje uz crkvu, što se odnosi i na karner, prestalo biti u opticaju u vrijeme kada je srušena ranija crkva, odnosno kada je podignuta barokna građevina.⁶⁴⁶

srednjem vijeku bilo značajno više. (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 87)

⁶⁴⁴ Karneri se nalaze i na prostoru Mađarske, Slovačke, Srbije, Rumunjske te jugozapadne Moravske. Na prostoru županije Zala, pod čijom je upravom u vrijeme Arpadovića (koji vladaju Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom do 1301. godine) bilo Međimurje, nalaze se rotunde sv. Nikole u Kallósdu i sv. Pavla u Bagodvitenyéd, dok su u temeljima očuvane rotunda sv. Franje u Gyulakeszi, sv. Lovre u Keszthelyju, sv. Križa u Letenyeu (Csatár) i rotunda u Nemesbük-Mihályházai. U drugim dijelovima Mađarske očuvane su crkve u Óskú, Rábaszentmiklósu i Szalonnai, a u temeljima su očuvane rotunda sv. Jurja u Veszprému, S. Jakoba u Jáku, te rotunde u Mórchelyu, Vasváru, Alagu, Baj-Kovácsiju, Isaszegu, Nagykovácsu-Homolyju, Csanádu, Fövenyes-Kerekegyházai, Egeru, Kisdánai, Szúgy-Koszoliku, Mezőtárkányu, Boldvai i Sárospataku. Na području Slovačke nalaze se karneri sv. Mihovila u Banskjoj Štiavnici i rotunde u Kostolcu, Križovanima nad Dudváhom, Krásnoj nad Hornádom, sv. Jakoba u Bratislavi, sv. Mihovila u Michalovcima, sv. Jurja u Nitrianskoj, Blatnici – Jurku, sv. Marije u Kurimi i sv. Jurja u Skalici. U Srbiji (Vojvodini) nalazi se rotunda sv. Jurja u Baču, a na prostoru Rumunjske u Geoagiu, Parhidi, Orastieu i u Pelisoru. (András Szilágyi, *A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai*, Budapest 2008., str. 141–290; Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 87–88); U Moravskoj kapele u tipu karnera nalaze se u mjestima: Moravské Budějovice, Vranov nad Dyji, Stonařov, Hrádek z Znojma, a u temeljima su očuvane kapele u Bítovu i Znojmu. (Dušan Foltýn, Petr Sommer, Pavel Vlček (et al.), *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997., str. 717)

⁶⁴⁵ Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 83–89

⁶⁴⁶ Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja – kružne kule u parku župe sv. Jakoba u Prelogu*, 1998., str. 1; Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 83

Slika 120 Temelji kamera uz župnu crkvu sv. Jakoba nakon arheoloških istraživanja 1998. godine (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)

Temelji kapele Svetog Duha otkriveni su slučajno 1997. godine, prilikom iskopa za instalacije u dvorištu crkve. Iste godine započeta su arheološka istraživanja pod vodstvom J. Vidovića. Provedene su dvije arheološke kampanje, 1997. i 1998. godine. Prva kampanja arheoloških iskopavanja trajala je šest dana. Tom su prigodom otkriveni temelji kružnog objekta, koji su izgrađeni od obrađenog i djelomično obrađenog kamena, prosječne širine 1 m, pri čemu je unutrašnji dio objekta, gotovo do razine podnice, bio zasut sitnim kamenim oblucima. Na temelju fotodokumentacije se zaključuje kako je prilikom prve kampanje istražena većina unutrašnjeg dijela kružnog objekta te dio uz njegov vanjski rub na istočnoj strani. Na istočnoj strani objekta otkriveni su temelji plitkog polukružnog zidnog istaka, duljine oko 4 m i širine 0,80 m. Spomenuto zidno proširenje bilo je interpretirano kao kontrafor, dok je danas ustanovljeno kako je riječ o apsidi. S obzirom na to da su zidni istak, kao i temelji građevine sazdani od istog građevnog materijala, zaključeno je kako su nastali u istoj fazi izgradnje. Tijekom druge kampanje istražen je zapadni rub objekta. Na zapadu je otkriveno još jedno proširenje zida, koje je inicijalno bilo interpretirano kao drugi kameni kontrafor, ali se kasnije ustanovilo kako je ustvari riječ o zidnom urušanju. Također je istražena unutrašnjost objekta. Pritom je objekt iskopan do dubine od 2,54 m. Izmjereno je kako širina zida iznosi 1 m te je ustanovljeno kako se radi o pravilnom kružnom tlocrtu. U nacrtnoj dokumentaciji

zabilježeno je kako vanjski promjer objekta iznosi 7,50 m, a unutarnji 5,40 m. Ukupna širina objekta, zajedno sa zidnim proširenjem, tj. apsidom na istočnoj strani iznosi 8,30 m. Nadalje, u unutrašnjem dijelu objekta, na jugoistočnoj strani, otkrivena je stepeničasta struktura, čiji unutarnji promjer iznosi 0,5 m. Spomenuta struktura bila je obzidana jednim redom opeke, a prilikom arheoloških iskopavanja interpretirana je kao dimnjak (slika 121).⁶⁴⁷

Slika 121 Struktura u formi stuba (kamenno stepenište), koja je tijekom arheoloških istraživanja 1990-ih godina interpretirana kao dimnjak (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)

„Nije objašnjeno zašto je toj strukturi pripisana namjena dimnjaka jer koliko se može razaznati s fotografija, ona je jasno postavljena u formi pristupnih stuba, gdje je sekundarno upotrijebljeno obrađeno kamenje poslužilo kao nastupna ploha. Možda je upravo teza o postojanju dimnjaka sugerirala njezin mogući profani karakter i navela na pogrešno određivanje funkcije građevine kao fortifikacijskog objekta.“⁶⁴⁸

⁶⁴⁷ Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja – kružne kule u parku župe sv. Jakoba u Prelogu*, 1998., str. 1–2; „Trebalo napomenuti da je jedan od njih ulomak gotičkog svodnog rebra, međutim ono ne može biti relevantno kod datacije građevine, upravo zbog činjenice što je pronađeno u sekundarnoj uporabi.“ (Marijana Korunek, »Utvrdjivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 85)

⁶⁴⁸ Marijana Korunek, »Utvrdjivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 85

Nadalje, na unutarnjoj strani zidanih temelja otkriveno je ukupno šest istaka sagrađenih od opeke, ugrađenih u temelje kamene strukture. Elementi od opeke postavljeni su na međusobno nasuprotnim stranama, a sežu gotovo do opločenja podnice, zbog čega se može pretpostaviti kako su imali funkciju podržavanja podnih greda. S obzirom na to kako je danas ustanovljeno da je objekt imao ulogu karnera, M. Korunek navedenu situaciju objašnjava tako da je inicijalno pod kapele bio napravljen od drvenih greda, a gdje se na razini ispod tla nalazio prostor kosturnice. Usto, M. Korunek navodi kako su strukture od opeke vjerojatno kasnija intervencija. Naime, autorica iznosi mišljenje kako bi elementi od opeke mogli predstavljati pete svodova, jer se na temelju fotodokumentacije stvara predodžba kako je kosturnica tek kasnije mogla biti presvođena. Vezano uz to, M. Korunek navodi kako stepenice, koje su bile pogrešno protumačene kao dimnjak, vjerojatno pripadaju istoj fazi izgradnje kao i pete svodova od opeke. Nadalje, temelji podnica sastoje se od usitnjenog građevinskog materijala sa zapunom od vapna. U tome sloju otkrivene su dvije podnice od opeke te nekoliko dislociranih komada. M. Korunek navodi kako je vjerojatno podnica u nekom trenutku bila probijena kako bi se ispod te razine sahranili ostatci skeleta. Prilikom arheoloških iskopavanja, nalaz ljudskih kostiju protumačen je kao zajednička grobnica. Nije bilo moguće izbrojiti o koliko je skeleta riječ. Od pokretnih nalaza još su pronađena jedino dva medaljona u lošem stanju očuvanosti. Autorica navodi kako je grobnica za više skeleta, gdje se ukapaju stari grobni ostatci, kako bi u grobovima s rakama bilo mjesta za nove ukope, običaj koji se na ovim prostorima prati od stilskog razdoblja romanike.⁶⁴⁹ Ta tvrdnja nije pobliže pojašnjena, odnosno bilo kako potvrđena. Nadalje, kako bi se u najširem mogućem smislu mogla odrediti datacija objekta, bilo bi potrebno analizirati ostatke ljudskih kostiju. Iako u arheološkoj dokumentaciji grobnim nalazima nije pridana veća pažnja, oni dokazuju kako je istraživana građevina bila grobna kapela, a ne fortifikacijski objekt. Dakle, građevina kružnog tlocrta je karner, sakralna građevina sa svetištem na gornjoj etaži te s podzemnom grobnicom. Kapela na istočnoj strani ima plitku apsidu, što upućuje na to da se ulaz nalazio na zapadnoj strani. Svetište kapele istog je pravilnog usmjerenja kao i svetište župne crkve, što dodatno potvrđuje da je riječ o sakralnom objektu.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ Radi se o običaju koji je globalno raširen od prapovijesti, no na prostoru Međimurja takva se praksa može pouzdano pratiti od ranog srednjeg vijeka. (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 86)

⁶⁵⁰ Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja – kružne kule u parku župe sv. Jakoba u Prelogu*, 1998., str. 2; Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 86

Analiza povijesnih zapisa, koji svi potječu iz novoga vijeka, kao i analiza arheoloških istraživanja, potvrdili su dvostruku namjenu kružne građevine kao kapele i kosturnice. Međutim, unatoč informacijama koje se navode u literaturi, u realnosti ne postoje konkretni dokazi za dataciju objekta u srednji vijek, tj. on se može datirati i u novi vijek. Uz sve navedeno, tipologija arhitekture ne otkriva nikakve indikacije o vremenu izgradnje te ono može biti potvrđeno tek iscrpnim arheološkim istraživanjima.

Također, bitno je napomenuti kako vizitacijski tekstovi spominju da se grobnica s osam ljesova nalazi ispod razine ondašnjeg drvenog predvorja kapele.⁶⁵¹ Ovo je ključna informacija za nastavak arheoloških istraživanja, koja treba obaviti zapadno od temelja kružne kapele.⁶⁵²

Naposljetku, neophodno je napomenuti kako se u novijoj stručnoj literaturi, kao i u javnosti, do danas zadržalo pogrešno mišljenje, da spomenuti kružni objekt predstavlja građevinu obrambenog karaktera, tj. kulu, umjesto karner, grobljansku kapelu. U monografskom pregledu povijesti Međimurja Vladimir Kalšan 2006. godine spominje kako se radi o „cilindričnoj kuli“, uz priloženu grafičku reprodukciju, tj. crtež.⁶⁵³ Sličan grafički prikaz nalazi se na informativnoj tabli uz prezentirane temelje kružnog objekta u dvorištu pored župne crkve, gdje je zabilježeno kako je na tome mjestu stajala „kula iz 15. stoljeća“. Nije poznato tko je autor niti jedne od spomenutih grafika, odnosno odakle su one eventualno preuzete. Također, postoje i suvenirni izrađeni po tome predlošku.⁶⁵⁴

Prošlo je već desetljeće otkako je opovrgnuta pretpostavka da je pored župne crkve sv. Jakoba u Prelogu stajala kula, odnosno otkako je dokazano da se zaista radi o grobljanskoj kapeli, karneru. Kao što je još tada M. Korunek istaknula, potrebno je ispraviti netočne informacije u vezi prezentacije ovoga spomenika javnosti.⁶⁵⁵

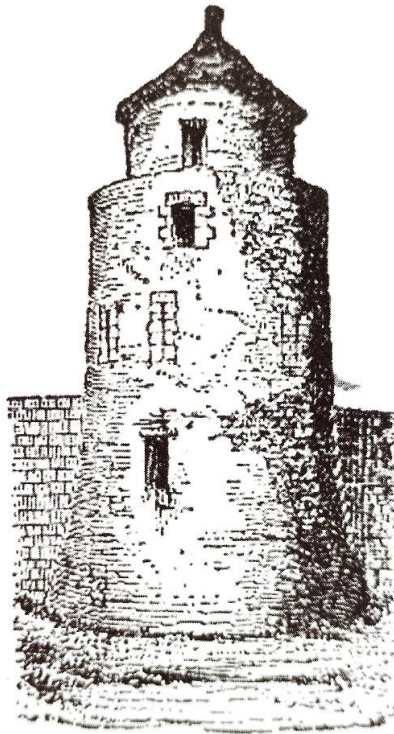
⁶⁵¹ Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84, 86

⁶⁵² *Ibid.*, str. 86

⁶⁵³ Vladimir Kalšan, *Povijest Međimurja*, Čakovec 2006., str. 50

⁶⁵⁴ Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 88

⁶⁵⁵ *Ibid.*, str. 88

Slika 122 Pretpostavljeni izgled „cilindrične kule“ u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu, nepoznat izvor (Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 50)

4.1.14. Strahoninec

Strahoninec je jedino naselje u istoimenoj općini, a nalazi se u južnom dijelu Međimurske županije. Strahoninec se nalazi 3,5 km južno od grada Čakovca te istočno od Općine Nedelišće. Geodetske koordinate naselja iznose 46.37°N, 16.41°E.

Arheološka istraživanja na nalazištu Stara Ves otkrila su slojeve srednjovjekovnog nalazišta naseobinskog karaktera.⁶⁵⁶ Radi se o višeslojnom nalazištu, gdje se kontinuitet razvedenog naselja može pratiti u bakreno, kasno brončano doba, kasnu antiku, rani, razvijeni i kasni srednji vijek. Međutim, bitno je istaknuti kako niti jedna od zastupljenih kultura na ovome nalazištu nije imala naselje s gusto raspoređenim objektima, već su ga za boravak periodično koristile brojčano manje zajednice.⁶⁵⁷

4.1.14.1. Stara Ves

Nalazište Stara Ves u naselju Strahoninec kod Nedelišća prostire se na površini od oko 1 km², između Nedelišća i zapadne industrijske zone Čakovca. Nalazi se na 166 – 167 m n. v. Radi se o višeslojnome nalazištu s kontinuitetom od ranog bakrenog doba pa sve do ranog novog vijeka.⁶⁵⁸

Početno zaštitno arheološko istraživanje provedeno je 2004. godine nakon obavljenog arheološkog nadzora prilikom izgradnje južne obilaznice grada Čakovca. Istraživanja su provedena pod stručnim vodstvom Luke Bekića s Odjela za arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda.⁶⁵⁹ Veća količina sitnih arheoloških nalaza pronađena je na području novog rotora i kanala Trnave nedaleko Nedelišća. Usprkos šteti prouzrokovanoj strojnim iskopom novog kanala Trnave, otvorena je arheološka sonda, gdje se nalazilo nekoliko jama.

⁶⁵⁶ Drugi primjer ranosrednjovjekovnog naselja otkrivenog arheološkom metodom je nalazište Bistričko polje kod Donjeg Vidovca.; *Arheološko nalazište „Stara Ves“, Strahoninec*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7568> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁶⁵⁷ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 222–223; Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016., str. 54

⁶⁵⁸ *Arheološko nalazište „Stara Ves“, Strahoninec*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7568> (pristup 15. srpnja 2022.)

⁶⁵⁹ Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 34. Lokalitet: Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 1* (2004), str. 73

Jame su bile raspoređene na prostoru od 1 km, a praznine između jama iznosile su 50-ak ili više metara.⁶⁶⁰ Svi pronađeni objekti dokumentirani su totalnom stanicom. Prostori s većom gustoćom keramičkih nalaza posebno su dokumentirani, no radovi tijekom sušnih mjeseci otežavali su pronalazak arheoloških struktura. Unatoč tome, utvrđeno je kako su svi nalazi pronađeni na dubini do 50 cm, ispod čega je utvrđen sloj tvrdog riječnog šljunka. Građevinski radovi nastavljeni su nakon završenog arheološkog istraživanja.⁶⁶¹

Slika 123 Strahoninec, Stara Ves, prastruja rijeke Trnave otkrivena prilikom iskopa kanala 2004. godine (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 205)

Arheološki odjel Muzeja Međimurja Čakovec pod stručnim vodstvom Branke Marcuiš nastavlja istraživanja 2006. godine. Istraživanje se vršilo uz korito Trnave sa sondom u smjeru sjeverno od korita. Istražena je površina od 154 m², a pokretni nalazi uključuju fragmente

⁶⁶⁰ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 203–204

⁶⁶¹ Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 34. Lokalitet: Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 1* (2004), str. 73–74; *Arheološko nalazište „Stara Ves“, Strahoninec*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7568> (pristup 15. srpnja 2022.); Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 204–205

keramike koji se datiraju od antike do novog vijeka. Posebno se ističu ulomci ranosrednjovjekovnih keramičkih lonaca, od kojih su neki ukrašeni vodoravnim urezima i kosim crtama.⁶⁶²

Arheološka istraživanja nastavljaju se u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda, pod stručnim vodstvom Luke Bekića 2009. godine. Ručnim iskopavanjem otvorene su tri sonde, također sjeverno od kanala Trnave. Sonda A nije dala nikakve rezultate, sonda B sadržavala je nalaze prapovijesne i ranosrednjovjekovne keramike, a sonda C isključivo prapovijesne nalaze.⁶⁶³ U sondi B pronađena je ranosrednjovjekovna zemunica s ostatcima keramičkih posuda porozne strukture. Zemunica i nalazi radiokarbonskom analizom AMS C-14 datirani su u početak 7. stoljeća. Ističe se podatak kako je datacijom potvrđeno kako je riječ o dosad jedinim poznatim nalazima ranoslavenskog perioda zatvorene cjeline na području Republike Hrvatske. Time je donesen zaključak kako spomenuta zemunica predstavlja najstariji apsolutno datirani objekt takve vrste u Republici Hrvatskoj. Međutim, daljnja istraživanja onemogućena su naknadnim prisustvom ukopanih kablova, dalekovodom i plinovodom, koji su oštetili nalazište i bili izvedeni bez konzultacije s arheolozima.⁶⁶⁴

Posljednji pregled terena obavlja se 2011. godine, na zahtjev lokalne podružnice HEP-a. Maja Grgurić i Marijana Korunek prilikom obilaska ustvrđuju kako se ostatci keramike nalaze po čitavoj dužini iskopa. Prema tadašnjem stanju, utvrđeno je kako su radovi već bili izvršeni te se potvrđuje devastacija srednjovjekovnog kulturnog sloja.⁶⁶⁵

Opsežnim arheološkim istraživanjima iz 2004. godine, pod stručnim vodstvom Luke Bekića, ustanovljeno je kako se najveći broj nalaza datira u vrijeme kasne antike i ranoga srednjega vijeka. Za navedena razdoblja vežu se iskopana poluzemunica (J 1), uz dvije otpadne jame koje se preslojavaju u svojim rubnim dijelovima (J 2 i J 2b).⁶⁶⁶ Radiokarbonskom analizom AMS C-14 ustanovljeno je kako se jame datiraju u 7. stoljeće, kao i prisutni ulomci keramike.

⁶⁶² Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 73. Lokalitet: Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 3 (2006), str. 130; Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 205

⁶⁶³ Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 103. Lokalitet: Nedelišće – Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 187; Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016., str. 54–55

⁶⁶⁴ Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 103. Lokalitet: Nedelišće – Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 188

⁶⁶⁵ Maja Grgurić, »Međimurska županija. Redni broj: 92. Lokalitet: Nedelišće – Stara ves i Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 211

⁶⁶⁶ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 211

Posebno se ističe keramički skup lonaca koji su izrađeni prostoručno. Riječ je o posudama srednje do vrlo grube i nepravilne izrade u pročišćenoj glini, najčešće crne ili smeđe boje. Navedeni su nalazi istovjetnom germanskom i avarskom kontekstu 5. – 7. stoljeća. Posude iz slavenskog horizonta također su porozne, a od vrste keramičkog posuđa isključivo su zastupljeni lonci.⁶⁶⁷

Na području Stare Vesi prepoznaju se tri tipa posuda ranoslavenskog horizonta. Prvi tip (T6-1) jest vitki i nepravilni s tankim stjenkama i razvraćenim obodima. Izvođen je prostoručno, a pronađen je i primjerak dekoriran kružnicama. Sljedeći primjer (T7-1) jest male trbušaste forme s ljevkastim vratom. Također je izveden prostoručno te je relativno pravilno oblikovan. Ovaj tip keramike ukrašen je dvostrukim ravnim crtama s valovnicom unutar njih. Posljednji tip (T10-8) je visok s razvraćenim obodom. Porozan je i nepravilna oblika, a širi je u gornjoj polovici. Ovo je ujedno najčešći tip. Većina pronađenih primjeraka je neukrašena, dok su na nekolicini prisutni češljasti urezi s dvije do pet crta. Ovi se nalazi mogu usporediti s onima pronađenima na nalazištu Nova Tabla kraj Murske Sobote u Sloveniji. Slijedeći zadanu tipologiju, ustanovljeno je kako nalazi keramike s Nove Vesi pripadaju fazi 1B i 1C, čime se datiraju u prvu polovicu 7. stoljeća.⁶⁶⁸

Metalni nalazi su rijetki, no nekolicina ih je pronađena u jami J 1. Pronađen je dio četvrtastog željeznog zvonca (T6-2-PN4) sastavljenog od nekoliko pločica povezanih bakrom. Takav način izrade povezuje se s hunskim kontekstom druge trećine 5. stoljeća na području Mađarske. Također je pronađen okrugli praporac ili gumb (PN5) koji je izveden u istoj tehnici.⁶⁶⁹ Posebno se ističe nalaz djelomično obrađenog šesterostraničnog komada prozirnog gorskog kristala (T6-5 PN3). Pregledom je utvrđeno da nije bušen te je najvjerojatnije bio nošen u kožnoj vrećici.⁶⁷⁰

Na krajnje zapadnome dijelu nalazišta iskopana je jama K3 ovećeg, izduženog oblika. Riječ je o otpadnoj jami, koja je pomoću AMS C-14 datirana u drugu polovicu 11. stoljeća. U jami su pronađeni ostatci glinene podnice debljine 4 cm, koja je bila dio moguće obližnje nadzemne kuće. Jama je također sadržavala značajnu količinu ulomaka keramičkih posuda (340

⁶⁶⁷ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 212–214

⁶⁶⁸ *Ibid.*, str. 214–215

⁶⁶⁹ *Ibid.*, str. 216

⁶⁷⁰ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 217; Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016., str. 54

keramičkih fragmenata) rađenih na spororotirajućem kolu. Obodi lonaca variraju od oštih, poluzaobljenih te odrezanih, koji potvrđuju kontinuitet uporabe oblika od 8. pa do kraja 11. stoljeća.⁶⁷¹ Pronađen je i oštećeni željezni nož manjih dimenzija (T12-9) te mala željezna strelica na tuljac (duljine 3,8 cm), a riječ je o tipu koji je bio u uporabi od antike pa do kasnog srednjeg vijeka.⁶⁷²

U jami K1, dužine 10 m, otkrivena je struktura koja je oštećena iskopavanjem novog kanala Trnave. Struktura se nije iskopavala arheološkom metodom, već je djelomično dokumentirana i datirana s nalazima u kasno 16. stoljeće. Na tom se području posebno ističe slučajan nalaz keramike (T15-3). Gruba izrada te dekoracija dvostrukim valovnicama i ravnim crtama upućuju na 12. ili 13. stoljeće, no slični drugi primjerci na nalazištu nisu opaženi.⁶⁷³ Svi ostali ulomci iz jame K1 su srodni spomenutom ulomku te je vjerojatno riječ o otpadcima iz obližnje radionice. Spomenuti ulomci keramike usporedivi su s onima pronađenim na nalazištu Nedelišće – Gradišće. Primjeri iz jame K1 mlađi su od nalaza s Gradišća, a ističu se širokim trakastim obodima s više rebara, koji se datiraju tek od 15. stoljeća. Oštro naglašeni utori za čepove na unutrašnjoj strani oboda ukazuju na kasni srednji ili na rani novi vijek.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolini Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 218; Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016., str. 55

⁶⁷² Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolini Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 219

⁶⁷³ *Ibid.*, str. 220

⁶⁷⁴ *Ibid.*, str. 220–221

Slika 124 Nedelišće, Stara Ves, presjek poluzemunice J 1 (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 210)

Slika 125 Nedelišće, Stara Ves. Ispražnjena poluzemunica J 1. Na desnoj strani objekt je oštećen, ali je poznat njegov točan oblik i mjere. (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 211)

Rekonstruirani lonac s okomitim metličastim ukrasom, J 1, 655±7calAD (T8-1)

Rekonstruirana zdjelica s nepravilnim metličastim ukrasom, J 1, 655±7calAD (T9-5)

Rekonstruirani lonac s urezanim ukrasom u obliku "sunca", J 1, 655±7 calAD (T6-5)

Dio lonca s metličastim ukrasom, J 1, 655±7 calAD (T9-2)

Ulomak poroznog lonca s višestrukim crtama i valovnicama, J 2

Rekonstruirani lonac ljevkastog vrata s višestrukim valovnicama i crtama, J 1, calAD 655±7 (T7-1)

Ulomak poroznog lonca s "okvirnim" ukrasom, J 1, 655±7 calAD (T7-2)

Rekonstruirani lonac, J 2b (110-8)

Oštećeni metalni praporac, J 1-PN4, 655±7 calAD (T6-4)

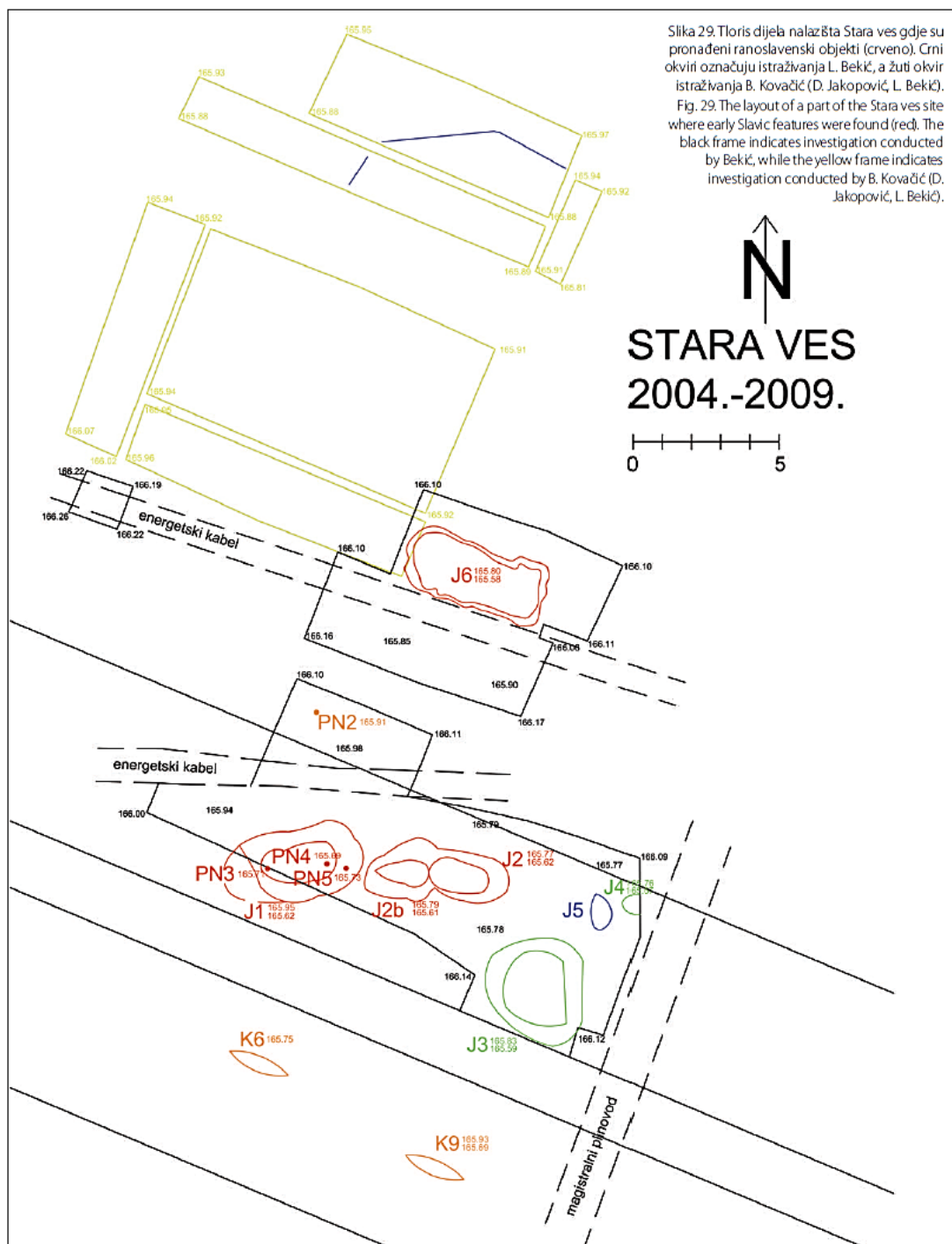

Dorađeni gorski kristal, J 1-PN3, 655 ±7 calAD (T6-5)

Dio ručke s utisnutim ukrasima u nizu. Slučajni nalaz (T15-1)

Slika 126 Ranosrednjovjekovni keramički nalazi – ulomci posuđa (prvi i drugi redak); ranosrednjovjekovni metalni praporac (treći redak lijevo); dorađeni gorski kristal; ulomak keramičke posude iz razvijenog srednjeg vijeka (treći redak desno) (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 212–213; 214–115; 216; 217; 220; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 29. Tloris dijela nalazišta Stara ves gdje su pronađeni ranoslavenski objekti (crveno). Crni okviri označuju istraživanja L. Bekić, a žuti okvir istraživanja B. Kovačić (D. Jakopović, L. Bekić).
 Fig. 29. The layout of a part of the Stara ves site where early Slavic features were found (red). The black frame indicates investigation conducted by Bekić, while the yellow frame indicates investigation conducted by B. Kovačić (D. Jakopović, L. Bekić).

N
 STARA VES
 2004.-2009.
 0 5

Slika 127 Tloris dijela nalazišta Stara ves gdje su pronađeni ranoslavenski objekti (crveno). Crni okviri označuju istraživanja L. Bekić, a žuti okvir istraživanja B. Kovačić (D. Jakopović, L. Bekić) (Luka Bekić, Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana, Pula 2016., str. 56)

4.1.15. Sveti Juraj u Trnju

Sveti Juraj u Trnju je naselje u Općini Donji Kraljevec. Nalazi se na istoku Međimurske županije, a geodetske koordinate naselja iznose 46.38°N, 16.61°E. Naselje Sveti Juraj u Trnju povezano je s naseljem Donji Pustakovec, koje mu se nalazi u neposrednoj blizini sa zapadne strane, te s naseljem Hodošan, koje je od njega s istočne strane udaljeno oko 5 km. Najbliži mu je grad u Međimurju Prelog, koji se od njega nalazi južno, na udaljenosti od oko 5 km.

Dio magistralnog puta koji je nekoć povezivao zapad i istok u makroregionalnom i mikroregionalnom smislu prostirao se na području Donjeg Međimurja. Prelazio je rijeku Muru kod punkta Letinja – Goričan i kretao se prema zapadu smjerom Sveti Juraj u Trnju – Mala Subotica – Čakovec – Nedelišće pa do slovenskih punktova Središče ob Dravi – Ormož – Ptuj. Iako je ovaj prometni put najvjerojatnije bio u opticaju od prapovijesti, najraniji arheološki nalazi koji mogu potvrditi njegovo postojanje potječu iz razdoblja antike.⁶⁷⁵ Naime, u antičko doba, ta je komunikacija bila dijelom relacije *Poetovio – Aquincum*.⁶⁷⁶ Međutim, najraniji povijesni izvori te arheološki nalazi koji se direktno odnose na naselje Sveti Juraj u Trnju datiraju se u srednji vijek.

Srednjovjekovna župna crkva sv. Jurja spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine. Iako je postojala rasprava o tome radi li se o crkvi u Svetom Jurju u Trnju ili o crkvi u Svetom Jurju na Bregu, zaključeno je kako se radi o prvoj.⁶⁷⁷ Podružnice župne crkve sv. Jurja, koje se spominju u poveljama iz 13. stoljeća, bile su crkve u mjestima Goričan i Palinovec.⁶⁷⁸

Arheološka nalazišta unutar naselja Sveti Juraj u Trnju su Groblje Sveti Juraj u Trnju, Crkva sv. Jurja i Krošćić. Groblje Sveti Juraj u Trnju je srednjovjekovno groblje koje se nalazi nasuprot crkve sv. Jurja.⁶⁷⁹ Spomenuto groblje pripada bjelobrdsom kulturnom krugu (drugo

⁶⁷⁵ Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981., str. 5–7

⁶⁷⁶ *Ibid.*, str. 94

⁶⁷⁷ Juraj Kolarić, *Sveti Juraj u Trnju*, Zagreb 1984., str. 19; Više u: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425

⁶⁷⁸ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425; Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907., str. 22–23

⁶⁷⁹ Radi se o zaštićenom arheološkom nalazištu. Rješenje o preventivnoj zaštiti arheološkog nalazišta ranosrednjovjekovnog groblja uz župnu crkvu sv. Jurja u Svetom Jurju u Trnju nalazi se u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu. (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 53)

poznato groblje bjelobrdskih kulturnih značajki na području Međimurja je ono u Šenkovcu). Da bi se nalazištu Groblje Sveti Juraj u Trnju mogla posvetiti potrebna pažnja, treba se najprije osvrnuti na pojam bjelobrdskog kulturnog kruga.⁶⁸⁰

4.1.15.1. Bjelobrdski kulturni krug

Bjelobrdski kulturni krug (bjelobrdska kultura) naziv je za arheološki fenomen koji primarno karakterizira specifični stil nakita ranosrednjovjekovnih nekropola, pretežito na području Panonske nizine. Arheološka nalazišta, koja se u pravilu datiraju od 9. ili 10. do 13. stoljeća, najvećim se dijelom prostiru na području Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Mađarske i Srbije.⁶⁸¹ Karakteristična su groblja na redove, bez grobne arhitekture. Od grobnih artefakata ističe se nakit kao glavno obilježje, zatim nošnja, novac, oruđe i oružje, jahačka oprema, keramika i predmeti duhovnog karaktera (prilog 1).⁶⁸²

Arheološka istraživanja na eponimskom nalazištu Bijelo Brdo II (istočno od Osijeka) započela su 1895. – 1907. godine pod vodstvom Josipa Brunšmida.⁶⁸³ Naziv „bjelobrdska kultura“ nastao je na prijedlog češkog arheologa Lubora Niederlea 1921. godine. Potrebno je naglasiti kako L. Niederle nije samo osmislio naziv, već je prepoznao, to jest definirao, arheološki koncept bjelobrdske kulture.⁶⁸⁴ Nalazištima i baštinom bjelobrdskog kulturnog kruga bavili su se mnogi istraživači, a pritom se ističe mađarski arheolog József Hampel, koji se tom tematikom detaljno bavio i prije nego što je osmišljen stručan naziv.⁶⁸⁵ Spomenuta tematika ostala je aktualnim

⁶⁸⁰ U ovome radu više u: 3.2.7. Rani srednji vijek, str. 35–41, karta 11

⁶⁸¹ Bjelobrdska se kultura u različitim varijantama pojavljuje i na rubnim područjima srednjeg Podunavlja, odnosno Karpatske kotline. Radi se o područjima sjeverno od Dunava u današnjoj Slovačkoj, na istoku Rumunjske te južno od Dunava u Vojvodini. (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 10)

⁶⁸² Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 47

⁶⁸³ Josip Brunšmid (1858. – 1929.) istraživao je i druga nalazišta bjelobrdskih kulturnih obilježja kao što su Veliki Bukovec, Svinjarevci i Kloštar Podravski. J. Brunšmid je poznat kao pionir u istraživanju bjelobrdske kulture. Iskopavanja na Bijelom Brdu nastavio je Viktor Hoffiller. 1907. godine. Bogat korpus nalaza privukao je mnoge druge istraživače, uključujući L. Niederlea. Više o povijesti istraživanja bjelobrdske kulture u: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 15–41

⁶⁸⁴ Lubor Niederle, »Slovania v Uhrách«, u: *Letopis Matice Slovenskej* 13 (1921), str. 25; „Lubor Niederle created the concept of the 'Bijelo Brdo culture'. This term became the official name of the artefacts connected to these cemeteries, and research of the jewellery from these locations – particularly the most commonly found type, the lock rings – became subsequently strongly associated with Bijelo Brdo culture.“ (Mária Vargha, *Hoards, grave goods, jewellery: Objects in hoards and in burial contexts during the Mongol invasion of Central-Eastern Europe*, Oxford 2015., str. 11)

⁶⁸⁵ Bitno je istaknuti doprinos arheologa Józsefa Hampela (1849. – 1913.) koji se bavio ranim srednjim vijekom na prostoru Mađarske. U svome kapitalnom djelu u tri toma (*Die Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn I-III*, Braunschweig 1905.) J. Hampel donosi pregled te razradu arheološkog materijala, dio kojeg je i materijal bjelobrdskih kulturnih obilježja. Srednjovjekovnu arheološku građu s prostora Mađarske dijeli na četiri skupine:

predmetom istraživanja i rasprave, no podložna je i kritikama te diskreditiranju. S obzirom na potonje Vladimir Sokol iznosi mišljenje kako „*nije potrebno bez velike nužde mijenjati usvojenu srednjoeuropsku terminologiju nakita i time praviti zbrku, a bez boljeg prijedloga te tako umanjiti ionako ne prevelik hrvatski znanstveni doprinos europskoj medievistici*“.⁶⁸⁶

Na području Panonske nizine, od 9., odnosno 10. do 13. stoljeća traje trend sahranjivanja pokojnika u grobljima na redove kršćanskih obilježja.⁶⁸⁷ Nalazi nakita, kao glavnog obilježja grobnog inventara bjelobrskog kulturnog kruga, dolaze u brojnim varijantama različitih tipova. Ističu se: nakit za glavu, primjerice nakit u obliku jednostavnih karičica, karičice sa S petljom te različite inačice naušnica. Karičice su se nosile kao naušnice, ali i kao sljepoočničarke (na vrpici kao ukras oglavlja, poput dijademe). Oko vrata i na poprsju nosile su se ogrlice od upletene žice (torkvesi), ogrlice đerdani, različiti privjesci i križevi. Na rukama su se nosili različiti oblici prstenja i narukvica, među kojima se ističu one sa zmijolikim krajevima.⁶⁸⁸

Nalazišta bjelobrskog kulturnog kruga u panonskom predjelu uglavnom su dobro apsolutno datirana novcem ugarskih vladara iz vremena dinastije Arpadovića.⁶⁸⁹ Krešimir Filipec navodi kako se groblja na redove u panonskom predjelu pojavljuju u vremenskom rasponu od oko 900.

germansku, avarsku, sarmatsku i mađarsku, s podgrupama. Podgrupa IV. C mađarske skupine odnosi se na materijal bjelobrskih kulturnih značajki. Radi se o grobljima na redove, karakterističnome nakitu, slavenskoj keramici te novcu iz vremena Arpadovića. Spomenutu podgrupu Hampel je datirao od druge polovice 10. do početka 12. stoljeća. U međuvremenu su razvijeni drugi kronologijski i tipologijski sistemi, ali Hampelov je rad relevantan zbog sistematične i temeljite prezentacije materijala odabrane srednjovjekovne arheološke baštine. (Željko Tomičić, *Bjelobrski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 20)

⁶⁸⁶ Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019., str. 193

⁶⁸⁷ Neka od najčešće spominjanih arheoloških nalazišta bjelobrskih obilježja u današnjoj Hrvatskoj su sljedeća: Sveti Juraj u Trnju i Šenkovec u Međimurskoj županiji, Veliki Bukovec i Ivanec u Varaždinskoj županiji; Lobar u Krapinsko-zagorskoj županiji; Popovec – Bregi u sastavu Grada Zagreba; Obrež u Zagrebačkoj županiji; Josipovo (Ciganka), Zvonimirovo – Veliko polje, Suhopolje – Kliškovac, Pitomača – Črlena Kliša i Crkvari – Sveti Lovro u Virovitičko-podravskoj županiji; Đakovo (groblje pokraj župne crkve); Vukovar – Lijeva bara u Vukovarsko-srijemskoj županiji i Bijelo Brdo II u Osječko-baranjskoj županiji. Nadalje, u Republici Sloveniji poznato je groblje na redove na nalazištu Ptuj – Grad. U bosanskoj Posavini, u dolini donjeg toka rijeke Vrbas, poznata su nalazišta: Junuzovci, Bagruša – Petoševci, Mahovljani – Kužno groblje, Gomjenica – Baltine bare, a u Mađarskoj (Baranjska županija) poznato je groblje Majs – Udvar. Dakle, groblja bjelobrskog kulturnoga kruga ističu se na području međuriječja Mure, Drave, Dunava i Save. U kontekstu nalazišta na prostoru današnje Hrvatske, radi se o prostoru srednjovjekovne Slavonije. (Ž. Tomičić u monografiji iz 2019. godine donosi detaljnu obradu većine navedenih groblja.)

⁶⁸⁸ Željko Tomičić, *Bjelobrski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 61–62; Nakit koji je djelomično srodan po pitanju geneze, no drugačijih tipoloških obilježja nalazi se u dalmatinskom dijelu Hrvatske kneževine i kraljevine (starohrvatski kulturni krug ili tzv. hrvatskobjelobrski kompleks). Više u: Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019.

⁶⁸⁹ Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019., str. 192

do 1150. godine, dok groblja oko crkava nastaju od oko 1100. do 1300. godine.⁶⁹⁰ Unatoč potvrdi velikog broja groblja s nalazima zajedničkih obilježja, njemački arheolog Jochen Giesler ističe kako na temelju raspoloživih podataka nije moguće odrediti etnicitet pokojnika.⁶⁹¹ Značajan doprinos J. Gieslera prijedlog je kronološke sheme bjelobrdske kulture na temelju opsežne i pedantne valorizacije materijala, pri čemu je manje pažnje posvetio njihovoj oblikovnoj genezi, a više njihovu odnosu unutar relativno kronoloških značajki.⁶⁹²

Kronološka podjela J. Gieslera (1981.) razlikuje ugarski horizont, nakon kojeg slijedi prva, tj. rana faza bjelobrdske kulture (Bijelo Brdo I) te druga, tj. kasna faza (Bijelo Brdo II). Horizont Bijelo Brdo I traje od sredine 10. stoljeća do prve trećine 11. stoljeća, a Bijelo Brdo II počinje sredinom 11. stoljeća, no ne završava nužno s prijelazom u 12. stoljeće (tablica 3).⁶⁹³ Prema Giesleru, ranu fazu, tj. Bijelo Brdo I, karakteriziraju oblici nakita koji su uglavnom još uvijek tipološki povezani s onima ugarskog horizonta. Međutim, također se pojavljuju neki dodatni oblici predmeta i nakita iz jugoistočno-europskog kulturnog miljea, a bjelobrdskom kulturnom krugu pripadaju tek poneki oblici, koji se ubrzo prestaju koristiti. Dakle, radi se o vremenu koje je obilježeno preklapanjem materijala različitog porijekla i geneza. Kasna faza, tj. Bijelo Brdo II, u početnim desetljećima te oko polovice 11. stoljeća obuhvaća raznovrsne predmete, kao što su karičice sa S petljom koje poprimaju novi oblik (mali format sa S petljom, izradba u srebru, narebrene petlje i uporaba deblje žice) te novi oblici prstenja i perli. U posljednjoj trećini 11. stoljeća javljaju se novi oblici naušnica, kao što su masivne karičice malih dimenzija te novi oblici prstenja.⁶⁹⁴

Na Gieslerovu se kronološku shemu nadovezuje Željko Tomičić (1989.), prema kojem se bjelobrdski kulturni krug datira u vremenski raspon od oko 900. do oko 1250. godine.⁶⁹⁵ Prema

⁶⁹⁰ Krešimir Filipec, *Naseljenost srednjovjekovne Slavonije prema arheološkim izvorima*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2002., str. 66

⁶⁹¹ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 154–155

⁶⁹² Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 36–37

⁶⁹³ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 151–152, T. 53; Giesler je kronološki sistem bjelobrdske kulture izradio na temelju komparacije nalaza iz velikih groblja na redove iz Prekodunavlja kao što su Halimba-Cseres, Fiad-Kérpuszta, Ellend-Nagyödör, Ellend-Szilfa i Pécs-Vasas. Kronološka tipologija oblika nalaza numerirana je od 1 do 41b (tablica 6). Na njegove spoznaje nadovezao se Željko Tomičić za stvaranje vlastite kronološke sheme groblja na panonsko-podunavskom području Hrvatske.

⁶⁹⁴ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 507–511

⁶⁹⁵ Željko Tomičić, *Arheološka slika međuriječja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdske kulturne kompleksa*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1989., str. 607–622; Željko Tomičić, »Prilog istraživanju kronologije srednjovjekovnog groblja Lijeva bara u Vukovaru«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 20 (1990), str. 111–189

spomenutom modelu razlikuju se: prijelazna faza, rana i kasna faza I. stupnja bjelobrdske kulture, rana i kasna faza II. stupnja bjelobrdske kulture i III. stupanj bjelobrdske kulture (tablica 4).⁶⁹⁶ Međutim, kao što je ranije spomenuto, definicija bjelobrdsakoga kulturnog kruga podložna je određenim kritikama po pitanju kronologije, ali i svoga nazivlja.⁶⁹⁷ Zaključuje se kako je potrebno ustanoviti do kada je nakon 11. stoljeća još uvijek moguće određeni arheološki materijal definirati u kontekstu bjelobrdsakoga kulturnog kruga.⁶⁹⁸

Tablica 3 Varijable kronologijske sheme bjelobrdske kulture prema J. Giesleru (1981.) (Prema: Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 151–152; Sabrina Nikolina Boj)

KRONOL.	UGARSKI HORIZONT	BIJELO BRDO I	BIJELO BRDO II
GODINA	900. – 965.	965. – 1030.	1030. – 1100. (?)

Tablica 4 Varijable tipološko-kronološke tablice bjelobrdsakoga kulturnog kruga prema Ž. Tomičiću (1989.) (Prema: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 508; Sabrina Nikolina Boj)

KRONOL.	PRIJELAZNA FAZA	BIJELO BRDO I		BIJELO BRDO II		BIJELO BRDO III
		RANA	KASNA	RANA	KASNA	
GODINA	900. – 965.	965. – 995./1000.	995./1000. – 1030.	1030. – 1070.	1070. – 1100.	1000. – 1242./1250.

Jedan od ključnih čimbenika u praćenju razvoja te kontinuiteta spomenutih nalaza jest poznavanje bizantske arheologije.⁶⁹⁹ Naime, nakit bizantske provenijencije na spomenutim

⁶⁹⁶ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 512–522

⁶⁹⁷ „Nedavno, K. Filipec je u knjizi o đakovačkoj nekropoli zatražio da se termin bjelobrdska kultura ukine i smisli neki novi. Obrazložio je to time da je u (neobjavljenom) Loboru iskopao grobište koje ne traje samo od druge polovine X. do početka XII. stoljeća, kao što se uobičajeno u europskoj literaturi datira taj nakitni stil, već da kontinuirano od početka IX. sve do XII. i dalje srednjovjekovnog razdoblja do Novog doba. Ipak, relativno blisko ptujsko groblje ima slične elemente i vremenski raspon materijalne kulture te koje je čitavo objavljeno, no za njega nije zatraženo da se odustane od navedene terminološke atribucije ...“ (Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019., str. 193); Krešimir Filipec, *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – Župna crkva*, Zagreb 2012., str. 232. Više u: Krešimir Filipec, »Problem kronologije grobalja 9. i 10. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 36 (2009), str. 113–124; Mária Vargha, *Hoards, grave goods, jewellery: Objects in hoards and in burial contexts during the Mongol invasion of Central-Eastern Europe*, Oxford 2015., str. 11

⁶⁹⁸ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 152; Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 37

⁶⁹⁹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 41

prostorima pojavio se s doseljavanjem Mađara na područje Karpatske kotline. Primjećuje se kako u tome procesu usvajanje ili imitiranje luksuznog nakita gotovo u potpunosti izostaje. Umjesto toga, prihvaćanje nakita bizantskog porijekla u generalnom smislu, to jest u funkciji svakodnevne nošnje (nošnje siromašnog stanovništva), ukazuje na jedinstven i složen, ali i postupan proces doseljavanja Mađara, kao i na daljnje kulturne kontakte na prostorima šire panonske regije.⁷⁰⁰

*„Dakle, zahvaljujući budućim upornim istraživanjima na području sredozemnog i podjednako panonskoga podunavskog područja Hrvatske, moći će se postupno oblikovati slika o genezi bjelobrdskega kulturnog kruga, koji je stoljećima održavao veze s Bizantskim Carstvom preko kneževine i kraljevine Hrvata.“*⁷⁰¹

Nadalje, povijest ugarskog stanovništva uglavnom se proučavala u kontekstu društvenog sloja nomadskih ratnika, čiji su ukopi s bogatim priložima na prostoru Karpatske kotline izrazito brojni. Povjesničar Pál Engel bavio se proučavanjem povijesti siromašnog puka, to jest seljaka, u srednjovjekovnoj Mađarskoj, također pridajući pažnju povezanim arheološkim nalazima. Siromašno se stanovništvo obično u vremenu oko 10. i 11. stoljeća pokapalo u velikim grobljima koja su se prostirala pored nekolicine ukopa društveno istaknutih osoba. P. Engel ističe kako je spomenuto ugarsko stanovništvo kao većinski sloj odigralo ključnu ulogu u oblikovanju onodobnog društva, a u tom pogledu i arheološke baštine.⁷⁰² S obzirom na široku rasprostranjenost arheoloških nalaza, pretežito nakita, koji su pronađeni u grobovima spomenutog stanovništva (baština bjelobrdskega kulturnog kruga), slični se zaključci o ulozi i transferu predmeta mogu primijeniti i na šire područje, s kojim su se održavali kontinuirani kulturni kontakti.

„Their culture, typical of the tenth and eleventh centuries and called Bijelo Brdo (a locality on the River Drava east of Osijek) by archaeologists, was for a long time ascribed to the subjugated Slav population, for scholars, Hungarian or otherwise, could not imagine Hungarians without arms and jewels. However, the region where these cemeteries have been

⁷⁰⁰ Ádám Bollók, »Byzantine Jewellery of the Hungarian Conquest Period: a View from the Balkans«, u: *Intelligible Beauty: Recent Research on Byzantine Jewellery*, (ur.) Noel Adams, Chris Entwistle, London 2010., str. 173–185; Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 59, 510–511

⁷⁰¹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 511

⁷⁰² Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*, London – New York 2001., str. 16–17

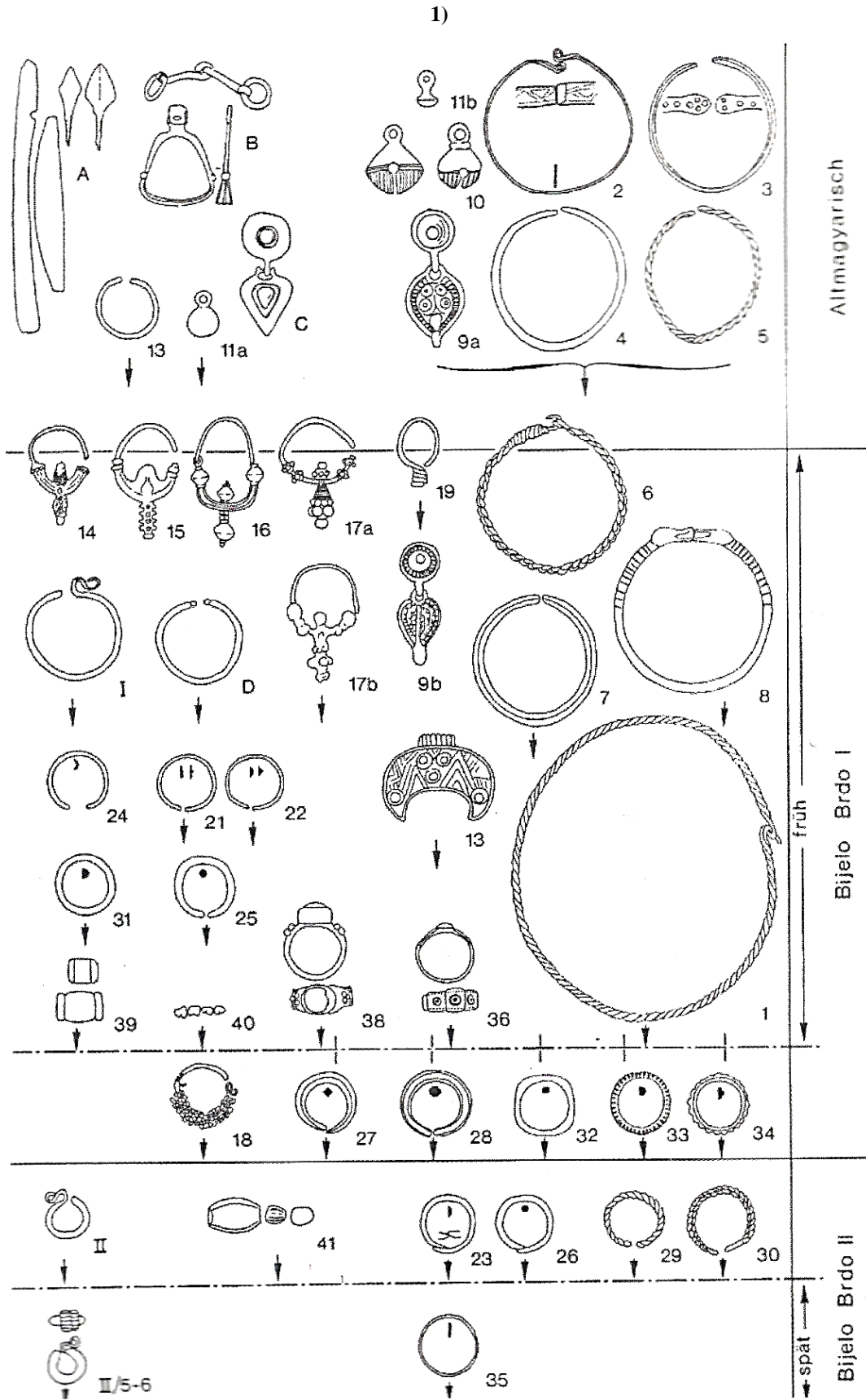
found was later inhabited by a Hungarian-speaking population, so nowadays it is generally supposed that most the 'commoners' buried in this simple way must have been Hungarians, mingled with Slavs and other ethnic groups who had survived the Conquest."⁷⁰³

Tablica 5 Tipološko-kronološka tablica bjelobrdske kulture u Medimurju (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 446)

MEDIMURJE															
MAĐARSKI VLADARI	TAKSONY 972		GEZA 997		STJEPAN I SVETI 1038		ABA SAM 1046	ANDRIJA I 1061	SALAM 1074	LADISLAV I 1077-1095					
HRVATSKI VLADARI	MIHAJLO KREŠIMIR II 959		STJEPAN DRŽISLAV 937		MIHAJLO KREŠIMIR III 1030		STJEPAN I 1058		PETAR KREŠIMIR IV 1074	DMITAR ZVONIMIR 1093					
FAZA	PRIJELAZNA		RANA		KASNA		RANA		KASNA						
STUPANJ	BIJELO BRDO I					BIJELO BRDO II									
GODINA	950 965		995/1000		1030		1050		1070 1100						
16	[Timeline bar from 965 to 1030]														
12	[Timeline bar from 950 to 1030]														
31	[Timeline bar from 965 to 1095]														
10	[Timeline bar from 965 to 1000]														
9/42a	[Timeline bar from 965 to 1030]														
1	[Timeline bar from 965 to 1100]														
34a	[Timeline bar from 1030 to 1050]														
NJEMAČKI VLADARI	OTON I 973		OTON II 983		OTON III 1002	HENRIK II 1024	KONRAD II 1039	HENRIK III 1056		HENRIK IV 1106					
BIZANTSKI VLADARI	KONSTANTIN VII PORFIROGENET 959		ROMAN II 973	IVAN CIMISKI 983	BAZILIJ II 1025		KONSTANTIN VIII 1025	ROMAN III 1034	MIHAJLO IV 1041	MIHAJLO V 1041	KONSTANTIN IX 1041	THEODORA 1041	MIHAJLO VI 1041	1081	ALEKSJIJE I KOMEN 1118

⁷⁰³ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*, London – New York 2001., str. 17

Tablica 6 Kronološka klasifikacija nalaza bjelobrdske kulture u 10. i 11. stoljeću (Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), T. 53:

4.1.15.2. Groblje Sveti Juraj u Trnju

Krajem 1983. godine te u lipnju 1984. godine izvršena su zaštitna sondažna arheološka istraživanja u središtu naselja Sveti Juraj u Trnju. Nalazište je smješteno na blagoj uzvisini, na koti 149,00 m, gdje se nalazi i župna crkva sv. Jurja. Sustavna arheološka iskopavanja potaknuta su slučajnim nalazom nekolicine ljudskih skeleta 1983. godine prilikom iskopavanja temelja za izgradnju buduće osnovne škole.⁷⁰⁴ Područje na kojem su se vršila arheološka istraživanja obuhvaćalo je zonu južno od crkve i tadašnje međunarodne ceste Čakovec – Goričan – Nagykanizsa, odnosno prostor zapadno uz temelje zvonika crkve.⁷⁰⁵ Terensko istraživanje vodio je Željko Tomičić u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec, a u početnome dijelu istraživanja sudjelovao je Zdenko Vinski u službi mentora.⁷⁰⁶

Karta 25 Satelitska snimka naselja Sveti Juraj u Trnju s označenim položajem područja obuhvaćenog arheološkim istraživanjima 1984. godine (Prema: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 423; Sabrina Nikolina Boj)

⁷⁰⁴ Željko Tomičić, »Zaštitna arheološka istraživanja u Jurju u Trnju«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 81

⁷⁰⁵ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425

⁷⁰⁶ Željko Tomičić, *Dnevnik terenskih radova. Lokalitet: Juraj u Trnju*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.; Željko Tomičić, »Juraj u Trnju – ranosrednjovjekovno groblje na redove«, u: *Obavijesti HAD* 17 (1985), str. 1–4

Na prostoru između gradilišta područne škole i crkve sv. Jurja otvorene su dvije sonde površine 240 m². Na dubinama od 0,70 do 0,90 m otkriveno je i istraženo ukupno 40 grobova, odnosno 36 grobnih cjelina (slike 128, 129). Utvrđeno je kako se radi o ranosrednjovjekovnom župskom groblju u tipu groblja na redove sa skeletnim ukopima. Groblje se prostire šire od granica terena koji je arheološki istražen.⁷⁰⁷ Terenskom autopsijom skeleta utvrđeno je kako se radi o pet muških i 19 ženskih pokojnika različite dobi, a u tri slučaja radi se o skeletima djece.⁷⁰⁸ Usmjerenje položaja pokojnika je istok – zapad, što ukazuje na kršćanski običaj ukapanja tijela.⁷⁰⁹ Situacijski plan groblja ima nepravilan eliptični oblik, a takvom se dispozicijom groblje nekoć prostiralo neposredno oko tlocrta crkve, u smjeru od istoka prema zapadu.⁷¹⁰ Pretpostavlja se kako se radi o župskome, tj. crkvenom groblju (njem. *Kirchhof*), koje su također koristili stanovnici iz obližnjih naselja.⁷¹¹ Nadalje, trenutno nepoznat tlocrt predromaničke crkve uz koju se prostiralo groblje vjerojatno je upisan unutar tlocrta sadašnje crkve.⁷¹²

Od ukupno 36 istraženih grobnih cjelina, pokretni nalazi pronađeni su njih 11.⁷¹³ Pretežito se radi o karakterističnim nalazima nakita bjelobrdskih obilježja, koji se mogu rasporediti u nekoliko predmetnih skupina. U svrhu analize grobnog inventara koristi se tipološka shema J. Gieslera, kao i ona Ž. Tomičića. Za analizu se izdvajaju grobne cjeline broj 5, 6, 8, 9, 16, 22 i 29, koje se nalaze na sjeverozapadnome dijelu groblja (slika 135).

⁷⁰⁷ Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 42; Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425

⁷⁰⁸ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425, 587

⁷⁰⁹ O načinu pokapanja u bjelobrdskim grobljima više u: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 551–552

⁷¹⁰ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 425; Svi arheološki i antropološki osteološki nalazi pohranjeni su u Muzeju Međimurja Čakovec.

⁷¹¹ Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 14

⁷¹² Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 435

⁷¹³ Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 41–42

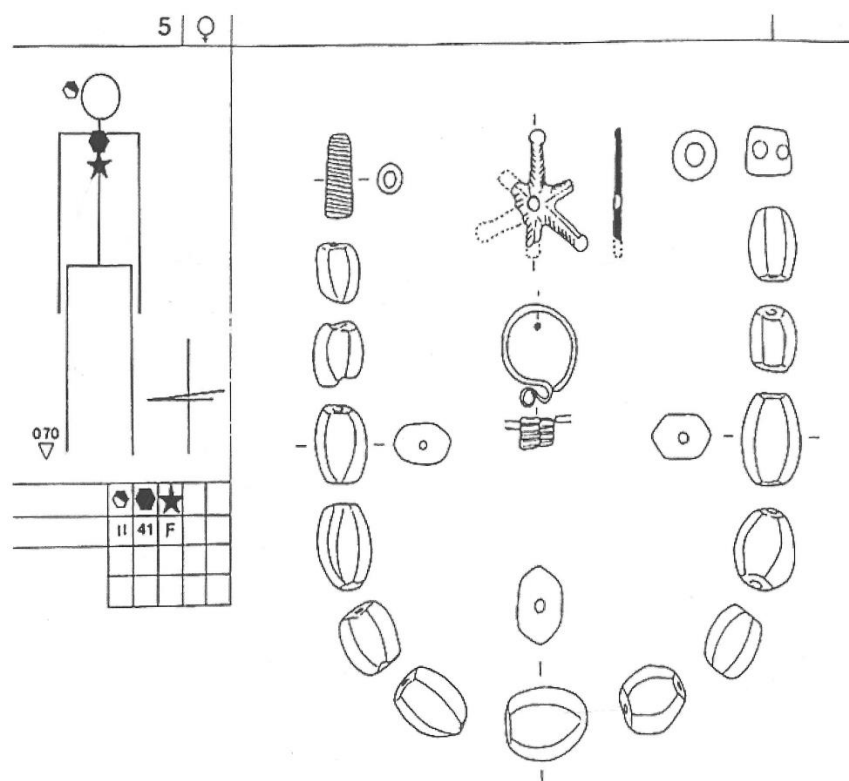

Slika 128 Pogled sa zvonika crkve sv. Jurja na područje arheoloških istraživanja južno od crkve i ceste. Snimio 1984. Vladimir Sokol (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 424)

Slika 129 Pogled na južni segment istraženog dijela groblja u Sv. Jurju u Trnju. Snimio 1984. V. Sokol (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 424)

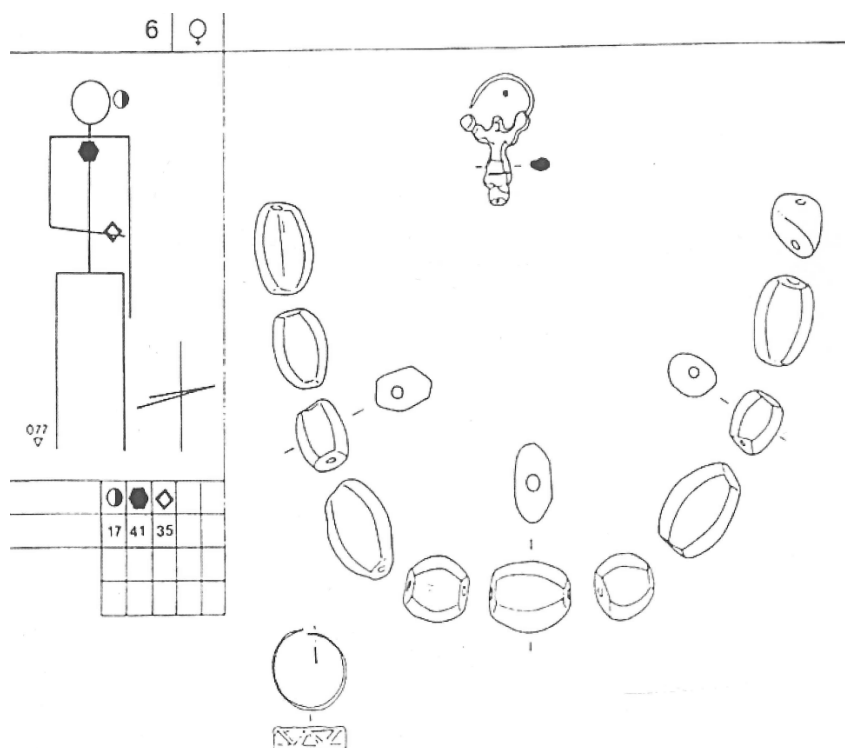
U grobnoj cjelini broj 5 otkriven je rijedak primjerak ogrlice s perlama od ametista i zelenog fluorita oblikovanih u poliedre i jednog metalnog tuljca ukomponiranog na kraj niza perli (tip G41a); zatim rijedak ulomak privjeska zvjezdolikog šestokrakog oblika s perforacijom u središtu, ukrašenog nizovima obostranih kosih, tj. zrcalno simetričnih, ureza po krakovima (poput morske zvijezde), s kuglastim zadebljanjima na njihovim završecima te ravnog dna (T.F). Privjesak je vjerojatno bio dio ogrlice od fasetiranih perli. Nadalje, otkrivena je jedna S-karičica, u ovom slučaju sljepoočničarka malih dimenzija sa široko raskovanom petljom nalik slovu S, dorađenom dodatnim narebrivanjem (tip G.II).⁷¹⁴

Slika 130 Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 5. Mj.: 1 : 1. Izradio Krešimir Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 427)

⁷¹⁴ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 245

U grobnoj cjelini broj 6 također je otkrivena ogrlica s poliedarskim perlama od ametista i fluorita (tip G.41a). Otkriven je i jedan primjerak naušnice volinjskog tipa (grozdasta naušnica, tj. lijevana srebrna rustična inačica naušnice s četirima koljencima, tip G.17b), ujedno jedini primjerak otkrivene naušnice na nekropoli.⁷¹⁵ Nadalje, pronađen je prsten od kovanog brončanog lima (tip G.35; T. 5), s ukrasom niza trokuta izvedenih punciranjem (točkastim urezivanjem). Ova se grobna cjelina pouzdano datira u kasno razdoblje II. stupnja bjelobrdske kulture.⁷¹⁶

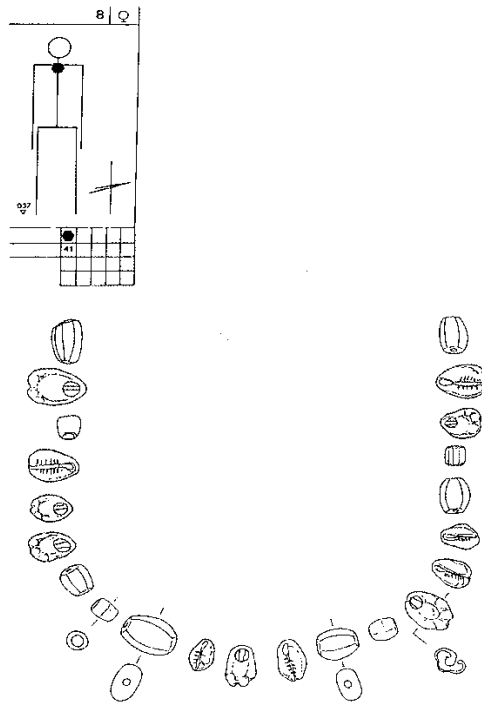
Slika 131 Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 6. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 428)

U grobnoj cjelini broj 8 nalazi se jedino ogrlica od niza fasetiranih i perforiranih perli od fluorita, ovalnih koštanih perli te kauri-pužića (tip G.41a), a datira se u kasnu fazu II. stupnja bjelobrdske kulture.⁷¹⁷

⁷¹⁵ „Grozdaste naušnice s četirima koljencima su na temelju Gieslerove tipološke raščlambe označene kao tip G.17. Pritom, postoji luksuzna inačica izvedena u tehnici granulacije i filigrana (tip G.17a) i njezina rustična izvedba (tip G.17b).“ (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 231)

⁷¹⁶ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 431

⁷¹⁷ *Ibid.*, str. 431

Slika 132 Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 8. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 429)

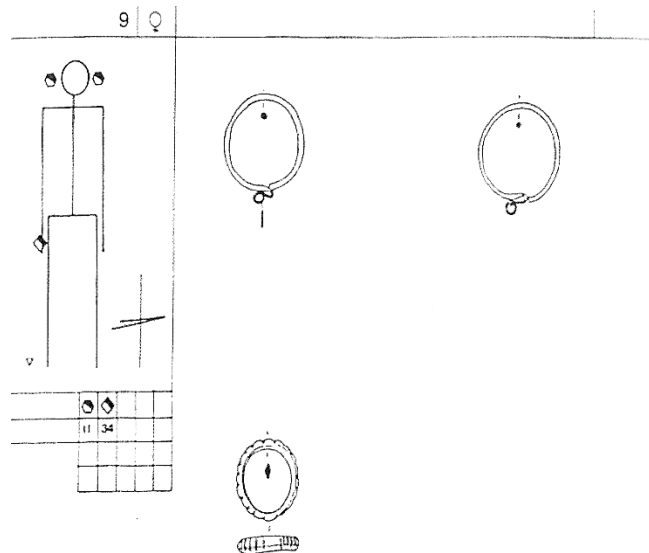
Nadalje, u grobnoj cjelini broj 9 otkriven je par S-karičica velikog formata i lijevani brončani prsten valovito ukrašenog središnjeg grebena (tip G.34b; T. 11). Prema Gieslerovoj kronologijskoj shemi, taj grob mogao bi se datirati pod kraj 10., odnosno na početak 11. stoljeća.⁷¹⁸

U grobnoj cjelini broj 16 otkriveno je pet S-karičica, od kojih su dvije bile izrađene od bronce i tri od željeza. Nadalje, u grobnoj cjelini broj 22 otkriveno je sedam srebrnih S-karičica, koje su djelomično oštećene, a u grobnoj cjelini broj 29, u kojem je bilo sahranjeno dijete, izdvaja se prilog perforiranog životinjskog zuba (vjerojatno zub psa, tip T.E).⁷¹⁹ Takva vrsta nalaza upućuje na starije običaje, iz vremena prije pokrštenosti stanovništva, ali se svejedno pronalaze u grobovima bjelobrdskog kulturnog kruga.⁷²⁰

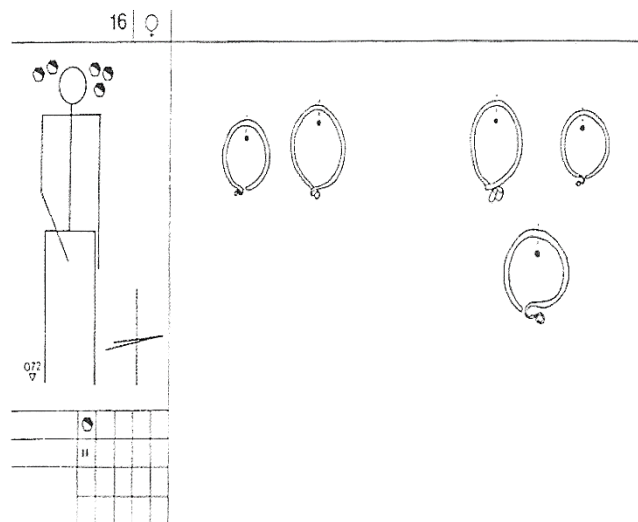
⁷¹⁸ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), T. 53: 2

⁷¹⁹ Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 47

⁷²⁰ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433; O nalazima koji ovom prilikom nisu bili obrađeni (koji se ne mogu točno smjestiti u analizirane grobne cjeline, npr. nalaz željeznog nožića) više u: Petra Jeršek, *Groblja 10. i 11. stoljeća u Međimurju*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., str. 29–31; Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 41–60

Slika 133 Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 9. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 430)

Slika 134 Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 16. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 430)

U ukupnom inventaru groblja otkriven je samo jedan primjerak naušnice (tip G.17b), u grobnoj cjelini broj 6. Takve rustične grozdaste naušnice vrlo su čest nalaz u grobljima bjelobrdskog habitusa, te se javljaju na dvadesetak groblja u međuriječju Mure, Drave, Dunava i Save. Taj se široko rasprostranjeni oblik nakita pojavljuje početkom 11. stoljeća te biva u

optičaju tijekom I. i II. stupnja bjelobrdske kulture.⁷²¹ Međutim, najbrojniju skupinu predmeta čine bronzane i srebrne karičice sa S-petljom (tip G.I-II), koje su pronađene u grobnim cjelinama broj 5, 9 i 22.⁷²² Valja istaknuti kako je spomenuti tip karičica ujedno najčešći ukrasni predmet bjelobrdske kulturnog kruga na prostoru međuriječja Drave, Dunava i Save (registriran na pedesetak nalazišta).⁷²³ Spomenuta vrsta nakita u dravsko-savskom međuriječju javlja i prije početka rane faze I. stupnja bjelobrdske kulture, a traje sve do kasnog razdoblja II. stupnja bjelobrdske kulture, što to je slučaj i u Prekodunavlju.⁷²⁴ S-karičice se na groblju Sv. Jurja u Trnju datiraju od ranog I. stupnja do kasnog II. stupnja bjelobrdske kulture.⁷²⁵ Nadalje, ostatci ogrlica s perforiranim poliedarskim perlama od ametista i fluorita (tip G.41a) registrirani su na tri nalazišta u savsko-dravskom međuriječju, a takav je tip ogrlica kartiran i na nalazištima u susjednoj Mađarskoj.⁷²⁶ Prema Giesleru se navedeni tip ogrlica datira u kasno razdoblje II. stupnja bjelobrdske kulture, što se poklapa i s kronološkim istraživanjima nalazišta u Hrvatskoj.⁷²⁷ Ogrlice ovog tipa se na većini nalazišta bjelobrdske kulturnog miljea pojavljuju u kombinaciji s bušenim kauri-pužićima. Zvezdoliki perforirani lijevani privjesak od bronce koji je pronađen u grobnoj cjelini broj 5 (T.F) jedinstveni je primjerak unutar svih poznatih nalaza bjelobrdske kulturnog kruga. Privjesak je najvjerojatnije bio dio ogrlice od fasetiranih perli od ametista i fluorita uz koju je pronađen. Nadalje, varijanta prstena koji je pronađen u grobnoj cjelini broj 9 (tip G.34b) kartirana je na dvadesetak nalazišta u međuriječju Drave, Dunava i Save, a njegova prisutnost na navedenom području bilježi se u razdoblju od kraja I. pa do kraja ranijeg razdoblja II. stupnja bjelobrdske kulture.⁷²⁸

⁷²¹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 431–432

⁷²² „J. Giesler se posebice temeljito bavio fenomenom karičica (Giesler 1981). Analizirajući veličinu karika, tj. njihov promjer i debljinu, Giesler je izdvojio starije karičice velikog formata (tip G.I) i mlađe, maloga formata tip G.II.“ (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 249)

⁷²³ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 249

⁷²⁴ Željko Tomičić, *Arheološka slika međuriječja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdske kulturnog kompleksa*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1989., T. 210; Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 249; Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), T. 53: 2

⁷²⁵ Slična se situacija opaža na nalazištu Popovec – Bregi, gdje se S-karičice datiraju u isti period. (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 249)

⁷²⁶ Radi se o nalazištima Josipovo (Ciganka), Popovec – Bregi i Sveti Juraj u Trnju. U Mađarskoj je takav tip ogrlica zabilježen na nalazištima Sárbogárd – Tringertanya, Nové Zámky i Székesfehérvár. (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 249–431; Nalazi ogrlica s perlama od ametista i fluorita relativno su česti u grobljima kasnog 11. stoljeća u Karpatskoj kotlini od Slovačke do međuriječja Drave i Save. (Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 117)

⁷²⁷ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 132

⁷²⁸ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 432

„Relativno bogati inventar otkrivenih grobnih cjelina upućuje i na pretpostavku o postojanju bogate ruralne zajednice, koja je potkraj 11. stoljeća pokapala pokojnike na groblju pokraj onodobnog sela.“⁷²⁹

Analizirani nalazi iz obrađenih grobnih cjelina ukazuju na vremensko trajanje groblja u kasnom razdoblju II. stupnja bjelobrdske kulture. Postoji mogućnost da postoji i stariji horizont groblja, ali dodatna istraživanja nisu bila izvršena zbog velike naseljenosti i broja stambenih objekata u današnjem naselju.⁷³⁰

Mali broj ukupnih nalaza uvjetuje i nevelik uzorak za stvaranje zaključaka o nalazištu. Međutim, raznolikost predmeta unutar raspoloživog fundusa omogućuje da taj uzorak bude dostatan za pouzdano datiranje istraženog dijela groblja.⁷³¹ Prilikom obrade grobnog inventara koristi se Gieslerova tipološko-kronološka shema, kao i modeli Ž. Tomičića koji se nadovezuju na prvu (tablica 4 – kombinacijsko-tipološka te tablica 3 – tipološko-kronološka shema). Prema Gieslerovoj kronologijskoj shemi, ranosrednjovjekovno groblje Sv. Juraj u Trnju određuje se kao kasna faza II. stupnja bjelobrdske kulture, što znači da se datira u posljednju trećinu 11. stoljeća.⁷³² Većina nalaza datira se u II. stupanj bjelobrdske kulture, ali poneki nalazi odgovaraju I. stupnju bjelobrdske kulture, što upućuje na to da je groblje moglo biti starije nego što je moguće dokazati ranije navedenim kronologijskim metodama.⁷³³

⁷²⁹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433

⁷³⁰ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433; „Pri sastavljanju kombinacijsko-tipološke tablice groblja Sv. Jurja u Trnju pojavile su se poteškoće. Naime, pojava, primjerice, rustične inačice naušnice s četirima koljencima (tip G.17b) u grobnoj cjelini 6 (T. 5) u kombinaciji s trakastim prstenom tip G.35 i ogrlicom od poliedarskih perforiranih perli iz ametista i fluorita (tip G.41a), upućuje na postojanje jedne starije faze pokapanja. Poznato je da se naušnice inačice G.17b pojavljuju u I. stupnju bjelobrdske kulture. Podjednako, pojava prstena tip G.34a u kombinaciji sa srebrnim karičicama velikog formata sa S petljom u grobnoj cjelini broj 9 (T. 11), sugerira mogućnost postojanja jedna mlađe faze pokapanja.“ (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433–434)

⁷³¹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433

⁷³² Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 115–120

⁷³³ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433

„Iz tipološko-kronološke tablice groblja proizlazi i mogući vremenski okvir unutar kojega se u istraženom dijelu groblja obavljalo pokapanje s obzirom na to da analizirane ukrasne izrađevine, poput karičica sa S petljom (tip G.I-II), ogrlice od perforiranih facetiranih poliedarskih ametistnih i fluoritnih perli (tip G.41a), lijevane rustične inačice naušnica s četirima koljencima (G.17b) i lijevanog prstena (tip G.34a), obuhvaćaju glavninu vremena pokapanja u istraživanog dijela groblja.“⁷³⁴

Dakle, iz kronološke tablice iščitava se kako se najraniji ukopi datiraju u kasno razdoblje I. stupnja bjelobrdske kulture, u vrijeme između 1015 i 1020. godine. Najraniji ukopi vjerojatno su oni na južnoj strani u odnosu na tlocrt crkve sv. Jurja. Gornja granica ukopa određuje se između 1080. i 1090. godine, s obzirom na nalaz karakteristične, tj. indikativne skupine nakita (prsten tip G.35 u grobnoj cjelini broj 6, naušnica tip G.17b i ogrlica tip G.41a). Prsteni tip G.35 karakteristični su za kasno razdoblje II. stupnja bjelobrdske kulture, dakle u vrijeme od oko 1070. do 1100. godine, kada se datira i prestanak ukapanja pokojnika.⁷³⁵

U kontekstu povijesnih zbivanja, groblje se vjerojatno koristilo od vremena prestanka vladavine kralja Mihajla Krešimira III. (1000. – 1030.) pa otprilike do prestanka vladavine kralja Petra Krešimira IV. (1058. – 1074.), odnosno početka vladavine Dmitra ili Zvonimira (1074. – 1093.).⁷³⁶

⁷³⁴ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 434

⁷³⁵ *Ibid.*, str. 434

⁷³⁶ *Ibid.*, str. 434

Tablica 7 Kombinacijsko-tipološka tablica groblja u Sv. Jurju u Trnju
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug, Zagreb-Požega 2019.*, str. 432)

SIMBOL	●	◆	◇	*	◐	◑	◒	C	CHRONOLOGY		
	CODE N°	17b	34a	35	46	I II	41		bead	tooth	PHASE
GRAVE N°	6	●		●			●			JURAJ U TRNJU I	△ LATE PHASE BIJELO BRDO II ▽
	8						●				
	22					●					
	5				●	●	●				
	9		●			●					
	16					●					
	33							●			
	29							●	●		

Tablica 8 Tipološko-kronološka tablica groblja u Sv. Jurju u Trnju
(Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug, Zagreb-Požega 2019.*, str. 433)

SV. JURAJ U TRNJU											
HRVATSKI VLADARI	MIHAJLO KREŠIMIR II 969	STJEPAN DRŽISLAV 997	SVETISLAV	MIHAJLO KREŠIMIR III 1030	STJEPAN I 1058	PETAR KREŠIMIR IV 1074	DMITAR ZVONIMIR 1093	PETAR			
MAĐARSKI VLADARI	TAKSONY 972	GEZA 997		STJEPAN I SVETI 1038	SAMUEL PETAR 1046	ANDRIJA I 1061	SALAMON 1074	LADISLAV I 1095	KOLOMAN 1116		
J. GIESLER	RANA BIJELO BRDO I				BIJELO BRDO II		KASNA				
CODE NR.	965	995		1030		1070		1100			
39 - 40	[Timeline bar]										
34a	[Timeline bar]										
I - II	[Timeline bar]										
41a	[Timeline bar]										
17b	[Timeline bar]										
35	[Timeline bar]										
FAZA STUPANJ	965	995		1030		1070		1100			
	RANA BIJELO BRDO I		KASNA BIJELO BRDO I		RANA BIJELO BRDO II		KASNA BIJELO BRDO II				
BIZANTSKI VLADARI	ROMAN II, NIKIFOR IVAN CIMISK 976	BAZILIJE II 1025		KONSTANTIN ROMANOV 1034	MIHAJLO IV, MIHAJLO V, KONSTANTIN IX, TEODORA, MIHAJLO VI 1081	ALEKSJE I KOMNEN 1118		IVAN II KOMNEN 1143			
NJEMAČKI VLADARI	OTON I 973	OTON II 983	OTON III 1002	HENRIK II 1024	KONRAD II 1039	HENRIK III 1056	HENRIK IV 1106				

Tablica 9 Položaj groblja u Sv. Jurju u Trnju u sklopu apsolutno kronološke sheme bjelobrdskoga kulturnog kruga
(Željko Tomičić, Bjelobrdski kulturni krug, Zagreb-Požega 2019., str. 434)

NIEMAČKI VLADARI	BIZNITSKI VLADARI	ABSOLUTNA KRONOLOGIJA	STARIJEVLAVSKI VLADARI	STARIJEVLAVSKI VLADARI
919 HENRIK I	913 KONSTANTIN VII PORFIROGENEF	900-910	892 MUTIMIR 910 TOMISLAV 930 TRPIMIR II	892 MUTIMIR 910 TOMISLAV 930 TRPIMIR II
936 OTON I	959 ROMAN II NEKIPOR	910-960	947 TAKSONY	947 TAKSONY
973 OTON II 983 OTON III	976 IVAN CIMISK BAZILJE II	960-1000	972 GEZA	972 GEZA
1002 HENRIK II	1025 KONSTANTIN VII ROMAN III	1000-1030	997 STJEPAN I "SVETI"	997 SVETISLAV 1000 MIHAJLO KREŠIMIR III 1030
1024 KONRAD II	1034 MIHAJLO IV 1034 MIHAJLO V 1056 KONSTANTIN IX REODORA 1056 MIHAJLO VI	1030-1070	1038 ABA SAMUEL 1046 PETAR 1061 ANDRIJA 1061 SALAMON 1074 GEZAT	1035 STJEPAN I 1058 PETAR KREŠIMIR IV 1074 DMITAR ILI 1077 ZVONIMIR 1093 PETAR 1097
1081 HENRIK IV	1180 ALEKSUJE I 1180 KOMEN	1070-1100	1077 LADISLAV	1077 LADISLAV
1106 HENRIK V	1118 IVAN II 1137 KOMEN 1143	1100-1150	1095 KOLOMAN 1116 STJEPAN 1131 BELA II 1141	1095 KOLOMAN 1116 STJEPAN 1131 BELA II 1141
1152 KONRAD III	1180 MANOJLO I 1180 KOMEN 1183 ALEKSUJE II	1150-1200	1162 GEZA II 1172 STJEPAN III 1172 BELA III 1196 EMERIK 1204	1162 GEZA II 1172 STJEPAN III 1172 BELA III 1196 EMERIK 1204
1190 HENRIK VI 1197 FILIP ŠVAPSKI 1208 OTON IV	1215 FRIDRIK II	1200-1250	1204 ANDRIJA II 1235 BELA IV 1270	1204 ANDRIJA II 1235 BELA IV 1270
1250 KONRAD IV				

4.1.15.3. Crkva sv. Jurja

Crkva sv. Jurja, koja se nalazi u središtu naselja Sveti Juraj u Trnju, originalno je bila srednjovjekovna župna crkva istog titulara, koju je 1334. godine naveo arhiđakon Ivan Gorički u popisu župa Zagrebačke biskupije.⁷³⁷ Zapisi kanonskih vizitacija iz 1640. godine crkvu navode pod nazivom „*ecclesia sancti Georgii in Spinis*“,⁷³⁸ a 1701. godine navode je kao „*Ecclesia Parochialis S. Georgii Militis et Martyris in Spinis aliter in T(u)rninczy*“.⁷³⁹

Crkva sv. Jurja danas je vidljivo barokizirana. Riječ je o pravilno orijentiranoj građevini, s blagim otklonom prema sjeveru. Na temelju podataka koje je prikupila Anđela Horvat, poznato je kako je crkva sv. Jurja u vremenu kada je nastao popis župa Zagrebačke biskupije iz 1650. godine bila zidana, što je bilo pravilo za ondašnje župne crkve.⁷⁴⁰ Nadalje, prema popisu kanonskih vizitacija iz 1688. godine, doznaje se kako većina župnih crkava u to vrijeme potječe iz gotičkog razdoblja. A. Horvat navodi kako su sve tadašnje župne crkve bile jednostavne, jednobrodne građevine (izuzev crkava u Mihovljanu i Štrigovi koje su imale pobočne kapele). Također navodi kako su sve crkve imale drvene stropove (tabulate), te kako je većina crkava imala presvođeno svetište i toranj malih dimenzija koji se na zapadnom pročelju izdizao ponad krovišta.⁷⁴¹ Nadalje, A. Horvat navodi kako je u 18. stoljeću „podignuto“ petnaest župnih crkava, među kojima je bila i ona u Svetom Jurju u Trnju. Pritom se misli da je crkva ili doživjela temeljitu pregradnju na temeljima prijašnje građevine, ili pak kompletnu, tj. ponovnu izgradnju. Barokizirana crkva sv. Jurja (iz vremena oko kasnog 18. stoljeća) pripadala je tipu crkava longitudinalnog oblika, kojima je svetište uže od glavne lađe te najčešće zaključeno polukružnom apsidom.⁷⁴²

⁷³⁷ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226; U ovome radu više u: 3.4. Župe i crkve u Međimurju, str. 58–68

⁷³⁸ Juraj Kolarić, *Sveti Juraj u Trnju*, Zagreb 1984., str. 24

⁷³⁹ *Ibid.*, str. 37

⁷⁴⁰ Filijalne crkve i kapele u to su vrijeme bile drvene. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78)

⁷⁴¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78–79

⁷⁴² *Ibid.*, str. 93

Slika 136 Sveti Juraj u Trnju, župna crkva sv. Jurja. Snimio 2006. Ivan Barić
(*Crkva Svetog Jurja Mučenika*, Župna crkva Sveti Juraj u Trnju, https://www.zupa-sveti-juraj.hr/filijale/svjuraj/zupna_crkva/Index_Crkva_Svetog_Jurja (pristup 2. travnja 2023.))

Zasad nisu vršena arheološka istraživanja koja bi imala zadatak otkriti slojeve, odnosno temelje crkve iz ranijih razdoblja. Pretpostavlja se kako je tlocrt crkve iz najranije (srednjovjekovne) faze smješten unutar tlocrta današnje crkve.⁷⁴³ Vesna Pacuttini-Juraga navodi kako je srednjovjekovna crkva bila jednobrodna sa „zaobljenim svetištem“,⁷⁴⁴ no radi se o pretpostavci bez konkretnih materijalnih dokaza.

⁷⁴³ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 435

⁷⁴⁴ Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 53

Za srednjovjekovnu, to jest gotičku crkvu možemo pouzdano reći da je bila jednobrodna, zahvaljujući ranije spomenutim istraživanjima Anđele Horvat, a svetišta crkava u razdoblju gotike, čak i u ruralnim sredinama, u pravilu imaju poligonalan oblik.

Detalj u interijeru crkve koji upućuje na raniji srednjovjekovni sakralni objekt jest kamena posuda za svetu vodu s kasnogotičkim reljefno izvedenim prikazom antropomorfnog (ljudskog) lika (slika 137). Radi o konzoli koja je u baroknoj fazi pregradnje bila sekundarno upotrijebljena (uzidana u crkveni zid) kao posuda za svetu vodu,⁷⁴⁵ a moguće je pretpostaviti kako se datira u razdoblje oko druge polovice 15. stoljeća. Antropomorfna figura izvedena u reljefu smještena je s donje strane sadašnje kamenice, doimajući se kao da svojim uzglavljem podržava posudu. Tijelo lika u potpunosti prekriva štit, u čijem se središtu nalazi voluminozno izvedeni, udvostručeni križ jednakih krakova, nalik na ukriženi ljljan. S obzirom na smještaj ovog motiva u središte grba, doima se kao da bi mogao biti u funkciji heraldičke oznake. V. Pascuttini-Juraga prikaz povezuje s viteškim redom ivanovaca i njihovim djelovanjem na prostoru Međimurja. Međutim, prikazani motiv nije istovjetan simbolu reda ivanovaca ili nekog drugog poznatog viteškog reda. Iz tog je razloga podjednako moguće pretpostaviti kako je spomenuti motiv na štitu, a time i cijela figura, isključivo dekorativne namjene, unatoč tome što se najvjerojatnije radi o prikazu s viteškom ili vojnom simbolikom.⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 86, 161

⁷⁴⁶ Reljefni se prikaz po načinu oblikovanja kose i lica može povezati s reljefnim prikazima na konzolama u crkvi sv. Marka u Podturnu. Na temelju sličnosti njihova oblikovanja, V. Pascuttini-Juraga spomenute prikaze povezuje s viteškim redom ivanovaca i njihovim djelovanjem na prostoru Međimurja. (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 161); Lik na posudi za vodu, tj. antropomorfna figura koja drži štit, prije podsjeća na viteza ili vojnika, nego na anđela, kao što navodi V. Pascuttini-Juraga. Figuralne motive na srednjovjekovnim konzolama u crkvama u Svetom Jurju u Trnju i Podturnu vjerojatno je radila ista radionica. Međutim, njihovu povezanost s nekim viteškim redom zasad nije moguće dokazati.

Slika 137 Sveti Juraj u Trnju, crkva sv. Jurja, posuda za svetu vodu (25 cm × 17 cm × 13 cm) Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 222)

Prije nego što je nastupilo razdoblje protureformacije, kustodija u zidu svetišta bila je redovit dio crkvenog inventara u gotovo svim međimurskim crkvama, što je poznato zbog zapisa kanonskih vizitacija. Prema tome, poznato je kako je i crkva sv. Jurja imala kustodiju, na temelju zapisa kanonskih vizitacija nastalih 1690. godine.⁷⁴⁷ Kustodija iz crkve sv. Jurja nije ostala sačuvana, ali moguće je pretpostaviti da se radilo o kasnogotičkoj kustodiji, sličnoj onima iz Nedelišća, Podturna te zagorske Vinice, koje su ostale očuvane.⁷⁴⁸

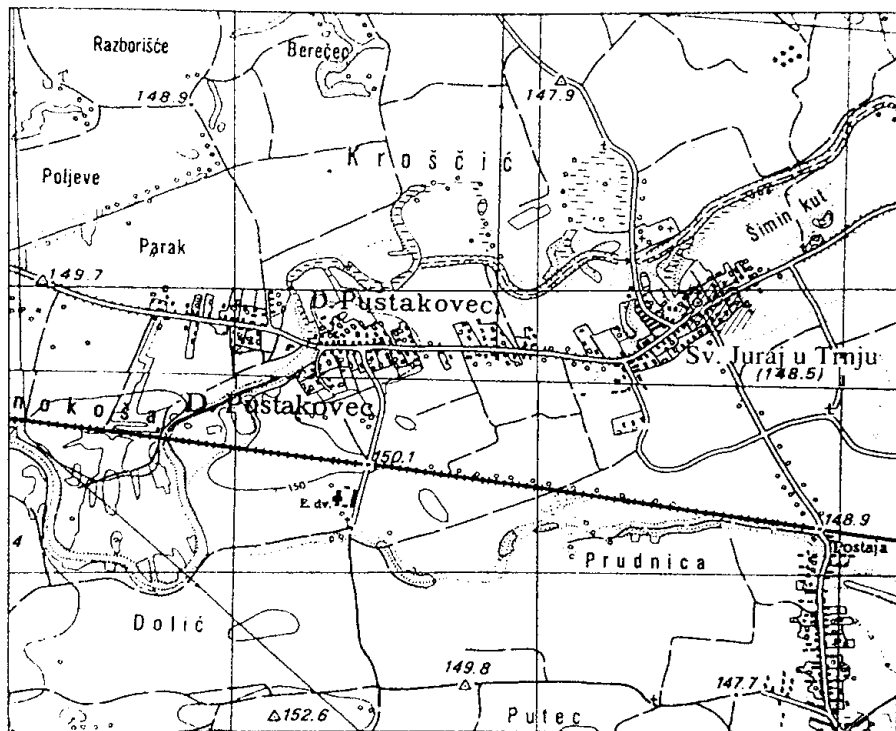
⁷⁴⁷ „Izvori navode za gotovo svaku stariju crkvu s područja Međimurja, da ima kustodiju u zidu svetišta. To je gotovo pravilo, da izuzeci su crkve koje je nemaju. Tako ... vis. can. ... kaže ... za prvotnu crkvu u Sv. Jurju u Trnju 1690.: »... in tabernaculo veteri ad cornu evang. imurato« ...“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75, fusnota 313)

⁷⁴⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 74–75

4.1.15.4. Krošćić

Nalazište Krošćić smješteno je između današnjih naselja Sveti Juraj u Trnju i Pustakovec, istočno od mjesnog groblja u Svetom Jurju u Trnju, na blago povišenom terenu uz isušeni potok Sratku.

Arheološki se nalazi svode na keramiku, koja se, prema informacijama prikupljenim prilikom terenskog obilaska arheologa Josipa Vidovića 1979. godine, datira od 7. do 9. stoljeća (avaro-slavenska kultura) te u 11. stoljeće (bjelobrdska kultura).⁷⁴⁹ Nalazi keramike te navedena arheološka dokumentacija pohranjeni su u Muzeju Međimurja Čakovec.

Karta 26 Položaj nalazišta Krošćić u odnosu na naselje Sveti Juraj u Trnju. Mjerilo 1 : 25 000 (Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 43)

⁷⁴⁹ Josip Vidović, *Sveti Juraj u Trnju – Pustakovec*, arheološko izvješće (terenski dnevnik), Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1979.; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 259; Na karti objavljenoj u članku Ž. Tomičića pod izvornim naslovom „Zemljovid Međimurja s položajem sela Sv. Juraj u Trnju ...“ (karta 26), označeno je nalazište Krošćić, ali vjerojatno zbog slabe istraženosti Tomičić nije objavio podatke o tome nalazištu. Muzej Međimurja Čakovec ne posjeduje dodatne informacije.

4.1.16. Šenkovec

Šenkovec je naselje u istoimenoj općini, koja se sastoji od dva naselja, Šenkovca i Knezovca. Šenkovec se nalazi u središnjemu dijelu Međimurske županije, otprilike 3,5 km sjeverno od grada Čakovca. Geodetske koordinate naselja iznose 46.41°N, 16.42°E.

Sveta Jelena Šenkovec jest višeslojno arheološko nalazište, koje se odnosi na nekoliko razdoblja, koja se mogu pratiti od srednjega do novoga vijeka. Kao jedan od najznačajnijih primjera srednjovjekovne arhitekture na prostoru Međimurja, koja ujedinjuje stambenu i sakralnu funkciju, ističe se nekadašnji samostan posvećen Blaženoj Djevici Mariji i svim svetima u Svetoj Jeleni kod Čakovca, odnosno u današnjem Šenkovcu.⁷⁵⁰ Ujedno se radi o najranijoj poznatoj stambenoj arhitekturi na međimurskom prostoru, čiji se nastanak datira u zadnju četvrtinu 14. stoljeća.⁷⁵¹ Od čitave arhitekture samostanskog kompleksa očuvano je tek svetište samostanske crkve, koje je u moderno vrijeme prenamijenjeno u kapelu. Gotovo potpuni nestanak nekadašnje samostanske arhitekture dogodio se uslijed potresa krajem 19. stoljeća.⁷⁵² Da se radilo o mjestu iznimnog značaja, dodatno upotpunjuje činjenica kako se u neposrednoj blizini nalaze ostatci grobnice obitelji Zrinski.⁷⁵³ Ne valja izostaviti informaciju kako se smatra da s ovoga nalazišta potječu pojedini ostatci ranosrednjovjekovnog groblja bjelobrdskih kulturnih obilježja.⁷⁵⁴

Manji broj nalaza srednjovjekovne i novovjekovne keramike utvrđen je na arheološkom nalazištu Čestinka, gdje se primarno prati kontinuitet korištenja prostora, odnosno naseljavanja u razdoblju prapovijesti.⁷⁵⁵

⁷⁵⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 46; U 15. stoljeću današnji Šenkovec je nosio naziv *Synkolch*, a u 16. stoljeću *Senkovecz* i *Szentilona* (mađ.). U pisanim izvorima Šenkovec se prvi put spominje 1523. godine. (*Šenkovec*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59441> (pristup 26. travnja 2023.))

⁷⁵¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 46

⁷⁵² *Ibid.*, str. 46–47

⁷⁵³ Više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 50

⁷⁵⁴ U ovome radu više u: 4.4.1. Šenkovečka skupina nalaza, str. 362–368

⁷⁵⁵ Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – Čestinka«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 199–200

4.1.16.1. Čestinka

Čestinka je brežuljak u Šenkovcu, gotovo pravilnog kružnog oblika (na 181 m n. v.). Brežuljkasti položaj je nakon Drugog svjetskog rata značajno reduciran eksploatacijom gline. S obzirom na to da je eksploatirani dio uglavnom obuhvaćao sjeverno i sjeverozapadno područje oko brežuljka, prilikom čega su arheološki slojevi tog prostora devastirani, arheološka istraživanja vršena su na terasama na istočnome i južnome dijelu.⁷⁵⁶

Djelatnici obližnje ciglane su prilikom eksploatacije gline uočili arheološke nalaze nekoliko kamenih sjekira, koji su poklonjeni Muzeju Međimurja Čakovec.⁷⁵⁷ Marijana Korunek, Marijana Krmpotić i Lea Čataj, u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda, obavljaju sustavni pregled terena 2013. godine te potvrđuju postojanje arheološkog nalazišta. Prilikom obilaska terena prikupljena je veća količina pokretnih keramičkih ulomaka, koji se preliminarno datiraju u kasno brončano i rano željezno doba, te značajno manja količina srednjovjekovnih keramičkih ulomaka.⁷⁵⁸ Nadalje, zaštitno arheološko iskopavanje provedeno je u listopadu i studenom 2014. godine, pod stručnim vodstvom L. Čataj. Istraživanja su obuhvatila pet arheoloških sondi ukupne površine 40 m². Istraživano je 46 objekata, koji se uglavnom datiraju u brončano doba (npr. potvrđeni su horizonti vinkovačke kulture i naselja kulture Vinkovci – Somogyvár).⁷⁵⁹ Nalazi iz srednjeg i novog vijeka daleko su malobrojniji, a svode se na nalaze keramičkih ulomaka.⁷⁶⁰

Unatoč nevelikoj količini srednjovjekovnih i novovjekovnih nalaza, oni ukazuju na korištenje istraživanog prostora u navedenim razdobljima.

⁷⁵⁶ Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalizet: Šenkovec – Čestinka«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 199

⁷⁵⁷ Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalizet: Šenkovec – Čestinka«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 199; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 259–260

⁷⁵⁸ Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalizet: Šenkovec – Čestinka«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 199–200

⁷⁵⁹ *Ibid.*, str. 200

⁷⁶⁰ *Ibid.*, str. 200

4.1.16.2. Sveta Jelena Šenkovec

Kapela sv. Jelene u Šenkovcu nalazi se na blago povišenome brežuljku uz južni rub naselja, u blizini osnovne škole. Gotičko, barokizirano zdanje, koje danas služi kao kapela, originalno je apsida nestale pavlinske samostanske crkve, zazidana na mjestu trijumfalnog luka, iz druge polovine 14. stoljeća.⁷⁶¹ Svetište ima otklon ka sjeveru, tj. usmjerenje sjeveroistok – jugozapad. Unatoč tome što je samostanski kompleks očuvan u arheološkome sloju, nije moguće precizno pratiti tlocrt srednjovjekovne samostanske crkve, jer su u kasnijim stoljećima višestruko vršeni opsežni građevinski zahvati, a prilikom arheoloških istraživanja dubina iskopa na gotovo cijeloj istraženoj površini spuštana je na prosječnu ortometrijsku vrijednost hodnog sloja barokne faze izgradnje.⁷⁶²

Pavlinski samostan posvećen Blaženoj Djevici Mariji i svim svetima u Svetoj Jeleni kod Čakovca osnovao je 1376. godine Stjepan Lacković sa sinom Stjepanom, koji je bio vrhovni kraljevski konjušar.⁷⁶³ Pokroviteljstvo nad samostanom tijekom druge polovice 15. stoljeća imali su članovi obitelji Celjski.⁷⁶⁴ Herman II. Celjski 1420. godine posjedu svetojelenskog samostana dodjeljuje obližnje selo Šenkovec, zbog čega se samostan s vremenom počinje nazivati „šenkovečkim samostanom“.⁷⁶⁵ Crkveni titular sv. Jelene (Helene) javlja se oko 1559. godine.⁷⁶⁶

⁷⁶¹ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 260

⁷⁶² Marijana Korunek, »Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski«, u: *Croatia Christiana periodica* 73 (2014), str. 52; Tajana Pleše, »Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije«, u: *Cris* 12 (2010), str. 210

⁷⁶³ O utemeljenju samostana u blizini Čakovca, posvećenog Blaženoj Djevici Mariji i svim svecima, 27. kolovoza 1376. godine, svjedoči očuvana zakladnica, koja se nalazi u prijepisu i potvrdi kraljice Marije 20. lipnja 1384. godine. (Marijana Korunek, »Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski«, u: *Croatia Christiana periodica* 73 (2014), str. 52); Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 271; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 250

⁷⁶⁴ Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 135

⁷⁶⁵ Naselje Šenkovec u to je vrijeme bilo znatno manje nego što je danas, te se nalazilo sjeveroistočno od samostana. (Marijana Korunek, »Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski«, u: *Croatia Christiana periodica* 73 (2014), str. 52); Fridrih Lamberger 1476. godine samostanu dodjeljuje i selo Mačkovec. Dodjele Šenkovca i Mačkovca autentičnom ispravom 1478. godine potvrđuje hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin. (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 272; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 251)

⁷⁶⁶ Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 71

Samostan djeluje do 1786. godine, do ukinuća pavlinskog reda na području Habsburške Monarhije,⁷⁶⁷ a dotad je na samostanskom kompleksu izvršeno nekoliko složenih građevinskih zahvata. Prva pregradnja samostana koju je moguće pouzdano potvrditi na temelju povijesnih isprava jest ona 1580. godine, nakon što kompleks stradava u vrijeme reformacije. Poznato je kako se sljedeća građevinska faza odvila 1676. godine, prilikom koje je srušeno istočno samostansko krilo, a izgrađeno je novo, veće krilo. Tom su prilikom uklonjeni gotički svod crkvene lađe i trijumfalni luk, a zvonik crkve je povišen. Potom samostanski kompleks biva značajno oštećen u požaru 1695. godine, no ubrzo se sveobuhvatno obnavlja u baroknome slogu. Nakon spomenute obnove, 1738. godine nastupa potres i samostan ponovo stradava. Kompleks se obnavlja 1747. – 1750. godine, a tom su prilikom sjeverno i zapadno samostansko krilo podignuti za kat.⁷⁶⁸ Samostanski sklop u Šenkovcu, zajedno sa svim njegovim posjedima, 1802. – 1856. godine pripada vlasništvu obitelji Knežević. Obitelj Knežević daje porušiti lađu crkve s bočnom kapelom. Svetište je prenamijenjeno u obiteljsku kapelu, koja zadržava novovjekovni titular samostana (sv. Jelene). Imanje se 1856. – 1923. nalazi u vlasništvu Jurja Feštetića, te ima gospodarsku funkciju. Jedini dotad preostali dio arhitektonskog kompleksa nekadašnjeg samostana, koji je bio na jugozapadu, uništen je 1880. godine u razornom potresu te srušen, čime ovaj spomenik gotovo u potpunosti nestaje.⁷⁶⁹ Nadalje, grof Eugen Feštetić 1923. godine posjed prodaje drvanoj industriji Slavonija d.d., koja ga 1929. godine daruje Bratstvu hrvatskog zmaja. Posjed nakon 1945. godine ima status javnog dobra. Danas se nalazište s ostacima nekadašnjeg pavlinskog samostana nalazi u vlasništvu Muzeja Međimurja Čakovec.⁷⁷⁰

⁷⁶⁷ Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 7* (2016), str. 229

⁷⁶⁸ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 272–278; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 251–256; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 46, 50; Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 8* (2011), str. 214

⁷⁶⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 46–47; Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 7* (2016), str. 229–241

⁷⁷⁰ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 8* (2011), str. 215

Slika 138 MONASTERIUM S. HELENÆ SVpra CHAKTORNIAM, Ordinis S. Pauli primi Eremitæ. Sveta Jelena, veduta pavlinskog samostana s barokiziranom gotičkom crkvom i mauzolejom obitelji Zrinski, bakrorez (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 250)

Slika 139 Veduta pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni (današnji Šenkovec), *Liber memorabilium parochiae*, Lepoglava, 19. stoljeće, Arhiv Čazmanskog kaptola, detalj (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 514)

Slika 140 Veduta pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni (današnji Šenkovec), detalj oltarne pale iz nestale crkve sv. Jelene, rad Gabrijela Tallera iz 18. stoljeća, Franjevački samostan u Čakovcu (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 523)

Prema dostupnim povijesnim podacima, poznato je kako samostanski sklop nastaje tijekom zadnje četvrtine 14. stoljeća. S obzirom na to da je dubina iskopa bila spuštena tek na prosječnu ortometrijsku vrijednost hodnog sloja iz barokne faze izgradnje samostana, o tlocrtu srednjovjekovnog kompleksa mogu se donijeti tek pretpostavke.⁷⁷¹

„Samostanski sklop bio je s jugoistočne strane određen crkvom Blažene Djevice Marije i svih svetih. Longitudinalnost crkve naglašena je podjednakim dimenzijama jednobrodne, pravokutne lađe i poligonalno zaključena svetišta koje je ostalo sačuvano gotovo u cijelosti zbog njegove prenamjene u grobnu kapelu obitelji Knežević. Crkva je na slobodnim pročeljima bila ojačana masivnim, pravokutnim kontraforima. Unutrašnjost je u cijelosti bila svođena te popločena pravokutnim tavelama. U skladu s ustaljenim načinom gradnje kasnosrednjovjekovnih pavlinskih samostanskih sklopova može se zaključiti kako je i šenkovečki samostan bio organiziran oko pravokutnog klaustara. Cjelovito određivanje

⁷⁷¹ Tajana Pleše, »Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije«, u: *Cris* 12 (2010), str. 210

*tlocrtnog rasporeda samostanskog sklopa bilo bi moguće tek nakon opsežnih revizijskih istraživanja.*⁷⁷²

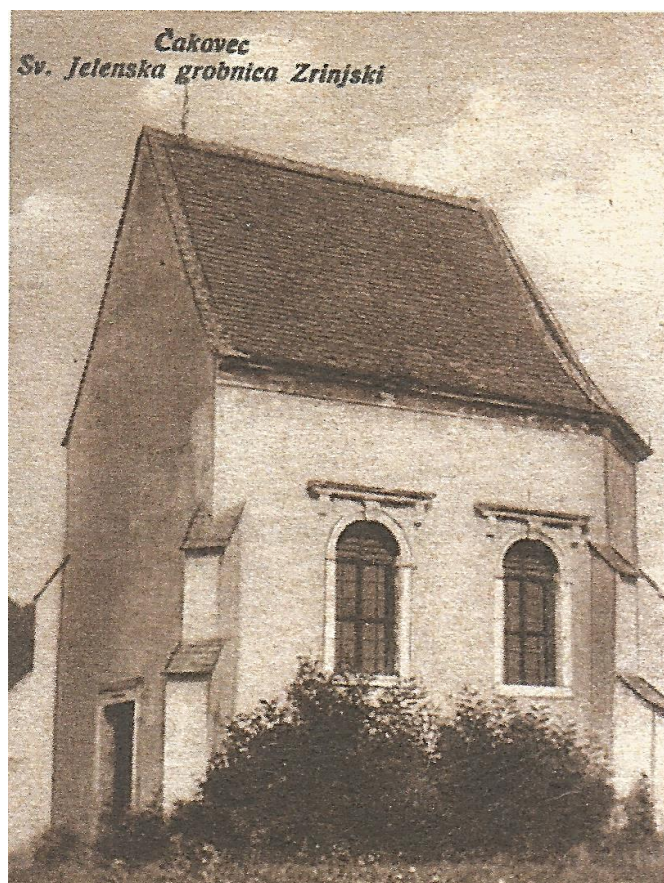

Slika 141 Sveta Jelena Šenkovec, današnje stanje ostataka pavlinskog samostana – gotička kapela (lijevo), natkriti temelji grobnice Zrinskih iz 1561. godine te suvremena župna crkva. Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 525)

Prednji dio svetišta, na koje se nadovezivala crkvena lađa, tj. gdje se nalazio trijumfalni luk, danas je zazidano u punoj visini, tvoreći pročelje kapele. Ondje se nalazi kameni barokni dovratnik jednostavne profilacije. Prozori su također iz baroknog perioda, a zazidani gotički prozori mogu se raspoznati u konturama na fasadi sjeveroistočnog i istočnog zida svetišta, a ostatci dvaju gotičkih prozora još su otkriveni na jugoistočnome zidu. I. Srša navodi kako su prozorske niše bile oslikanog obruba. Nadalje, interijer je barokno presvođen, no prilikom konzervatorskih istraživanja 1991. godine otkriveni su ostatci gotičkih otklesanih rebara i konzola za svodna rebra. Ispod prozora na jugoistočnome zidu otkriveni su dobro očuvani ostatci kamene profilacije prozora, što upućuje na činjenicu kako su zidovi svetišta originalno

⁷⁷² Tajana Pleše, »Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije«, u: *Cris* 12 (2010), str. 210–211

bili rastvoreni biforama.⁷⁷³ Na strani poslanice nalazi se gotička sedilija zaključena sedlastim lukom, te niša (vjerojatno za ampule) s motivom trolista, gotičkih stilskih karakteristika. U unutrašnjosti svetišta također se nalazi vrijedan gotički zidni oslik, koji, uz onaj u crkvi sv. Magdalene u Štrigovi, spada u jedine očuvane primjerke srednjovjekovnog zidnog slikarstva na prostoru Međimurja, unatoč tome što su gotičke crkve bile redovito oslikavane.⁷⁷⁴

Slika 142 Kapela sv. Jelene ili gotičko svetište nekadašnje pavlinske crkve. Razglednica iz 1930-ih godina, zbirka Dragutina Feletara (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 524)

⁷⁷³ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 126

⁷⁷⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 50; Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj 4–5* (1994), str. 135

S obzirom na brojne pregradnje i adaptacije na arhitekturi tijekom kasnijih stoljeća, u arheološkom sloju nije moguće precizno pratiti strukture sklopa samostana iz toga vremena. Ne može se precizirati u kojem je navratu izgrađena samostanska crkva, čije je svetište ostalo očuvano.⁷⁷⁵ Ivan Srša navodi kako oko sredine 15. stoljeća nastupa obnova samostana pod pokroviteljstvom članova obitelji Celjski, a prilikom koje je obuhvaćeno i svetište samostanske crkve. Naime, autor smatra kako je u tome periodu na jugoistočnome zidu svetišta, ispod istočne prozorske niše, ugrađena sedilija sedlasta luka, koja je ostala očuvana do danas. I. Srša navedenu sediliju metodom komparacije datira prema sediliji iz crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri, na kojoj je zabilježena godina 1467. Autor je mišljenja kako su obje sedilije rad iste klesarske radionice, koju angažira obitelj Celjski, te kako je šenkovečki primjerak ranijeg nastanka. Nadalje, potrebno je spomenuti kako Josip Bedeković na temelju vlastitih zapažanja zaključuje kako grof Celjski 1420. godine daje sagraditi zapadno krilo samostana. Bedeković razlaže kako se spomenuto može potvrditi na temelju arhitekture gotičkih stilskih karakteristika, kao i na temelju plemićkoga grba obitelji Celjski, koji je bio uklesan na zaglavni kamen svoda u hodniku gornje etaže zapadnog samostanskog krila.⁷⁷⁶ Međutim, u novijoj stručnoj literaturi postoje kritike Bedekovićeve argumentacije. Uzevši u obzir stilske odlike ranije spomenute sedilije, I. Srša iznosi stav kako je veća mogućnost da je zapadno samostansko krilo izgrađeno oko sredine 15. stoljeća, tj. u prvom te moguće u drugom desetljeću druge polovice 15. stoljeća, za vrijeme života Hermanova sina Fridriha II.⁷⁷⁷

I. Srša iznosi pretpostavku kako je u to vrijeme možda došlo do potpuno nove izgradnje samostana. Spomenuto argumentira na temelju situacije opažene na zidovima svetišta, koja je mogla nastati prilikom tadašnjih građevinskih zahvata. Naime, prilikom obnove samostana

⁷⁷⁵ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 50

⁷⁷⁶ „Eidem Conventui Hermanus Cilejae ad A. C. 1420 inscripsit Pagum Schenkovecz, qui etiam tractum Occidentalem ejusdem aedificasse dignoscitur, tum ex forma antiquae structurae gothicae, tum ex Insignibus gentilitiis ejusdem familiae, quae hodie in inferiori ambitu lapidi fornicem ambienti incisa cernuntur.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 272); „Ovom samostanu dodijelio je 1420. god. poslije Krista Herman, grof Celjski, selo Šenkovec i sagradio također njegovo zapadno krilo, što se prepoznaje po obliku stare gotičke gradnje i po plemenskom grbu te obitelji, koji se i danas uočava na gornjem hodniku, uklesan u kamenu, koji okružuje svod.“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 251)

⁷⁷⁷ „Josip Bedeković navodi da je u hodniku zapadnoga samostanskoga krila vidio grbove Celjskih, no to ne znači da su ondje bili samo grbovi Hermana II., te da je upravo on gradio to samostansko krilo, već se to može tumačiti i tako da su, ondje bili grbovi i drugih članova obitelji, te da su, njegov sin Fridrik II. i unuk Ulrik II., također mogli graditi spomenuto samostansko krilo. Nedavno smo pretpostavili da su proširenje i nova gradnja tog krila možda započeti za Hermana II. oko godine 1420., a da se gradnja mogla odužiti, te da se do svetišta došlo u doba njegova sina Fridrika II. ... To što Josip Bedeković ne spominje grbove obitelji Celjskih i u drugim dijelovima samostana, može se objasniti time, bar što se tiče istočnog samostanskoga krila, što su ti dijelovi u međuvremenu stradali ...“ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 152, fusnota 67)

probijeni su otvori na sjeverozapadnome zidu svetišta, na koje se nadovezivalo istočno krilo samostana. Pritom je došlo do devastacije zidnog oslika. Autor kao ključan argument navodi činjenicu kako zidni oslici nisu bili obnovljeni, već je svetište bilo obijeljeno vapnenim naličem, iz čega proizlazi mogućnost kako zbog temeljite obnove samostana više nije ostalo dovoljno sredstava za ponovno oslikavanje prostora svetišta. Također, na temelju praćenja arheologije zida, autor zaključuje kako prvotni samostan nije bio povezan sa svetištem.⁷⁷⁸

Ostatci gotičkog slikanog zidnog sloja u sačuvanom svetištu crkve otkriveni su tijekom preliminarnih istraživanja 1948. godine, u kojima su sudjelovali Ana Deanović, Anđela Horvat i Ljubo Karaman. Spomenute su godine Anđela Horvat i Branko Lučić otkrili ostatke gotičkog zidnog oslika, ispod slojeva žbuke debljine oko dva centimetra te ispod kasnobaroknog oslika. Naime, u podnožju sjevernoga zida kapele, tom je prilikom otkriven dio prikaza koji je protumačen kao „Misa sv. Grgura“, gdje su prikazani likovi Krista i pape Grgura (slika 143).⁷⁷⁹

A. Horvat donosi opis tada otkrivenog zidnog oslika koji prikazuje ljudski lik posjednut na prostrani naslonjač, koji je interpretiran kao sv. Grgur. Liku koji je protumačen kao sv. Grgur s lijeve strane stoji redovnik. Redovnik drži traku s natpisom na gotici, a koju u desnoj ruci drži i crkveni dostojanstvenik koji sjedi. Lik koji sjedi na naslonjaču oslikan je zasićenim crvenim i ružičastim nijansama, a podloga je zagasito plava. A. Horvat smatra kako je na temelju položaja tijela i izraza lica sv. Grgura, koji gleda u visinu, originalna kompozicija trebala biti većih dimenzija. Također, ispod žbuke, povrh glave dostojanstvenika, otkriven je još jedan fragment oslikanog zidnog sloja. Radi se o fragmentu slike koji prikazuje ljudsku nogu izuzetno velikih dimenzija. Autorica navodi kako se čini kao da je prikazana noga probodena kopljem te pretpostavlja kako je riječ o prikazu Krista. A. Horvat navodi da su freske rađene „u tzv. *mekom stilu plastično-idealističkog, kasnogotičkog, srednjovjekovnog slikarstva*“.⁷⁸⁰ Autorica u svojim publikacijama ne spominje druge oslike, a pripadajuća fotodokumentacija sadrži samo fotografije opisanih fresaka. Prema tome se zaključuje kako tom prilikom nisu pronađeni drugi ostatci gotičkih fresaka. Istraživanja su nastavljena 1954. godine.⁷⁸¹

⁷⁷⁸ Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 153–154; Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 127–129

⁷⁷⁹ *Ibid.*, str. 123

⁷⁸⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 51

⁷⁸¹ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 12

Opsežnija konzervatorska istraživanja na kapeli obavljena su 1991. – 1997. godine, u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda, pod vodstvom Ivana Srše. Istraživanja su poduzeta s ciljem da se u najvećoj mogućoj mjeri otkriju zidne slike iz gotičkog perioda, kako bi se utvrdilo njihovo stanje i kvaliteta, te kako bi se izradio program njihove konzervacije. Utvrđeno je postojanje dvaju slojeva gotičkih fresaka (donji i gornji). U zaključku svetišta otkriveni su ostatci zidnog slikanog sloja s rubnom dekoracijom koja se proteže po plohama sjeverozapadnog, sjevernog, sjeveroistočnog i istočnog zida.⁷⁸² Takvi slojevi fresaka utvrđeni su na svim zidovima, osim na svodu i jugozapadnome zidu, gdje su vrata kapele. Međutim, ondje je utvrđeno postojanje ostataka srednjovjekovnog zida trijumfalnog luka s ostacima oslika.⁷⁸³

Slika 143 Crkveni dostojanstvenik (sv. Grgur?), detalj gotičkog zidnog oslika kapele sv. Jelene. Snimio 1948. Nikola Vranić (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 238)

⁷⁸² Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 126, 131; Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil 53* (2010), str. 138

⁷⁸³ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 123

„Raspored konzola i svodnih rebara, jednako kao i očuvanog oslika koji je pratio zidne plohe, omogućuje nam idealnu rekonstrukciju rasporeda svodnih polja u svetištu. Na osnovi te rekonstrukcije zaključujemo da je svetište bilo podijeljeno u dva svodna polja: jedno u samome zaključku koje je obuhvaćalo prostor od šest svodnih jedra i drugo koje su činila četiri svodna jedra. Međusobno su ta dva svodna polja bila odijeljena pojasnicom koja je počivala na srednjim konzolama sjeverozapadnog i jugoistočnog zida.“⁷⁸⁴

Donji sloj zidnih oslika utvrđen je na tri zida kapele, a gornji sloj utvrđen je na svim zidovima, izuzev ulaznog zida na jugozapadnoj strani. I. Srša navodi kako je donji sloj nastao uoči posvećenja crkve, u zadnjoj četvrtini 14. stoljeća. Autor navodi kako prikaz sadrži posvetne križeve, tj. motive kružnica unutar kojih su postavljeni posvetni križevi. Pozadina prikaza donjeg sloja oslikana je tako da je podijeljena na crvene i plave plohe koje su odijeljene svijetlim, crvenim i plavim bordurama. I. Srša navodi da je stariji, donji sloj vrlo brzo zamijenjen novim slojem.⁷⁸⁵

Ikonografski program, tj. raspored scena na gotičkim oslicima kapele nije ujednačen. Ovisno o važnosti prikazane scene, zidovi su razdijeljeni na dva, tri ili četiri okomita registra.

U prvome registru sjevernoga zida nalazi se oslik s prizorom Raspeća. U idućem registru prikazano je Uznesenje i Krunidba Blažene Djevice Marije, a u gornjem registru, u luneti nekadašnjeg gotičkog svoda, prikazana je Bogorodica koja doji Dijete Isusa. Na sjeveroistočnom, istočnom i jugoistočnom zidu nalaze se prikazi Svetog Trojstva, Krista Pantokratora u luneti sjeveroistočnog zida, Bog Otac u luneti istočnog zida, te Duh Sveti u obliku goluba, kojem se klanjaju dva anđela, u luneti jugoistočnoga zida.⁷⁸⁶ Ispod prikaza Krista Pantokratora smješten je prikaz Euharistijskoga Krista. Djelomično očuvana zidna slika, koja je vjerojatno bila dijelom veće kompozicije, tumači se kao Misa sv. Grgura.⁷⁸⁷ U špaletama zazidanih prozora na istočnome i jugoistočnome zidu svetišta sačuvana je freska s prikazom svetačkih likova koji su smješteni u medaljone s četiri lista. Nadalje, u predjelu prozora na

⁷⁸⁴ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 126

⁷⁸⁵ *Ibid.*, str. 123

⁷⁸⁶ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 219

⁷⁸⁷ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 219; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 51

istočnome zidu nalazi se prikaz sv. Apolonije, sv. Barbare, sv. Margarete i sv. Lucije⁷⁸⁸ ili sv. Katarine.⁷⁸⁹ Vjerojatnije je kako je riječ o prikazu svete Katarine Aleksandrijske, umjesto svete Lucije, jer je zajednički prikaz triju glavnih djevoja i svetih pomoćnica (*Virgines capitales*) – svete Barbare, svete Margarete Antiohijske i svete Katarine Aleksandrijske – čest ikonografski prikaz u sakralnoj umjetnosti kasnog 14. i 15. stoljeća, posebno u krajevima Njemačke, Austrije i Slovenije, a vezan je uz štovanje Bogorodice i Krista.⁷⁹⁰ Nadalje, na istočnome zidu kapele prikazan je Trpeći Krist. U predjelu prozora na južnome zidu nalazi se lik apostola sv. Jakova Starijeg. U središnjem registru južnog zida nalazi se prikaz koji je protumačen kao Prikazanje u hramu. U posljednjem polju južnoga zida, u uglu prema zapadnome zidu, gdje se svetište zatvara, prikazan je lik anđela, koji je mogao pripadati sceni Posljednjeg suda.⁷⁹¹

„U slikanju fizionomija i tijela likova, kao i u slikanju nabora, prevladava blaga tonska modelacija koja je obilježje talijanskog trećentističkog slikarstva. Ishodište u talijanskom slikarstvu trećenta imaju i aureole s radijalnim urezima, četverolisni medaljoni s likovima svetaca, kao i kozmateskni uzorak bordure.“⁷⁹²

S obzirom na to da se radi o kvalitetnome slikarstvu pri kojem su korištene neke tehnike karakteristične za slikarstvo *Trecenta*, I. Srša iznosi mišljenje kako je zidne slike šenkovečke kapele izradila radionica putujućih talijanskih majstora koji se ugledaju na sjevernotalijanske majstore iz vremena posljednje četvrtine 14. stoljeća.⁷⁹³ Lj. Karaman dataciju zidnih slika pretpostavlja u prvu polovicu 15. stoljeća,⁷⁹⁴ a Janez Balažic u osamdesete godine 14. stoljeća.⁷⁹⁵ Također, J. Balažic smatra kako su na kapeli radila dva različita fresko-slikara. Mišljenja je da je prvi slikar potekao od talijanskih trećentinskih majstora, dok drugog

⁷⁸⁸ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 132–133

⁷⁸⁹ Janez Balažic, »Poslikava v kapeli sv. Helene v Šenkovcu«, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 40 (2004), str. 41

⁷⁹⁰ Stanley E. Weed, »Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capitales“ in Art, Literature and Popular Piety«, u: *The Sixteenth Century Journal* 41 (2010), str. 1069–1080

⁷⁹¹ Rosana Ratković, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 219–221

⁷⁹² *Ibid.*, str. 221

⁷⁹³ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998. str. 123, 131, 133; Rosana Ratković, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 221

⁷⁹⁴ Ljubo Karaman, »O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji«, u: *Historijski zbornik* 3 (1950), str. 159

⁷⁹⁵ Janez Balažic, »Poslikava v kapeli sv. Helene v Šenkovcu«, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 40 (2004), str. 55

šenkovečkog majstora povezuje s mjestima u Slovačkoj (Sazdice, Rákoš i Rimavská Baňa).⁷⁹⁶ Međutim, analogije je moguće potražiti u susjednoj Sloveniji.

I. Srša navodi kako je spomenuti oslik već sredinom 15. stoljeća obijeljen, nakon što je bio devastiran adaptacijama na kapeli (ugradnjom sedilije na jugoistočnome zidu, niše za ampule na istočnome zidu te probijanjem vrata na sjeverozapadnome zidu, tj. povezivanjem svetišta s istočnim krilom samostana). U razdoblju baroka je ožbukano.⁷⁹⁷

*„Ta bi činjenica izravno mogla svjedočiti o nedostatku novca za daljnje uređenje svetišta, odnosno za njegovo novo oslikavanje, a to bi se moglo poklapati s pogibijom pokrovitelja samostana, posljednjega člana grofovske obitelji Celjskih, Ulrika II., 9. studenoga 1456. ...“*⁷⁹⁸

Međutim, postoje neke nelogičnosti u vezi slojeva gotičkih fresaka u svetištu. Poznato je kako donji gotički sloj nastaje odmah nakon gradnje, odnosno posvete crkve, uoči osnutka samostana 1376. godine. Kao što je već spomenuto, I. Srša navodi kako su na tri zida svetišta tom prilikom naslikani posvetni križevi (pretpostavljeno, tri posvetna križa, svaki na po jednome zidu). I. Srša iznosi podatak kako gornji sloj fresaka nastaje 80-ih godina 14. stoljeća, dakle, tek nekoliko godina nakon oslikavanja prvog sloja, „*nedugo nakon što je crkva stavljena u funkciju*“.⁷⁹⁹ Osim što su tada oslikani zidovi koji dotad nisu bili oslikani, donji sloj zida (s posvetnim križevima) je preslikan. Tako brza zamjena fresaka, bez konkretno dokumentiranog povoda je neobična. I. Srša iznosi tek pretpostavku kako je donji sloj vjerojatno bio oslikan na grubo ožbukanome, nezaglađenome zidu (*arriccio*), koji je kasnije poslužio kao nosač novome, zaglađenome zidu sa svježom žbukom (*intonaco*), s gornjim slojem fresaka.⁸⁰⁰

⁷⁹⁶ Janez Balažič, »Poslikava v kapeli sv. Helene v Šenkovcu«, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 40 (2004), str. 54–55; Rosana Ratkovičić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 221

⁷⁹⁷ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 123

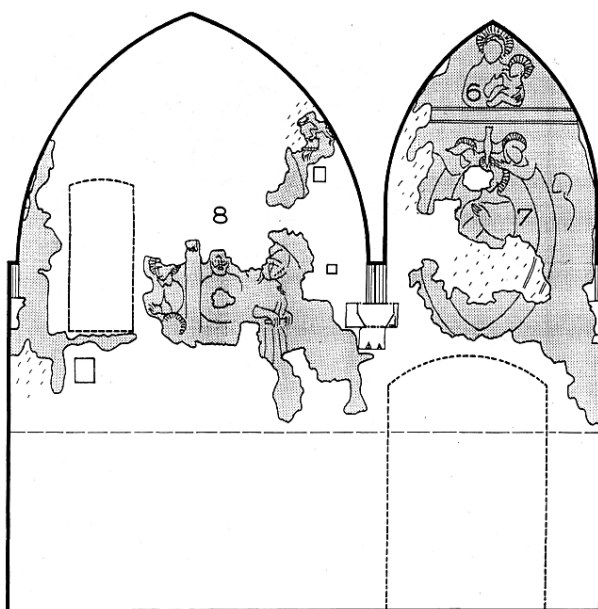
⁷⁹⁸ *Ibid.*, str. 128

⁷⁹⁹ *Ibid.*, str. 131

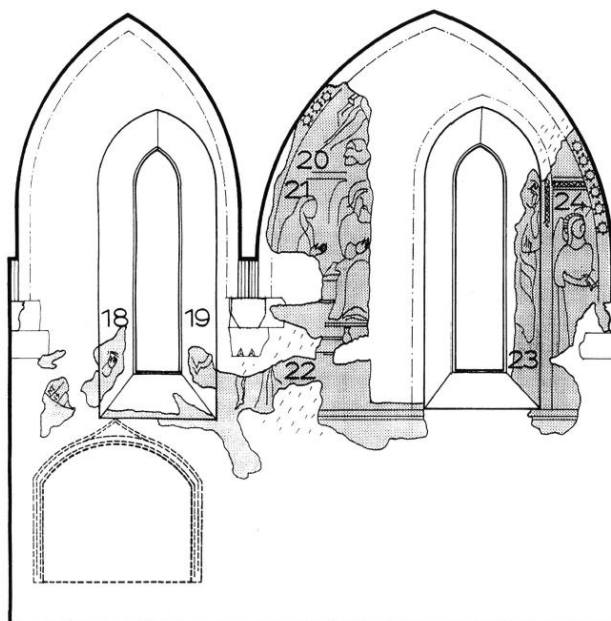
⁸⁰⁰ Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 131–132; Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 138–139

Slika 144 Sjeverni zid (lijevo): 2. Isus Krist, 4. Misa sv. Grgura; Sjeveroistočni zid (sredina): 1. Bog Otac, 5. Sv. Margareta, 6. Sv. Barbara, 7. Sv. Lucija, 8. Nepoznata svetica, 9. Sv. Apolonija, 10. Nepoznata svetica; Istočni zid (desno): 3. Duh Sveti, 11–16. Svetice-mučenice (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 143)

Slika 145 Sjeverozapadni zid: 6. Djevica Marija doji Dijete Isusa, 7. Uznesenje i Krunidba Blažene Djevice Marije, 8. Raspeće (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 144)

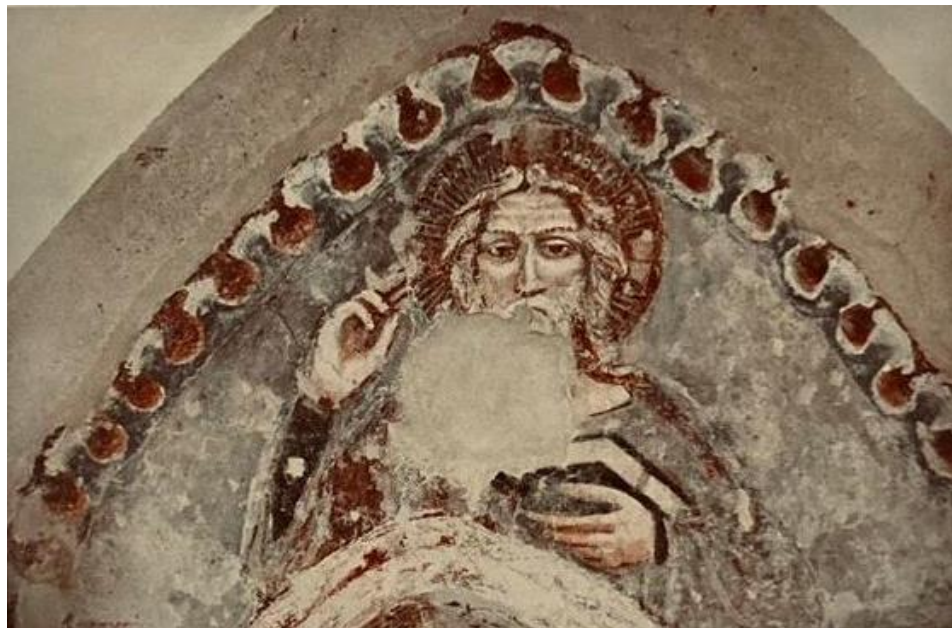
Slika 146 Jugoistočni zid: 18. Sv. Bonaventura, 19. Nepoznati svetac, 20. Polaganje u grob, 21. Prikazanje u hramu, 22. Nepoznata scena, 23. Sv. Jakov Stariji, 24. Sv. Matej (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 145)

Slika 147 Pogled na unutrašnjost kapele sv. Jelene s ostacima gotičkih zidnih slika. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil 53* (2010), str. 134)

Slika 148 Krist Pantokrator, gotički zidni oslik na sjeveroistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)

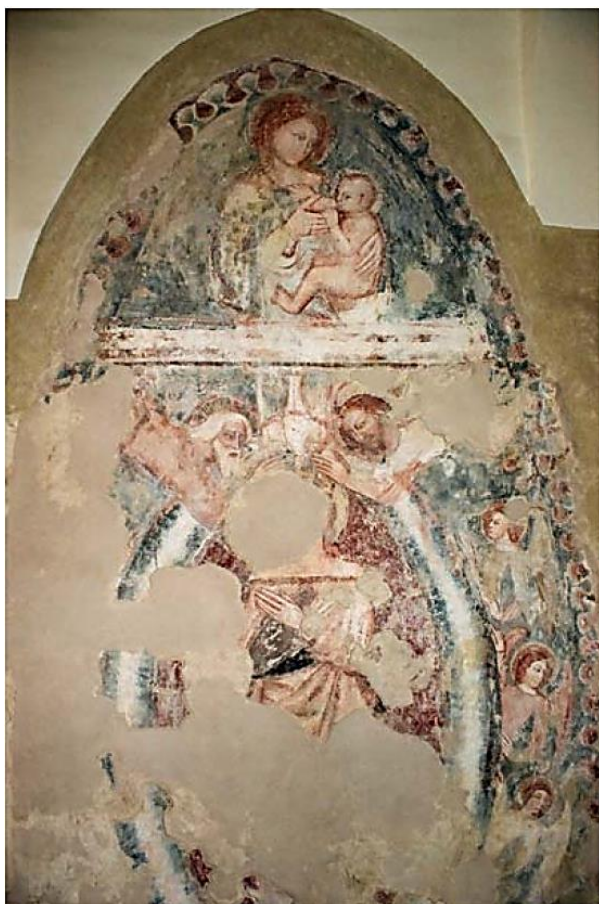
Slika 149 Bog Otac, gotički zidni oslik na sjeveroistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)

Slika 150 Duh Sveti, gotički zidni oslik na jugoistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)

Slika 151 Svetica-mučenica s palminom granom, gotički zidni oslik na istočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 221)

Slika 152 Bogorodica doji Dijete Isusa (luneta) i Krist u mandorli (ispod lunete), oslik na sjevernom zidu kapele. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 134)

Slika 153 Krist Pantokrator (luneta) i Misa sv. Grgura (ispod lunete), oslik na sjeveroistočnom zidu kapele. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 134)

Najranija arheološka istraživanja te konzervatorski zahvati na kapeli sv. Jelene, odnosno na prostoru nekadašnjeg samostanskog sklopa, poduzeti su 1924. godine. Istraživanja provode Braća Hrvatskog Zmaja pod vodstvom Emilija Laszowskog. Tom je prilikom djelomično istražen prostor lađe i svetišta samostanske crkve.⁸⁰¹

Nadalje, Artur Schneider 1940. godine, u sklopu Jugoslavenske Akademije u Zagrebu, obilazi nalazište radi popisivanja i dokumentiranja spomenika. Radovi su naglo prekinuti ratom, a u izvještaju je objavljen samo popis spomenika uz fotografije.⁸⁰² Potaknuti nedovoljnom istraženosti arheološke i povijesnoumjetničke baštine Međimurja, Ministarstvo kulture i Konzervatorski zavod u Zagrebu 1948. i 1952. godine organiziraju obilazak i fotografska evidentiranja srednjovjekovnih nalazišta na prostoru Međimurja.⁸⁰³ Na temelju prikupljenih ranijih spoznaja, poviješću i baštinom ovoga nalazišta bavila se A. Horvat 1950-ih godina.⁸⁰⁴

Prva sustavna, zaštitna arheološka istraživanja trajala su deset sezona, 1989. – 2002. godine.⁸⁰⁵ Istraživanja su vršena u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec, pod vodstvom Josipa Vidovića. Prilikom spomenutih arheoloških kampanja istražen je veći dio prostora nekadašnjeg pavlinskog samostanskog sklopa (oko 1000 m²), osim sjevernog krila koje se nalazi na privatnom posjedu.⁸⁰⁶ U isto vrijeme su poduzeti konzervatorsko-restauratorski zahvati na kapeli sv. Jelene. Tijekom arheoloških iskopavanja teren je spušten na dubinu sloja barokne građevinske faze (prosječne vrijednosti dubine hodnog sloja $h = 171,45$ m). Iz toga razloga, tlocrtni raspored samostanskoga sklopa iz srednjovjekovnog razdoblja moguće je pratiti tek uz pretpostavke prema grubom nacrtu.⁸⁰⁷

⁸⁰¹ Emilij Laszowski, »Zrinski mauzolej u sv. Jeleni kod Čakovca«, u: *Hrvatsko kolo* 9 (1927/1928), str. 244–259; Marijana Korunek, »Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski«, u: *Croatia Christiana periodica* 73 (2014), str. 53; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 11, 51; Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 215

⁸⁰² Artur Schneider, »Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1940.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu* 53 (1941), str. 176–184; A. Schneider u tom je poduhvatu sistematski obišao još Čakovec, Sveti Juraj na Bregu, Štrigovu i Nedelišće. (Artur Schneider, »Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1940.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu* 53 (1941), str. 176–184; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 11)

⁸⁰³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 11

⁸⁰⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010.

⁸⁰⁵ Iskopavanja su se odvijala 1989., 1990. – 1999. i 2002. (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 215)

⁸⁰⁶ Tajana Pleše, »Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije«, u: *Cris* 12 (2010), str. 210

⁸⁰⁷ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 260; Josip Vidović, »Arheološka istraživanja na položaju Sv. Jelene u Šenkovcu«, u: *Muzejski vjesnik* 15 (1992), str.

Nadalje, otkriveno je više od desetak kosturnih ukopa u različitim stratigrafskim odnosima, pri čemu je više grobova zatečeno u devastiranom stanju. Od posebnih nalaza ističe se mali srebrni novac kralja Ludovika (1372. – 1382.), koji se nalazio ispod preklopljenih ruku pokojnika u grobnjoj jami usmjerenja istok – zapad, na dubini od 1,70 m.⁸⁰⁸

Slika 154 Sveta Jelena Šenkovec, sonda crkvene lađe, temelji crkve i ostatci svetišta pavlinske samostanske crkve u Šenkovcu. Snimio 1993. Josip Vidović (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 76)

42–45; Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 215

⁸⁰⁸ O rezultatima arheoloških istraživanja 1990. – 1996. godine više u: Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 61–77

Slika 155 Sveta Jelena Šenkovec, arheološka sonda na sjevernoj strani svetišta 1992. godine (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 75)

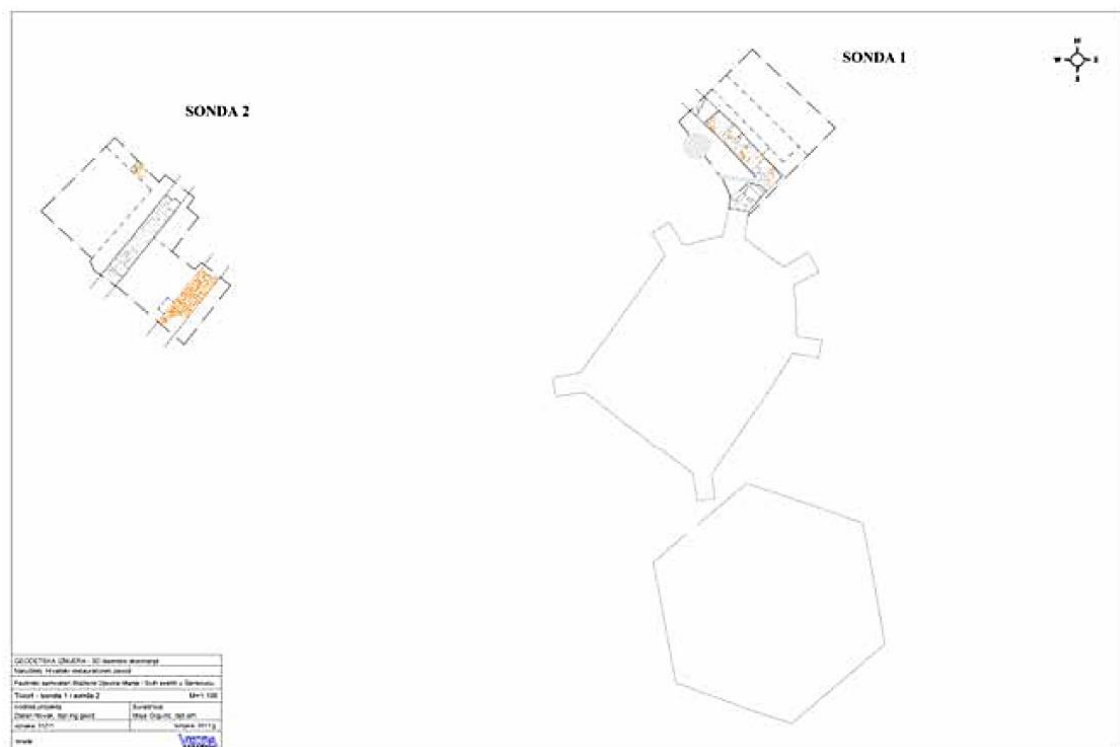
Slika 156 Sveta Jelena Šenkovec, arheološka sonda na prostoru crkvene lađe 1994. godine (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 77)

U rujnu 2011. godine i kolovozu 2012. godine poduzeta su revizijska arheološka istraživanja na nalazištu. Radovi su bili poduzeti u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda, pod stručnim vodstvom Tajane Pleše. Zbog skromnijih financijskih sredstava istraživanja su obuhvatila samo manji dio samostana i klaustra. Na prostoru nekadašnjeg samostanskog kompleksa postavljene su dvije arheološke sonde, a njihov položaj određen je prema postojećoj dokumentaciji iz arhivske zbirke MMČ-a te na položajima za koja se pretpostavilo da će biti pogodna za dobivanje najvećeg broja informacija vezanih uz stratigrafiju srednjovjekovnog arheološkog sloja, odnosno o građevinskim fazama iz srednjega vijeka. Dakle, navedena istraživanja su provedena s ciljem prikupljanja podataka potrebnih za rekonstrukciju tlocrtne dispozicije samostanskoga sklopa u kasnosrednjovjekovnom razdoblju.⁸⁰⁹

Tijekom istraživanja 2011. godine, prva sonda (S-1; 530 cm × 550 cm) postavljena je sjeveroistočno od sjeveroistočnog kontrafora kapele, odnosno ranijeg svetišta, gdje se nalazi spoj pretpostavljenog južnog dijela na istoku samostanskog kompleksa te sjeveroistočnog dijela apside srednjovjekovne samostanske crkve. Radi se o položaju koji je bio istraživani 1999. godine. Revizijskim istraživanjima potvrđeni su dijelovi temelja na osi istok – zapad, koji zalaze pod sjeveroistočni kontrafor objekta, dok se drugi krak proteže potezom sjever – jug. Temelji su napravljeni od krupnog kamena lomljenca, s primjesom usitnjene opeke, uz obilatu uporabu sivog veziva krupnozrnate teksture. S obzirom na zapaženu tehniku zidanja i materijal s nalazišta, te dostupne arhivske podatke, pretpostavljeno je kako istraženi temelj predstavlja najjužniji dio istočnog, novovjekovnog samostanskog krila. Pronađen je i manji broj ulomaka novovjekovne keramike. Druga je sonda (S-2; 965 cm × 520 cm) bila smještena na položaju pretpostavljenog središta sjevernog krila samostana. Revizijskim istraživanjima obuhvaćen je jedino središnji dio sonde. Navedeni prostor je bio istraživani 2002. godine, tijekom posljednje od spomenutih deset kampanji. Nadalje, istraživanjima koja su provedena 2011. godine utvrđeno je postojanje temelja postavljenog na osi istok – zapad, koji je napravljen od krupnog kamena lomljenca uz obilnu uporabu žućkastog veziva sitnoga granulata. Prema zapaženom materijalu i tehnici gradnje pretpostavlja se datacija u kasni srednji vijek. Funkcija istraživanog objekta nije utvrđena. Revizijska istraživanja nastavljena su u južnome predjelu terena, gdje je otkrivena struktura od opeke koja je prilikom istraživanja 2002. godine bila protumačena kao srednjovjekovno popločenje klaustra samostana. Istraživanjima provedenima 2011. godine potvrđeno je kako se ne radi o podnici klaustra, već o temelju od zidane opeke, koji se također

⁸⁰⁹ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 215

proteže potezom istok – zapad. S obzirom na materijal (opeku) i tehniku zidanja u odnosu s kamenim temeljem, njegova se datacija pretpostavlja u novi vijek. Nadalje, na prostoru koji je određen zidanim temeljem od opeke te kamenim temeljem istražen je jedan grob (G-001/HRZ-11). Grob je nepravilnog usmjerenja, položen na osi sjever – jug. Analizom osteoloških nalaza (laboratorij Odsjeka za arheologiju HAZU) utvrđeno je kako je pokojnik bio muškarac starosti između 40 i 50 godina. Također, u sondi je pronađena znatnija količina prapovijesne keramike. Istraženi dio samostanskog kompleksa u potpunosti je popraćen fotodokumentacijom te snimcima pomoću metode 3D laserskog skeniranja.⁸¹⁰

Slika 157 Sveta Jela Šenkovec, tlocrt objekata na nalazištu s označenim sondama (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 216)

Arheološka kampanja 2012. godine provedena je s ciljem da se nadograđe saznanja o postojećim ostacima arhitekture, koja su proizašla iz arheoloških istraživanja na nalazištu prethodne godine. Poblježe, navedena revizijska istraživanja provedena su s namjerom da se

⁸¹⁰ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 215–116

utvrđi postoji li istočni nastavak kamenog temelja koji je položen na osi istok – zapad te postoji li istočni nastavak kamenog temelja od opeke, koji mu je postavljen paralelno na osi istok – zapad. Ostali ciljevi bili su utvrđivanje točnog položaja bunara u odnosu na povezani kanal za odvodnju oborinske vode, te istraživanje i deponiranje osteološkog materijala grobova otkrivenih istočno od bunara. Shodno tome, sonda 2 (istražena 2011. godine), proširena je u smjeru istoka i u smjeru juga. Riječ je o prostoru koji je također bio djelomično istražen 2002. godine. Po završetku istraživanja, dimenzije sonde 2 iznosile su 980 cm × 1310 cm.⁸¹¹ Revizijsko istraživanje bilo je u velikoj mjeri otežano zbog prisutnosti tvrdo nabijene žute gline s velikim udjelom krupne šute, kao i zbog ispremiješanih slojeva tla, nakon višestrukih intervencija na nalazištu.⁸¹²

Slika 158 Sveta Jelena Šenkovec, pogled s jugozapada na sondu 2 nakon revizijskih arheoloških istraživanja.

Snimila 2012. Tajana Pleše (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 252)

⁸¹¹ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 252

⁸¹² *Ibid.*, str. 253

Unutar sonde 2, u dužini od 485 cm, istražen je kameni temelj postavljen na osi istok – zapad i širine 85 cm. Spomenuti temelj, izgrađen od krupnih komada lomljenog kamena, uz obilatu uporabu žućkastog veziva sitnog granulata, bio je djelomično istražen 2002. godine, te u većoj mjeri 2011. godine. Istočni dio temelja u potpunosti je devastiran naknadnim građevinskim radovima, koji su mogli biti obavljani zbog nedostatka zaštitnog sloja sonde nakon istraživanja 2011. godine. Iz tog razloga nije bilo moguće potvrditi čak ni tragove temeljne stope, kao ni odnos s pretpostavljenim temeljima na osi sjever – jug. S obzirom na tehniku gradnje, datacija navedenog temelja (čija funkcija ostaje neutvrđena), pretpostavlja se u kasnosrednjovjekovnu fazu samostanskog sklopa. Nadalje, nakon uklanjanja sloja tla na prostoru između sjevernog ruba sonde i sjevernog profila kamenog temelja, otkrivena je podnica koja se sastoji od opeka položenih u raznim smjerovima te različitih formata. Navedeni segment podnice nije bio pronađen tijekom istraživanja 2002. godine, a sačuvani uzorak podnice nedovoljno je velikih dimenzija da bi bilo moguće donijeti daljnje zaključke. Revizijska istraživanja 2012. godine bila su usmjerena na istraživanje pretpostavljenog nastavka temelja od opeke na osi istok – zapad i širine 95 cm te dužine 330 cm, koji je bio pogrešno protumačen kao popločenje kasnosrednjovjekovnog klaustera. Utvrđeno je postojanje istočnog nastavka spomenutog dijela temelja. Međutim, od temelja je ostala sačuvana isključivo temeljna stopa dužine 405 cm, dok ukupna istraženja dužina ovog temelja iznosi 735 cm. Njegova ukupna dužina nije se mogla utvrditi, kao niti njegov odnos s temeljima položenima na osi sjever – jug, odnosno ostalim temeljima uopće.⁸¹³

U prostoru istočno od ranije spomenutih temelja nisu otkriveni tragovi arhitekture, kao niti pokretni nalazi. Radi se o dijelu iskopa koji je bio ispunjen tvrdo nabijenom žutom glinom sa znatnim primjesama krupne šute. Nadalje, u jugoistočnome dijelu sonde 2 utvrđeno je postojanje upojnog bunara koji je u donjoj zoni izgrađen od nepravilnog kamena lomljenca te lošeg veziva (vanjski radijus: 255 cm; unutarnji radijus: 130 cm). Bunar je pronađen tijekom istraživanja 2002. godine. Građevni materijal na predjelu vanjskog plašta bunara rasipane je strukture zbog loše kvalitete, tj. nedostatne količine veziva. Unutarnji plašt je kvalitetnije gradnje, s pravilnije obrađenim lomljenim kamenom. Nisu dostupne informacije o istraživanjima na bunaru provedenima 2002. godine, tj. ne zna se dubina iskopa, niti su evidentirani mogući pokretni nalazi. U međuvremenu, 2010. ili 2011. godine (točan podatak

⁸¹³ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 252–253

nije moguće potvrditi), bunar je zatrpan batudom.⁸¹⁴ Tijekom istraživanja 2012. godine, u jugoistočnome dijelu temelja bunara, unutar njegove zidne mase, pronađen je arhitektonski ulomak, tj. šprljak od vapnenca (13 cm × 16 cm × 19 cm), koji se s obzirom na profilaciju datira u kasni srednji vijek. Dakle, ulomak je bio korišten kao spolij te se zaključuje kako se bunar datira u novi vijek (moguće u baroknu fazu izgradnje objekta samostana). Međutim, postoji mogućnost kako se bunar ondje nalazio i tijekom kasnosrednjovjekovne građevinske faze te je naknadno pregrađen. Ta bi se pretpostavka mogla pokušati dokazati istraživanjem bunara do dna zidane mase, pražnjenjem postojeće zapune.⁸¹⁵

U jugoistočnome dijelu sonde 2 utvrđen je sjeverni potez kanala za odvod oborinske vode, izgrađenog od krupne batude, koji je pronađen tijekom arheoloških istraživanja 2002. godine. Istražena dužina iznosi 125 cm, a širina 50 cm. Pretpostavlja se kako se sjeverni kraj kanala direktno spajao s upojnim bunarom. S obzirom na tehniku gradnje kanala, te prema odnosu s bunarom i prema utvrđenim apsolutnim visinama, pretpostavlja se datacija iz vremena barokne pregradnje. Nadalje, u jugoistočnom dijelu sonde također nisu otkriveni tragovi arhitekture, a pronađeno je tek vrlo malo ulomaka novovjekovne keramike. Opisani dio iskopa također je bio ispunjen tvrdo nabijenom, žutom glinom s većim udjelom krupne šute. Iznimka je kanal (istražena dužina: 545 cm, širina: 60 cm) koji u smjeru jug – jugoistok zalazi pod zapadni dio temelja od opeke. Nije bilo moguće njegovo pražnjenje, a time niti određivanje njegove funkcije.⁸¹⁶

Tijekom revizijskih istraživanja 2012. godine, uz istočni rub sonde otkrivena su dva kosturna ukopa.⁸¹⁷ Pretpostavlja se kako su bili istraživani 2002. godine, iako o tome ne postoji dokumentacija. Naime, grobovi su nakon istraživanja bili prekriveni plastičnom folijom, zbog čega je osteološki materijal doveden u izrazito loše stanje očuvanosti. Grobovi su počišćeni i dokumentirani, a analiza osteološkog materijala obavljena je na Odsjeku za arheologiju HAZU.⁸¹⁸

⁸¹⁴ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 253

⁸¹⁵ *Ibid.*, str. 253

⁸¹⁶ *Ibid.*, str. 253

⁸¹⁷ G 002/2012-HRZ, Vidović 2002 ? i G 003/2012-HRZ, Vidović 2002 ? (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 253)

⁸¹⁸ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 253

Istraženi dio samostanskog kompleksa u potpunosti je popraćen fotodokumentacijom te snimcima pomoću metode 3D laserskog skeniranja.⁸¹⁹ Po završetku dokumentiranja, sve istražene strukture su prekrivene geotekstilom, a obje sonde (sonda 1/2011 i sonda 2/2011 i 2012) su u cijelosti zatrpane.⁸²⁰

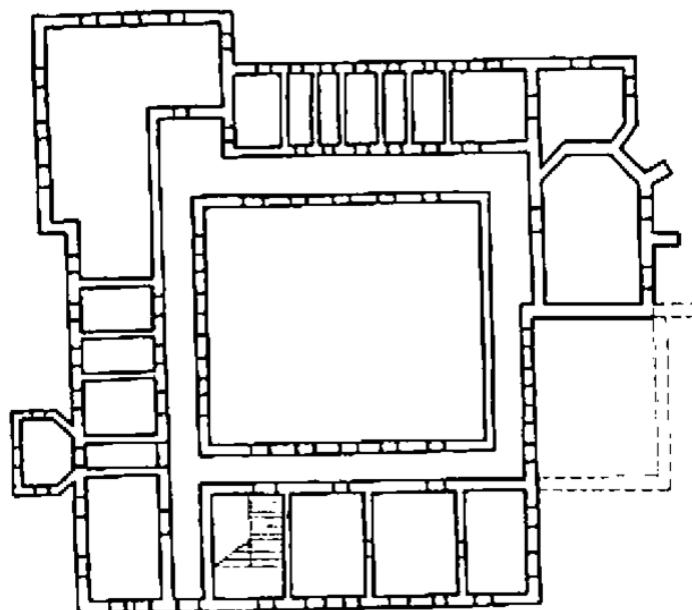

Slika 159 Sveta Jelena Šenkovec, geodetska snimka svih istraženih arheoloških struktura 1990. – 2002. godine (Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda 7* (2016), str. 235)⁸²¹

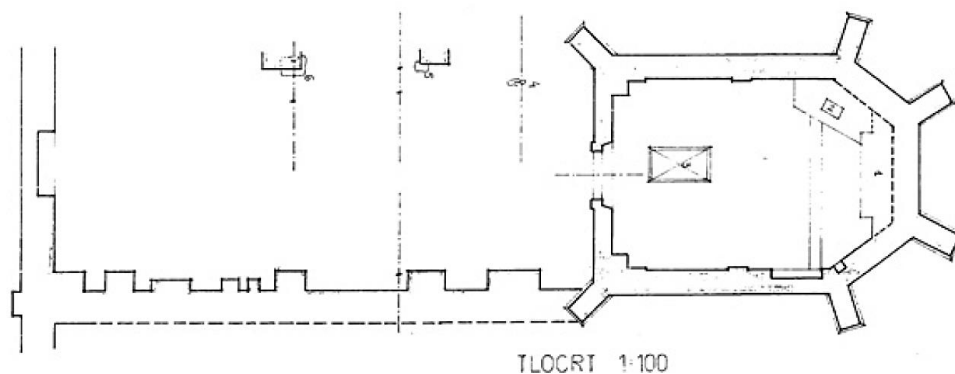
⁸¹⁹ Vektra d.o.o., 2012. godine

⁸²⁰ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 9* (2012), str. 253

⁸²¹ Dokumentacija Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec

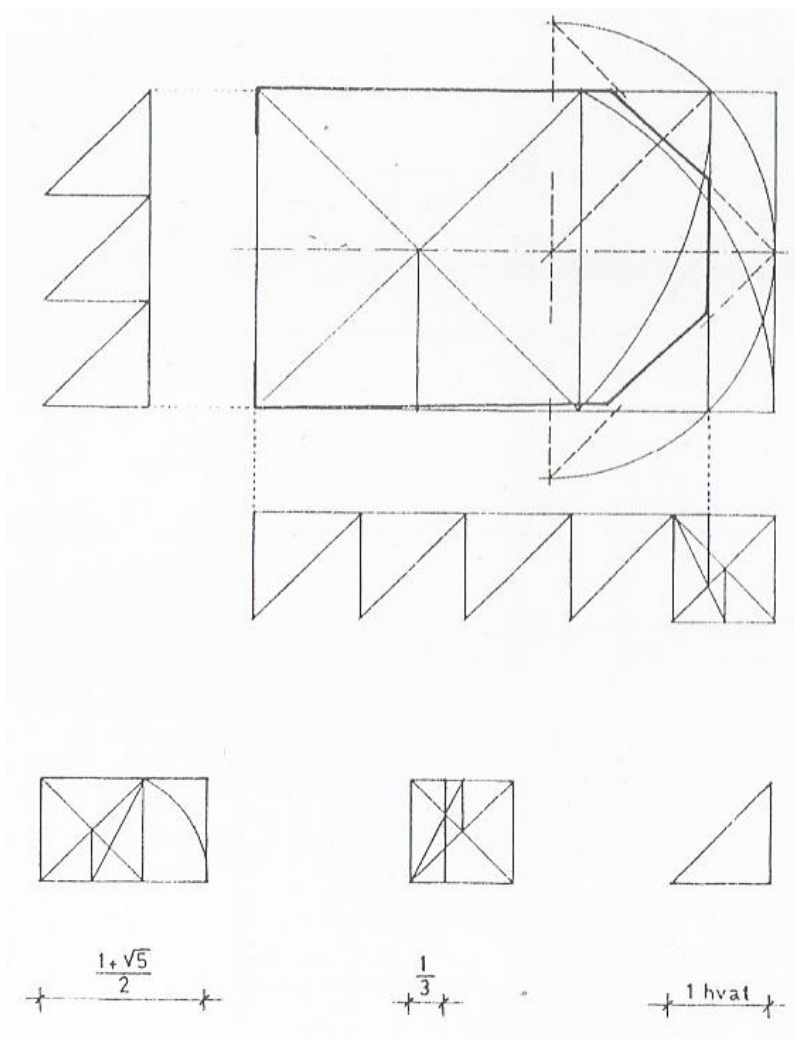

Slika 160 Rekonstrukcija tlocrta samostanskog sklopa u Svetoj Jeleni kraj Čakovca (današnji Šenkovec). Izradio Ivan Ádám (Tamás Guzsik, *A pálosrendépítészete a középkori Magyarországon*, Budapest 2003, str. 135)

Slika 161 Rekonstrukcija tlocrta nestale pavlinske samostanske crkve s postojećim svetištem u Svetoj Jeleni kraj Čakovca (današnji Šenkovec). Izradio 1924. Stjepan Szavits Nossan (Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 7 (2016), str. 233)⁸²²

⁸²² MK – UZKB – P, inv. br. 32659

Slika 162 Idealna rekonstrukcija tlocrta nestale samostanske crkve u Svetoj Jeleni kraj Čakovca; š : d = 1 : 2^{1/2}
 (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 143)

4.1.17. Turčišće

Turčišće je naselje u sastavu Općine Domašinec. Turčišću je najbliži grad Prelog, od kojega je Turčišće smješteno oko 12 km sjeverno. Naselje je od Čakovca udaljeno oko 17 km sjeveroistočno, a od Murskog Središća oko 20 km jugoistočno. Geodetske koordinate naselja Turčišće iznose 46.42°N, 16.60°E.

Položaj Turčišće (Dvorišće) – Gradišće II nalazi se sjeveroistočno od zaseoka Dvorišća, današnjeg dijela naselja Turčišća. Riječ je o prapovijesnom nalazištu, gdje su otkriveni arheološki horizonti naseljavanja srednjeg eneolitika (najstarija faza badenske kulture) te kasnog brončanog doba. Dakle, radi se o višeslojnom prapovijesnom nalazištu naseobinskog karaktera.⁸²³ Nadalje, Turčišće (Dvorišće) – Močvare, Lug, također je prapovijesno nalazište, a radi se o nekropoli s humcima (tumulima) iz starijeg željeznog doba.⁸²⁴

Srednjovjekovno nalazište naseobinskog karaktera Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I datira se od kasnog 11. stoljeća do prijelaza s 13. na 14. stoljeće. Radi se o gradištu iz 13. stoljeća, koje je bilo sjedište plemićke obitelji Damas.⁸²⁵

Tri spomenuta nalazišta (Turčišće (Dvorišće) – Gradišće II, Turčišće (Dvorišće) – Močvare, Lug i Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I) smještena su u međusobnoj blizini, tj. u neposrednoj okolini rijeke Trnave i potoka Crni jarak, što indicira prirodnu pogodnost položaja za naseljavanje.

⁸²³ Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 91. Lokalitet: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće II«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 189–190

⁸²⁴ *Ibid.*, str. 190–191

⁸²⁵ „... *inde vadit ad terram damasa contra aquilonem et conterminatur terre Damasa ...*“ (*Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen IV. Diplomata annorum 1236 – 1255*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1906., str. 261–262); Petar Sekulić, *Međimurje u razdoblju srednjeg vijeka (do sredine 16. st.)*, povijesno-arhivsko istraživanje, studeni 2014. – siječanj 2015., u: Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 13

4.1.17.1. Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I

Nalazište Gradišće kod Turčišća nalazi se istočno od naselja Domašinec, u sjevernome dijelu donjeg Međimurja. Nalazište Gradišće I smješteno je sjeveroistočno od zaseoka Dvorišće, a nalazi se blago povišenom platou koji okružuju dva opkopa, koji su i danas vidljivi. Gradišće I smješteno je na sutoku Trnave i potoka Crni jarak.⁸²⁶

Povijesni izvori, kao i autori koji se u recentno vrijeme bave istraživanjem nalazišta, navode kako je riječ o gradištu koje je bilo sjedište plemićke obitelji Damas, čiji je posjed definiran na spomenutom području u 13. stoljeću.⁸²⁷

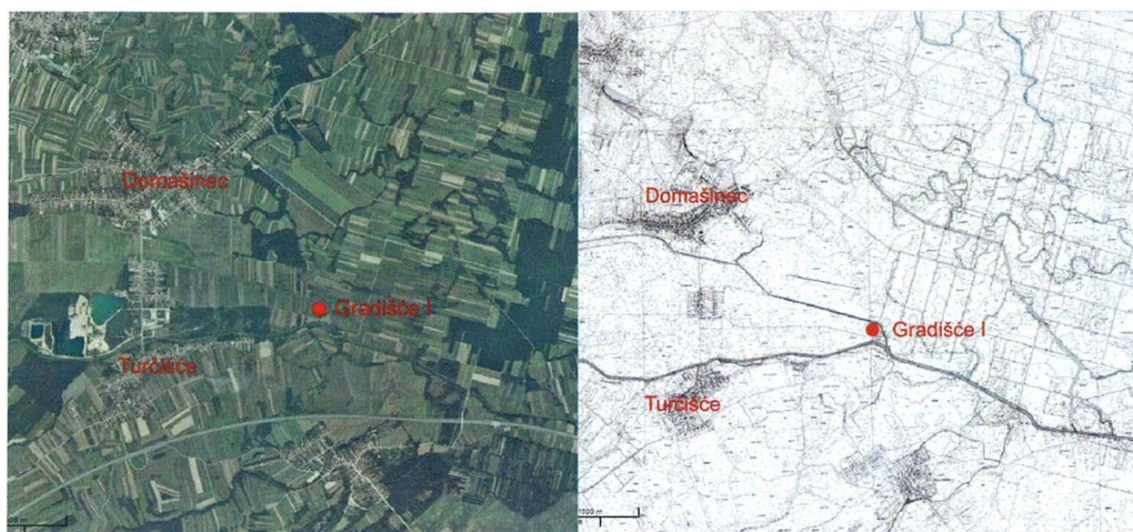
Preliminarna arheološka istraživanja provedena su pod vodstvom Željka Tomičića 1984. godine. Otvaraju se tri sonde ukupne površine od 30 m². S obzirom na pokretne nalaze, definirano kružno gradište datira se u razdoblje od kraja 11. do početka 14. stoljeća. Ulaz u gradište definiran je s jugozapadne strane, gdje se otkriva trapezoidno povišenje. Od pokretnih nalaza ističu se srednjovjekovni keramički ulomci s dekoracijom horizontalnih valovnica i sitnih kvadratičnih uboda, zatim dio staklenog pehara, potkove. Otkriveni su i dijelovi podova te tri ognjišta. Pretpostavlja se kako je gradište napušteno prilikom požara, čemu svjedoči sloj pepela i gara.⁸²⁸

⁸²⁶ Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 97. Lokalitet: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 202; Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 7; Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 4

⁸²⁷ „... inde vadit ad terram damasa contra aquilonem er conterminatur terre Damasa ...“ (*Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen IV. Diplomata annorum 1236 – 1255*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1906., str. 261–262); Petar Sekulić, *Međimurje u razdoblju srednjeg vijeka (do sredine 16. st.)*, povijesno-arhivsko istraživanje, studeni 2014. – siječanj 2015., u: Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 13

⁸²⁸ Željko Tomičić, »Rezultati pokusnih arheoloških istraživanja kraj Dvorišća u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 63–64

Opsežniji arheološki radovi izvode se tijekom 2014. godine pod stručnim vodstvom Marijane Krmpotić. Otvorene su četiri sonde ukupne površine 139 m², a sastavljen je i digitalni model reljefa, prema kojem je potvrđeno postojanje srednjovjekovnog gradišta (slike 163, 164). Gradište je očuvano u promjeru od 45 m u smjeru zapad – istok te u promjeru od 50 m u smjeru sjever – jug. Širina opkopa iznosi 4,5 m, a širina očuvanog zemljanog nasipa iznosi 3 m. Površina središnjeg platoa sa srednjovjekovnim kulturnim slojem iznosi 200 m². Na toj površini definirani su ostatci nadzemnog objekta pomoću sonde 2, 3 i 4 (S-2, S-3 i S-4).⁸²⁹ Riječ je o drvenoj konstrukciji oblijepljenoj glinom, a pod je načinjen od zemlje. Definira se i sloj paljevine sa znatnijom količinom pepela i gara. Od pokretnih nalaza ističu se fragmenti keramičkih lonaca datiranih od sredine 12. do sredine 13. stoljeća, a radiokarbonska analiza nalaze pobliže definira u prvu polovicu 13. stoljeća. Potvrđeni su i mjestimični nalazi iz razdoblja novog vijeka. Međutim, ne postoje naznake o naseljavanju tog područja nakon sredine 13. stoljeća.⁸³⁰

Karte 27, 28 Položaj nalazišta na digitalnoj ortofoto karti; Položaj nalazišta na HOK5 (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 4)

⁸²⁹ Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 97. Lokality: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 202; Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 9

⁸³⁰ Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 97. Lokality: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 202–203

Prilikom istraživanja, u sondi 1 (S-1) (slike 165, 166) pronađeni su kružni i ovalni ukopi, koji su najvjerojatnije služili kao rupe za drvene stupove. Promjer ukopa iznosi od 30 do 40 cm, a sačuvani su u dubini od oko 20 cm od vrha spomenutog kulturnog sloja. Na zapadnom dijelu prostora građevine pronađeni su plitki jarci koji se nastavljaju na ukope dubine od 10 do 15 cm. Njihova širina također odgovara ukopima za stupove. Ukopi su omogućili definiranje dimenzija i položaja ranije opisanog objekta, a riječ je o pravokutnoj građevini dimenzija 9,65 m × 5,05 m.⁸³¹ Tehnika gradnje definirana je pomoću pougljenjenih dasaka i pruća. Prema ostacima dasaka, utvrđeno je kako su daske imale širinu u prosjeku od 20 cm. Pruće pak ukazuje na činjenicu kako je prostor između dasaka bio ispunjen njime. Analizom organskog materijala predlaže se datacija koja varira od 11. do početka 13. stoljeća.⁸³² Elementi konstrukcije dotičnog gradišta (mote) mogu se izjednačiti s tehnikama gradnje razvijenog srednjeg vijeka u Europi. Ukopi rupa imaju karakteristike načina gradnje tipa *Pfostenbau* (njem.), kao i gradnje na kanat. Navedeni načini gradnje također definiraju građevinu u razvijeni srednji vijek.⁸³³

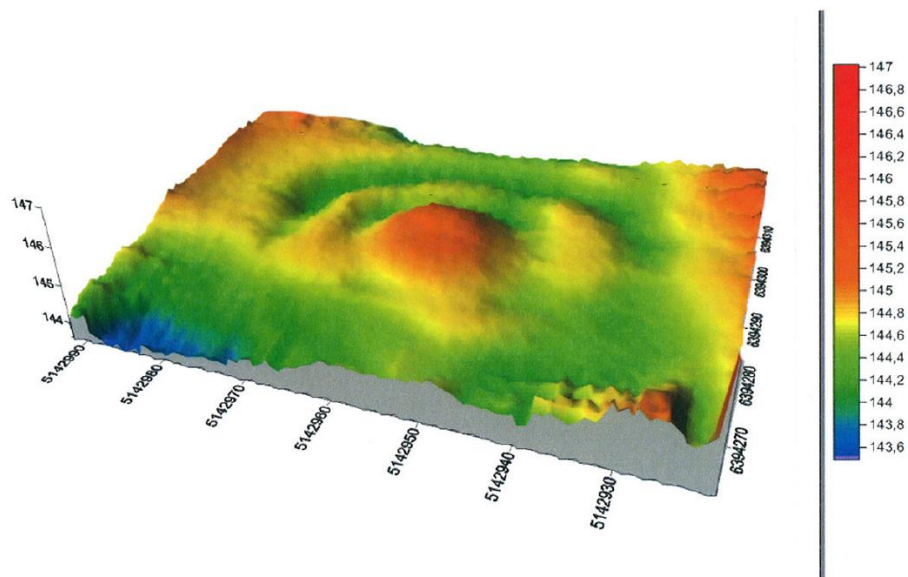
Većinu pokretnih nalaza čine keramički ulomci koji se, prema podjeli Tajane Sekelj Ivančan, mogu podijeliti u pet tipova prema obliku oboda. Tip I ima jednostavno zaobljene obode, a datira se u 11 i 12. stoljeće, Tip II datira se u 12. stoljeće, a poseban je tip IIb. Tip III nosi oblike starijih razdoblja (10. stoljeće, prema analogiji Torčec). Tip IV ili tzv. kaležasti oblik datira se u drugu polovicu 13. i početak 14. stoljeća (slike 167, 168). Dekoracije lonaca variraju od valovnica i ravnih linija, paralelnih linija te linija izvedenih kotačićem. Repertoar dekoracija datira se u 13. stoljeće (slika 169).⁸³⁴

⁸³¹ Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 10

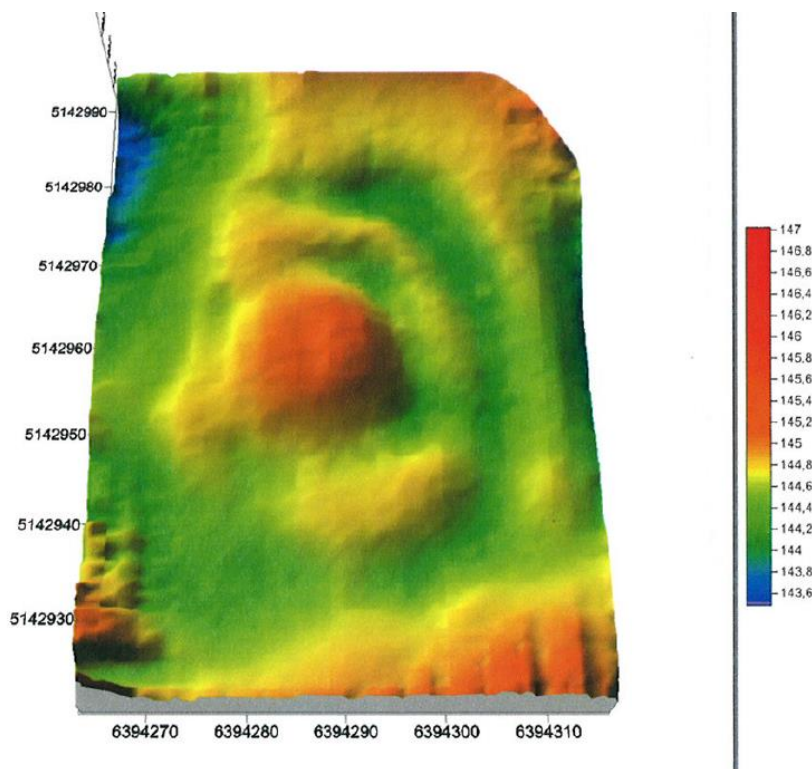
⁸³² *Ibid.*, str. 10

⁸³³ *Ibid.*, str. 13

⁸³⁴ Tajana Sekelj Ivančan, *Early Medieval Pottery in Northern Croatia*, Oxford 2001.; Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 16–17

Slika 163 Digitalni model reljefa položaja Gradišće I, pogled sa zapada. Izradila 2014. Marijana Krmpotić (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 7)

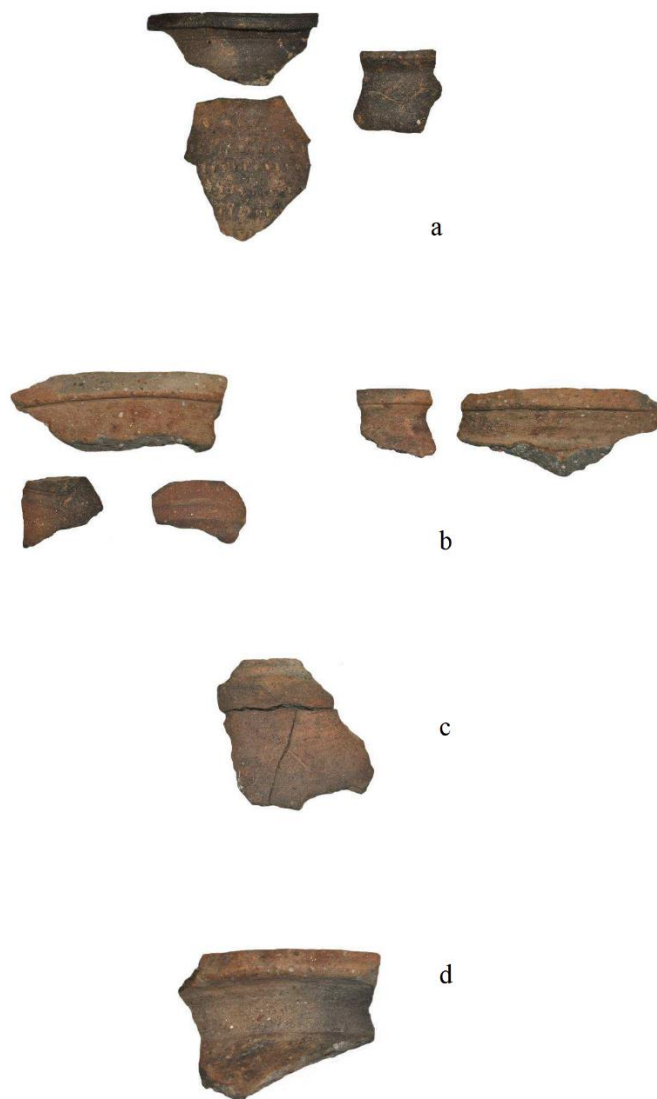
Slika 164 Digitalni model reljefa položaja Gradišće I, pogled s juga. Izradila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 8)

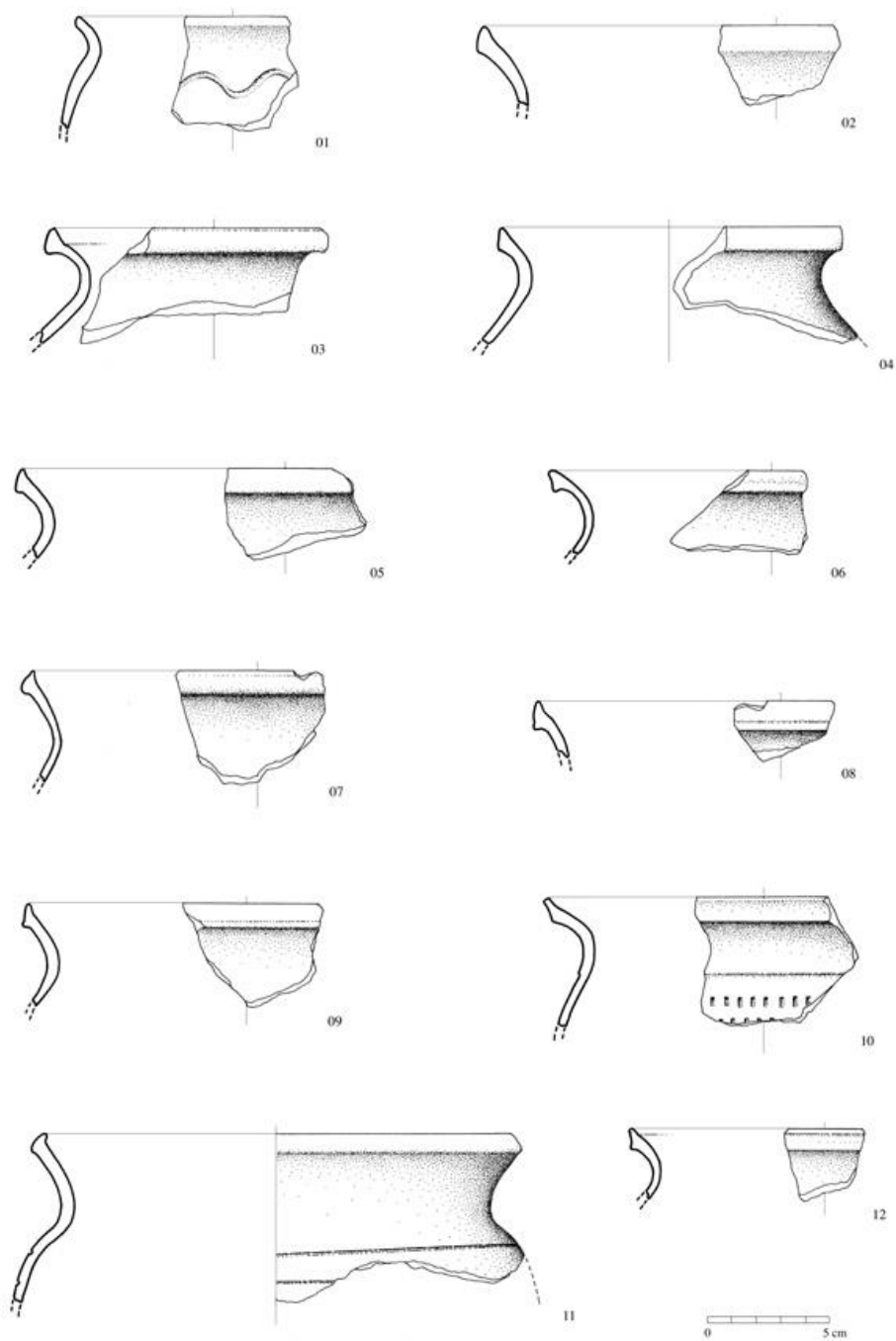
Slika 165 Sonda S-1, srednjovjekovni kulturni sloj SJ 12, središnji plato gradišta/mote, pogled sa sjevera. Snimila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradišće/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 10)

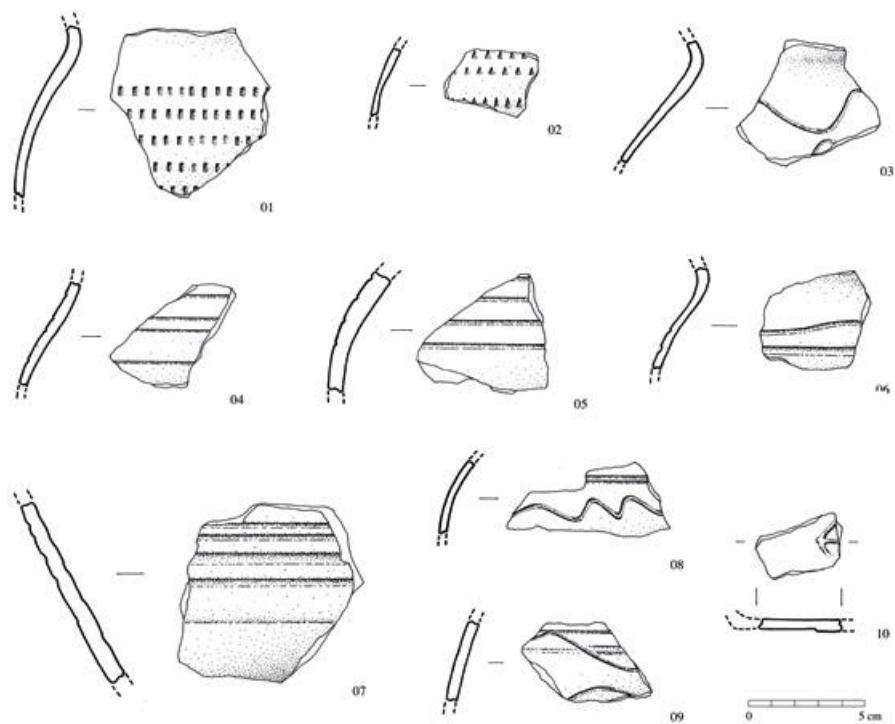
Slika 166 Sonda S-1, urušenje u jarku gradišta/mote, pogled sa zapada. Snimila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradišće/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 11)

Slika 167 a – ulomci srednjovjekovnih keramičkih posuda, S-1, SJ 12/24; b – ulomci srednjovjekovnih keramičkih posuda, S-2, SJ 14 (lijevo) i SJ 11 (desno); c – ulomak srednjovjekovnog lonca s motivom valovnice, S-3, SJ 04; d – ulomak srednjovjekovnog lonca, S-4, SJ 52 (Marijana Krmpotić, *Izvješće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 11, 14, 16, 18; Sabrina Nikolina Boj)

Slika 168 Ulomci oboda keramičkih srednjovjekovnih lonaca s Gradišća u Turčišću. Izradila M. Krmptić (Marijana Krmptić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 15)

Slika 169 Ukrašeni ulomci keramičkih srednjovjekovnih lonaca s Gradišća u Turčišću. Izradila M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 16)

4.2. GORNJE MEĐIMURJE

4.2.1. Lopatinec

Lopatinec je naselje u sastavu Općine Sveti Juraj na Bregu, gdje je ujedno središte i najveće naselje. Naselje je smješteno na rubu Gornjeg Međimurja, zbog čega je dobro povezano s naseljima u Donjem Međimurju. Lopatinec je od Čakovca udaljen oko 7 km, a od Murskog Središća oko 15 km. Geodetske koordinate naselja iznose 46.43°N, 16.39°E.

U Lopatincu se nalazi barokna župna crkva okružena cinktorom, posvećena sv. Jurju. Nedaleko spomenute crkve nalazila se srednjovjekovna župna crkva s istim titularom, ali njezin položaj nije bio poznat sve do vremena nakon provedenih arheoloških istraživanja 2013. godine.

4.2.1.1. Crkva sv. Jurja

Srednjovjekovna župna crkva sv. Jurja u Lopatincu (Svetom Jurju na Bregu) nalazila se nekoliko desetaka metara sjeverno od današnje, barokne župne crkve, a bila je porušena u prvoj polovici 18. stoljeća. Nakon što je srednjovjekovna župna crkva porušena, dotadašnja kapela Marije Lauretanske prenamijenjena je sredinom 18. stoljeća u župnu baroknu crkvu, koja je i danas u funkciji.⁸³⁵

U „Popisu župa“ iz 1334. godine spominje se crkva posvećena sv. Jurju, ali bez navoda mjesta u kojem se crkva nalazila.⁸³⁶ Uzevši u obzir kasnije povijesne zapise, crkva se mogla nalaziti ili u Lopatincu kod Svetog Jurja na Bregu ili u Svetom Jurju u Trnju. Više argumenata ide u prilog pretpostavci kako se taj najraniji spomen crkve s titularom sv. Jurja odnosio na naselje Sveti Juraj u Trnju, a ne na Lopatinec.⁸³⁷ U drugom popisu župa Zagrebačke biskupije, koji nastaje 1501. godine, spominju se dvije crkve s titularom sv. Jurja, gdje se navodi njihov

⁸³⁵ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 115; Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil* 57 (2014), str. 65

⁸³⁶ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁸³⁷ U ovome radu više u: 3.4.1.1. Župa sv. Jurja – O ranijim problemima ubikacije, str. 60–62

smještaj – jedan u Lopatincu („*Lopathycz*“), a drugi u Svetom Jurju u Trnju.⁸³⁸ Prema tome, moguće je zaključiti kako je župna crkva u Lopatincu nastala nekada u periodu između druge četvrtine 14. stoljeća i početka 16. stoljeća. Župa Sveti Juraj na Bregu pod tim se nazivom nalazi u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1650. godine.⁸³⁹

Od povijesnih zapisa očuvan je zapis kanonske vizitacije iz 1688. koji svjedoči o kustodiji, gdje se navodi kako se radilo o kustodiji u obliku zidne niše na strani Evanđelja.⁸⁴⁰ Uz pretpostavku da se tekst vizitacije odnosi na kustodiju nastalu nekad u razdoblju srednjega vijeka, ostali podaci o srednjovjekovnoj crkvi nisu dostupni. Moguće je pretpostaviti kako se radilo o jednobrodnoj zidanoj crkvi zaključenom poligonalnom apsidom, kao što je to običaj kod međimurskih gotičkih crkava.

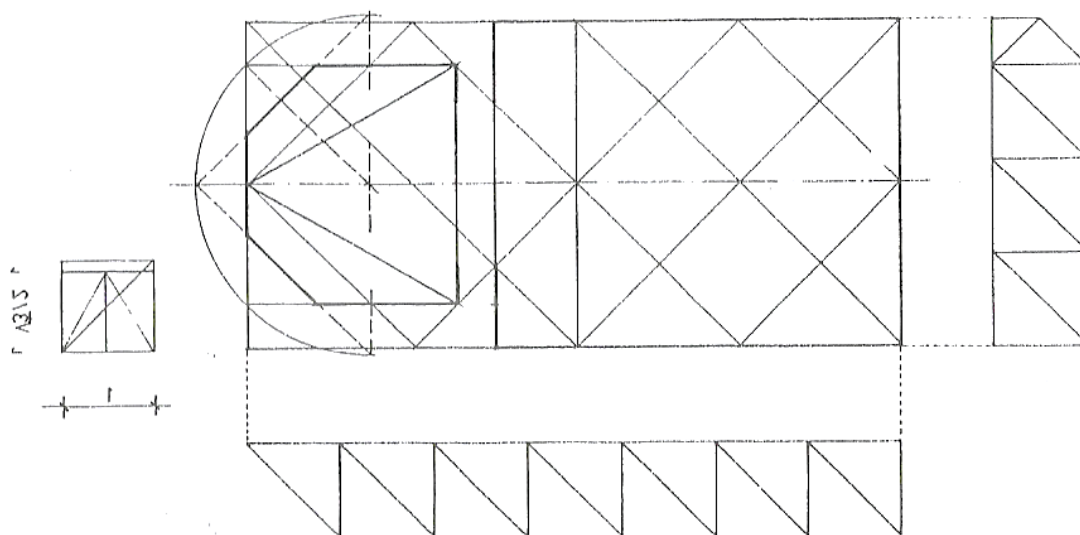
Slika 170 Lopatinec, barokna župna crkva sv. Jurja, pogled na crkvu i cinktor s istočne strane. Snimio 2012. Nikola Vasić⁸⁴¹ (Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil* 57 (2014), str. 66)

⁸³⁸ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 226

⁸³⁹ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 91

⁸⁴⁰ „*ad cornu Evangelii maioris Arco locato Tabernaculo ...*« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313)

⁸⁴¹ Fotodokumentacija Hrvatskog restauratorskog zavoda

Slika 171 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Jurja u Svetom Jurju na Bregu (prema vizitacijama). š : $d = 1 : 3^{1/2} \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 146; Sabrina Nikolina Boj)

Arheološka istraživanja na širem području oko današnje crkve obavljena su 2013. godine u vidu geofizičkog istraživanja. Cilj istraživanja bio je utvrditi položaj ranije, srednjovjekovne crkve, kao i položaj srednjovjekovnog, djelomično ograđenog župnog groblja oko crkve, koje se spominje u povijesnim izvorima. Istraživanje je provedeno pod stručnim vodstvom Marijane Krmpotić u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda i pod nadzorom Marijane Korunek iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu, u suradnji s tvrtkom GEARH d.o.o. radi tehničke provedbe radova. Financiranje programa omogućilo je Ministarstvo kulture.⁸⁴²

Istraživanje je obavljeno kombinacijom georadarske metode i metode električnog otpora. Obuhvaćena površina iznosila je oko 2750 m². Rezultati istraživanja pokazali su kako se ranija, srednjovjekovna crkva nalazila na položaju sjeverno od današnje, odnosno barokne crkve, što dotad nije bila poznata činjenica. Geofizičke snimke pokazuju ostatke struktura nekadašnje crkve, sa zvonikom i sakristijom. Usmjerenje ostataka sakralnog zdanja otprilike je istok – zapad, a moguće je kako su oni očuvani jedino u negativu. Položaj na kojem je spomenutim geofizičkim metodama istraživanja utvrđeno postojanje struktura ranije crkve danas je u funkciji asfaltiranog parkirališta. Ostatci pripadnog župnog groblja otkriveni su na položaju

⁸⁴² Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 187

platoa južno od detektirane srednjovjekovne crkve. Snimljeni pravokutni oblici, koji se nalaze na relativnoj dubini od 80 cm, predstavljaju obrise grobnih parcela, odnosno raka. Utvrđena su barem dva horizonta ukopa, s obzirom na to da su grobovi smješteni na rasterima u različitim visinama. Uz jugozapadni rub platoa zapažena je struktura koja vjerojatno predstavlja temelj grobljanskoga zida.⁸⁴³

Slika 172 Horizontalni rezovi georadarskih signala na intervalu dubine 0 – 20 cm, vidljive grobne parcele na platou južno od današnje crkve. Izradio 2013. Branko Mušič, GEARH d.o.o. (Marijana Krmptić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 187); **Slika 173** Horizontalni rezovi georadarskih signala na dubini 100 – 130 cm, vidljivi ostaci arhitekture starije crkve na površini sjeverno od današnje župne crkve sv. Jurja. Izradio 2013. B. Mušič, GEARH d.o.o. (Marijana Krmptić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 188)

⁸⁴³ Marijana Krmptić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 188

4.2.2. Selnica

Selnica je naselje u istoimenoj općini, kojoj pripada još devet drugih naselja.⁸⁴⁴ Prometna povezanost Selnice s ostalim dijelovima regije nekoć je bila slabije razvijena zbog brežuljkastog terena koji karakteriziraju raštrkana naselja. Najbliži grad Selnici je Mursko Središće, koji se najkraćim cestovnim putem nalazi na udaljenosti od oko 5 km sjeveroistočno. Geodetske koordinate naselja iznose 46.49°N, 16.39°E.

Vremenski kontinuitet ljudske djelatnosti u Selnici prati se od srednjega vijeka, na primjeru župne crkve. Međutim, 1993. godine otkriven je slučajni nalaz brončanog novca Marka Aurelija iz 2. stoljeća.⁸⁴⁵

Župna crkva sv. Marka Evanđelista, smještena na prirodnom uzvišenju, ističe se među brežuljcima koji opisuju krajolik naselja Selnice. Najraniji zapis koji se odnosi na Selnicu je popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine, gdje se navodi župna crkva sv. Marka.⁸⁴⁶ Međutim, prvi direktan zapis naselja Selnice nalazi se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1650. godine („*S. Marci in Zelnicza*“).⁸⁴⁷

4.2.2.1. Crkva sv. Marka Evanđelista

Župna crkva sv. Marka u Selnici prvi put se spominje u popisu župa iz 1334. godine („*Ecclesia .../Item sancti Marci*“), na jednak način kao i 1501. godine „... *sancti M a r c i*“).⁸⁴⁸

Župna crkva sv. Marka Evanđelista pravilno je orijentirana crkva, sa svetištem koje gleda na istok, a nalazi se na povišenom terenu u starome središtu naselja. Radi se o izvorno gotičkoj građevini, na kojoj su tijekom kasnijih stoljeća, posebno u razdoblju baroka, vršene temeljite

⁸⁴⁴ Naselja Općine Selnica su: Bukovec, Donji Koncovčak, Donji Zebanec, Gornji Zebanec, Merhatovec, Plešivica, Praporčan, Selnice, Zaveščak i Zebanec Selo.

⁸⁴⁵ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 258

⁸⁴⁶ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226; Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; U ovome radu više u: 3.4. Župe i crkve u Međimurju, str. 58–68

⁸⁴⁷ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 91

⁸⁴⁸ Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226; Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102

pregradnje i adaptacije. Današnja je crkva jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem i zvonikom na zapadnom pročelju, poduprtim stupnjevanim kontraforima (slika 174). Crkva ima bočnu kapelu na sjeveru te sakristiju, koje su prigradene sredinom 18. stoljeća, te južnu kapelu, koja je prigradena krajem 19. stoljeća.⁸⁴⁹

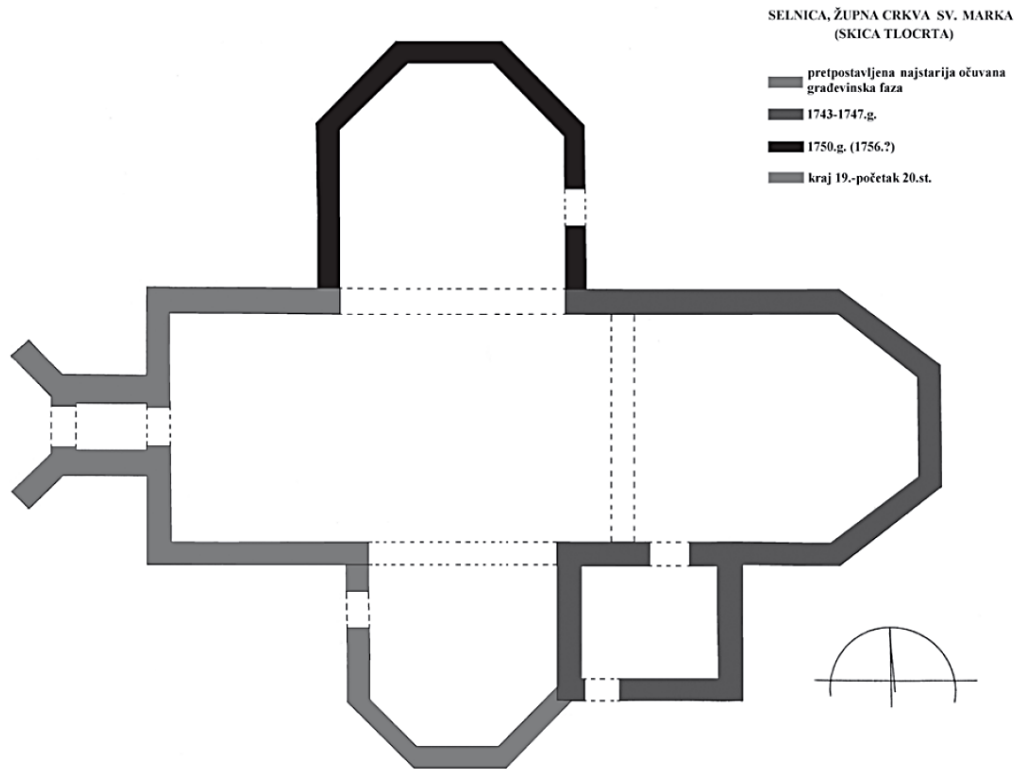
Slika 174 Selnica, crkva sv. Marka, pogled na zapadno pročelje. Snimila Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 245)

Kao i svetište, bočne kapele su poligonalnog završetka, a njihovom prigradnjom crkva dobiva tlocrt u obliku križa (slika 175).⁸⁵⁰ Unutar parametara tlocrta današnje crkve ocrta se tlocrt

⁸⁴⁹ „O brojnim pregradnjama i dogradnjama svjedoče tragovi zazida, prezida, otvori drugačiji od današnjih koji se vide ne samo na dijelovima starijeg zida već i na onima kasnije podignutih bočnih kapela i sakristije.“ (Crkva sv. Marka Evanđelista, župni dvor i pomoćne građevine, Selnica, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3435> (pristup 15. srpnja 2022.)); Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 56, 80–81

⁸⁵⁰ Situacija gdje crkva dogradnjom baroknih bočnih kapela dobiva tlocrt u obliku križa opaža se i na primjeru crkve u Svetom Martinu na Muri te nekadašnje crkve u Mihovljanu.

koji odražava proporcije ranije gotičke arhitekture, tj. četverougaona lađa na koju se nastavlja poligonalno svetište. Svetište crkve izgrađeno je nakon potresa u drugoj četvrtini 18. stoljeća.⁸⁵¹ Iako svetište iz gotičkog perioda nije očuvano, sačuvani su osnovni zidovi crkvene lađe.⁸⁵²

Slika 175 Crkva sv. Marka u Selnici, tlocrt (parterna zona) s naznačenim pretpostavljenim fazama gradnje. Izradila M. Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 241)

„Da li je novo svetište tlocrtno pratilo oblik starijeg ili je prošireno, u ovoj fazi istraženosti teško je reći. Budući da su danas i lađa i svetište iste širine, starije svetište moglo je biti današnje širine ili uže, što je učestalije kod međimurskih kasnosrednjovjekovnih crkava.“⁸⁵³

Od arhitektonsko-skulpturalne dekoracije te crkvenog inventara nisu očuvani dijelovi iz gotičke faze, osim struktura zidova lađe, odnosno srednjovjekovne jezgre koja se naznačuje u tlocrtu.⁸⁵⁴ Jedini detalj koji potvrđuje postojanje gotičke faze izgradnje crkve je kasnogotički portal

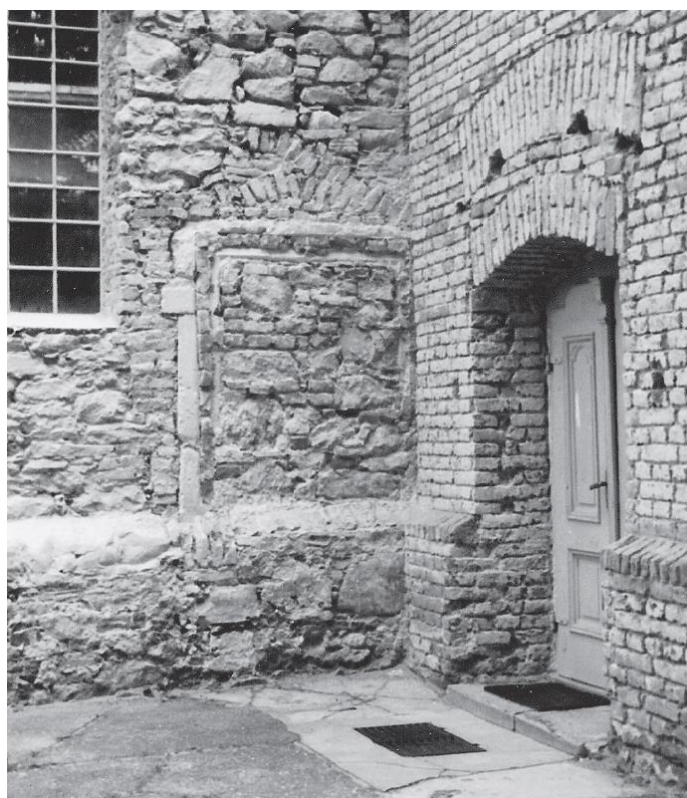
⁸⁵¹ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 243–244

⁸⁵² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52

⁸⁵³ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 244

⁸⁵⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 56–57

zazidan u južnome zidu lađe, koji je djelomično zakriven zidom sjeverne bočne kapele (slika 176). Radi se o jedinome poznatom sačuvanom primjerku kasnogotičkog portala na gotičkoj sakralnoj arhitekturi u Međimurju.⁸⁵⁵ Zbog općenito slabe istraženosti crkve, trenutno nije moguće točno odrediti pojedine faze izgradnje.⁸⁵⁶ Marijana Korunek navodi kako je analizom arhitekture na primjeru uglovnih kamena, zvonika i kontrafora crkve moguće raspoznati da se radi o gotičkoj crkvi, ali da zasad nije moguće raspravljati o približnoj dataciji izgradnje.⁸⁵⁷

Slika 176 Zazidani kasnogotički portal na južnom zidu lađe snimljen 1991. g. (inv. br. 110, br. neg. 6/0, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 247)

⁸⁵⁵ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 240

⁸⁵⁶ *Ibid.*, str. 252

⁸⁵⁷ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 239–252; Crkvene „Spomenice“ navode kako je od 18. stoljeća nadalje crkva bila u potpunosti iznova sagrađena. Analizom dostupnih podataka postaje razvidno kako je jezgra crkve srednjovjekovna, a kako su pobočne kapele, svetište te zvonik bili sagrađeni naknadno, u razdoblju baroka i kasnije. (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 243–244, 246)

Nadalje, obnova crkve, koja je uključivala izmjene na fasadi, u interijeru, te u prostoru oko crkve, obavljena je 2009. godine, no bez uključivanja institucija za zaštitu kulturne baštine. Iz toga su razloga neki zahvati obavljani na neadekvatan način. Primjerice, to je vidljivo kod slučaja gdje su tom prilikom pojedini kameni elementi bili ugrađeni kao spoliji u strukturu vanjskog pročelja.⁸⁵⁸

„To se posebno odnosi na rebro s uklesanim slovom »M« koje je uzidano u istočnu stijenu svetišta, danas okruženo debelim slojem žbuke pa je njegova profilacija dovedena do neprepoznatljivosti. Na tom dijelu trebalo bi stanjiti žbuku i istaknuti formu rebra, a isto bi trebalo učiniti i s drugim zanimljivim spolijama, pogotovo onim na zapadnom pročelju sa »zupcima«. Od spomenutih spolija jedna je ostala vidljiva, ali je prilikom zadnje obnove prebojana fasadnom bojom pa je postala nečitka.“⁸⁵⁹

Slika 177 Fragmenti gotičke arhitektonske plastike uzidani u zid svetišta kao spoliji (Snimio 1991. Ž. Trstenjak, inv. br. 81, br. neg. 4/22, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 243)

⁸⁵⁸ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 241

⁸⁵⁹ *Ibid.*, str. 241

Takav se slučaj nalazi i na uglovnom kamenju lađe i urezanome sunčanome satu,⁸⁶⁰ koji su bili prežbukani, prilikom čega je sakriven njihov originalan izgled. „S uglovnog kamenja treba maknuti žbuku i prezentirati ga prateći njegovu formu, a da bi se dobila ravna linija u odnosu pročelje – uglovno kamenje treba stanjiti debeli sloj žbuke uz njega.“⁸⁶¹ Međutim, sanacijski zahvati na građevini vršeni su i 60-ih godina prošlog stoljeća. Prilikom tih zahvata, neadekvatno su korišteni materijali poput uljane boje za ličenje žbuke, te betona i cementnog morta u svrhu pojačavanja tla, odnosno podnožja građevine.

Slika 178 Sunčani sat uklesan na uglovnom kamenju lađe snimljen 1991. g. (inv. br. 112, br. Neg. 6/2, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 246)

Idući veći zahvat bio je 1991. godine, kada se nastojao riješiti već dugotrajan problem kapilarne vlage. U tom je navratu vršena i radikalna obnova fasade crkve, tako da je stara žbuka bila kompletno uklonjena te zamijenjena novom. To je rezultiralo destrukcijom slikanih slojeva na

⁸⁶⁰ Sličan sunčani sat nalazi se na kontraforu crkve u Podturnu.

⁸⁶¹ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 241

pročeljima, odnosno nemogućnošću da njihova analiza ikada bude obavljena.⁸⁶² Međutim, nakon što je stara žbuka bila uklonjena, prije stavljanja nove, izrađene su fotografije vanjskih zidova crkve. One prikazuju uzidane elemente gotičke arhitekture, poput ranije spomenutog portala, zatim gotička rebra i druge profilirane kamene dijelove, koji su bili korišteni kao spoliji.⁸⁶³

Slika 179 Vanjski zidovi svetišta snimljeni 1991. g. kad je sva žbuka bila uklonjena (Snimio Ž. Trstenjak, inv. br. 82, br. neg. 4/23, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 242)

⁸⁶² Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 241

⁸⁶³ *Ibid.*, str. 243

Slika 180 Vanjski zidovi sakristije snimljeni 1991. g. kad je sva žbuka bila uklonjena (Snimio Ž. Trstenjak, inv. br. 83, br. neg. 4/24, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 244); **Slika 181** Djelomično otvoreni kasnogotički portal na južnom zidu lađe snimljen 1991. g. (inv. br. P/248, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 248)

Iz kanonskih vizitacija doznaje se kako je crkva 1660. godine imala tabulat, za koji je 1688. godine zabilježeno kako je u ruševnom stanju.⁸⁶⁴ Kustodija crkve bila je uništena u razdoblju reformacije (kao što je bio slučaj i kod većine drugih međimurskih srednjovjekovnih crkava), sačuvan je zapis kanonske vizitacije iz 1692. godine. Iz spomenutog zapisa doznaje se kako se radilo o kustodiji u obliku zidne niše, koja se nalazila na strani evanđelja.⁸⁶⁵

⁸⁶⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 78

⁸⁶⁵ „... vis. can. 1692.: »sacri liquores conservat in armariolo parvo in muro ad partem evang.a facto« ...“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75)

4.2.3. Sveti Martin na Muri

Sveti Martin na Muri je naselje u istoimenoj općini, koja se sastoji od još trinaest naselja.⁸⁶⁶ Radi se o najsjevernijem naselju u Međimurju, tj. u Republici Hrvatskoj. Geodetske koordinate naselja iznose 46.52°N, 16.36°E.

Rijeka Mura na području Općine ulazi na državni teritorij Republike Hrvatske. Ondje se susreću dva geografska prostora: panonski i alpski, a prema tome se izdvajaju i dva tipa reljefa: sjeverni nizinski i južni brežuljkasti dio. Sjeverni dio pripada pleistocenskoj zaravni uz rijeku Muru, a južni dio spada u prostor Gornjeg Međimurja.

Grad u Međimurskoj županiji najbliži Svetom Martinu na Muri je Mursko Središće, udaljeno oko 8 km istočno, dok je slovensko Razkrižje, s kojim je Sveti Martin na Muri direktno povezan, udaljeno oko 7,5 km zapadno.

Vremenski kontinuitet ljudskog djelovanja i naseljavanja na području današnjeg naselja Sveti Martin na Muri moguće je pratiti od prapovijesti, antike, srednjega i novoga vijeka do danas.⁸⁶⁷ U Svetom Martinu na Muri otkriveni su ostatci antičkog naselja, a pretpostavlja se kako je riječ o *Halicanumu* – rimskom prometnom, trgovačkom i obrtničkom centru, tj. postaji konzularnih beneficijarija.⁸⁶⁸ Ono je zasad jedino pouzdano arheološko otkriće antičkog naselja na prostoru Međimurja. U tom je kontekstu značajan nalaz zavjetnog žrtvenika s posvetom Jupiteru, koji je otkriven prilikom arheoloških istraživanja 1977. godine.⁸⁶⁹ Također, utvrđeno je postojanje rimske ceste od sela Preseka do Svetog Martina na Muri, kao dio tzv. jantarskog puta, što dodatno potvrđuje prometnu važnost ovoga položaja.⁸⁷⁰

⁸⁶⁶ Naselja Općine Sveti Martin na Muri su: Brezovec, Čestijanec, Gornji Koncovčak, Gradišćak, Grkavešćak, Jurovčak, Jurovec, Kapelšćak, Lapšina, Marof, Sveti Martin na Muri, Toplice Sveti Martin, Vrhovljan i Žabnik.

⁸⁶⁷ Martina Matijaško, »Međimurska županija. Redni broj: 122. Lokalitet: Sveti Martin na Muri – Poljska ulica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 249–251; Antonija Zaradija Kiš, »Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“«, u: *Narodna umjetnost* 50 (2013), str. 148–161

⁸⁶⁸ Branka Marcuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 66–67; Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 16

⁸⁶⁹ Josip Vidović, »Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja«, u: *Muzejski vjesnik* 13 (1990), str. 32; Željko Tomičić, »Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri«, u: *Muzejski vjesnik* 2 (1979), str. 40–43

⁸⁷⁰ Branka Marcuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 65–76

Župna crkva sv. Martina, koja se nalazi u središtu naselja, gotička je crkva, u velikoj mjeri barokizirana tijekom 18. stoljeća.⁸⁷¹ Osim ostataka srednjovjekovne arhitekture unutar zida lađe, očuvane su figuralne konzole, koje se prema uklesanim brojkama na jednoj od konzola datiraju u 1468. godinu. Uklesanim natpisom 1467. godine datira se i sedilija, a prema navedenim natpisima datira se dovršetak izgradnje svetišta (1468.). Nadalje, vrijedan dio očuvanog crkvenog inventara jest gotičko svetohranište u obliku zidne niše, a ono je jedan od tri očuvana primjerka srednjovjekovnih kustodija međimurskih crkava.

Slika 182 Sv. Martin na Muri, veduta mjesta sa župnom crkvom, bakrorez C. Ferstlera iz druge pol. XVIII. st. (Andela Horvat, *Spomenci arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 251)

⁸⁷¹ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 259; *Crkva sv. Martina, Sveti Martin na Muri*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-910> (pristup 15. srpnja 2022.)

4.2.3.1. Župna crkva sv. Martina biskupa

Župna crkva sv. Martina biskupa nalazi se u središtu naselja. Takav pejzaž naselja, koji se u osnovi zadržao do danas, može se vidjeti na veduti iz druge polovice 18. stoljeća (sl). Prvi put se spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije 1334. godine kao „*sancti Martini*“, a 1501. godine kao „*Sancti Martini superior*“.⁸⁷² Zapis kanonske vizitacije iz 1774. godine navodi kako je crkva nastala 1068. godine (kao što se navodi i za župnu crkvu u Mihovljanu).⁸⁷³

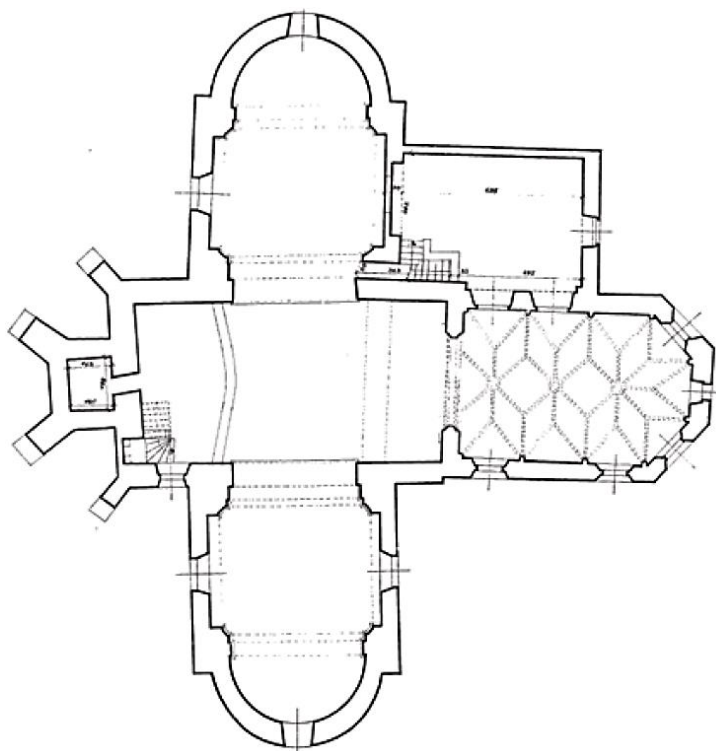

Slika 183 Sveti Martin na Muri, župna crkva sv. Martina (*Crkva sv. Martina, Sveti Martin na Muri*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-910> (pristup 15. srpnja 2022.))

⁸⁷² Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226; Kao „*S. Martini in Komory*“ označena je 1650. godine. (Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 91); Godine 1779. u kanonskim vizitacijama spominje se kao „*parochia Sz. Marton in Pomorje sita pago Murai Szent Marton*“. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 64)

⁸⁷³ „*Vis. can. 1774 : »...ecclesia ab antiquo erecta et quantum credere licet ab anno 1068*«.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 52)

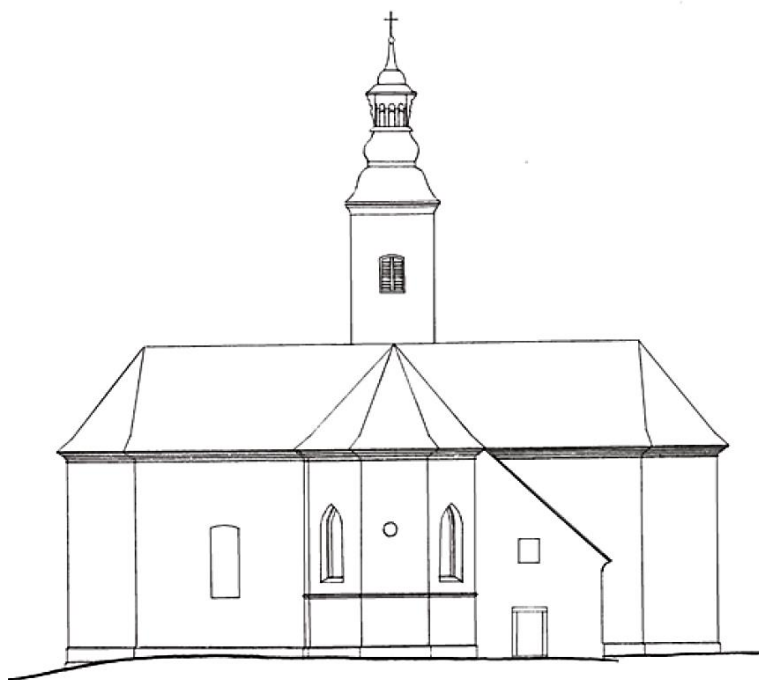
Crkva je izvorno bila jednobrodna građevina s gotičkim svetištem poligonalnog oblika (slike 183, 184) koje se zadržalo do danas. Radi se o pravilno orijentiranoj crkvi. U baroknom razdoblju, građevina je doživjela višestruke pregradnje. Poznato je kako je krajem 17. stoljeća crkva imala zidani zvonik uz zapadno pročelje te sakristiju uz sjeverni zid svetišta. U drugoj polovici 18. stoljeća, sakristija je bila zamijenjena novom, a povrh nje podignut oratorij. Najznačajnija barokna dogradnja odnosi se na bočne kapele, dimenzija otprilike jednakih kao i svetište, zbog čega tlocrt crkve poprima oblik križa.⁸⁷⁴

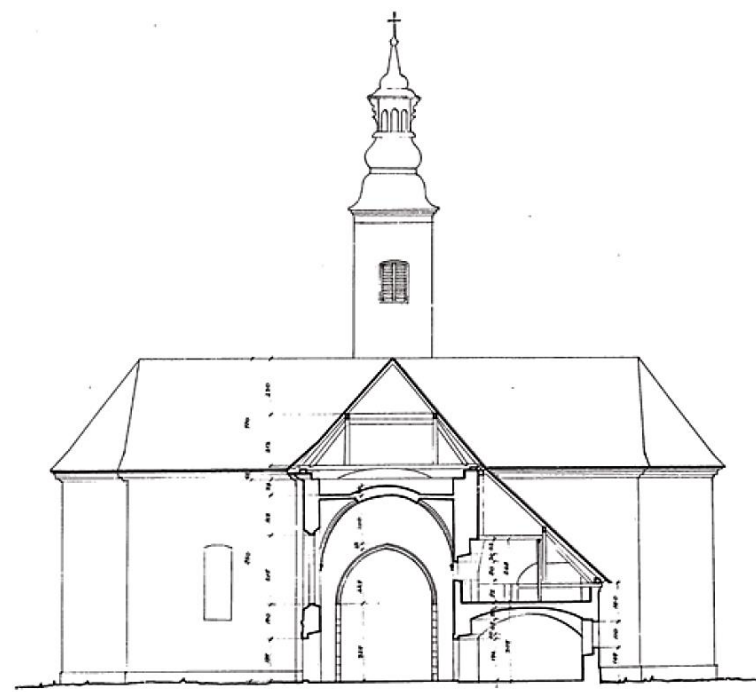
Slika 184 Sveti Martin na Muri, tlocrt gotičke, barokizirane župne crkve, mjerilo 1 : 300 (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 116)⁸⁷⁵

⁸⁷⁴ Zvonik je 1718. godine poduprt stupnjevanim kontraforima, a nova sakristija s oratorijem podignuta je 1777. godine. Južna kapela prigradena je crkvi 1767. godine, a sjeverna 1783., kada je izgrađeno i pjevalište. Situacija gdje crkva dogradnjom baroknih bočnih kapela dobiva tlocrt u obliku križa opaža se također u crkvi u Selnici i na primjeru nekadašnje crkve u Mihovljanu. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 64–65)

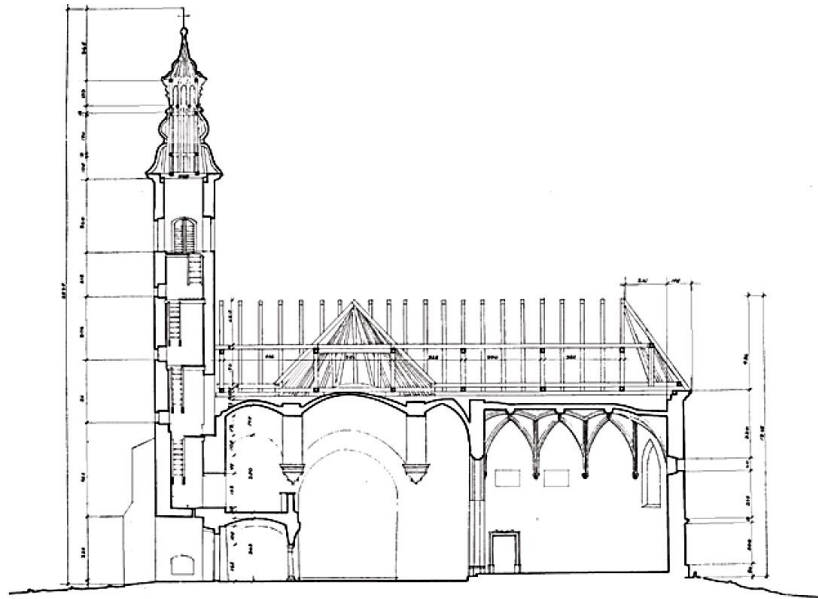
⁸⁷⁵ Prikazi tlocrta, uzdužnog presjeka, istočnog pročelja i poprečnog presjeka svetišta crkve izrađeni su 1954. godine. (Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak, Odjel za INDOK poslove kulturne baštine, Planoteka, br. 32668; 32670; 32670; 32671; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 117, 119)

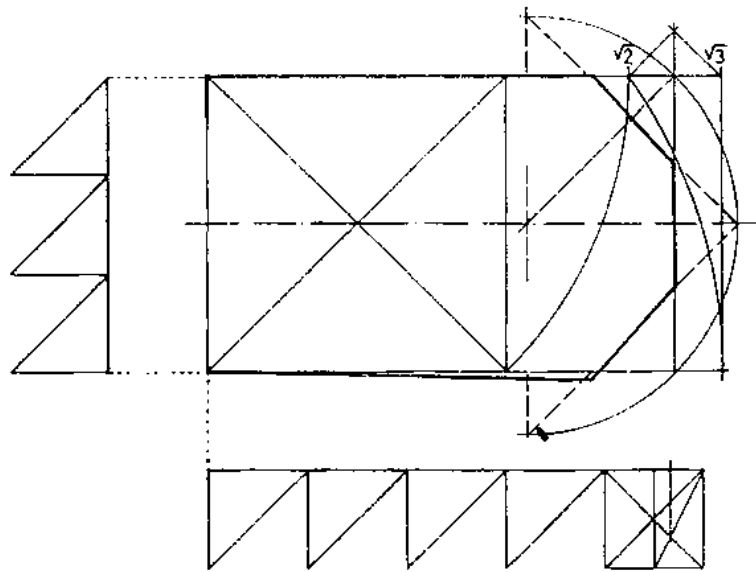
Slika 185 Istočno pročelje (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 119)

Slika 186 Poprečni presjek svetišta (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 119)

Slika 187 Uzdužni presjek crkve (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 117)

Slika 188 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. š : d = $1 : (2^{1/2} + 3^{1/2}) \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj 4–5* (1994), str.

144)

Crkveno svetište i lađa odvojeni su gotičkim trijumfalnim lukom (slika 189). Profilirani šiljati luk relativno je nizak u odnosu na svod svetišta. Svetište je u tlocrtu izduženo, u tipu tzv. dugog kora (slika 184), što je karakteristično za župne crkve u regijama alpskog i štajerskog prostora u 15. stoljeću.⁸⁷⁶ Svetište je presvođeno kasnogotičkim mrežastim svodom, koji zaključuju tri zaglavna kamena (slike 190, 193, 194, 195) te koji podržava deset konzola (slike 191, 192). Prema godini uklesanoj na konzoli (1468.) datira se izgradnja svetišta.⁸⁷⁷

Slika 189 Pogled prema svetištu s gotičkim svodom. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 202; Sabrina Nikolina Boj)

⁸⁷⁶ Unutrašnje dimenzije prostora svetišta su 9,00 m × 5,80 m. (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 117)

⁸⁷⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65–66

Slika 190 Pogled na gotički svod u svetištu. Snimila 2010. Marijana Korunek
(Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 120)

Anđela Horvat navodi kako su prilikom obnove unutrašnjosti crkve 1954. godine u svetištu, osim slojeva boje, odnosno tragova dekorativnog slikarstva, pronađeni grafiti načinjeni najranije 1505. godine.⁸⁷⁸ Nadalje, lađa razmjerno malih dimenzija dugo je bila natkrivena tabulatom, čiji se tragovi još mogu vidjeti na tavanu građevine.⁸⁷⁹ Prilikom baroknih adaptacija bile su izmijenjene funkcije pojedinih dijelova crkve. Pritom je bio zazidan i gotički trijumfalni luk, koji je ponovo otvoren 50-ih godina prošlog stoljeća. Naime, prilikom spomenutih konzervatorskih radova, na južnoj strani uz trijumfalni luk, u lađi je otkriven gotički prozor s

⁸⁷⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66–67; Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 311

⁸⁷⁹ Unutrašnje dimenzije prostora lađe su 10,20 m × 6,25 m. (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 122); Crkva je tabulat dobila tek nakon 1779. godine. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65)

kamenim doprozornicima, za koji je odlučeno da ostane vidljiv s unutarnje strane kao niša. Nailazi se na podatak kako su prozorsku nišu ispunjavali gotički profilirani kameni ulomci, koji su bili u vrlo dobrom stanju. Međutim, nije očuvana nikakva dokumentacija o spomenutim fragmentima te nije poznato gdje su deponirani.⁸⁸⁰

„Od recentnijih zahvata u svetištu treba se osvrnuti na povišenje njegova istočnog dijela, između ulaza u sakristiju i drvenoga glavnog oltara, koje je izvedeno tijekom 2002./03. g. Ono je više od ostatka svetišta za visinu dviju stuba, a završna su mu obradba polirane kamene ploče visokoga sjaja, koje odudaraju od starijeg opločenja koje je izvedeno od šesterostranih keramičkih pločica oker, crne i crvene boje. Ovo podizanje dijela svetišta unijelo je nesklad u crkvenu unutrašnjost, jer je svetište kod trijumfalnog luka već podignuto za dvije stube, te ovo, dodatno povišenje u čitavoj širini svetišta narušava izvorne prostorne odnose crkvene unutrašnjosti.“⁸⁸¹

Izvorna arhitektonsko-skulpturalna dekoracija očuvana je na svih deset konzola koje podržavaju rebra svoda, te na tri zaglavna kamena u kojima se sapinje svod.

Konzole sa štitovima grbova sastoje se od heraldičkog štita koji je postavljen na osnovno tijelo konzole s anđelom kao nosačem. Grbovi su postavljeni okomito (u nacrtu), odnosno koso (u bokocrtu). Smješteni su u perspektivi prema gledaocu te su istovremeno oblikovani u skladu s trodimenzionalnom konzolom.⁸⁸² A. Horvat navodi kako je repertoar motiva na konzolama crkve u Svetom Martinu na Muri povezan s umjetničkom djelatnošću u obližnjim alpskim krajevima, no napominje kako se slične figuralne konzole nalaze i u Češkoj.⁸⁸³ Deset reljefnih prikaza na konzolama uključuje dva bradata muška poprsja,⁸⁸⁴ pet anđela,⁸⁸⁵ od kojih četiri nose

⁸⁸⁰ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34 (2009/2010)*, str. 122; O arheologiji zidnih struktura lađe iz vremena gotike više u: Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34 (2009/2010)*, str. 123

⁸⁸¹ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34 (2009/2010)*, str. 121–122

⁸⁸² Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992., str. 68

⁸⁸³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66, fusnota 268

⁸⁸⁴ Motiv poprsja bradatog muškarca nalazi se još, primjerice, u crkvi Pohoda BDM u Macincu.

⁸⁸⁵ „Poprsja anđela koji nose polja za štite također su raširen motiv, pa ih tako nalazimo u Marijinoj crkvi na Ptujskoj Gori, sv. Ahacu u Malom Ločniku, nekadašnjem dominikanskom samostanu u Ptuju i dr. Najsličniji su onima na tzv. Oltaru Celjskih iz Ptujске Gore, iako između njih postoji veći vremenski raspon. Ovdje nikako ne možemo govoriti o istoj radionici, nego samo o stilskim utjecajima koje nalazimo na širem prostoru tijekom 15. st. Ovaj je motiv bio veoma popularan u kasnoj gotici, pa tako s arhitektonske plastike prelazi i na oblikovanje pećnjaka.“ (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34 (2009/2010)*, str. 120)

heraldičke štitove, a jedan traku s godinom;⁸⁸⁶ lisnati maskeron⁸⁸⁷ te dvije vegetabilne kompozicije.

Počevši od konzole koja se nalazi na sjevernoj strani svetišta, reda se deset motiva: poprsje bradatog muškarca koji lijevu ruku ima primaknutu licu ili položenu na poprsje, a desnu ruku položenu na trbuh (slika 1/192); maskeron koji na glavi ima gusto isprepletene biljne motive – grančice, lišće i češere, a iz usta mu proizlaze dvije grančice koje mu se spajaju s kompozicijom na glavi (slika 2/192); vegetabilna konzola s lišćem koje se isprepliće u voluminoznu kompoziciju (slika 3/192); lik anđela koji nosi heraldički štit sa uklesanim slovom »M« u gotičkoj majuskuli – radi se o grbu Celjskih (slika 4/192);⁸⁸⁸ zatim anđeo koji nosi štit s uklesanim slovima i motivom ljljana između njih (slika 5/192);⁸⁸⁹ anđeo s praznim štitom (slika 6/192); anđeo s praznim štitom (slika 7/192);⁸⁹⁰ anđeo koji nosi vrpcu na kojoj je uklesana 1468. godina (I · Ω · 6 · 8) (slika 191 i slika 8/192); vegetabilna konzola s gustim, kovrčavim lišćem u gotovo nepreglednoj kompoziciji (slika 9/192) i poprsje muškarca duge kose i brade, koji rukom podupire zid trijumfalnog luka (slika 10 /192).

⁸⁸⁶ Varijanta prikaza s anđelom koji drži traku sa zapisom godine na gotici nalazi se na konzoli u Macincu. Slični primjeri nalaze se i u susjednoj Sloveniji.

⁸⁸⁷ Lisnate maske su čest motiv i nalaze se, primjerice, u Nedelišču, Lepoglavi, na zagrebačkoj katedrali, u Sloveniji u Marijinoj crkvi na Ptujskoj gori, sv. Martinu u Martijancima, sv. Jurju u Ptuju, sv. Nikolaju u Murskoj Soboti, sv. Danijelu u Celju, kartuzijanskoj crkvi u Pleterju, te u Austriji u augustinskoj crkvi i sv. Stjepanu u Beču, crkvama Maria Strasengelu, Mariazell, Pollaunbergu, cistercitskom samostanu u Neubergu, te u Češkoj u stolnoj crkvi sv. Vida u Pragu, na staroj vijećnici u Pragu.

⁸⁸⁸ Slovo »M« vjerojatno se odnosi na titular crkve, tj. na svetog Martina, ali možda i na svetu Mariju. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66); Na primjeru međimurskih crkava, identičan reljefni prikaz slova »M« u gotičkoj majuskuli nalazi se na zaglavnom kamenu iz porušene crkve sv. Mihovila u Mihovljanu.

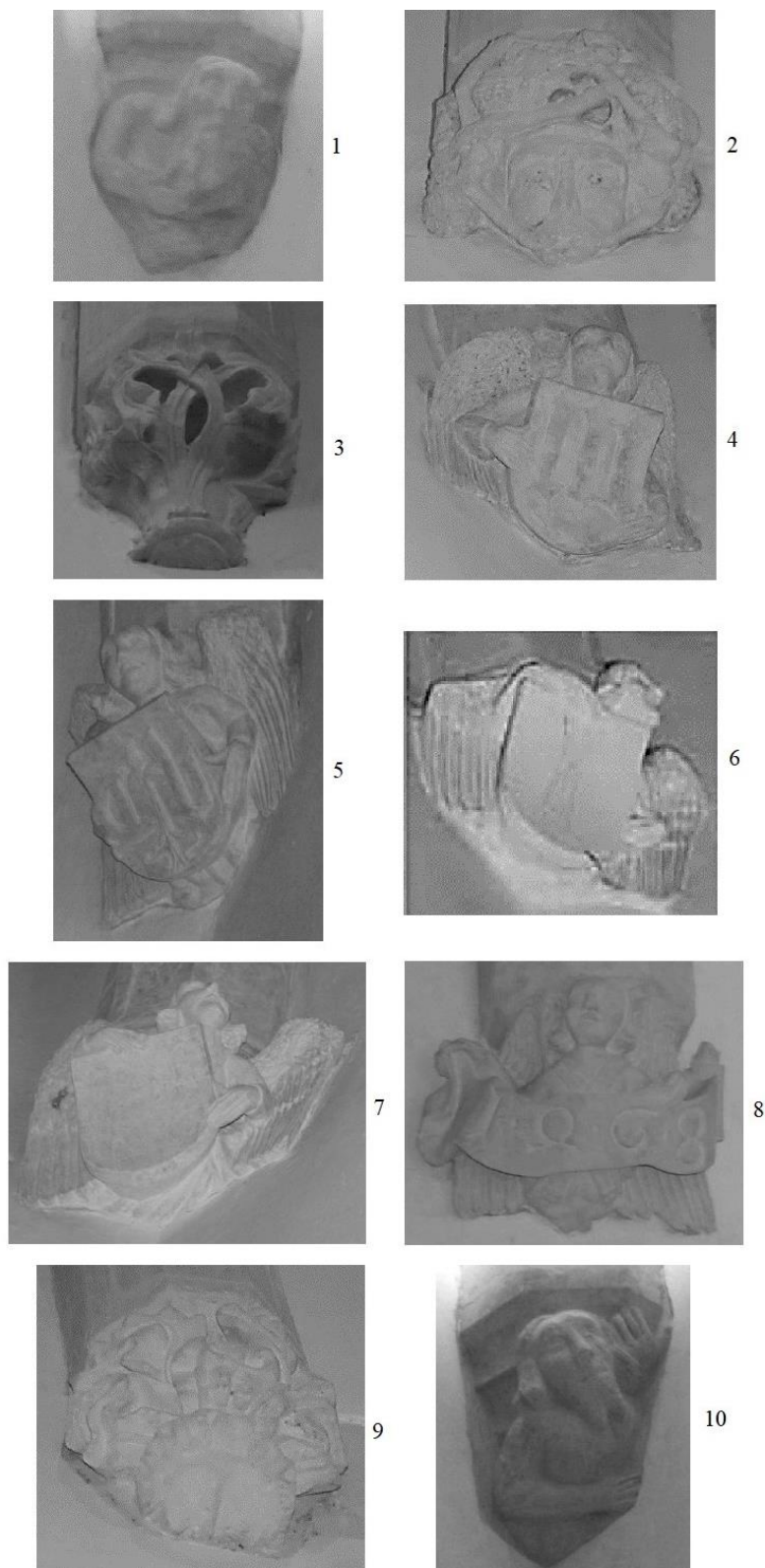
⁸⁸⁹ Prikaz na štitu vjerojatno gotičkom minuskulom prikazuje slova »c« i »b«, a između njih je izduženi cvijet ljljana. A. Horvat pretpostavlja kako se radi o inicijalima majstora. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66); M. Korunek smatra kako se radi o zrcalno okrenutom zapisu koji prikazuje slova »D« i »J«. (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 120); O drugim interpretacijama više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65, fusnota 267

⁸⁹⁰ O mogućim prikazima na dva otučena prazna štita više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65, fusnota 265

Slika 191 Konzola u formi anđela koji nosi traku sa zapisom godine

(Marijana Korunek-Medved, »Obnova župne crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri«, u: *Dani europske baštine 2016. – Tema baština i zajednice* (Sveti Martin na Muri, župna crkva sv. Martina, 7. listopada 2016.), Sveti Martin na Muri: Konzervatorski odjel u Varaždinu, RKT župne crkve sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri, Općina Sveti Martin na Muri, 2016.)

Slika 192 Gotičke konzole u svetištu (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 224, 226, 259, 260, 261; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 121; Sabrina Nikolina Boj)

Nadalje, od istočnog dijela svoda prema zapadnome, nižu se tri kružna zaglavna kamena s reljefima. Površina prvog zaglavnog kamena ispunjena je u cijelosti prikazom Kristove glave (slika 193), dok preostala dva zaglavna kamena imaju identičnu kompoziciju: površinu im popunjava kovrčavo lišće, povrh kojega je smješten štit. Zaglavni kamen koji je drugi po redu sadrži obojeni štit s prikazom križa (slika 194), a treći po redu ima štit s prikazom klesarske oznake (slika 195).

Zaglavni kamen s reljefnim prikazom Kristove glave smješten je nad glavnim oltarom.⁸⁹¹ Kristovo je lice izduženog oblika, tankih crta i upalih obraza. Obraslo je bradom, a dugi pramenovi kose ispunjavaju prostor kružnice zaglavnog kamena. Na glavi ima trnovitu krunu, koja podsjeća na vijenac.

Slika 193 Zaglavni kamen s prikazom Krista. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 232)

⁸⁹¹ Zaglavni kamen s reljefnim prikazom Kristove glave nad glavnim oltarom nalazi se i u crkvi sv. Marije Magdalene u Štrigovi. O srodnim primjercima na području sjeverozapadne Hrvatske više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65, fusnota 263

Na grbu drugog po redu zaglavnog kamena, nalazi se varijanta latinskoga križa sa tanko izvijenim, gotovo viličasto raspolovljenim završetcima krakova. A. Horvat navodi kako se radi o malteškom križu, koji bi time upućivao na pripadnost crkve viteškom redu ivanovaca,⁸⁹² a tu su interpretaciju motiva križa te proizašlu pretpostavku preuzeli i kasniji autori, jednako tako bez konkretnih dokaza.⁸⁹³ Vesna Pascuttini-Juraga navodi kako je križ ranije bio obojen u crno, tj. da su ispod današnje crvene boje otkriveni tragovi crne boje, prilikom obnove crkve.⁸⁹⁴ Unatoč pretpostavci kako je heraldički prikaz križa povezan s redom ivanovaca, to nije dokazivo. Dokazivanje toga otežava činjenica kako se križ prikazan na zaglavnom kamenu svojim izgledom značajno razlikuje kako od ivanovačkog križa, tako i od križa nekog drugog viteškog reda koji bi mogao boraviti na tome prostoru.

Na grbu koji je treći po redu, nalazi se prikaz u reljefu koji je jednak onome na jednoj od konzola u Macincu. Radi se o znaku s križem jednakih krakova, koji je smješten povrh kosog kvadrata čije se donje linije izdužuju van parametara četverokuta, u smjeru prema gore. Radi se o prikazu križa koji je spojen sa znakom koji prikazuje kutomjer i obrnuti šestar. Taj se simbol pouzdano interpretira kao potpis graditeljsko-klesarske radionice.⁸⁹⁵ Zaključuje se kako je ista klesarska radionica radila u Macincu i u Svetom Martinu na Muri, ne samo zbog identične oznake majstora, nego i zbog srodnog načina oblikovanja skulpturalno-arhitektonske plastike na konzolama.⁸⁹⁶

⁸⁹² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65

⁸⁹³ Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34 (2009/2010)*, str. 120; Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 162

⁸⁹⁴ Autorica ne navodi informacije poput spomena nadležnih stručnjaka, godine provedbe obnove, izostaje referentna literatura. (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 162)

⁸⁹⁵ O sličnim klesarskim znakovima u crkvama u okolnim alpskim krajevima više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 61, fusnota 231

⁸⁹⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 65

Slika 194 Zaglavni kamen s prikazom grba s križem. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 233)

Slika 195 Zaglavni kamen s prikazom grba s klesarskim znakom. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 234)

Nadalje, u unutrašnjosti svetišta nalazi se dio gotičkog crkvenog namještaja, sedilija natkrivena segmentnim lukom koji nadvisuje profilirani šiljati luk (slike 196, 197).⁸⁹⁷ Na površini između dva luka stoji uklesani zapis godine 1467. (I · Ω · ∂ · ^) (slika 196).

Slika 196 Sedilija s upisanom godinom (detalj). Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 202)

U svetištu na strani evanđelja očuvana je gotička kustodija u formi zidne niše (slike 198, 199), koja predstavlja vrijedan primjerak crkvenog inventara iz razdoblja gotike u Međimurju. U usporedbi s kustodijama iz Nedelišća, Mihovljana i Podturna, radi se o kustodiji znatno jednostavnije forme. Međutim, spomenute tri kustodije jedini su očuvani primjerci srednjovjekovnih kustodija na prostoru Međimurja.⁸⁹⁸

Kustodija je izrađena od bijeloga vapnenca, a mogu se opaziti tragovi crvene boje. Oblika je dekorirane zidne niše, koja stoji na profiliranoj konzoli te je natkrivena striješnicom. Sa svake je strane flankirana s po dvije oštećene fijale. Iznad drvenih vratašca smješten je latinski križ,

⁸⁹⁷ A. Horvat je opazila kako se sedilije sa sličnim zašiljenim lukom nalaze u kapeli sv. Jelene u Šenkovcu. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66)

⁸⁹⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66

čiji se donji dio razdjeljuje u dva ogranka, nalik trakama koje čine obrnuto slovo »V«, otprilike jednake duljine križu.⁸⁹⁹ Iako je objekt vezan uz zidnu plohu, vidljiva je tendencija ka skulpturalnom osamostaljenju. A. Horvat mišljenja je kako je kustodija trebala nastati otprilike u isto vrijeme kada i kompletno svetište, kao što je slučaj sa sedilijom.⁹⁰⁰

Slika 197 Sedilija u svetištu. Snimila 2010. Marijana Korunek

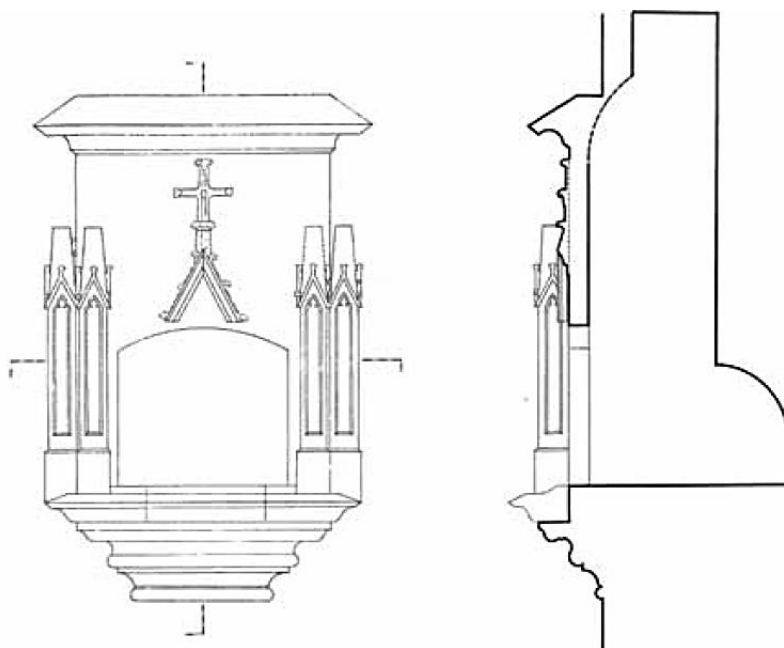
(Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 124)

⁸⁹⁹ Marijana Korunek je spomenuti prikaz križa usporedila s reljefom na trećem po redu zaglavnom kamenu, tj. s prikazom križa na kosoj četvorini, uz tu razliku da kompozicija s križem na kustodiji ne posjeduje u donjem dijelu četverokut, već samo gornju polovinu zamišljenog oblika. (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 120–121)

⁹⁰⁰ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66; Mjere kustodije su: visina 120 cm, širina 79 cm, dubina 30 cm. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 66, fusnota 269)

Slika 198 Kustodija u obliku zidne niše. Snimila 2010. Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 122)

Slika 199 Kustodija, nacrt izrađen 1954. Mjerilo 1 : 20⁹⁰¹ (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 123; Sabrina Nikolina Boj)

⁹⁰¹ Ministarstvo kulture, Uprava za kulturnim razvitak, Odjel za INDOK poslove kulturne baštine, Planoteka, br. 32677 (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 123)

4.2.3.2. Groblje Sveti Martin na Muri (Položaj: kod župne crkve)

Arheološka istraživanja u vidu terenskog rekognosciranja u Svetom Martinu na Muri prvi put su provedena 1977. – 1978. godine, tijekom izrade novog prostornog plana Međimurja.⁹⁰² Prilikom narednog sustavnog arheološkog istraživanja provedenog 1985. godine, pomoću pet arheoloških sondi, otkriven je značajan broj vrijednih antičkih nalaza. Nalazi su interpretirani u kontekstu ranocarskog rimskog perioda, kao ostatci antičkog *Halicanuma*.⁹⁰³

Rezultati istraživanja provedenih 1985. godine bili su poticaj za daljnje istraživanje, koje je provedeno 2003. godine pod stručnim vodstvom Josipa Vidovića u sklopu Muzeja Međimurja Čakovec. Istražuje se položaj oko župne crkve sv. Martina, s primarnim ciljem utvrđivanja starosti objekta.⁹⁰⁴

Muzeju Međimurja Čakovec 17. travnja 2003. godine dojavljeno je kako se vrši iskop u neposrednoj blizini zaštićene arheološke zone te se stoga odrađuju zaštitna arheološka istraživanja, u trajanju od sedam dana. Arheološko istraživanje započinje 22. travnja 2003. godine na položaju obližnjeg planiranog poslovnog objekta, na udaljenosti od dvadesetak metara od istočne strane crkve sv. Martina. S istočne strane poslovne zgrade otvorena je sonda dimenzija 6 m × 3,80 m. Naknadne tri pomoćne sonde, dimenzija 3 m × 2 m, otvaraju se po sredini planiranog poslovnog objekta, radi preciznijeg definiranja arheoloških slojeva.⁹⁰⁵

Situacija zapažena u glavnoj sondi (sonda 1) otkriva kako je iskop u tlu napravljen prije sondaže. Ondje su otkrivena tri groba, vjerojatno iz ranosrednjovjekovnog perioda. Također, po sredini sonde nalazi se oštećeni ukop s krovnim crijepovima, iz perioda rimske antike, a

⁹⁰² Josip Vidović, *Izvjestaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 35, 13; Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 7

⁹⁰³ Više u: Željko Tomičić, »Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri«, u: *Muzejski vjesnik* 2 (1979), str. 40–43; Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 7–8

⁹⁰⁴ Josip Vidović, *Izvjestaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 35, 13

⁹⁰⁵ Josip Vidović, *Izvjestaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 13–14; Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja na položaju kod crkve u Svetom Martinu na Muri*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 1, 3

komadi crijepova sporadično se nalaze na različitim mjestima u sondi.⁹⁰⁶ Ranosrednjovjekovni ukopi smješteni su ponad kasnoantičke nekropole datirane u 5. i 6. stoljeće (prema pronađenim keramičkim ulomcima).⁹⁰⁷ J. Vidović zaključuje kako su se ukopi originalno nalazili na dubini od 1 m, a što je prethodnim intervencijama sniženo na razinu od oko 20 cm. S obzirom na to, nije bilo moguće pratiti stratigrafske odnose, tj. raster grobnih ukopa, a nekim nalazima kontekst je bio nepotpun.⁹⁰⁸

U sondi 1, na dubini od 20 cm, otkrivena su dva ukopa odraslih osoba (ženski i muški grob; grob 1 i 2), usmjerenja zapad – istok te jedan dječji ukop (grob 3), usmjerenja jugozapad – sjeveroistok. U grobu 1 (ženskom grobu), kod glave pokojnice, pronađeno je šest naušnica sa S završetcima (S-karičice) i srebrni prsten. S-karičice su promjera između 3 i 4 cm, dok najveća ima promjer od 3,7 cm.⁹⁰⁹ Srebrni prsten je otvorenog tipa, sa suženim krajevima koji se međusobno dodiruju na donjoj strani, a po Gieslerovoj tipologiji pripada tipu 27.⁹¹⁰ U grobu 2 (muškom grobu) zatečeni su ostatci skeleta bez prisutne lubanje pa se pretpostavlja devastacija prilikom izvođenja radova bagerom na objektu. Kod položaja nogu pokojnika pronađen je rimski novac, koji J. Vidović interpretira kao dislocirani nalaz iz antičkog razdoblja.⁹¹¹

Analogije spomenutih nalaza pronalaze se na primjerima nekropola iz Mađarske (Halimba-Cseres i Szob-Kiserdő kraj Ostrogona), čime se nalazi iz nekropole u Svetom Martinu na Muri

⁹⁰⁶ Josip Vidović, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 14–15, 19; Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja na položaju kod crkve u Svetom Martinu na Muri*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 3–4, 6; Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 276

⁹⁰⁷ Josip Vidović, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 14–15, 19; Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja na položaju kod crkve u Svetom Martinu na Muri*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 3–4, 6

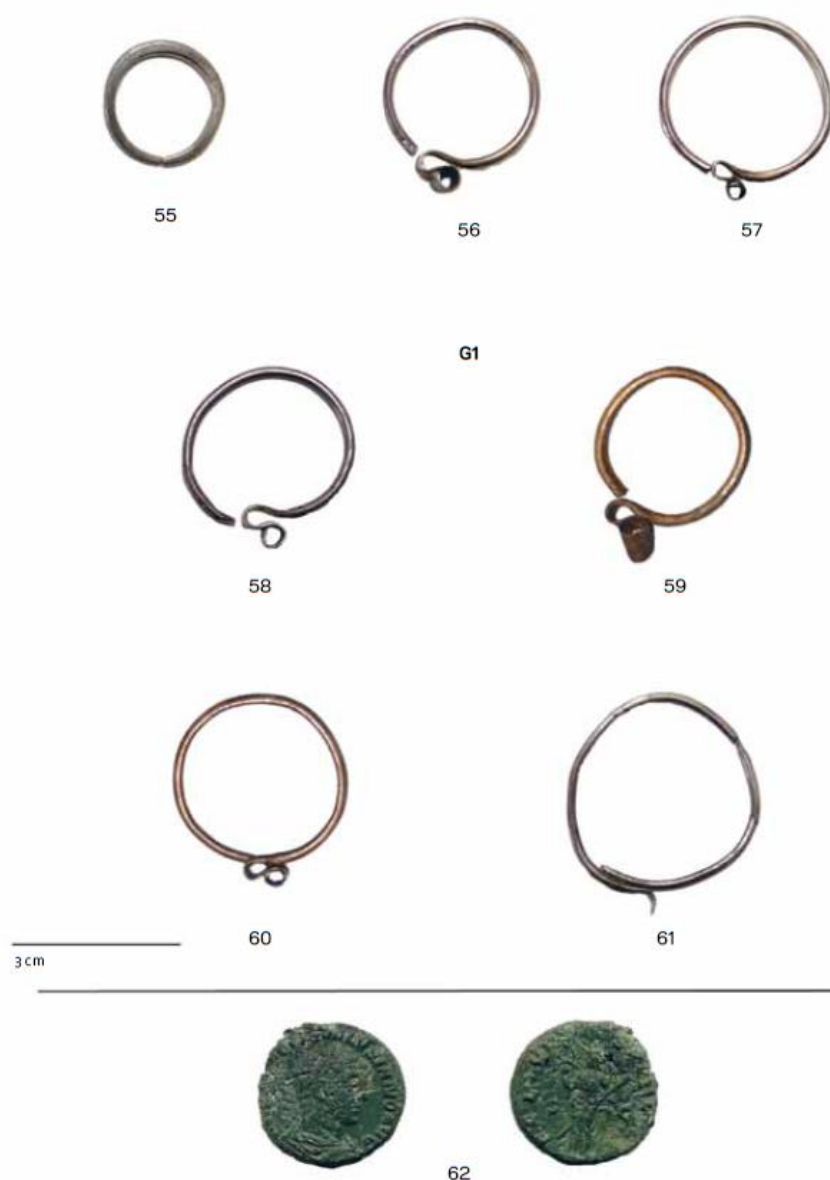
⁹⁰⁸ Josip Vidović, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 14

⁹⁰⁹ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 276

⁹¹⁰ Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 151–152, T. 53 : 1, u ovome tadu tablica 6, str. 229; Primjeri prstena koji se mogu prepoznati kao analogije prstenu iz Svetog Martina na Muri su oni iz Lobora – Majke Božje Gorske, Ptujškoga grada te Svinjarevaca. (Više u: Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 276)

⁹¹¹ Josip Vidović, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003., str. 14; Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 276

mogu usporedno okvirno datirati u drugu polovicu 11. stoljeća, odnosno u početak 12. stoljeća, u kontekstu tzv. bjelobrdskog kulturnog kruga.⁹¹²

Slika 200 Nalazi iz nekropole u Svetom Martinu na Muri. Izradila Petra Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 299)⁹¹³

⁹¹² Petra Jeršek, *Groblja 10. i 11. stoljeća u Međimurju*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018, str. 39–40; Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 276; O bjelobrdskom kulturnom krugu u ovome radu više u: 4.1.15.1. Bjelobrdski kulturni krug, str. 236–242

⁹¹³ Oznake na tablici odnose se na Katalog (kat. br. 55–62) u radu P. Jeršek. (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 289)

4.2.4. Štrigova

Štrigova je naselje u istoimenoj općini, a koja se sastoji od još devet naselja.⁹¹⁴ Štrigova se nalazi oko 22 km sjeverozapadno od Čakovca, a od Murskog Središća udaljena je oko 16 km istočno. U blizini je granice s Republikom Slovenijom, gdje je od slovenskog Razkrižja udaljena oko 2 km jugoistočno. Geodetske koordinate naselja iznose 46.50°N, 16.29°E, a nalazi se na nadmorskoj visini od 202 m.⁹¹⁵ Štrigova je najveće, a moguće i najstarije naselje Gornjeg Međimurja.

Vremenski kontinuitet ljudskog djelovanja i naseljavanja na području naselja Štrigova moguće je pratiti od prapovijesti, antike, srednjega i novoga vijeka do danas.⁹¹⁶

Porijeklo ojkonima Štrigove ima više interpretacija, tj. nije posve razjašnjeno.⁹¹⁷ Najraniji potvrđeni spomen Štrigove nalazi se u popisu župa Zagrebačke biskupije 1334. godine.⁹¹⁸ Posebno vrijedan pisani izvor za povijest Štrigove je djelo pavlina Josipa Bedekovića, *Natale solum*, iz 1752. godine.⁹¹⁹ Djelo pruža podatke o Međimurju i Štrigovi od antike do novoga vijeka, s naglaskom na to da se dokaže kako je mjesto rođenja svetoga Jeronima, antički *Stridon*, bila međimurska Štrigova.⁹²⁰

Srednjovjekovna Štrigova nosi značaj najvažnijeg međimurskog središta uz Čakovec, s kojim se najčešće u povijesnim izvorima spominje zajedno.⁹²¹ U 13. i 14. stoljeću Štrigova se navodi kao utvrda (lat. *castrum*), a u kasnom srednjem vijeku ističe se kao trgovište (lat. *oppidum*).⁹²²

⁹¹⁴ Naselja Općine Štrigova su: Banfi, Grabrovnik, Jalšovec, Leskovec, Prekopa, Robadje, Stanetinec, Sveti Urban, Štrigova i Železna Gora.

⁹¹⁵ Točka najviše nadmorske visine u Općini Štrigova iznosi 341 m, a nalazi se kod naselja Robadje, na brijegu Kalec, čiji se vrh zove Mađerkin brijeg. Nakon Mohokosa, to je druga najviša točka u Međimurju.

⁹¹⁶ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 260

⁹¹⁷ Više u: Anđela Frančić, »Ojkonim Štrigova kroz stoljeća«, u: *Folia onomastica Croatica* 21 (2012), str. 37–58; Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 84–89

⁹¹⁸ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga* 59. (1984), str. 102; U ovome radu više u: 3.2.7. Rani srednji vijek, str. 35

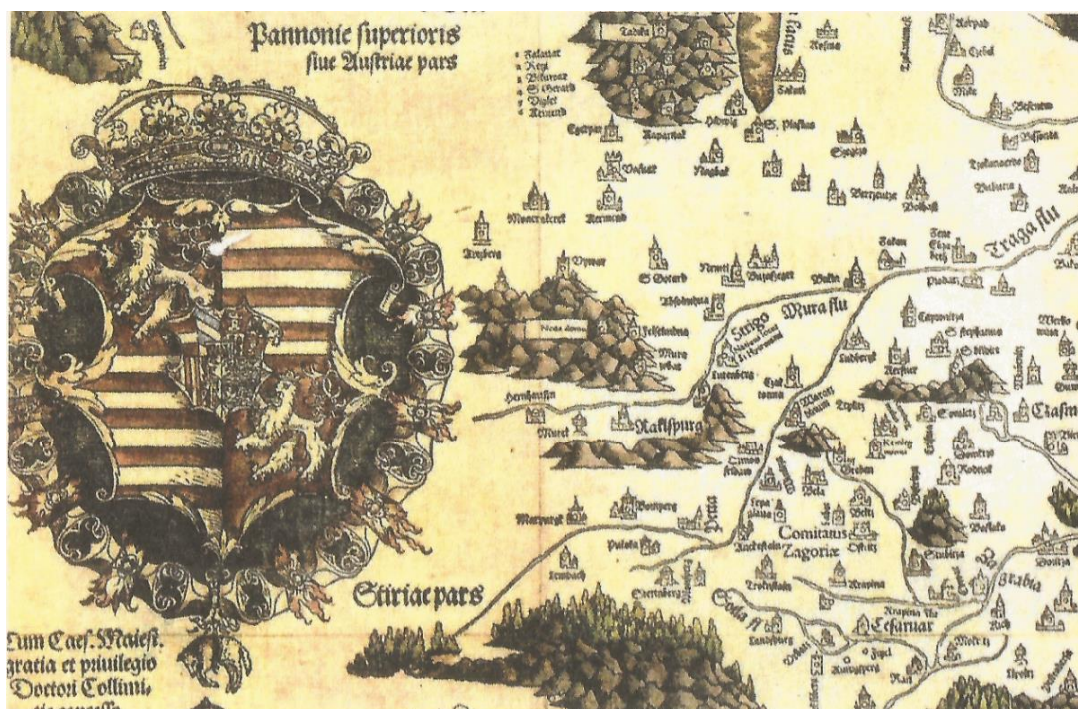
⁹¹⁹ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752.; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752.

⁹²⁰ U ovome radu više u: 3.5. Izvori i historiografija, str. 69–71

⁹²¹ „... castra Strigow et Chaaktornya, castra Strigow at Chaakturnya, castrorum Oztrogo et Chakturnya, castra Csaaktornya et Strigov.“ (Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 84); Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 670–671

⁹²² Dezsö Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 16–18; Anđela Frančić, »Ojkonim Štrigova kroz stoljeća«, u: *Folia onomastica Croatica* 21 (2012), str. 37–58; Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u

Na bregovitom položaju Štrigovčak, nedaleko današnjeg naselja Štrigova, nalaze se ostatci štrigovačke srednjovjekovne utvrde, o kojoj je pisao i Bedeković.⁹²³ Naime, Štrigovčak je arheološko nalazište na kojem je otkriveno višeslojno naselje s kontinuitetom od brončanoga doba do kraja srednjega vijeka.⁹²⁴

Karta 29 Na zemljovidu kartografa Lazarusa iz 1528. uz lokalitet Strigo piše i Nativus locus S. Hieronymi (Tabula Hungariae ad quatour per Lazarus quondam Thomae Stigonien..., Arcanum, Budapest) (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 537)

Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 670

⁹²³ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 298–299; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 273

⁹²⁴ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 260

Od sakralne arhitekture u Štrigovi nalaze se gotička, barokizirana župna crkva sv. Marije Magdalene i klasicistička crkva sv. Jeronima, na čijim su temeljima stajale ranije crkve, također posvećene svetomu Jeronimu. Usto, postoji usmena predaja o benediktinskoj opatiji sv. Jeronima iz 8. stoljeća, koju su navodno uništili Mađari, no u vezi toga ne postoje nikakvi materijalni dokazi.⁹²⁵

Župna crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine kao „*Ecclesia/ ... sancte Marie Magdalene de Strigo*“,⁹²⁶ dok se u onom iz 1501. godine spominje naziv mjesta župe („*Strigo*“) s podacima o crkvenim dostojanstvenicima.⁹²⁷ Radi se o gotičkoj crkvi s očuvanim svetištem, a usto i o prvoj barokiziranoj gotičkoj crkvi u Međimurju.⁹²⁸

Gotičku kapelu u čast svetome Jeronimu 1447. godine daje podići Fridrih II. Celjski,⁹²⁹ nakon što je zbog potresa porušena starija drvena bogomolja s istim titularom.⁹³⁰ Na tim temeljima pavlini 1738. godine grade novu crkvu u stilu klasicizma (1738. – 1749.).⁹³¹

„*Godine 1447. Fridrik Celjski gradi kapelu posvećenu svetom Jeornimu i osniva hodočastilište, za koje dobiva i papinsku bulu koja prepoznaju Štrigovu kao Jeronimovo rodno mjesto. Tek se od tog trenutka Štrigova kroz narativne i kartografske izvore dovodi u taj kontekst i ta se tradicija uz oscilacije održala do danas. Novovjekovni nam narativni izvori spominju popove glagoljaše u Štrigovi, koji bi bez sumnje prepoznali sličnost imena Štrigove i rimskog Stridona.*“⁹³²

⁹²⁵ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 31

⁹²⁶ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102

⁹²⁷ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; U ovome radu više u: 3.4. Župe i crkve u Međimurju, str. 58–68

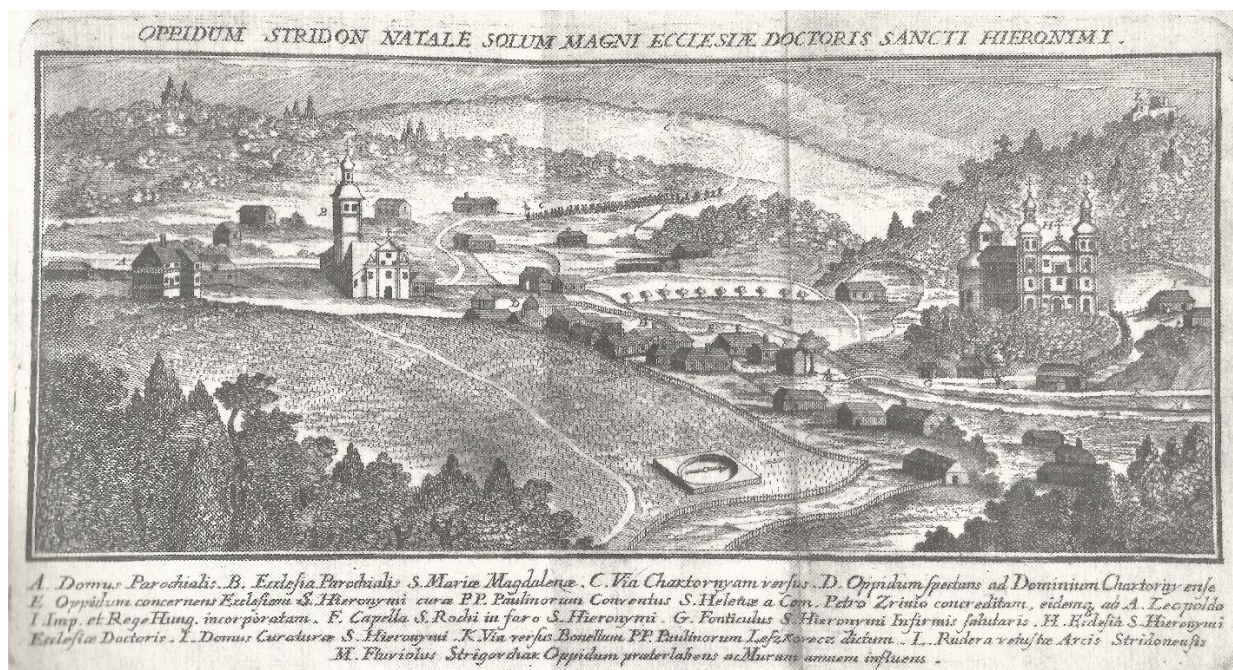
⁹²⁸ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62–63, 81

⁹²⁹ Celjski također potpomažu gradnju kapele i samostana sv. Jelene u Šenkovcu te gradnju župne crkve u Mihovljanu. Više u: Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 667–685

⁹³⁰ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 301–302; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 275; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 55

⁹³¹ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 304; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 278; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 94, 102

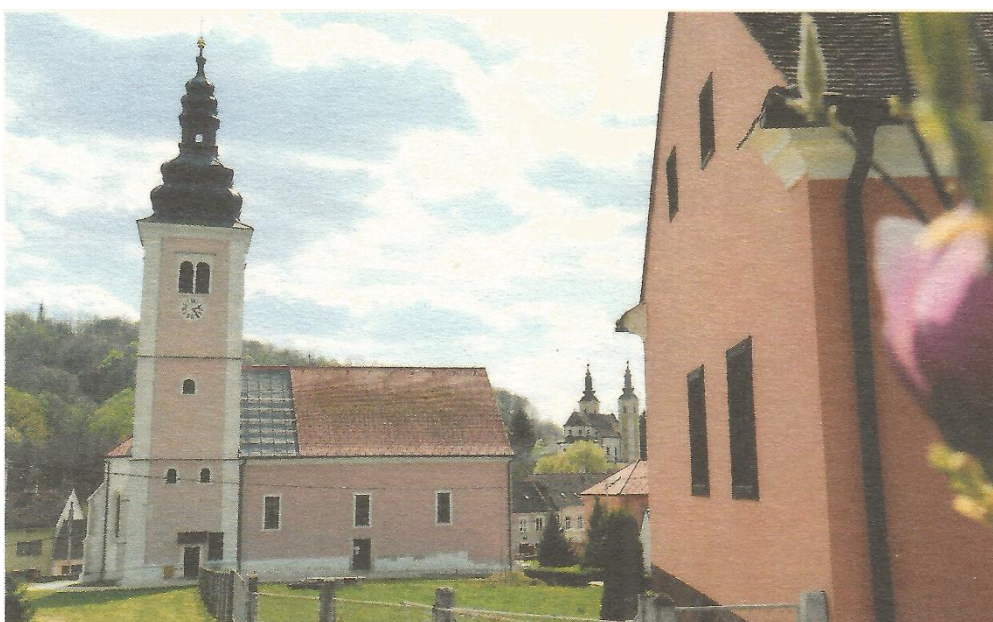
⁹³² Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 684

Slika 201 Veduta trgovišta Štrigova – lijevo crkva sv. Marije Magdalene, desno novosagrađena crkva sv. Jeronima. A: Župni dvor, B: Župna crkva sv. Magdalene, C: Cesta prema Čakovcu, D: Grad koji se odnosi na čakovečku gospoštiju, E: Grad koji se tiče crkve sv. Jeronima, povjerene brizi braće Pavlina samostana sv. Jelene od strane grofa Petra Zrinskog i istome pripojen od strane Leopolda I., cara i kralja Ugarske, F: Kapelica sv. Roka na trgu sv. Jeronima, G: Vrutak sv. Jeronima, spasonosan za bolesnike, H: Crkva sv. Jeronima, crkvenog učitelja, I: Kuća skrbništva sv. Jeronima, K: Cesta prema dobarcu otaca Pavlina, nazvanom »Leszkovecz«, L: Ruševine stare štrigovske utvrde, M: Rječica Štrigovčak, koja protječe mirno trgovišta i ulijeva se u rijeku Muru (Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 272)

Slika 202 Veduta Štrigove na razglednici s početka 20. stoljeća – lijevo župna crkva sv. Marije Magdalene, a desno sv. Jeronima, s pavlinskom rezidencijom (zbirka D. Feletara) (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 520)

Slika 203 Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene (lijevo), crkva sv. Jeronima (u sredini) i zdanje župnog dvora (desno). Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 526)

4.2.4.1. Crkva sv. Marije Magdalene

Župna crkva sv. Marije Magdalene nalazi se na uzvisini u središtu današnjeg naselja. Usmjerena je istočno, s odklonom prema jugu. Prvi put se spominje 1334. i 1501. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije.⁹³³ Prema tim zapisima, kao i zbog očuvanog gotičkog svetišta, crkva se datira u razvijeni, odnosno kasni srednji vijek. Nadalje, kao što je slučaj i kod ostalih gotičkih crkava u Međimurju, crkva sv. Marije Magdalene također je barokizirana. Štoviše, radi se o prvoj poznatoj barokiziranoj gotičkoj crkvi u Međimurju.⁹³⁴ U 17. stoljeću prigrađeni su zvonik uz svetište te kapela uz lađu (slika 204).⁹³⁵ Sredinom 18. stoljeća kapela je produžena te pretvorena u bočni brod, čime crkva postaje dvobrodna. Crkveni inventar potječe iz 18. stoljeća.⁹³⁶

Gotička crkva sv. Marije Magdalene bila je jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem koje podupiru četiri stupnjevana kontrafora. Poligonalno svetište nadsvođeno križno-rebrastim svodom dio je originalne gotičke arhitekture. Bifora u svetištu zaključena je klesanim gotičkim trolistom.⁹³⁷ U interijeru svetište podržava osam jednostavnih konzola, a svod se sapinje u dva zaglavna kamena.⁹³⁸

⁹³³ Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 102; Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226

⁹³⁴ Na luku kamenog dovratnika uklesana je godina 1679., što ukazuje na najraniju poznatu baroknu pregradnju gotičke crkve na međimurskom prostoru. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 63, 81)

⁹³⁵ Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 295; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62

⁹³⁶ »Crkva, prvotno jednobrodna, sada ima dvije lađe uz poligonalno, gotičko svetište ... Na sjevernoj strani uz pokrajnju lađu tik svetišta smješten je visoki zvonik, građen od plosnatih kamenih ploča (što se može vidjeti u unutrašnjosti). Ispod njega nalazi se sakristija, barokno svođena susvodnicama.« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62); Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 62–64

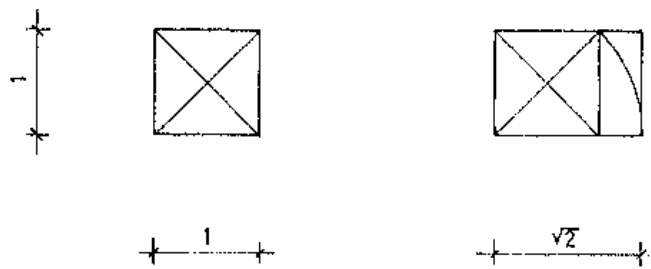
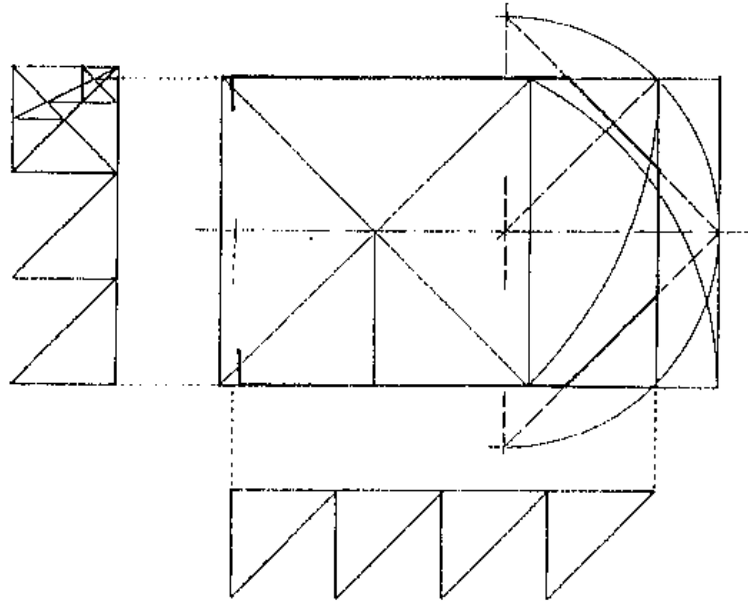
⁹³⁷ Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 58

⁹³⁸ Ostale crkve s dobro očuvanim elementima gotičkih svetišta nalaze se još u Svetom Martinu na Muri, Nedelišću i Podturnu.

Slika 204 Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene, pogled na gotičko svetište.

Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 546)

Slika 205 Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Marije Magdalene u Štrigovi.
 š : d = 1 : 2^{1/2} (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4-5 (1994),
 str. 143)

Na oba zaglavna kamena očuvana je skulpturalna dekoracija. Na zaglavnom kamenu koji se nalazi u prostoru iznad glavnog oltara nalazi se reljefni prikaz Kristove glave, a na drugome je, u reljefu, prikazana Marijina glava. Takvi su prikazi učestali u gotičkim crkvama susjednih slovenskih i austrijskih prostora.⁹³⁹

Na kružnom zaglavnom kamenu prikazana je Kristova glava (slika 206). Stilizirano lice je izdužena oblika, a ističe se dugačka brada s brkovima te pramenovi duge valovite kose. U pozadini su naznačeni krakovi križa. Opaža se sličnost reljefnog prikaza Kristove glave na zaglavnom kamenu u crkvi u Štrigovi s prikazom Kristove glave na zaglavnom kamenu iz crkve u Svetom Martinu na Muri. Moguće je pretpostaviti kako je riječ o radu iste klesarske radionice.⁹⁴⁰

Na drugom zaglavnom kamenu, reljef s prikazom Bogorodice (slika 207) izveden je detaljnije i dekorativnije. Radi se o kvalitetnoj skulpturi. Ženstveno lice Bogorodice izvedeno je tako da teži većoj realističnosti u prikazivanju. Uočava se da je njezina glava prekrivena tkaninom koja pada u dugačkim naborima. Pozadina je ispunjena motivom stiliziranog niza klasičnog motiva ovula i ehina, a on predstavlja aureolu. S obzirom na to da je riječ o skulpturi na zaglavnom kamenu, tj. funkcionalnom građevnom elementu, ova skulptura istog je vremena nastanka kao i ona na drugom zaglavnom kamenu, s prikazom Krista.

Postoji sličnost gotičke skulpture u crkvi u Štrigovi s onom iz Svetog Martina na Muri, a moguće riječ o radu iste radionice. Međutim, prethodno opisana skulptura s prikazom Bogorodice svojim se načinom izvedbe ističe među ostalom skulpturom, o kojoj je bilo govora. Skulptura koja se nalazi u crkvi u Štrigovi, kao i ona u crkvi u Svetom Martinu na Muri, stilizirana je i ne odaje mnogo detalja. S druge strane, reljef s prikazom Bogorodice izveden je veoma pažljivo, s dozom realističnosti. Taj reljef upućuje na to da je riječ o kvalitetnome majstoru, a paralele se mogu potražiti u susjednoj Sloveniji.

⁹³⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 63

⁹⁴⁰ Zaglavni kameni na svodovima svetišta nalaze se još na primjerima međimurskih gotičkih crkava u Mihovljanu, Podturnu i Svetom Martinu na Muri.

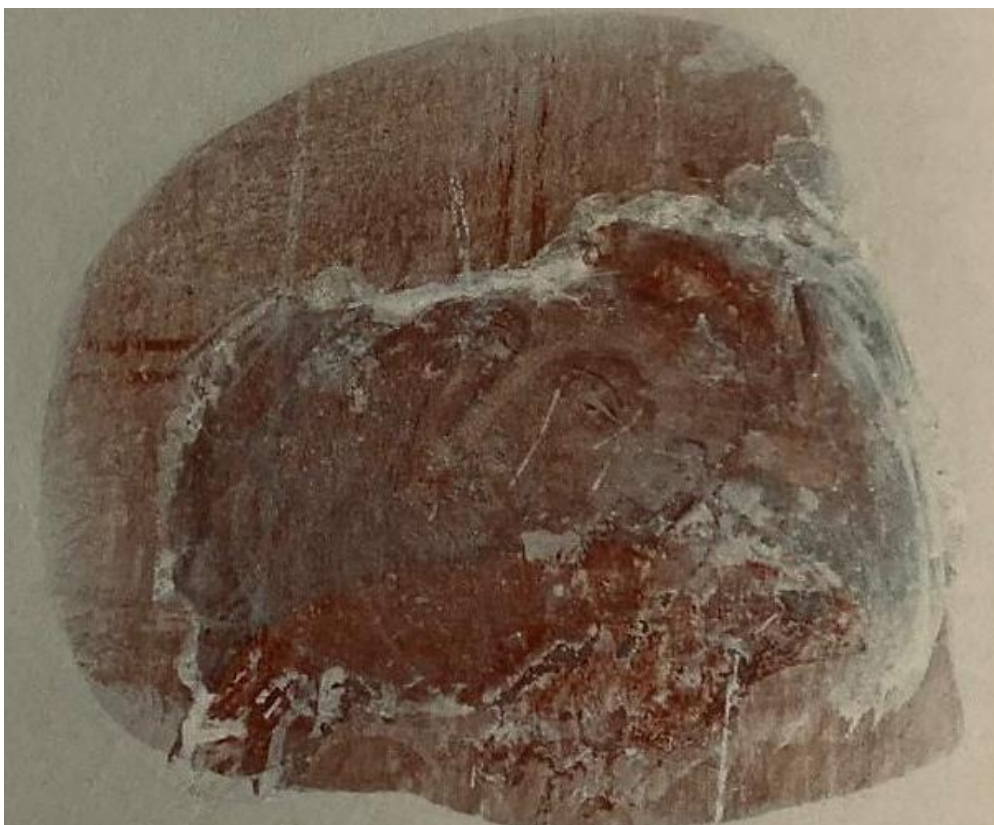

Slika 206 Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu s prikazom Krista (Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 233)

Slika 207 Crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu s prikazom Bogorodice. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 262)

Također, važno je spomenuti kako se u unutrašnjosti svetišta nalazi sloj kvalitetnog gotičkog zidnog oslika. Riječ je o detalju s prikazom muškog svetačkog lika s tonzurom (slike 208, 209), čije oblikovanje lica blagom tonskom modelacijom upućuje na dataciju freske u početak 15. stoljeća.⁹⁴¹ Anđela Horvat pretpostavlja kako su zidne slike u gotičkim crkvama Međimurja povezane s onima iz alpskih krajeva, posebice austrijskih.⁹⁴²

Slika 208 Crkva sv. Marije Magdalene, fragment gotičke freske s prikazom svetačkog lika, svetište crkve. Snimila 2009. Marijana Korunek⁹⁴³ (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 222)

⁹⁴¹ „Svetište ove crkve krije gotičke slikarije, koje spominje Ivan Leskovar. Tim je slikarijama Gózon ušao u trag g. 1878., a konzervator Ana Deanović je 1953. konstatirala, da se radi o vrlo kvalitetnim slikarijama, koje, sudeći po otkrivenom detalju, pripadaju XV. stoljeću.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 63); „God. 1940. crkveni je prostor oslikao Horvat iz Maribora slikarijama bez umjetničkog značenja. Onom prilikom, kad je konstatirano, da su ispod ovog sloja ostale sačuvane dragocjene slikarije srednjovjekovnog majstora, naišlo se i na grafite, koji će vjerojatno omogućiti terminus post quem non za ovo djelo.“ (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 63); Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 222; Očuvani gotički zidni oslici u Međimurju još se nalaze u kapeli sv. Jelene u Šenkovcu.

⁹⁴² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 76

⁹⁴³ Ministarstvo kulture, UZKB, Konzervatorski odjel u Varaždinu

Slika 209 Crkva sv. Marije Magdalene, detalj gotičke freske iz svetišta župne crkve. Snimio Nikola Vranić (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 241)

Nadalje, u svetištu, na strani poslanice, nalazi se jednostavna gotička niša manjih dimenzija. Moguće je kako se ondje nalazila sedilija, tj. da se radi o očuvanoj niši sedilije, gdje više ne postoji sjedalo.⁹⁴⁴ Kustodija nije očuvana, ali zapis kanonske vizitacije s kraja 17. stoljeća svjedoči kako se radilo o svetohraništu u obliku zidne niše, vjerojatno u obliku ormarića s vratašcima, smještenome na strani evanđelja.⁹⁴⁵ Kao što je slučaj i sa zidnim slikama, A. Horvat oblike gotičkih kustodija povezuje s onima iz alpskih, ponajprije austrijskih krajeva.⁹⁴⁶

Arheološki nadzor nad nalazištem Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene izvršen je 2014. godine, pod stručnim vodstvom Ivančice Peharda, prilikom gradnje sustava odvodnje krovnih oborinskih voda. Arheološki radovi vršili su se na prostoru zapadno od crkve. Arheološka građa datira se u razdoblje srednjega i novoga vijeka.⁹⁴⁷ Arheološki radovi nastavili su se u 2015. godini, prilikom čega je otkriven arheološki materijal koji se datira u novi vijek.⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 63

⁹⁴⁵ „... »*Sacri liq. in certo armariolo ad cornu evang. maj. Arae in muro collocata...*« (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 75, fusnota 313)

⁹⁴⁶ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 76

⁹⁴⁷ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 96. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 200

⁹⁴⁸ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 241–242

Građevinski radovi obavljali su se u dvorištu objekta, tj. nisu zahvaćali prostor crkve.⁹⁴⁹ Arheološki nalazi otkriveni su na sjeverozapadnome dijelu rova te u iskopu prema glavnome ulazu, dok u iskopu na jugu nema arheološkog materijala. Unutar iskopa na sjeverozapadu pronađena je mješavina zemlje s kamenjem, opekom, grumenima gline te ljudskim osteološkim fragmentima. Radi se o materijalu koji se nalazi izvan originalnog arheološkog konteksta, što je zasigurno posljedica ranijih intervencija na objektu, prilikom kojih nije bilo arheološkog nadzora. Pokretan arheološki materijal ubraja nekoliko ulomaka novovjekovne keramike, jedan ulomak srednjovjekovne keramike, ulomak porculana te komade korodiranih željeznih čavala. Kao posebni nalazi ističu se metalni privjesak križića s krakovima zaobljenih završetaka, sa središnjim reljefno istaknutim prikazom Krista (PN-001), te u blizini plava staklena perla (PN-002), a koji su zajedno možda činili krunicu. Nadalje, u iskopu prema glavnome ulazu otkrivena su tek četiri korodirana čavla ispod nepravilne strukture kamena pješčenjaka, na nepravilnim pozicijama. S druge strane, unutar iskopa nasuprot glavnog ulaza, otkrivena je kosturnica (G – 001) na dubini od 1 m. Radi se o osteološkome materijalu koji je bio sakupljen i zapremljen prilikom ranijih građevinskih zahvata, jer su na skeletnim ostatcima vidljiva naknadna oštećenja nastala mehaničkim radom, tj. korištenjem alata. Također su pronađeni srednjovjekovni i novovjekovni keramički ulomci. Usto, na ovome položaju pronađen je još jedan poseban nalaz (PN-003), novovjekovni metalni križić s prikazom Raspeća na licu te s prikazom Bogorodice s Djetetom na naličju, detaljne izradbe.⁹⁵⁰

„Nastavak iskopa prema jugu nije otkrio nikakve nalaze. S obzirom na nalaze fragmentiranog osteološkog materijala izvan arheološkog konteksta, očigledno je da je prostor bio uvelike devastiran tijekom prijašnjih radova koji nisu nadzirani. Sasvim je sigurno da se pritom nije vodilo računa ni o pokretnom arheološkom materijalu, koji je mogao rezultirati podacima o kontinuitetu naseljavanja Štrigove.“⁹⁵¹

⁹⁴⁹ „Gradnja sustava za odvodnju krovnih voda obuhvaćala je iskop oko 45 cm širokog i 100 cm dubokog rova u dužini od cca 30 m na dijelu dvorišta zapadno od crkve, odnosno zapadno od glavnog ulaza.“ (Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 96. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 201)

⁹⁵⁰ Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 96. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 201

⁹⁵¹ *Ibid.*, str. 201–202

4.2.4.2. Kapela sv. Jeronima

Josip Bedeković navodi kako je na mjestu ranije, drvene srednjovjekovne kapele uništene u potresu, 1448. godine (odnosno 1447. godine) Fridrih II. Celjski dao podići zidanu crkvu posvećenu sv. Jeronimu.⁹⁵² Iz Bedekovićeve zapisa, o arhitekturi stare kapele sv. Jeronima nailazi se na podatak kako se radilo o „trolisnoj građevini“.⁹⁵³ Drugi bitni podatci o arhitekturi crkve nisu zabilježeni. Međutim, kao i većina ostalih gotičkih crkava u Međimurju, i ova je crkva sigurno bila jednobrodna crkva s tabulatom.

Nadalje, kod Bedekovića se još nailazi na podatak kako je crkva imala predvorje od hrastova drveta.⁹⁵⁴ Pritom spominje kako je spomenuti drveni trijem, koji je početkom 18. stoljeća bio u lošem stanju, bio porušen, a da se pritom izgubila „... *drvena stara greda koja je oblicima gotičkog sloga predstavljala sljedeće urezane riječi: Hic natus est S. Hieronymus/ Ecclesiae Doctor.*“⁹⁵⁵ Nadalje, iz Bedekovićeve teksta iščitava se:

*„Nakon što je celjski grof zamijenio to drveno svetište zidanim, namjeravao je također spojiti tijelo crkve, kako dolikuje jednom tako moćnom grofu, ali budući da je oko 1449. ili 1450. god. poslije Krista napustio prolazni život ... bio je prisiljen odustati od građevine.“*⁹⁵⁶

Andela Horvat od Bedekovića prenosi podatak, da je crkva imala trolisno svetište, što znači da je crkva imala tri apside.⁹⁵⁷ Unatoč tome što je kasnija, barokna crkva građena s tri apside u predjelu svetišta,⁹⁵⁸ mala je vjerojatnost kako je gotička crkva bila troapsidalna, s obzirom na

⁹⁵² Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 302; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 276

⁹⁵³ „*Ecclesiae sidus irradians gerunt devotionis affectum, aedificari in forma trifolii curaverat...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 303)

⁹⁵⁴ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 300–301; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 275

⁹⁵⁵ Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 300–301; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 275

⁹⁵⁶ Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 276; „*Cui ligneo Sanctuario postquam Comes Cilejae muratum substituisset, intentionatus fuit etiam, ut credite est de tam potenti Comite, corpus Ecclesiae adnectere, sed quia circa A. C. 1449. aut 1450. ... mortalem exuisset vitam, desistere etiam ab aedificio coactus est.*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 302)

⁹⁵⁷ „*Zanimljivo je što piše Bedeković u vezi s ovom crkvom. On navodi, da je svetište građeno u obliku trolista, kao što je i ranije bilo.*“ (Andela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 102)

⁹⁵⁸ Andela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 102

izostanak regionalnih primjera te vrste. Veća je vjerojatnost kako je sjeverno od lađe zaključene apsidom stajala sakristija, a s južne strane pobočna kapela ili druga pomoćna prostorija, odnosno kako je sa sjeverne i južne strane stajala po jedna pobočna kapela, zbog čega bi građevina u eksterijeru poprimila obličje trolista. Da se radi o tom slučaju, potvrđuje grafika crkve sv. Jeronima u Štrigovi iz 1664. godine, pohranjena u Državnoj knjižnici Württemberga u Stuttgartu (slika 210).⁹⁵⁹

Slika 210 Crtež stare crkve sv. Jeronima u Štrigovi iz 1644. godine (Württembergische Landesbibliothek, HB V 17 fol 368r) (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 526)

Nadalje, Bedeković navodi kako je, nakon što je kapela stradala u potresu 1738. godine, osobno svjedočio situaciji na terenu. Naime, razina zemljišta tada je bila snižena zbog potreba gradnje nove crkve, a tom su prilikom bile otkrivene ranije strukture. Tom je prigodom posvjedočio otkrivenoj bazi stupa, za koju je pretpostavio kako je pripadala sv. Jeronimu,⁹⁶⁰ zatim pravilnim

⁹⁵⁹ S obzirom na podatak kako su sredinom 18. stoljeća u crkvi postojala tri oltara: sv. Jeronima, sv. Ane i sv. Marije, vjerojatno je crkva ranije imala pobočne kapele, moguće jednako tako posvećene sv. Ani i sv. Mariji. Više o baroknoj crkvi sv. Jeronima u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 103

⁹⁶⁰ „... čvrsti temelj za visoki stup na koji je nedvojbeno bio postavljen neki kip, možda sv. Jeronimu...“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 276); „... fuisse olim solidum fundamentum pro eminenti columna lapidea, cui infallibiliter statua aliqua, & forte S. Hieronymi pro

zidanim strukturama za koje je pretpostavio kako je riječ o ostacima nekog mnogo starijeg sakralnog objekta, te otkrnutom četverokutnom kamenu s urezanim rutenskim znakovljem.⁹⁶¹ Usto, ondje je zatekao i otkriveno staro groblje uz crkvu, sa skeletima u hrastovim ljesovima.⁹⁶²

Današnja crkva. sv. Jeronima (1738. – 1749.) jednobrodna je građevina s trolisnim svetištem. Uz južni zid lađe dograđena je sakristija, a zapadno pročelje crkve flankirano je dvama tornjevima. Orijehtacija crkve je pravilna, s blagim otklonom prema sjeveru.

Arheološki radovi na spomenutoj građevini, u vidu arheološkog nadzora, obavljani su 2012. godine, prilikom građevinskih radova sanacije i obnove kapele. Arheološki nadzor vršio se pod vodstvom Ivane Hirschler Marić, zamjenice voditeljice Marijane Krmpotić u sklopu Hrvatskog restauratorskog zavoda.⁹⁶³

Ukupna arheološki istražena površina iznosila je oko 113 m². Istraženo je 96 stratigrafskih jedinica, a prikupljeno je sedamnaest posebnih nalaza. Nalazi se većinom datiraju u razdoblje srednjega i novoga vijeka, dok tek pojedini u vrijeme antike. Nekropola se prostire izvan istraženog prostora lađe i kapele, na što ukazuju nalazi ulomaka keramike i ljudskih kostiju u prostoru sjeveroistočno od svetišta.⁹⁶⁴

Najstarije nalaze čine fragmenti antičkih crijepova, imbreksa i tegula, koji su se nalazili u zapuni ukopa kolca u lađi, te ulomak antičke tegule s vidljivom profilacijom, uzidan u sjeverni zid lađe. Na prostoru lađe registrirano je petnaestak ukopa jama za drvene kolce, što svjedoči o postojanju nekog ranijeg drvenog objekta, usmjerenja zapad – istok, dimenzija oko 10 m × 3

memoria imposita fuisse.“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 302)

⁹⁶¹ Bedeković spominje kako je u tlu zapazio pravilne građevinske strukture velikih dimenzija, za koje pretpostavlja kako su pripadale građevini još starijoj od najranije zabilježene drvene srednjovjekovne crkve, što nije dokazano. Rutenski znakovi nisu razjašnjeni. (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 302; Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 276)

⁹⁶² „*Eadem occasione reperta etiam fuere quam plurima ossa hominum mortuorum, & solidissimae quercinae tumbae hominum in iis sepulchrorum, quae denotabant hunc locum fuisse Sacrum.*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 302); „*Istom prilikom bile su otkrivene mnoge kosti preminulih ljudi i čvrsti hrastovi grobovi ljudi koji su u njima pokopani, a koji ukazuju na to da je ovo mjesto bilo sveto.*“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 276)

⁹⁶³ Arheološki radovi provedeni su uz odobrenje Konzervatorskog odjela u Varaždinu, pod nadzorom Marijane Korunek. (Ivana Hirschler Marić, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – kapela Svetog Jeronima«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 254)

⁹⁶⁴ Ivana Hirschler Marić, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – kapela Svetog Jeronima«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 254–255

m. U sjeveroistočnome dijelu lađe otkriven je grob broj 4, čiji je zapadni dio bio presječen ukopom jame SJ 30, što to je jedini stratigrafski odnos koji pokazuje kako je ukop kolca mlađi od navedenog groba. Grob broj 4 nije imao sačuvane nalaze, a stratigrafski se nalazio na najvišem položaju u odnosu na ostale grobove. Nadalje, unutar sakristije najstarijem nalazu pripada struktura od kamena (SJ 80/81), a vjerojatno se radi o temeljima neke starije građevine, napravljene od kamenja i nabijene zemlje, nad kojim se nalazio sloj nabijene ilovače i kamenja s vezivom žbuke. Na prostoru sakristije pronađeno je također nekoliko ukopa za kolce.⁹⁶⁵

U prostoru kapele i lađe istražen je dio župnoga groblja, koje se vjerojatno prostiralo i izvan iskopa, oko crkve na platou. Na prostoru lađe, sakristije i kapele istraženi su ostaci ukupno 28 grobova. Uočena je podjednaka zastupljenost muških, ženskih i dječjih grobova. Jedan je grob bio dvojni, a u jedan u obliku jame s ostacima skeleta najmanje šest pokojnika. Od ukupno 34 pokojnika, nalazi su registrirani u 8 grobova. Većina je grobova bilo je usmjerenja zapad – istok, jug – sjever te istok – zapad. Najveći broj grobova nalazio se u sjeveroistočnome dijelu lađe, uglavnom usmjerenja zapad – istok, a pokojnici su bili pokopani u drvenim ljesovima. U grobovima na prostoru sakristije nisu pronađeni ostaci ljesova niti čavala. S obzirom na pozicije kosturnih ukopa, moguće je pratiti najviše pet stratigrafskih slojeva. Neki nalazi iz grobova ne mogu se precizno datirati i potvrditi, poput novovjekovnog nalaza novca i metalnog križića, zato što su ondje mogli dospjeti naknadno.⁹⁶⁶

Nadalje, proizvodnja pojedinih metalnih dijelova nošnje mogla bi se datirati u srednji vijek, a drugih u novi vijek, s obzirom na to kako su slični primjerci zabilježeni na srednjovjekovnim i novovjekovnim grobljima. Nalazi fragmenata tanke srebrne žice i svilene marame iz dva groba starijih muškaraca mogu se tumačiti kao pokazatelji socijalne diferencijacije na župnome groblju u Štrigovi. Metalni nalazi pronađeni izvan grobnog konteksta datirani su prema nalazima keramike, tj. njihovom analogijom s keramičkim nalazima zagrebačkog područja, Hrvatskog zagorja te susjednih područja Slovenije, Mađarske i Austrije. Primjerice, nalaz željeznog noža te dvije željezne strelice okvirno se datiraju od 13. do 15. stoljeća (ulomci keramike datiraju se od 13. do 15. stoljeća, te možda u prvu polovicu 16. stoljeća).⁹⁶⁷

⁹⁶⁵ Ivana Hirschler Marić, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – kapela Svetog Jeronima«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 255

⁹⁶⁶ *Ibid.*, str. 255

⁹⁶⁷ *Ibid.*, str. 255

4.2.4.3. Štrigovčak

Arheološko nalazište Štrigovčak nalazi se na istoimenoj uzvisini, koja je od današnjeg naselja Štrigove udaljena oko 800 m južno. Na nalazištu je otkriveno višeslojno naselje s kontinuitetom od brončanog doba do kraja srednjeg vijeka,⁹⁶⁸ a položaj je u novome vijeku imao funkciju plemićkog posjeda.⁹⁶⁹ Radi se o jednom od najranijih naselja na prostoru današnjeg Međimurja.

Na ovome je položaju Štrigova imala status utvrđenog grada od 14. do 16. stoljeća, a u 18. stoljeću vidljive su tek ruševine fortifikacije.⁹⁷⁰ Ostatke srednjovjekovnog utvrđenja opisuje Josip Bedeković.⁹⁷¹

„Čini se, da je Štrigovo pripadalo neko vrijeme pod Štajersku, jer se spominje g. 1328., da kralj Karlo I. preuzima grad od štajerskoga kapetana Ulricha von Walsea. Od tog vremena taj srednjovjekovni grad u brdovitom dijelu Međimurja mijenja niz gospodara, kao i grad Čakovec. Nije poznato kad je napušten ... Danas još samo situacija na brdu Štrigovčaku s ulomcima građevnog materijala poučno govori o izvrsno izabranoj poziciji, gdje je taj feudalni objekt dominirao nad komunikacijama ovog brdovitog i šumovitog kraja.“⁹⁷²

Andela Horvat je položaj obišla 1952. godine, prilikom čega su evidentirani ulomci antičkog keramičkog posuđa od fine grafitirane gline.⁹⁷³ Nadalje, 2013. godine na nalazištu je vršeno

⁹⁶⁸ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 260

⁹⁶⁹ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 164–166

⁹⁷⁰ Dezső Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897., str. 16–18; Andela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 32; U ovome radu više u: 3.3.5. Rod Gising, str. 53

⁹⁷¹ „Što se tiče utvrde Stridon koju spominje i Bonfini (Dec. 2. knj. 10.), doduše barbarskim nazivom Istrigoum, ona leži pokopana u ruševinama na visokom brijegu zvanom Štrigovčak, blizu grada Štrigove ... Da je ipak u vrijeme obitelji grofova Ernušt (Ernst de Hampo), kojoj je bila podčinjena, 1505. god. poslije Krista bila u procvatu, poznato je iz autentičnog dokumenta Matije Švarca ... Kako je, dakle, i kada ova utvrda dospjela u pustoš? Budući da ni povjesničari nisu zabilježili, niti itko od stanovnika može reći, ja bih povjerovao ... da je ona jednostavno zapuštena i predana propadanju ...“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 273); „*Quod concernit Arcem Stridon, cujus etiam Bonfinius Dec. 2. lib. 10, sed barbaro vocabulo Istrigoum meminit, illa alto, qui oppido Stridonensi adjacet monti Strigovchak dicto ... quam tamen temporibus familiae Comitum Ernst de Hampo, cui paruit, ad A. C. 1505. suo in flore viguisse constat, ex Instrumento authentico Mathiae Svarcz ... Qualiter ergo, & quando Arx haec in desolationem venerit? cum nenque Scriptores notaverint, neque incolarum quis referre queat, crediderim ego ... eam simpliciter desertam, & laptui commissam esse...*“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752.*, str. 298–299)

⁹⁷² Andela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 32

⁹⁷³ Andela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 19; Sjeverno od Štrigovčaka nalazi se arheološko nalazište Preseka – Veliko Kamenje, gdje su na povišenom platou otkriveni nalazi

probno arheološko iskopavanje u namjeri da se ustvrdi stanje ostataka srednjovjekovne utvrde, pod stručnim vodstvom Marijane Krmpotić, u sklopu Konzervatorskog odjela u Varaždinu. S obzirom na položaj i stanje terena, istraživanja su vršena samo na sjevernom platou. Iskopavanja su vršena unutar pet sonde, ukupne površine 90 m². Četiri sonde bile su otvorene na platou, a jedna na zapadnim obroncima uzvisine, gdje su zapaženi veliki komadi lomljene i mjestimice obrađene stijene. Istraživanja su pokazala se kako se srednjovjekovna utvrda rasprostirala po čitavoj površini sjevernog platoa brda Štrigovčak. Prilikom istraživanja otkrivene su podne strukture, poput vapnene podloge za podnicu postavljene na 10-ak cm debljine nabijenog šljunka (S-1 i S-4), također na sloju nabijene gline ispod kojeg se nalaze drugi stariji slojevi podnih struktura (S-4). Ondje se nalaze i dvije jame za drvene stupove koji su vjerojatno nosili krovnu konstrukciju te podno kameno opločenje.⁹⁷⁴

Nadalje, na istočnom rubu uzvisine (S-1) otkriveni su ostatci strukture temelja građevine, načinjeni od kamena lomljenca velikih dimenzija te veziva sa značajnom primjesom šljunka. Očuvan je samo najdonji red strukture temelja. S druge strane, na zapadnome dijelu platoa opažaju se urušeni zidovi fortifikacije, također od masivnog lomljenog kamenja u kombinaciji s vezivom sa značajnom količinom šljunka. Zaključuje se kako su istraživani ostatci utvrde devastirani u velikoj mjeri. Kasnijim intervencijama radi iskorištavanja materijala (pijeska i šljunka), originalne su podne i zidne strukture znatno oštećene. Pokretni arheološki nalazi gotovo u potpunosti izostaju.⁹⁷⁵ Međutim, A. Horvat spominje nalaz figuralno ukrašenog kasnogotičkog pećnjaka, navodno pronađenog na štrigovskoj utvrdi, s napomenom kako taj nalaz ukazuje na to da utvrda u Štrigovi nije samo imala sustav grijanja, već da je peć za grijanje prostorije bila ukrašena.⁹⁷⁶

antičke keramike i građevinskog materijala. Na tom je prostoru otkriven i trag antičke ceste. (Branka Marcuš, »Međimurska županija. Redni broj: 94. Lokalitet: Preseka – Veliko Kamenje«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 198–199; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 258)

⁹⁷⁴ Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Štrigova – Štrigovčak«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 188–189

⁹⁷⁵ *Ibid.*, str. 188–189

⁹⁷⁶ Slične primjerke pećnjaka iz Čazme, Topuskog, zatim na gradini u Gudovcu kraj Bjelovara te u Susedgradu uspoređuje, tj. smatra istovjetnima s onima iz burga u Budimu. Datiraju se u drugu polovicu 15. stoljeća. Spomenuti su pećnjaci dio Barešičeve zbirke u Gradskom muzeju Bjelovar. (Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 66)

4.3. KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

4.3.1. Legrad

Legrad je jedino naselje u istoimenoj općini, smješteno na krajnjem sjeveru Koprivničko-križevačke županije. Nalazi se na granici s Međimurskom županijom, u blizini ušća Mure i Drave. Legrad je od Koprivnice udaljen oko 15 km, dok mu je u Međimurskoj županiji najbliži grad Prelog, na udaljenosti od oko 25 km. Geodetske koordinate naselja iznose 46.30°N, 16.86°E.

Legrad se između 1710. i 1712. godine, zbog meandriranja Drave, čemu je uslijedila velika poplava, odvojio od Međimurja i tako pripao području današnje Podravine.⁹⁷⁷ Također, zapis iz legradske župe, nastao 21. veljače 1691. godine, spominje kako se Drava pomaknula južno od Legrada, što potvrđuje opetovane hidrografske promjene toga područja.⁹⁷⁸ Opisana se situacija može potvrditi i komparacijom onodobnih zemljovida (karta 30 i karta 31).⁹⁷⁹

Kontinuitet arheoloških nalaza na prostoru Legrada može se pratiti od prapovijesti (kasno brončano doba, kultura polja sa žarama) do rimske antike i srednjega vijeka.⁹⁸⁰ Posredstvom povijesnih izvora, Josip Bedeković navodi antički naziv za Legrad – *Carrodunum*,⁹⁸¹ mada o točnosti toga podatka postoji rasprava.⁹⁸²

⁹⁷⁷ Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 259; Dragutin Feletar, »Zrinski i Legrad (u povodu 320. obljetnice urote Zrinsko-frankopanske)«, u: *Podravski zbornik* 17 (1991), str. 5; Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 13

⁹⁷⁸ Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, u: *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, (ur.) Peter Štih, Žiga Zwitter, Ljubljana: Historical Association of Slovenia, 2014., str. 265

⁹⁷⁹ *Ibid.*, str. 265–266

⁹⁸⁰ Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 178–179

⁹⁸¹ »A da se ne bi uzalud tratilo vrijeme putovanja, raspravimo strpljivo, što je Karodunum (Carrodunum). O njemu Ivan Jordan (Orig. Slav. dio. 3. str. 95. br. 389), tumačeći Ptolomeja ovako govori: Karodunum je, dakle, današnji grad Legrad ...“ (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 2017., str. 258); »Et ne gratis tempus itineris insumatur, discussamus modice, quid sit Carrodunum? De hoc Joann. De Jordan Orig. Slav. par. 3. pag. 95. num. 389. explicans Ptolomaeum, sic disserit: Igitur Carrodunum est hodierna Civitas Legrad ...“ (Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi, Neostadii Austriae 1752*, str. 281)

⁹⁸² »Trag prisutnosti poslije pristiglih i sa starosjediocima asimiliranih keltskih Tauriska čuva ojkonom Carrodunum, čija je druga sastavnica keltska riječ dunom koja znači 'utvrđeni grad, utvrda'. To ime spominju i antički izvori, no ne može se sa sigurnošću tvrditi da je naselje Carrodunum smješteno kraj Legrada (koji je nekad pripadao Međimurju) ili ga pak treba ubicirati između Drave i Bilogore.« (Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, »Međimurska ojkonomija na mađarski način«, u: *Folia onomastica Croatica* 17 (2008), str. 60)

U pogledu arheološke baštine, ističe se slučajan nalaz mača s područja šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica), čiji se najraniji nastanak datira u 10. stoljeće ili u drugu polovicu 10. stoljeća. Iako je spomenuti mač dokumentiran još krajem 60-ih godina prošlog stoljeća, rasprava o njegovu kulturnom kontekstu i dalje je aktualna.⁹⁸³

U Legradu se u 14. stoljeću nalazila utvrda – vjerojatno zemljana, s drvenim palisadama i drvenim kućama. Uz nju se formira trgovačko-obrtničko naselje (lat. *suburbium*). S vremenom Legrad doživljava značajan demografski i gospodarski porast, te vjerojatno u 15. stoljeću dobiva određene statusne oznake i privilegije unutar Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Legradu, važnom srednjovjekovnom trgovištu (lat. *oppidum*), nisu sačuvani materijalni tragovi.⁹⁸⁴

Naziv legradske župe ne spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. U tome je razdoblju Legrad sa svojom župom pripadao mađarskoj županiji Somođi (mađ. *Somogy*), a teritorijalna pripadnost i djelovanje župne zajednice mijenjali su se kroz povijest, ovisno o društvenim i političkim prilikama.⁹⁸⁵

Naime, samostan vitezova templara spominje se u Kakonju (u Mađarskoj) blizu Legrada, u sklopu Komarničkog arhiđakonata.⁹⁸⁶ Smatra se kako je tamošnja crkva Presvetog Trojstva, koja se datira u početak 13. stoljeća, u novome vijeku postala filijalna crkva župe u Legradu, koja danas nosi spomenuti titular.⁹⁸⁷ Materijalni tragovi spomenutih sakralnih objekata iz srednjega vijeka nisu arheološki ubicirani pa tako niti istraživani.

⁹⁸³ Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 279–300

⁹⁸⁴ „U srednjem vijeku o postojanju i razvoju Legrada, kao središnjeg naselja na sutoku Mure u Dravu, dokumenti govore već od 12. i 13. st., a već u 14. i 15. stoljeću upravo ovo trgovište postalo je jedno od najvećih i gospodarski najznačajnijih naselja u ovom dijelu Hrvatske i Ugarske.“ (Dragutin Feletar, »Zrinski i Legrad (u povodu 320. obljetnice urote Zrinsko-frankopanske)«, u: *Podravski zbornik* 17 (1991), str. 5); Dragutin Feletar, »Zrinski i Legrad (u povodu 320. obljetnice urote Zrinsko-frankopanske)«, u: *Podravski zbornik* 17 (1991), str. 5–6; O povijesti Legrada i nekim njegovim spomenicima više u: Jenő Haller, *Légrad története*, Eszék 1912.

⁹⁸⁵ Jenő Haller, *Légrad története*, Eszék 1912., str. 29

⁹⁸⁶ Ana Novak, »Vladarska politika Bele IV. (1235. – 1270.) i njezin utjecaj na razvoj crkvenog zemljišnog posjeda s obzirom na područje Komarničkog arhiđakonata«, u: *Podravina* 17 (2010), str. 119

⁹⁸⁷ Više u: Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 18–19, fusnota 35; Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza. III*, Budapest 1897., str. 616, 646

4.3.1.1. Šljunčara Jegeniš (Legrad-Šoderica)

Jugozapadno od Preloga nalazi se šljunčara Jegeniš iz koje je, prilikom kontinuirane eksploatacije šljunka, prikupljen veći broj arheoloških nalaza. Većina prikupljenih predmeta nalazi se u Zbirci Zvijerac u Torčecu, a manji dio je pohranjen u Muzeju grada Koprivnice.⁹⁸⁸ Nalazište se ističe po velikom broju pronađenog komada oružja i ratničke opreme. Na temelju nalaza i obližnjeg toponima „Tursko groblje“ pretpostavljeno je kako je riječ o prostoru ukopa koji je devastiran eksploatacijom.⁹⁸⁹

Prilikom eksploatacije terena prikupljena je značajna količina slučajnih nalaza. Ističe se ranosrednjovjekovni mač (slika 211) poklonjen Muzeju grada Koprivnice 1969. godine.⁹⁹⁰ Detaljnu obradu spomenutog nalaza objavljuje Željko Demo 1984. godine, definirajući ga kao Petersenov tip S i datirajući ga u 10. stoljeće.⁹⁹¹ Godinu dana kasnije, Zdenko Vinski dotični mač određuje kao bliži tipu R prema Petersenu.⁹⁹² Goran Bilogrivić 2021. godine utvrđuje kako je propala djelomično očuvana obloga drške te kako je prilikom konzervacije sječivo postavljeno na obrnutu stranu. Potvrđuje damascirani uzorak s obje strane sječiva. Kao najraniju dataciju predlaže drugu polovicu 10. stoljeća. Međutim, autor ističe da rasprava o utvrđivanju tipologije mača ostaje otvorena.⁹⁹³

Također, u Muzeju grada Koprivnice pohranjene su dvije sjekire pronađene nedaleko Turskog groblja. Godine 1966. pronađena je velika bojna sjekira pravokutnih bridova s oštrom ušicom, koju gospodin Branko Šokčević poklanja Muzeju. Spomenuta sjekira se okvirno datira u 10. stoljeće. Usto, 1969. godine pronađena je ravna sjekira s povijenim unutarnjim bridovima te ušicama u obliku slova T s krilatim proširenjima. Datirana je okvirno od 8. do 10. stoljeća.⁹⁹⁴

⁹⁸⁸ Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 149; Sonja Kolar, »Arheološki lokaliteti u Općini Koprivnica«, u: *Podravski zbornik* 76 (1976), str. 110

⁹⁸⁹ Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 149; Robert Čimin, »Slučajni arheološki nalazi iz podravskih šljunčara kao indikatori odnosa čovjeka i prirode«, u: *Podravina* 29 (2016), str. 9

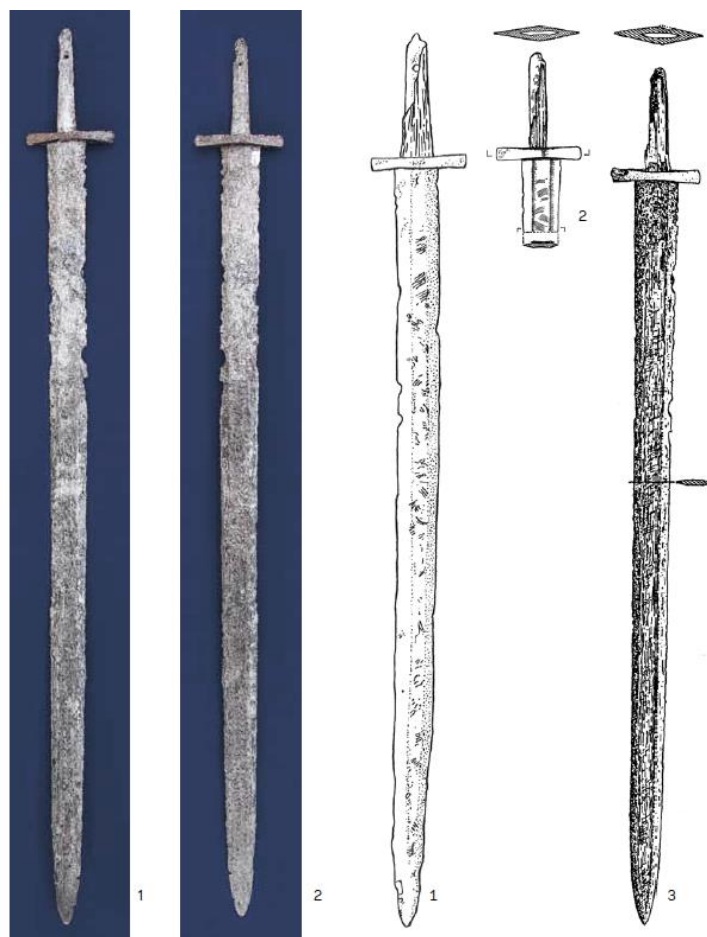
⁹⁹⁰ Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 279, 285, 288, 290, 293

⁹⁹¹ Željko Demo, »Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 16–17 (1984), str. 216–218

⁹⁹² Zdenko Vinski, »Marginalia uz izbor karolinškog oružja u jugoistočnoj Evropi«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 15 (1985), str. 101–106

⁹⁹³ Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 279, 285, 288, 290, 293

⁹⁹⁴ Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 120

Slika 211 1 (lijevo) – mač iz šljunčare Jegeniš, „prednja“ strana. Snimio Goran Bilogrivić; 2 (lijevo) – mač iz šljunčare Jegeniš, „stražnja“ strana. Snimio G. Bilogrivić; 1 (desno) – crtež mača iz radova Zdenka Vinskog.⁹⁹⁵ Obradio G. Bilogrivić; 2 (desno) – detalji balčaka prema Z. Vinskom.⁹⁹⁶ Obradio G. Bilogrivić; 3 (desno) – crtež mača prema Ž. Demi.⁹⁹⁷ Obradio G. Bilogrivić (Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 295; Sabrina Nikolina Boj)

Sonja Kolar 1976. godine navodi kako su na položaju Tursko groblje pronađene brojne sjekire i bradve. Uz navedeno, ističe dijelove nalaza šljema, dijela oklopne zaštite te mača. Riječ je o dugačkom maču sa šiljatim vrhom i kratkom nakrsnicom. Šljem ima konusni oblik, a sastavljen je od četiri pločasta segmenta koji su povezani zakovicama. Oklopna zaštita ima ljuskasti oblik

⁹⁹⁵ Zdenko Vinski, »Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien«, u: *Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums* 30 (1983), str. 209, sl. 16: 2

⁹⁹⁶ Zdenko Vinski, »Marginalia uz izbor karolinškog oružja u jugoistočnoj Evropi«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 15 (1985), str. 102, sl. 13: 2

⁹⁹⁷ Željko Demo, »Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 16–17 (1984), T. 1: 1

izveden od željeznih pločica različitih veličina i oblika s rupicama za vezivanje. Nabrojene nalaze S. Kolar datira u 10. stoljeće.⁹⁹⁸

Od recentnijih nalaza ističe se željezno koplje pronađeno 2002. godine, koje opisuje Tajana Sekelj Ivančan. Koplje se sastoji od bodila u obliku lista sa slabo naglašenim središnjim bridom. S obje strane bodila, po sredini donjeg dijela, izveden je motiv riblje kosti i meandra (slike 212–214). Na njega se nadovezuje tuljac za usađivanje motke. Na mjestu gdje se koplje nasađuje na motku, tuljac ima dva nasuprotno postavljena krilca, a mali ostatak drva drži se za stijenke tuljca. Duljina koplja je 48,5 cm, od čega se 13,5 cm odnosi na duljinu tuljca, a duljina lista iznosi 35 cm. Težina koplja iznosi 492 grama.⁹⁹⁹ Analizom je utvrđeno kako je motka bila načinjena od jasena, a C-14 analiza određuje dataciju između 770. i 990. godine. Željezni dio datira se u posljednju trećinu 8. stoljeća. Površina koplja je damascirana, u formi šara N oblika.¹⁰⁰⁰

Slika 212 Koplje s krilcima – prikaz A strane (gore). Snimio Damir Doračić; koplje s krilcima – prikaz B strane (dolje). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 112; Sabrina Nikolina Boj)

⁹⁹⁸ Više u: Sonja Kolar, »Arheološki lokaliteti u Općini Koprivnica«, u: *Podravski zbornik* 76 (1976), str. 111

⁹⁹⁹ Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 109, 114

¹⁰⁰⁰ *Ibid.*, str. 120, 114, 117–118

Slika 213 Detalj ukrasa na tuljcu koplja s krilcima – prikaz A strane (lijevo). Snimio D. Doračić; detalj ukrasa na tuljcu koplja s krilcima – prikaz B strane (desno). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 112; Sabrina Nikolina Boj)

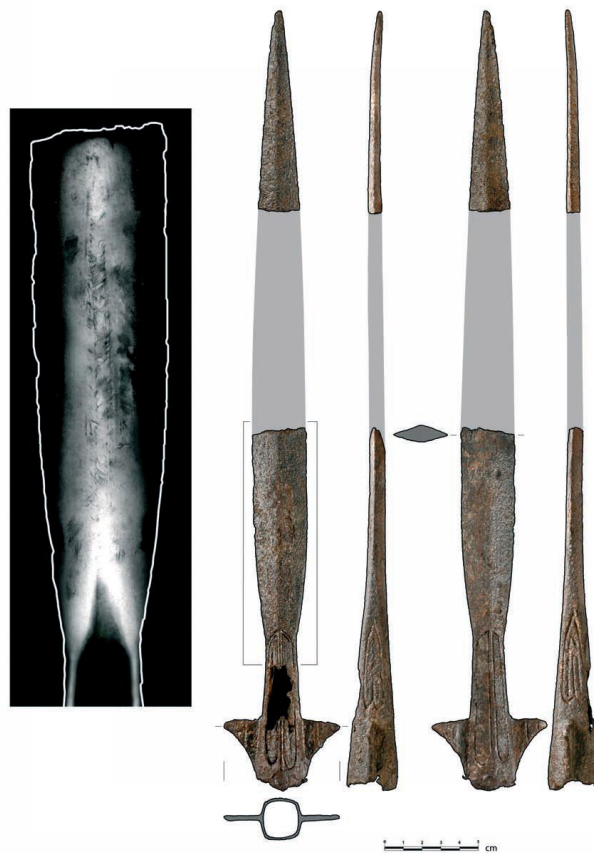

Slika 214 Detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima – prikaz A strane. Snimio D. Doračić (lijevo); detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima – prikaz B strane (desno). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 117, 118; Sabrina Nikolina Boj)

Nekoliko dana nakon pronalaska navedenog koplja, otkriveno je i više životinjskih kostiju, kao i ostatci ljudskih lubanja. Riječ je o ostacima muške i ženske osobe te djetetu dobi između 10 i 15 godina. Prema ovim nalazima, T. Sekelj Ivančan pretpostavlja kako koplje potječe iz groba koji je devastiran eksploatacijom šljunka. Nadaleko spomenutih nalaza pronalazi se željezna sjekira te noževi iz istog razdoblja. Sekelj Ivančan pretpostavlja kako su i ti nalazi bili korišteni kao grobni prilozi.¹⁰⁰¹

¹⁰⁰¹ Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 119–120

Sekelj Ivančan 2006. godine ističe novi nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima (slika 215). Pronađen je i vrh koplja koji pripada tome predmetu. Bodilo ima izduženi oblik lista te slabo naglašeni središnji brid. Očuvan je i tuljac za motku te dva bočna krilca. U tuljcu za motku je potvrđen ostatak motke načinjene također od drveta jasena. Očuvana duljina bodila iznosi 19,6 cm, a tuljac je dužine 8,5 cm. Očuvana duljina lista iznosi 11,1 cm. Pretpostavljena puna duljina predmeta je između 42 i 45 cm. Datira se u početak 9. stoljeća, a površina je damascirana i ukrašena motivom meandra i riblje kosti.¹⁰⁰²

Slika 215 Foto-snimak, crtež i rekonstrukcija koplja s krilcima, nalaz iz 2006. godine (Foto i crtež M. Gregl; RTG snimak M. Rastović) (Tajana Sekelj Ivančan, »Još jedan nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24 (2007), str. 427)

Godine 2016. pronađeni su novi predmeti na udaljenosti 300 m zapadnije od prethodno pronađenih nalaza. Riječ je o dijelovima konjaničke opreme, žvalama (slika 216) te četiri

¹⁰⁰² Tajana Sekelj Ivančan, »Još jedan nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24 (2007), str. 419–421

stremena (slika 217). Željezne žvale su jednostavne i dvodijelne, a prečke su ravne, glatke i neukrašene. Dva dijela spajaju se na sredini, na način da unutarnje petlje na krajevima ulaze jedna u drugu. Sekelj Ivančan taj tip žvala smješta u avarski kontekst konjaničkih grobova, s datacijom od druge polovice 7. stoljeća s uporabom do druge polovice 9. stoljeća, dok spomenuti primjer datira u početak 9. stoljeća.¹⁰⁰³

Slika 216 Konjske žvale. Snimio Hrvoje Jambreč; obradila Kristina Jelinčić Vučković (Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 174; Sabrina Nikolina Boj)

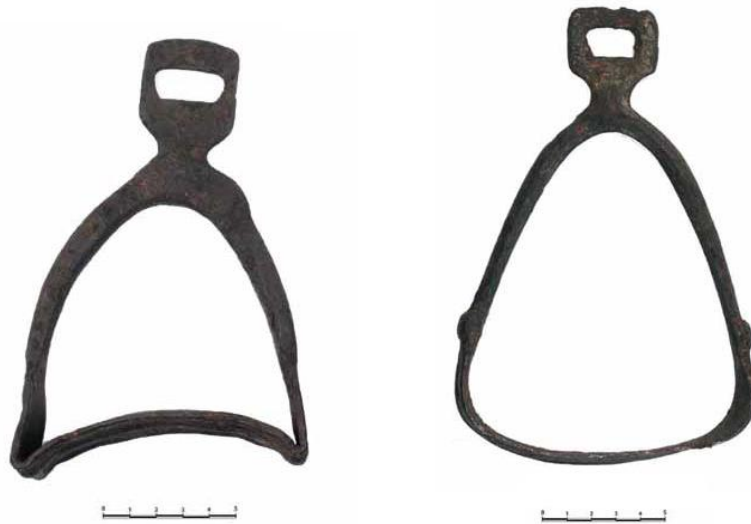
Prvi definirani primjer stremena je prelomljen i iskrivljen u stopalnom dijelu, a oblik se definira kao lučno zaobljen ili potkovičast. Riječ je o tipu stremena gdje remen prolazi kroz ušice, a Sekelj Ivančan ga datira na prijelazu iz 8. u 9. stoljeće.¹⁰⁰⁴ Sljedeća dva stremena gotovo su identična te se pretpostavlja da su pripadali jednoj cjelini. Imaju pravokutnu ušicu za provlačenje remena, ali njihovi krakovi nemaju okrugao ili potkovičast oblik tipičan za avarodobne stremene. Ovi primjeri imaju trokutastu formu, a razlike se uočavaju u stopalnome dijelu, gdje jedan stremen ima oblik koji više naginje lučnome. Pretpostavlja se uporaba zamjenskog stremena ili izradba koja je usmjerena isključivo na funkciju.¹⁰⁰⁵ Posljednji stremen je kruškolikog oblika sa zadebljanjima na prijelazu krakova u stopalni dio, koji je konveksno

¹⁰⁰³ Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 149, 151, 153

¹⁰⁰⁴ *Ibid.*, str. 158

¹⁰⁰⁵ *Ibid.*, str. 159–160, 164

oblikovan. Ušice su kvadratnog oblika. Ovaj primjerak načinjen je od tri zasebna dijela povezanih kovanjem, a datira se u kraj 10. i početak 11. stoljeća.¹⁰⁰⁶

Slika 217 Stremeni. Snimio H. Jambreč; obradila K. Jelinčić Vučković (Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 175, 178; Sabrina Nikolina Boj)

¹⁰⁰⁶ Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 168–169

4.4. NEUBICIRANA NALAZIŠTA

4.4.1. Šenkovečka skupina nalaza

Ubikacija ranosrednjovjekovnog groblja, u vidu prikupljenog bogatog fundusa arheoloških nalaza kojima je nepoznat kontekst, pretpostavlja se u Šenkovec.¹⁰⁰⁷ Međutim, uzevši u obzir činjenicu da je u recentno vrijeme na položaju kapele sv. Jelene u Šenkovcu otkriveno kasnosrednjovjekovno i novovjekovno groblje, bez indikacija za mogućnost postojanja ranosrednjovjekovnog groblja, pitanje o ubikaciji šenkovečke skupine nalaza i dalje ostaje neriješeno.¹⁰⁰⁸

Predmete grobnih nalaza, koji su poklonjeni arheološkoj zbirici Muzeja Međimurja Čakovec, A. Horvat i Ž. Tomičić tumače kao nalaze bjelobrdске i köttlachske kulture.¹⁰⁰⁹ Radi se o 19 nalaza, kojima nije poznat originalan kontekst.¹⁰¹⁰

Jedan od nalaza je i lijevana četverojagodna naušnica (tip 16 po Giesleru; slika 1/217) koja se datira od sredine 10. pa do početka 11. stoljeća.¹⁰¹¹ Ž. Tomičić navodi kako je slučaj o vrlo čestom tipu naušnice koji se pojavljuje u nekropolama u međuriječju Drave, Dunava i Save, „unutar područja manifestiranja bjelobrdskog i starohrvatskog kulturnog kruga“.¹⁰¹² Autor

¹⁰⁰⁷ Prema usmenoj informaciji gospodina Ladislava Kronasta iz Čakovca, koju je zabilježila A. Horvat, moguće je kako su nalazi otkriveni oko 1924. godine prilikom konzervatorskih radova na kapeli sv. Jelene u Šenkovcu. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 22–23); Prema usmenoj informaciji gospodina Andrije Strbeka 1956. godine, oko 1925. godine kod Donjeg Vidovca slučajno su pronađeni predmeti koje je A. Horvat prepoznala kao nalaze bjelobrdске kulture. Međutim, ti su nalazi izgubljeni. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 21); A. Horvat kao moguća nalazišta za ubikaciju fundusa bjelobrdskih značajki, o kojem se vodi rasprava, navodi Šenkovec, Legrad i Donji Vidovec. (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 15–24); Postojanje groblja kod Donjeg Vidovca nije u potpunosti dokazano. (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 438)

¹⁰⁰⁸ Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalit: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 252–253; Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 261

¹⁰⁰⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 22; Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 437–438; »Spektar oblika nakita i dijelova odjeće upućuje na jasne kontakte s karantansko-köttlachskim, starohrvatskim i staromađarskim kulturnim krugom te s reliktima iz autohtonoga starosjedilačkog oblikovnog kruga.« (Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 123)

¹⁰¹⁰ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 261

¹⁰¹¹ *Ibid.*, str. 261

¹⁰¹² Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 128

iznosi mišljenje da su lijevane grozdolike naušnice na ovim prostorima rezultat oponašanja predložaka bizantske provenijencije.¹⁰¹³ Druga naušnica ima lunulasti oblik (slika 2/217), a sadrži i umetke od emajla zelene i plave boje. Umetci su smješteni u četiri ćelije koje tvore shematizirani ornament drva života.¹⁰¹⁴ Prema Giesleru, ova naušnica pripada fazi Köttlach II, na temelju čega se datira u 10. ili 11. stoljeće.¹⁰¹⁵

Također su pronađena tri cijela i četiri ulomka torkvesa načinjenih od žica okruglog presjeka (slike 180, 219, 220). Anđela Horvat pogrešno pokušava spojiti preostale ulomke, a time se bavi i Željko Tomičić. Petra Jeršek potvrđuje kako se od dva ulomka ipak može sastaviti jedan torkves (slika 220). Prema Giesleru se definiraju u grupe 1a, b, c prema broju prepletenih žica, a primjeri s debljim žicama poput ovih se datiraju između 1020. i 1060. godine.¹⁰¹⁶

Ovoj skupini pripadaju i četiri brončana lunulasta privjeska s plastičnim ispupčenjima (slika 7/127, 8/127, 9/127, 10/127). Ispupčenja su raspoređena u oblik piramide s vrhom prema dolje, a dekorativne reljefne linije izvedene su u formi riblje kosti. Prema Giesleru, pripadaju tipu 12 koji se datira između 960. i 1040. godine.¹⁰¹⁷ Uz privjeske, ističe se kruškoliki praporac (slika 11/218) koji je razrezan križno, s kamenčićem u unutrašnjosti. Donji dio praporca ukrašen je paralelnim linijama. Pripada Gieslerovom tipu 10a, a datira se od 11. do početka 12. stoljeća.¹⁰¹⁸ Također se izdvaja jedan dvodijelni privjesak s okruglim gornjim i srcolikim donjim dijelom (slika 5/217). Gornji dio je sprijeda ukrašen konveksnim krugom, a sa stražnje strane nalaze se dva žičana istaka za pričvršćivanje na odjeću. Donji dio je srcolikog ili listolikog oblika, a sadrži

¹⁰¹³ Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 129; Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981)

¹⁰¹⁴ Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 132

¹⁰¹⁵ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 262; Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 132; Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981)

¹⁰¹⁶ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 262–263; Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 135–137

¹⁰¹⁷ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 264; Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 137–138

¹⁰¹⁸ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 264–265

stilizirani motiv sovine glave (slika 6/217). Definira se u Gieslerov tip 9a koji se datira od sredine 10. stoljeća do 1030-ih godina.¹⁰¹⁹

Uz privjeske su pronađena i dva prstena, od kojih je jedan zatvorenog tipa (tip 34a po Giesleru) valovito definirane površine (slika 3/217). Drugi je otvorenog tipa s krajevima koji se dodiruju (slika 4/217). Oba prstena su datirana u sredinu 11. stoljeća.¹⁰²⁰ Posljednji nalaz je životinjski zub (slika 12/218). Ž. Tomičić navodi kako je riječ o perforiranom psećem očnjaku koji je možda bio nošen kao apotropejski privjesak na ogrlici,¹⁰²¹ a P. Jeršek utvrđuje da je riječ o sjekutiću svinje, za koju nije utvrđeno je li bila domaća ili divlja.¹⁰²²

Inventar groblja uglavnom pripada tzv. prvom stupnju bjelobrdске kulture.¹⁰²³ Međutim, nedostaju nalazi pomoću kojih bi se odredio početak ukapanja na nekropoli. Predmete koji su pronađeni moguće je odrediti u vremenski okvir od oko 965. do oko 1030. godine.¹⁰²⁴

„Spašeni nalazi s međimurskoga groblja, s nepoznatog položaja, u najvećem postotku imaju odlike bjelobrdске kulture, a na manjem dijelu grobnog inventara ipak su bjelodani izvanjski umjetničko-obrtni utjecaji koji potvrđuju kontinuirane kontakte s udaljenijim radioničkim središtima nakitnog stvaralaštva, kako na području susjedne Karantanije (naušnica tipa Köttlach II), tj. Svetog Rimskog Carstva, tako i u manjoj mjeri staromađarskoga kulturnog kruga (dvodijelni srcoliki privjesak tipa G.9a). Zamjetne su i naznake stalne sveze bjelobrdskog sa starohrvatskim kulturnim krugom pod primarnim bizantskim umjetničko-obrtnim zlatarskim stvaralaštvom (naušnica tipa G.16). To je trag vrlo vjerojatnog posredovanja tradicionalnih romanskih središta na istočnojadranskom arhipelagu i u priobalju. Tu pojavu miješanja arheoloških nalaza prepoznajemo kao rezultat postupnog procesa integriranja sjevernog područja, tj. međuriječja Drave i Save u Hrvatsku Kneževinu, odnosno Kraljevinu.“¹⁰²⁵

¹⁰¹⁹ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 265; Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 139

¹⁰²⁰ Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 266

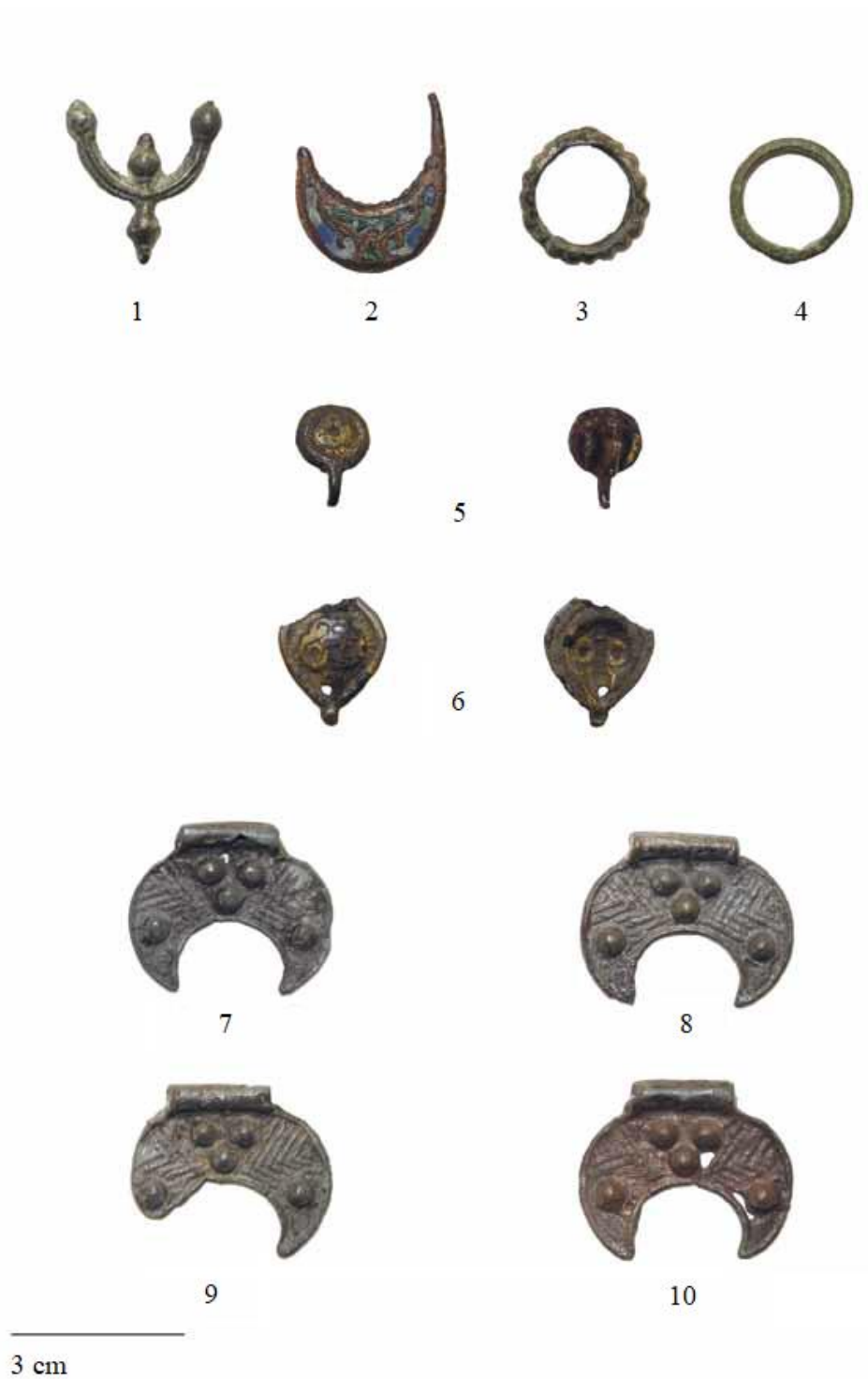
¹⁰²¹ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 438, 447

¹⁰²² Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 267

¹⁰²³ U ovome radu više u: 4.1.15.1. Bjelobrdski kulturni krug, str. 236–242

¹⁰²⁴ Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 142

¹⁰²⁵ Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 451

Slika 218 Šenkovečka skupina nalaza.¹⁰²⁶ Izradila Petra Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 292)

¹⁰²⁶ Katalog br. 1–10 (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 283–284)

Slika 219 Šenkovečka skupina nalaza.¹⁰²⁷ Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 293)

¹⁰²⁷ Katalog broj 11–14 (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 285)

4 cm

Slika 220 Šenkovečka skupina nalaza.¹⁰²⁸ Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 294)

¹⁰²⁸ Katalog br. 15–17 (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 285)

4 cm

Slika 221 Šenkovečka skupina nalaza.¹⁰²⁹ Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 295

¹⁰²⁹ Katalog br. 18–19 (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 285)

4.5. NEPOTVRĐENA SREDNJOVJEKOVNA NALAZIŠTA

4.5.1. Hlapičina – Novi Dvori

Hlapičina je naselje u sastavu Grada Mursko Središće. Hlapičina je od Murskog Središća udaljena 3,6 km. Geodetske koordinate naselja iznose 46.52°N, 16.40°E.

Nepotvrđeno nalazište o čijem se postojanju još uvijek raspravlja jest pretpostavljeno gradište poznato kao Novi Dvori kraj naselja Hlapičina. Prema sugestijama Josipa Vidovića, Tatjana Tkalčec pretpostavlja lokaciju dva kilometra istočno od naselja, u šumi na blagom uzvišenju. Time pretpostavlja gradište iz 13. ili 14. stoljeća na nizinskom položaju (176 m n. v.).¹⁰³⁰ U slučaju da se postojanje gradišta potvrdi, bio bi to četvrti takav primjer na području Međimurja. Postojanje gradišta je, prema pretpostavci T. Tkalčec, moguće naslutiti i prema lokalnim nazivima i toponimima (kao primjer navodi ulicu Kaštel u zaseoku Novi Dvori, kao i livadu nazvanu Ribnjak, što bi ukazalo na postojanje samostana).¹⁰³¹

Različiti autori prema povijesnim izvorima navode postojanje pozicije proceptora i viceproceptora kuće viteškog reda ivanovaca u Novim Dvorima (lat. *Nova Curia*). Prema tim navodima, formira se slika utvrde reda ivanovaca u Novim Dvorima u Međimurju.¹⁰³² Također, L. Dobronić navodi i usmenu predaju prema kojoj lokalni stanovnici spominju „bijeje fratre“ na spomenutom području.¹⁰³³

Zoran Turk pokušava razjasniti problematiku vezanu uz pretpostavljeno srednjovjekovno gradište. Istraživanjem povijesnih izvora potvrđuje kako se toponim Novi Dvori pojavljuje tek u 17. stoljeću, nakon što Osmanlije osvajaju Kanižu. Unatoč tome, novovjekovni kroničari, kao što su Péter Pázmány i Josip Bedeković, navode kako su Novi Dvori bili srednjovjekovno

¹⁰³⁰ Siniša Krznar, Tajana Sekelj Ivančan, Tatjana Tkalčec, *Arheologija srednjovjekovnih utvrda, naselja i groblja sjeverne Hrvatske*, Zagreb 2021., str. 52; Tatjana Tkalčec, *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, magistarski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004., str. 102; Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997., str. 253

¹⁰³¹ Tatjana Tkalčec, *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, magistarski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004., str. 102–103

¹⁰³² Ivan Kukuljević Sakcinski, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb 1886., str. 36; Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na Zemlji svetoga Martina*, Dugo Selo 2007., str. 33; U ovome radu više u: 3.3.9. Viteški redovi, str. 57

¹⁰³³ Lelja Dobronić, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Zagreb 1984., str. 25

uporište ivanovaca,¹⁰³⁴ a ta se informacija kasnije nalazi kod Ivana Kukuljevića Sakcinskog.¹⁰³⁵ Međutim, Z. Turk ukazuje kako je ovdje riječ o greškama u narativnim izvorima, koje su uglavnom nastale na temelju narodnih predaja lokalnog stanovništva.¹⁰³⁶ Naposljetku, Z. Turk izražava stav kako se utvrđenje najvjerojatnije nalazilo u mjestu Újudvar kraj Kaniže, gdje je potvrđeno djelovanje ivanovaca.¹⁰³⁷

¹⁰³⁴ Péter Pázmány, *Acta et Decreta Synodi Dioecessanae Strigoniensis celebr.*, Trnava 1629., str. 113; Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752., str. 281, 294

¹⁰³⁵ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb 1886., str. 36

¹⁰³⁶ Zoran Turk, »Nova Curia ivanovaca – kako je novovjekovni majur postao srednjovjekovni samostan«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 29 (2018), str. 92–93, 95

¹⁰³⁷ *Ibid.*, str. 87, 94

Tablica 10 Srednjovjekovna nalazišta u Međimurju (Sabrina Nikolina Boj)

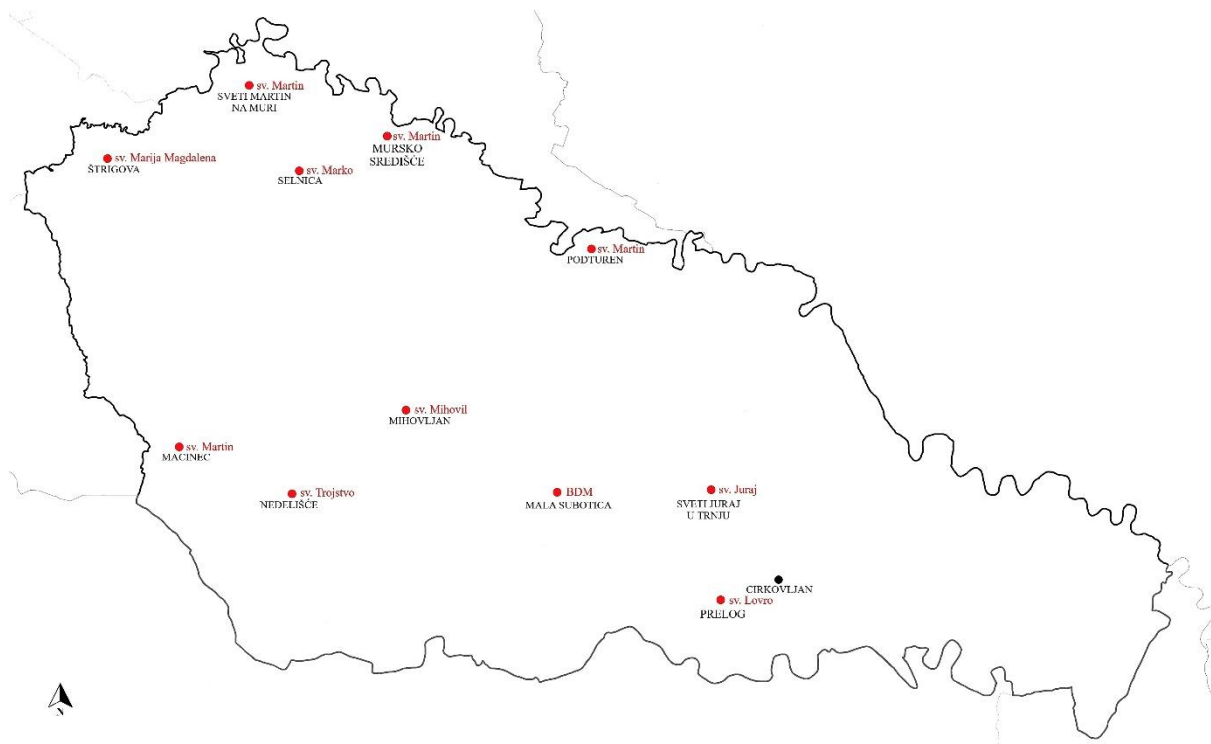
		Br.	Naselja	Nalazišta
			1	BELICA
		2	CIRKOVLJAN	Crkva sv. Lovre; Šljunčara Diven
		3	ČAKOVEC	Buzovec; Centar; Stari grad Čakovec
		4	DONJI VIDOVEC	Bistričko polje (I, II, III); Crkva sv. Vida; Čičanje
		5	GORIČAN	Gudlinov vrt; Iгла, Veliki Berek; Župnikov vrt
		6	HODOŠAN	Staro groblje; Velika gorica
		7	MACINEC	Crkva Pohoda BDM
		8	MALA SUBOTICA	Župna crkva Rođenja BDM
		9	MIHOVLJAN	Crkva sv. Mihovila
		10	MURSKO SREDIŠĆE	Most
		11	NEDELIŠĆE	Gradišće; Župna crkva Presvetog Trojstva
		12	PODTUREN	Crkva sv. Martina
		13	PRELOG	Sjeverna zaobilaznica; Šljunčara Prelog; Trgovište Prelog; Župna crkva sv. Jakoba; Kapela Svetog Duha (Svetog Trojstva)
		14	STRAHONINEC	Stara Ves
		15	SVETI JURAJ U TRNJU	Crkva sv. Jurja; Kroščić; Groblje Sv. Juraj u Trnju
		16	ŠENKOVEC	Čestinka; (Sveta Jelena Šenkovec
		17	TURČIŠĆE	Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I
		1	LOPATINEC	Crkva sv. Jurja
		2	SELNICA	Crkva sv. Marka Evanđelista
		3	SVETI MARTIN NA MURI	Crkva sv. Martina biskupa; Groblje Sveti Martin na Muri (Položaj: kod župne crkve)
		4	ŠTRIGOVA	Crkva sv. Marije Magdalene; Kapela sv. Jeronima; Štrigovčak
		1	LEGRAD	Šljunčara Jegeniš (Legrad-Šoderica)
				Neubicirana nalazišta
		1	ŠENKOVEC	Šenkovečka skupina nalaza
				Nepotvrđena srednjovjekovna nalazišta¹⁰³⁸
		1	HLAPIČINA	Novi Dvori

¹⁰³⁸ U radu su spomenute utvrde: *Edjutk* (?), Velčuk u Čukovcu i Otok kod Preloga. Nepotvrđena je i nekropola u Donjem Vidovcu.

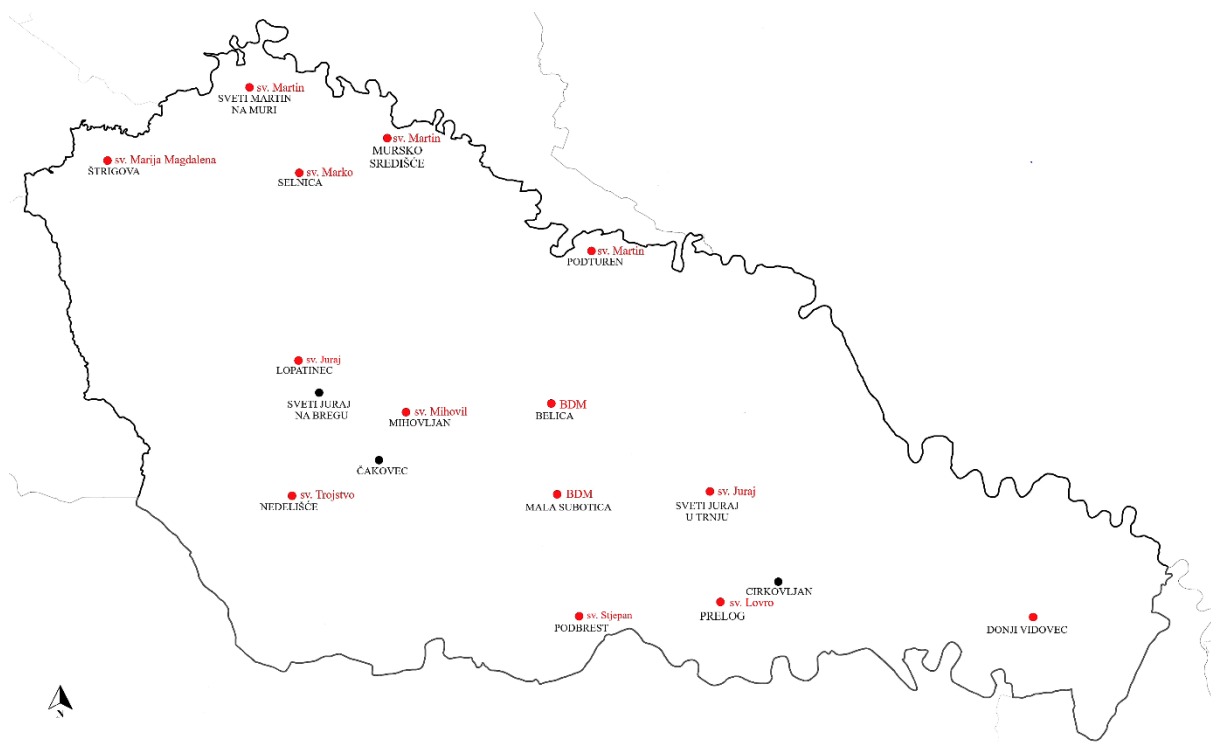
Tablica 11 Kontinuitet nalazišta od prapovijesti do srednjeg vijeka unutar sastava naselja sa srednjovjekovnim nalazištima (Sabrina Nikolina Boj)

		Br.	Naselja	Kontinuitet nalazišta
MEĐIMURSKA ŽUPANIJA	DONJE MEĐIMURJE	1	BELICA	P, SV
		2	CIRKOVLJAN	A, SV
		3	ČAKOVEC	P, A, SV
		4	DONJI VIDOVEC	A, SV
		5	GORIČAN	P, A, SV
		6	HODOŠAN	P, A, SV
		7	MACINEC	A, SV
		8	MALA SUBOTICA	ND, SV
		9	MIHOVLJAN	SV
		10	MURSKO SREDIŠĆE	P, A, SV
		11	NEDELIŠĆE	P, A, SV
		12	PODTUREN	SV
		13	PRELOG	P, A, SV
		14	STRAHONINEC	P, A, SV
		15	SVETI JURAJ U TRNJU	SV
		16	ŠENKOVEC	P, SV
		17	TURČIŠĆE	P, SV
	GORNJE MEĐIMURJE	1	LOPATINEC	SV
		2	SELNICA	A, SV
		3	SVETI MARTIN NA MURI	P, A, SV
		4	ŠTRIGOVA	P, A, SV
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA	PODRAVINA	1	LEGRAD	P, A, SV
MEĐIMURSKA ŽUPANIJA	DONJE MEĐIMURJE			Nepotvrđena srv. nalazišta
		1	HLAPIČINA	ND ¹⁰³⁹

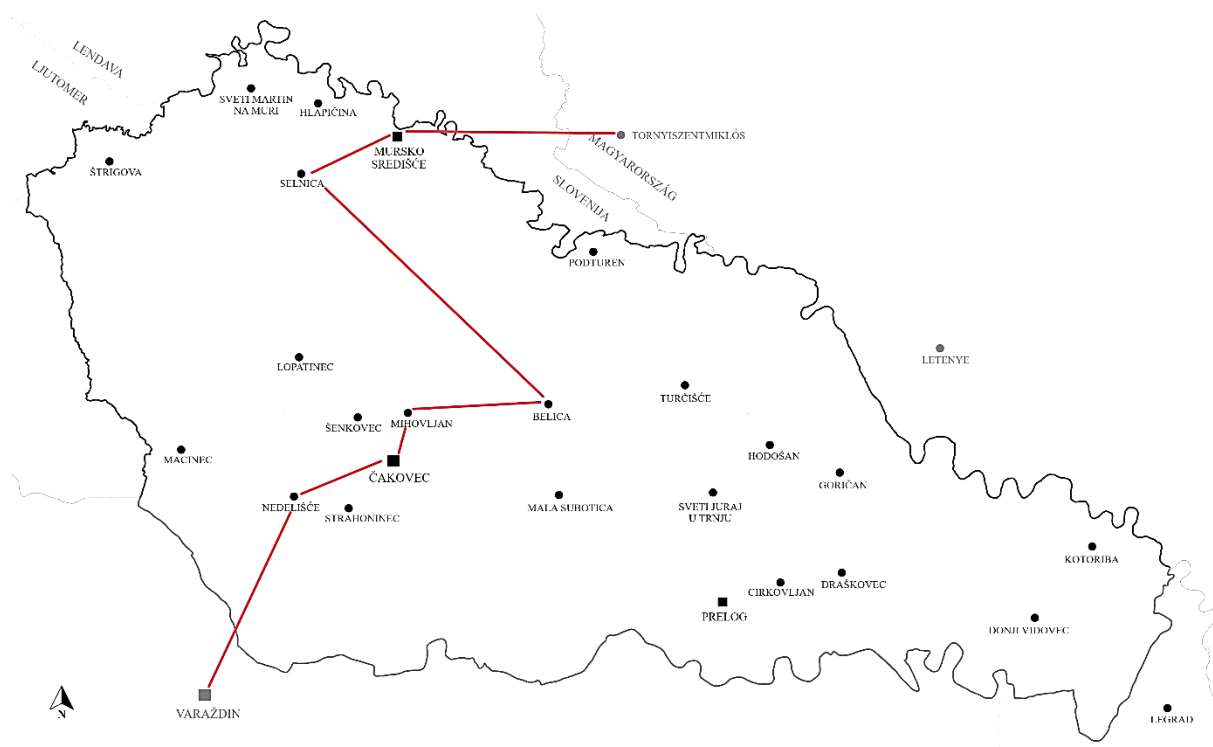
¹⁰³⁹ Nije definirano

Karta 32 Župe s titularima crkava 1334. godine (Sabrina Nikolina Boj)

Karta 33 Župe s titularima crkava 1501. godine (Sabrina Nikolina Boj)

Karta 34 Potvrđeni prometni putovi u razvijenom srednjem vijeku (Varaždin – Čakovec – Mursko Središće – Tornyiszentmiklós) (Sabrina Nikolina Boj)

Tablica 12 Gotičke crkve u Međimurju (Sabrina Nikolina Boj)

		Br.	Naselja	Crkve / Nalazišta ¹⁰⁴⁰
MEĐIMURSKA ŽUPANIJA	DONJE MEĐIMURJE	1	BELICA	Crkva Uznesenja BDM
		2	CIRKOVLJAN	Crkva sv. Lovre
		3	DONJI VIDOVEC	Crkva sv. Vida
		4	MACINEC	Crkva Pohoda BDM
		5	MALA SUBOTICA	Crkva Rođenja BDM
		6	MIHOVLJAN	Crkva sv. Mihovila
		7	NEDELIŠĆE	Crkva Presvetog Trojstva
		8	PODTUREN	Crkva sv. Martina
		9	PRELOG	Crkva sv. Jakoba; Kapela Svetog Duha (Presvetog Trojstva)
		10	SVETI JURAJ U TRNJU	Crkva sv. Jurja
		11	ŠENKOVEC	Kapela sv. Jelene
	GORNJE MEĐIMURJE	12	LOPATINEC	Crkva sv. Jurja
		13	SELNICA	Crkva sv. Marka Evanđelista
		14	SVETI MARTIN NA MURI	Crkva sv. Martina biskupa
		15	ŠTRIGOVA	Crkva sv. Marije Magdalene; Kapela sv. Jeronima
KOPRIVNIČKO- KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA	PODRAVINA	16	LEGRAD	Crkva Presvetog Trojstva ¹⁰⁴¹

¹⁰⁴⁰ Crkve su popisane s današnjim titularom, odnosno nazivom nalazišta.

¹⁰⁴¹ Crkva nije ubicirana.

PREDMETI GROBNOG INVENTARA

1. Nakit i dijelovi nošnje

1.1. Nakit za glavu i kosu

- 1.1.1. Karike
- 1.1.1.1. Karike tip G.13
- 1.1.1.2. Karike sa S petljom tip G.I-II
- 1.1.1.3. Karike tip G.18
- 1.1.1.4. Karike sa spiralno uvijenim završetkom tip G.19

1.2. Naušnice i sljepoočnicarke

- 1.2.1. Naušnice s grozdastim ukrasom i dvama koljencima (tip G.14)
- 1.2.2. Naušnice tip G.15 (15a, 15b, 15c, 15d, 15e)
- 1.2.3. Naušnice tip G.16 (16a, 16b)
- 1.2.4. Naušnice sljepoočnicarke tip G.17 (17a, 17b)
- 1.2.5. Naušnice sljepoočnicarke s bikoničnim jagodama i karikom povijenom u petlje (tip T.III i tip T.IV)
- 1.2.6. Naušnice sljepoočnicarke s trima jagodama tip Si. Stenjevec

1.3. Nakit za vrat i prsa

- 1.3.1. Ogrlice torkvesi tip G.1
- 1.3.2. Ogrlice đerdani tip G.2
- 1.3.3. Ogrlice od poliedarskih perli (tip G.41a, b) i kauri pužića (tip T.42)
- 1.3.4. Ogrlice od dvodijelnih privjesaka (tip 42a), praporca (tip 42b) i lunulastih privjesaka (tip T.42c)
- 1.3.5. Ogrlice tip 42a od lijevanih dvodijelnih privjesaka tip G.9
- 1.3.6. Ogrlice tip T.42b od lijevanih praporaca tip G.10
- 1.3.7. Ogrlice tip T.42c od lunulastih privjesaka (tip G.12)
- 1.3.8. Ogrlice tip T.43 od lančića s privjescima tip G.11

1.4. Nakit za ruke

1.4.1. Narukvice

- 1.4.1.1. Narukvice tip G.2, tip G.3 i tip G.4
- 1.4.1.2. Narukvice tip G.6, tip G.7 i tip G.8

1.4.2. Prsteni

- 1.4.2.1. Prsteni tip G.21, tip G.22, tip G.24, tip G.25, tip G.31
- 1.4.2.2. Prsteni tip G.36, tip G.37, tip G.38a i tip G.38b
- 1.4.2.3. Prsteni tip G.27, tip G.28, tip G.32, tip G.33, tip G.34a, tip 34b
- 1.4.2.4. Prsteni tip G.23, tip G.26, tip G.29, tip G.30 i tip G.35

2. Novac

- 2.1. Novac tip T.44a
- 2.2. Mađarski novac – tip T.44b
- 2.3. Bizantski novac tip T.44c
- 2.4. Zapadni novac tip T.44d

3. Križevi

- 3.1. Križevi s privjeskom tip T.45

4. Keramika

- 4.1. Keramika tip T.50

5. Oružje i jahačka oprema

- 5.1. Refleksni nomadski luk tip A1
- 5.2. Tobolci za strelice tip A2 i šiljci strelica tip A3
- 5.3. Noževi tip A4
- 5.4. Žvale tip B1
- 5.5. Stremeni tip B2
- 5.6. Ostruge tip B3
- 5.7. Pojasni jezičci tip A6
- 5.8. Kresiva tip B4

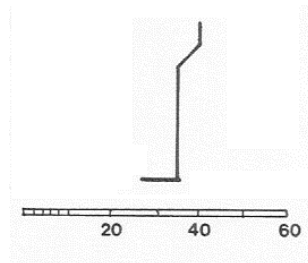
6. Predmeti duhovnog karakter

Prilog 2 Raščlamba pokretnog fundusa bjelobrskog kulturnog kruga – podjela na osnovne skupine predmeta grobnog inventara (Željko Tomičić, *Bjelobrski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 48; Sabrina Nikolina Boj)

Katalog gotičkih profilacija

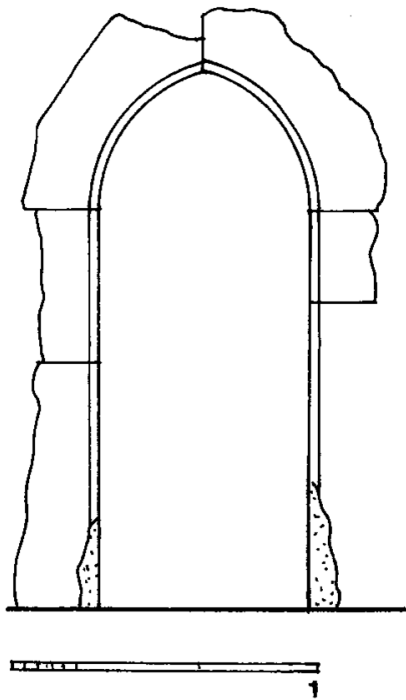
(Prema: Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.)¹⁰⁴²

BAZE STUPOVA

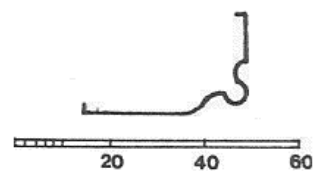

I Mihovljan, nestala crkva sv. Mihovila (?), početak 15. st., MMČ, str. 45

DOVRATNICI

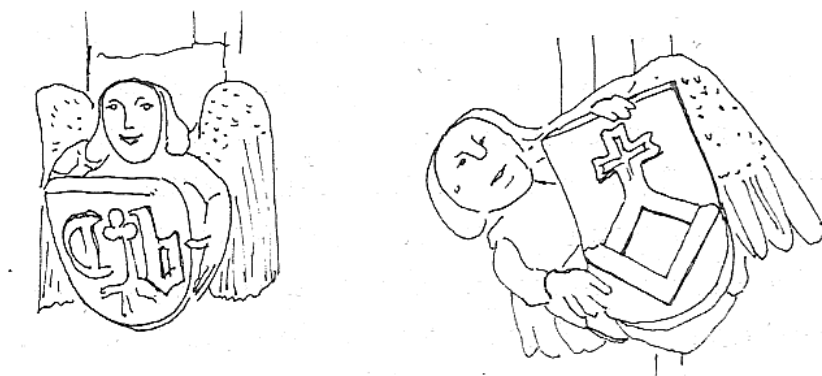
II Čakovec, Stari grad, ulomak dovratnika, str. 36

III Čakovec, Stari grad, dovratnik, otkriven u Novom dvoru 1956. god., str. 14

¹⁰⁴² Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992. (Napomene: Navedena datacija ulomaka temelji se isključivo na knjizi Z. Horvata. Brojevi stranica ispod slika odnose se na stranice u referentnoj literaturi.)

KONZOLE

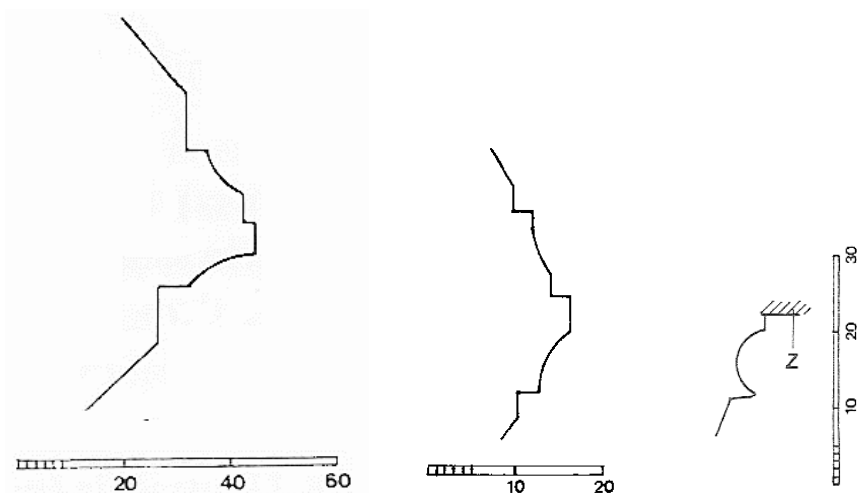
IV Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (1468.);
Macinec, župna crkva, konzola preuzeta s bivše crkve (1475.), str. 68

PROFILIRANE OPEKE

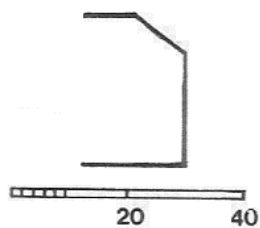

V Čakovec, Stari grad, prozor od profiliranih opeka na ulazu u grad; prozor je prvo bio žbukan, str. 174

PROZORI

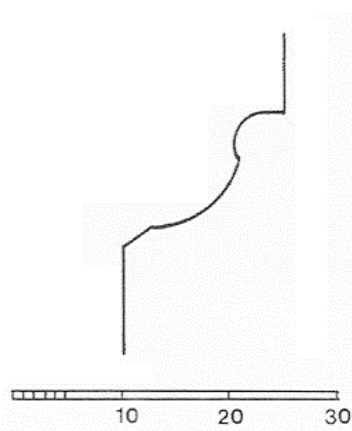

VI Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene, o. 1400. god. (skica); Štrigova, župna crkva sv. Marije
Magdalene, prozori svetišta, profilacije uz staklo na prozorima skošenih špaleta, 13. – 14. st. (skica); Sveti
Martin na Muri, zazidani prozor lađe, sa skošenim špaletama, 2. pol. 15. st. – početak 16. st., str. 113

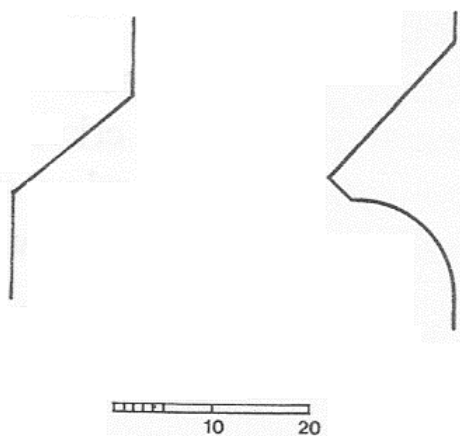

VII Čakovec, Stari grad, prozor uz ulaz u grad, kraj 15. – početak 16. st., str. 122

SOKLI

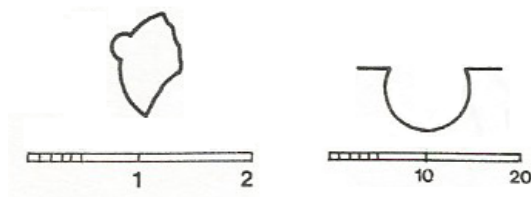

VIII Šenkovec, nekadašnji pavlinski samostan sv. Jelene,
sokl svetišta, 13. st. – 1400. god., str. 92

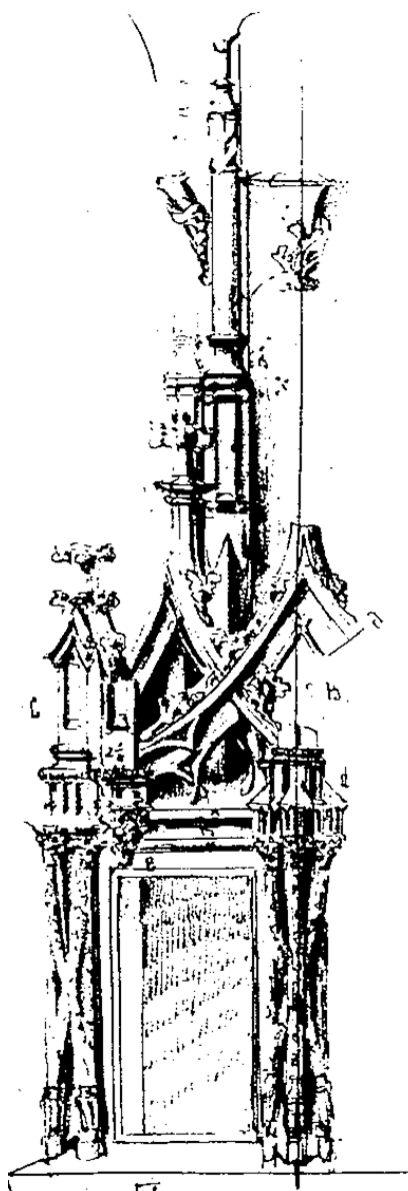
IX Nedelišće, župna crkva Svetog Trojstva, sokl svetišta i vijenac svetišta,
okapnica kontrafora, 15. – 16. st., str. 95

STUPOVI I POLUSTUPOVI

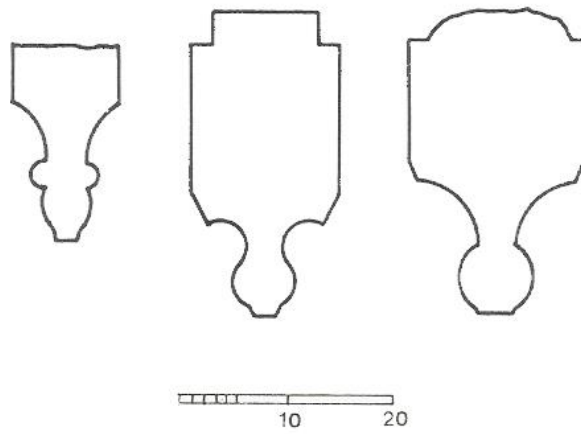
X Mihovljan, nestala crkva sv. Mihovila (?), ulomak stupa, MMČ, str. 50;
Mihovljan, nestala crkva sv. Mihovila (?), ulomak polustupa, MMČ, str. 54

SVETOHraniŠTA

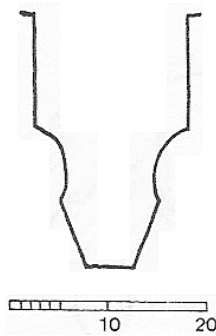

XI Nedelišće, župna crkva Svetog Trojstva, detalj svetohraništa, str. 40

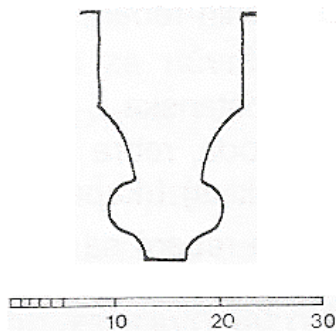
SVODNA REBRA

XII Mihovljan, nestala crkva sv. Mihovila (?), ulomci svodnih rebra, početak 15. st., MMČ, str. 77

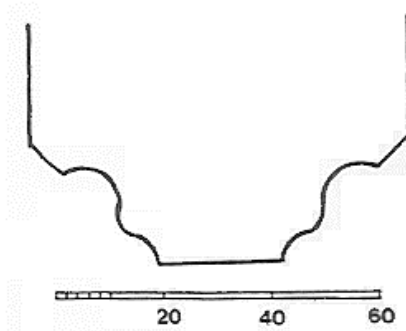

XIII Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene, svod svetišta (skica), 1. pol. 15. st., str. 78

XIV Sveti Martin naMuri, svod svetišta (skica), 2. pol. 15. – početak 16. st., str. 87

TRIJUMFALNI LUKOVI

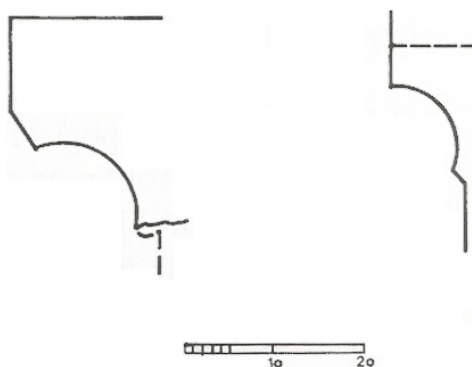

XV Sveti Martin na Muri, župna crkva sv. Martina, 2. pol. 15. st. – početak 16. st., str. 153

VIJENCI

XVI Nedelišće, župna crkva Svetog Trojstva, potkrovni vijenac, sredina 15. st., str. 101

XVII Nedelišće, župna crkva Svetog Trojstva, potkrovni vijenac svetišta; Cirkovljan, crkva sv. Lovre, svetište (skica), str. 179

Prilog 3 Katalog gotičkih profilacija (Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.; Sabrina Nikolina Boj)

5. ZAKLJUČAK

Diplomski rad „*Srednjovjekovna baština arheoloških nalazišta, spomenika arhitekture i likovnih umjetnosti na prostoru Međimurja*“ interdisciplinarnog je karaktera te se prvenstveno temelji na humanističkim disciplinama arheologije, povijesti umjetnosti i povijesti. Naglasak na geografskom snalaženju upotpunjuje razumijevanje prostorno-vremenskog konteksta međimurskog prostora. Rad je podijeljen na uvodni dio, gdje se iznose informacije o geografiji i povijesti Međimurja, i na katalog – glavni dio, s detaljnim pregledom i analizom ukupnih dosadašnjih spoznaja o srednjovjekovnim nalazištima međimurskog prostora. Katalog je podijeljen na dvije glavne cjeline, pri čemu se prva odnosi na Donje Međimurje, a druga na Gornje Međimurje. Arheološka nalazišta, što uključuje ostatke arhitekture, odnosno umjetničke likovne srednjovjekovne baštine, kataloški su obrađena abecednim redom prema nazivima današnjih naselja. U kataloški dio zasebno je uključen Legrad, koji je do novovjekovnog razdoblja geografski i kulturno bio dijelom Međimurja. Također, zasebno su otvorene teme neubiciranih i nepotvrđenih nalazišta. Cilj rada bio je kataloško objedinjavanje sveukupne poznate povijesnoumjetničke i arheološke srednjovjekovne građe Međimurja. Pritom je s kritičkim osvrtom iznesena njihova analiza s obzirom na povijesne izvore, stručnu literaturu te arhivsku i muzejsku objavljenu i neobjavljenu građu.

Prostor Međimurja sagledava se u kontekstu transeuropskih prometnica koje su mogle postojati od prapovijesti, kroz antiku i srednji vijek, pri čemu su uzeta u obzir povezana društvena zbivanja. Prikazuje se kratak arheološki pregled zbivanja na međimurskome prostoru od prapovijesti, kroz antiku do u srednji vijek. Takav pristup tvori polazište da se pomoću šireg, makroregionalnog konteksta, omogući proučavanje spomeničke građe na lokalnoj razini. Također, obuhvaćena su pitanja poput Međimurja kao povijesno pogranične zone, što se ujedno odražava na slijed raznih društveno-političkih zbivanja, kao i na identitet stanovnika Međimurja. Značajan dio rada bavi se problematikom političkih i crkvenih pitanja, te pitanjima plemstva i vlasti.

Karte Međimurja predstavljene u radu služe kao medij za sažimanje informacija pomoću mapiranja. Pruža se uvid u sva današnja naselja u čijem okviru postoji dokumentirana srednjovjekovna materijalna baština te se prati njihov vremenski kontinuitet, koji se, ovisno o slučaju, može pratiti od prapovijesti, kroz antiku do u srednji vijek. Izrađene karte prikazuju bitne transeuropske i lokalne, odnosno regionalne prometne pravce. Također, mapirane su

srednjovjekovne župe u Međimurju, uz koje se vežu ključni sakralni spomenici i nerijetko arheološki nalazi groblja.

Za kulturni razvoj srednjovjekovnog Međimurja velikim je dijelom odgovorna plemićka obitelj Celjskih. Primjerice, Celjski imaju u posjedu šenkovečki samostan, u novije vrijeme poznat pod titularom sv. Jelene, a poznato je i kako sredinom 15. stoljeća Fridrih Celjski osnuje crkvu sv. Jeronima u Štrigovi. Celjski su posjedovali četiri varoši, tj. manja grada – Čakovec, Nedelišće, Štrigovu i Prelog. Nedelišće i Prelog imali su funkciju trgovišta, a Čakovec – u Donjem Međimurju – i Štrigova – u Gornjem Međimurju – bile su dvije glavne srednjovjekovne utvrde. Usto, dvije glavne međimurske crkve nalazile su se u Mihovljanu kod Čakovca i u Štrigovi. Treće crkveno središte vjerojatno se nalazilo u Cirkovljanu kod Preloga, gdje se pretpostavlja postojanje samostana. Djelatnost grofova Celjskih kao donatora može se pratiti na primjerima danas nestalog šenkovečkog samostana, zatim nestale crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, gdje je očuvan zaglavni kamen s grbom Celjskih, Svetog Martina na Muri na spoliju s konzolom s prikazanim grbom te na primjeru već spomenute nestale crkve sv. Jeronima u Štrigovi. S odmakom od djelatnosti Celjskih, očuvani izvorni dijelovi arhitekture gotičkih crkava nalaze se na više primjera. Primjerice, crkve s očuvanim gotičkim elementima u svetištu nalaze se u Štrigovi, Svetom Martinu na Muri, Nedelišću i Podturnu. Nadalje, crkve s dobro očuvanim dijelovima osnovnih zidova utvrđene su u Selnici i Maloj Subotici, a drugi očuvani gotički arhitektonski detalji dokumentirani su u Cirkovljanu i Macincu. Očuvani ostatci gotičkih zidnih oslika nalaze se u Šenkovcu i Štrigovi. U radu su detaljno obrađeni i ostali poznati primjerci međimurske sakralne baštine, pri čemu je stvoren prostor za njihovo daljnje istraživanje.

Na temelju dosadašnjih arheoloških istraživanja i dokumentiranih podataka, zaključuje se sljedeće. Kao naselja srednjovjekovnoga naseobinskoga karaktera ističu se Turčišće, Donji Vidovec i Strahoninec. Na nalazištima u Prelogu, Cirkovljanu i Legradu bilježe se slučajni nalazi vojne opreme, odnosno vrste ratničkih ukopa, koji se uglavnom interpretiraju u vezi s Karolinzima. Naselja na kojima se općenito prati vremenski kontinuitet od prapovijesti, kroz antiku do u srednji vijek su: Čakovec, Goričan, Hodošan, Legrad, Mursko Središće, Prelog, Strahoninec, Sveti Martin na Muri i Štrigova. Arheološka građa nalazišta u Šenkovcu, Svetom Jurju u Trnju i Svetom Martinu na Muri sagledana je kroz koncept bjelobrdskeg kulturnog kompleksa, zasad jednom od rijetkih hrvatskih doprinosa europskoj medievistici.

6. POPIS ARHIVSKIH IZVORA I LITERATURE

6.1. Povijesni izvori

1. Anonymi Bele regis notarii, *Gesta Hungarorum*; Magistri Rogerii, *Epistola in miserabile carmen super destructione Regni Hungarie per tartaros facta*, Budapest – New York 2010.
2. Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, Split 2003.
3. Josephum Bedekovich, *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi*, Neostadii Austriae 1752.
4. Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752.
5. Ivan Bélloszténecz, *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, Zgrabiae 1740.
6. Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, u: *Croatia sacra* 15/16 (1938), str. 87–96
7. Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine. Knjiga 59.* (1984), str. 43–108
8. *Chronica de Gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. xiv.*, János M. Bak, László Veszprémy (eds., transl.), Budapest 2018.
9. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen II. Diplomata annorum 1101 – 1200*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1904.
10. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen III. Diplomata annorum 1201 – 1235*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1905.
11. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen IV. Diplomata annorum 1236 – 1255*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1906.
12. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumen V. Diplomata annorum 1256 – 1272*, (ur.) Tadija Smičiklas, Zagreb 1907.
13. Balthasaris Adami Kercselich de Corbavia, *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis. Partis primae*, Zagrabiae 1770.
14. King Alfred the Great, *A Description of Europe, and the Voyages of Ohthere and Wulfstan*, London 1853.
15. Wolfgang Lazius, *Commentariorum. Reipub. Romanae Illius, in Exteris Prouincijs, Bello Acquisitis, Constitutae, Libri Duodecim*, Basileae 1551.

16. Iván Nagy, *Magyarország családai: Cimerekkel es nemzekrendi tablakkal*. Volumen 2 – 4, Pest 1858.
17. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1861.
18. *Maurice's Strategikon*, George T. Dennis (transl.), Philadelphia 1984.
19. Paulus Orosius, *Seven Books of History against the Pagans*, Liverpool 2010.
20. Péter Pázmány, *Acta et Decreta Synodi Dioecesis Strigoniensis celebr.*, Trnava 1629.
21. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington 1967.
22. *The Gothic History of Jordanes*, Charles Christopher Mierow (ed.), London 1915.

6.2. Knjige

1. Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979.
2. Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016.
3. Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006.
4. Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na Zemlji svetoga Martina*, Dugo Selo 2007.
5. Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003.
6. Dezsö Csánki, *Magyarország történelmi foldrajza. III*, Budapest 1897.
7. Florin Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge 2006.
8. Lovorka Čoralić, *Put, putnici, putovanja. Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*, Zagreb 1997.
9. Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895 – 1526*, London – New York 2001.
10. József Fára, *Muraköz történetének rövid foglalata*, Szombathely 1942.
11. Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015.
12. Krešimir Filipec, *Praishodište i/ili situacija. Slaveni i Hrvati – do zauzimanja nove domovine*, Zagreb 2020.
13. Krešimir Filipec, *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – Župna crkva*, Zagreb 2012.
14. Dušan Foltýn, Petr Sommer, Pavel Vlček (et al.), *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
15. Bárány Gyula, *Magyarország műemlékéi, második kötet*, Budapest 1906.

16. Hrvoje Gračanin, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju*, Zagreb 2011.
17. László Hadrovics, *Muraköz helynevei*, Budapest 1934.
18. Jenő Haller, *Légrád története*, Eszék 1912.
19. József Hampel, *Die Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn I-III*, Braunschweig 1905.
20. Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975.
21. Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010.
22. Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Varaždin 1907.
23. Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*, Zagreb 1944.
24. Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.
25. Ivor Janković, Ivor Karavanić, *Osvit čovječanstva. Početci našega biološkog i kulturnog razvoja*, Zagreb 2009.
26. Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006.
27. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1975.
28. Juraj Kolarić, *Sveti Juraj u Trnju*, Zagreb 1984.
29. Vjekoslav Klaić, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati III*, Zagreb 1883.
30. Siniša Krznar, Tajana Sekelj Ivančan, Tatjana Tkalčec, *Arheologija srednjovjekovnih utvrda, naselja i groblja sjeverne Hrvatske*, Zagreb 2021.
31. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb 1886.
32. Branka Marciuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021.
33. Mirko Marković, *Međimurje. Stanovništvo i naselja*, Zagreb 2003.
34. Imre Nagy – Dezső Véghely – Gyula Nagy, *Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363.*, Budapest 1886.
35. Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014.
36. Tajana Sekelj Ivančan, *Catalogue of Medieval Sites in Continental Croatia*, Oxford 1995.
37. Tajana Sekelj Ivančan, *Early Medieval Pottery in Northern Croatia*, Oxford 2001.
38. Vladimir Sokol, *Hrvatska srednjovjekovna arheološka baština*, Zagreb 2019.

39. András Szilágyi, *A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai*, Budapest 2008.
40. Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004.
41. Marina Šimek, *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997.
42. Ivan Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrebiensis I.*, Zagreb 1873.
43. Ivan Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrebiensis II.*, Zagreb 1874.
44. Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug. Groblja 9. do 13. stoljeća u međurječju Mure, Drave, Dunava i Save*, Zagreb-Požega 2019.
45. Mária Vargha, *Hoards, grave goods, jewellery: Objects in hoards and in burial contexts during the Mongol invasion of Central-Eastern Europe*, Oxford 2015.
46. Károly Zrínyi, *Monografija grada Čakovca*, Čakovec 2005.

6.3. Poglavlja u knjigama

1. Zvonimir Bartolić, »Toponim Međimurje«, u: Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme, knjiga 5., studije i rasprave*, Čakovec 1998., str. 281–307
2. Ádám Bollók, »Byzantine Jewellery of the Hungarian Conquest Period: a View from the Balkans«, u: *Intelligible Beauty: Recent Research on Byzantine Jewellery*, (ur.) Noel Adams, Chris Entwistle, London 2010., str. 173–185
3. Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 511–555
4. Hrvoje Gračanin, Silvija Pisk, »Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku«, u: *Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)*, (ur.) Zrinka Nikolić Jakus, Zagreb 2015., str. 345–366
5. Hrvoje Petrić, »Iz povijesti Preloga i okolice od razvijenog srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća«, u: *750 godina grada Preloga (1264. – 2014.). Povijesno-geografska monografija*, (ur.) Dragutin Feletar, Prelog 2015., str. 119–221
6. Walter Pohl, »Osnove hrvatske etnogeneze: Hrvati i Slaveni«, u: Neven Budak (ur.), *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb 1995., str. 86–96
7. Ivana Puzak, »Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju«, u: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 17–47

6.4. Članci

1. Janez Balažič, »Poslikava v kapeli sv. Helene v Šenkovcu«, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 40 (2004), str. 18–60
2. Zdenko Balog, »Gotičke lisnate maske i drugi monstumi srednjovjekovnog bestijarija«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 7–26
3. Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 47–59
4. Zdenko Balog, »Majstorska radionica u službi Hermana Celjskog«, u: *Peristil* 40 (1997), str. 31–40
5. Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 5–14
6. Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005), str. 119–122
7. Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 103. Lokalitet: Nedelišće – Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 187–189
8. Luka Bekić, »Međimurska županija. Redni broj: 34. Lokalitet: Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 1 (2004), str. 73–75
9. Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 279–300
10. Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 125. Lokalitet: Sveti Martin na Muri«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 243–245
11. Lea Čataj, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – Čestinka«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 199–200
12. Lea Čataj, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Mihovljan – crkva sv. Mihovila«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 240–241
13. Robert Čimin, »Slučajni arheološki nalazi iz podravskih šljunčara kao indikatori odnosa čovjeka i prirode«, u: *Podravina* 29 (2016), str. 5–11

14. Juraj Ćuk, »Pripadnost nekih ugarskih županija hrvatskome kraljevstvu u XII. i XIII. vijeku«, u: *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, god. XVI, Zagreb (1914), str. 155–195
15. Željko Demo, »Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 16–17 (1984), str. 211–240
16. Dragutin Feletar, »Zrinski i Legrad (u povodu 320. obljetnice urote Zrinsko-frankopanske)«, u: *Podravski zbornik* 17 (1991), str. 5–16
17. Krešimir Filipec, »Problem kronologije grobalja 9. i 10. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 36 (2009), str. 113–124
18. Márta Font, »Ugarsko Kraljevstvo i Hrvatska u srednjem vijeku«, u: *Povijesni prilozi* 28 (2005), str. 7–22
19. Anđela Frančić, »Ojkonim Štrigova kroz stoljeća«, u: *Folia onomastica Croatica* 21 (2012), str. 37–58
20. Anđela Frančić, »Prvi spomen Međimurja«, u: *Kaj* 33 (2000), str. 61–70
21. Anđela Frančić, Orsolya Žagar Szentesi, »Međimurska ojkonimija na mađarski način«, u: *Folia onomastica Croatica* 17 (2008), str. 59–80
22. Miroslav Fulir, »Osvrt na položaj današnjeg Varaždina u nizu nekadašnjih rimskih postaja«, u: *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 4 (1970), str. 5–20
23. Miroslav Fulir, »Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području«, u: *Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti* VI (1969), str. 391–401
24. Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 3–221
25. Hrvoje Gračanin, »Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI. – XII. st.)«, u: *Crkvena kulturna dobra* 6 (2008), str. 70–84
26. Hrvoje Gračanin, »Slaveni u ranosrednjovjekovnoj južnoj Panoniji«, u: *Scrinia Slavonica* 8 (2008), str. 13–54
27. Maja Grgurić, »Međimurska županija. Redni broj: 92. Lokalitet: Nedelišće – Stara ves i Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 211
28. Emil Heršak, Joža Šimunko, »Međimurje – povijest, identitet i seobe«, u: *Migracijske teme* 6 (1990), str. 569–591
29. Ivana Hirschler Marić, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – kapela Svetog Jeronima«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 254–255

30. Metoda Hrg, »Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz 14. stoljeća«, u: *Croatica Christiana periodica* 1 (1977), str. 41–67
31. Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 257–299
32. Tomislav Jogun et al., »Promjene zemljišnog pokrova u sjevernoj Hrvatskoj od 1981. do 2011. godine«, u: *Hrvatski geografski glasnik* 79 (2017), str. 33–59
33. Danijel Jukopila, »Međimurje, Međimorje, Međumurje – prilog poznavanju horonima hrvatske tradicijske regije«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 32 (2021), str. 241–255
34. Hrvoje Kalafatić, »Međimurska županija. Redni broj: 93. Lokalitet: Prelog – sjeverna zaobilaznica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 211–213
35. Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 133–136
36. Sandra Kantar, Marjana Ivanek-Martinčić, Zvezdana Augustinović, »Mura – čovjek – priroda«, u: *Podravina* 7 (2008), str. 147–158
37. Ljubo Karaman, »O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji«, u: *Historijski zbornik* 3 (1950), str. 125–171
38. Josip Knežević, »Mjesto rođenja sv. Jeronima. Prilog raspravi o antičkoj lokaciji Stridona«, u: *Vrhbosnensia* 24 (2020), str. 380–403
39. Sonja Kolar, »Arheološki lokaliteti u Općini Koprivnica«, u: *Podravski zbornik* 76 (1976), str. 103–116
40. Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 7 (2016), str. 229–241
41. Marijana Korunek, »Pavlinski samostan u Šenkovcu i grofovi Zrinski«, u: *Croatica Christiana periodica* 73 (2014), str. 51–70
42. Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 83–89
43. Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 173–186

44. Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 239–252
45. Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 113–130
46. Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 53–66
47. Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 56. Lokalitet: Čakovec – centar«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005), str. 119
48. Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 65. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 4 (2007), str. 153–155
49. Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 72. Lokalitet: Mursko Središće – Most«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 3 (2006), str. 129–130
50. Branka Kovačić, »Međimurska županija. Redni broj: 73. Lokalitet: Stara Ves«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 3 (2006), str. 130–131
51. Marijana Krmpotić, »Kraj kasnog brončanog i početak starijeg željeznog doba u Donjem Međimurju«, u: *Homo Universalis. Zbornik Instituta za arheologiju. Knjiga 15*, (ur.) Marko Dizdar, Zagreb: Institut za arheologiju, Zagreb 2020., str. 357–391
52. Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 187–188
53. Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Štrigova – Štrigovčak«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 188–189
54. Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 97. Lokalitet: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće I«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 202–203
55. Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 91. Lokalitet: Turčišće (Dvorišće) – Gradišće II«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 189–190
56. Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 7–20
57. Kukuljevic Johann, »Bericht über einige Baudenkmale Croatiens«, u: *Mitteilungen der K.K. Central-Commission vol. 1* (1856), str. 232–237
58. Silvestar Laci, »Donje Međimurje«, u: *Geografski glasnik* 24 (1962), str. 83–101
59. Silvestar Laci, »Razvoj naseljenosti Međimurja«, u: *Geografski glasnik* 44 (1982), 51–68

60. Emilij Laszowski, »Zrinski mauzolej u sv. Jeleni kod Čakovca«, u: *Hrvatsko kolo* 9 (1927/1928), str. 244–259
61. Tatjana Lolić, Slobodan Olić, Amelio Vekić, »Izvještaj o arheološkim iskopavanjima u Čakovcu provedenim 1992. god. na lokalitetu Stari grad«, u: *Muzejski vjesnik* 16 (1993), str. 21–23
62. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 102. Lokalitet: Cirkovljan – crkva sv. Lovre«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 185–187
63. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 185–187
64. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 192–194
65. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 78. Lokalitet: Gradišće«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 193–194
66. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 79. Lokalitet: Nedelišće – crkva Presvetog Trojstva«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 5 (2008), str. 194–195
67. Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 94. Lokalitet: Preseka – Veliko Kamenje«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 198–199
68. Branka Marciuš, »Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 39 (2015), str. 65–76
69. Branka Marciuš, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 191–192
70. Martina Matijaško, »Međimurska županija. Redni broj: 122. Lokalitet: Sveti Martin na Muri – Poljska ulica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 249–251
71. Antun Mayer, »Iasi«, u: *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 16 (1935), str. 69–82
72. Lubor Niederle, »Slovania v Uhrách«, u: *Letopis Matice Slovenske* 13 (1921), str. 25–38
73. Ana Novak, »Vladarska politika Bele IV. (1235. – 1270.) i njezin utjecaj na razvoj crkvenog zemljišnog posjeda s obzirom na područje Komarničkog arhiđakonata«, u: *Podravina* 17 (2010), str. 116–123
74. Vesna Pascuttini-Juraga, Ivana Peškan, »Prikaz ljudske glave u srednjovjekovnoj kamenoj plastici na području sjeverozapadne Hrvatske«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 41 (2014), str. 231–241
75. Ranko Pavleš, »Područje Koprivničko-križevačke županije u odnosu na granice tijekom srednjeg i ranog novog vijeka«, u: *Podravina* 14 (2008), str. 5–14

76. Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 189–190
77. Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 114. Lokalitet: Belica – crkva Uznesenja BDM«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 229–231
78. Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 96. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 11 (2014), str. 200–202
79. Ivančica Peharda, »Međimurska županija. Redni broj: 124. Lokalitet: Štrigova – crkva sv. Marije Magdalene«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 12 (2015), str. 241–242
80. Ljerka Perči, »Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća«, u: *Muzejski vjesnik* 11 (1988), str. 48–50
81. Hrvoje Petrić, »Razmišljanja o Međimurju u srednjem vijeku«, u: *Hrvatski sjever* 1–4 (2009), str. 92–102
82. Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, u: *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, (ur.) Peter Štih, Žiga Zwitter, Ljubljana: Historical Association of Slovenia, 2014., str. 260–289
83. Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 214–217
84. Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 251–254
85. Tajana Pleše, »Pregled pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovne Slavonije«, u: *Cris* 12 (2010), str. 202–220
86. Andrej Pleterski, »Etnogeneza Slavena – metode i proces«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), str. 7–32
87. Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil* 57 (2014), str. 65–80
88. Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 201–229
89. Franjo Rački, »Razhod grada Zagreba 1362 godine.«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 119–129

90. Artur Schneider, »Popisivanje i fotografijsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1940.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu* 53 (1941), str. 176–184
91. Tajana Sekelj Ivančan, »Još jedan nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24 (2007), str. 419–427
92. Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 149–178
93. Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 109–128
94. Goran Skelac, »Međimurska županija. Redni broj: 32. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 1 (2004), str. 71–72
95. Ivan Srša, »Crtice o međimurskom srednjovjekovlju«, u: *Kaj* 1–2 (2017), str. 75–101
96. Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 127–154
97. Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 127–144
98. Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri* 2 (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 123–150
99. Ivan Škafar, »Prekmurski del beksinskega arhidiakonata do leta 1400«, u: *Croatica Christiana periodica* 3 (1979), str. 9–50
100. Andreja Talan, »Čovjek i Mura – moguća istraživačka pitanja«, u: *Ekonomska i ekohistorija* 9 (2013), str. 67–80
101. Željko Tomičić, »Arheološka slika ranoga srednjeg vijeka na prostoru međuriječja Drave, Dunava i Save«, u: *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 142–161
102. Željko Tomičić, »Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 15 (1982), str. 15–28
103. Željko Tomičić, »Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 61–63

104. Željko Tomičić, »Juraj u Trnju – ranosrednjovjekovno groblje na redove«, u: *Obavijesti HAD* 17 (1985), str. 1–4
105. Željko Tomičić, »Karolinško koplje iz Varaždina – prinos poznavanju najranije prošlosti grada«, u: *Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin* 24 (2013), str. 137–152
106. Željko Tomičić, »O problemu navodnoga ranosrednjovjekovnoga groblja u Šenkovcu u Međimurju«, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti* 52=529 (2017), str. 123–156
107. Željko Tomičić, »Pogled u arheološko naslijeđe ranoga srednjovjekovlja Varaždina i njegove šire okolice«, u: *800 Godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. – 2009.*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa (Varaždin, 3. – 4. prosinca 2009.), (ur.) Eduard Vargović, Zagreb – Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009, str. 30–68
108. Željko Tomičić, »Prilog istraživanju kronologije srednjovjekovnog groblja Lijeva bara u Vukovaru«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 20 (1990), 111–189
109. Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 41–60
110. Željko Tomičić, »Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)«, u: *Muzejski vjesnik* 5 (1982), str. 48–54
111. Željko Tomičić, »Rezultati pokusnih arheoloških istraživanja kraj Dvorišća u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 63–64
112. Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 115–129
113. Željko Tomičić, »Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1982. godine«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 56–65
114. Željko Tomičić, »Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1882. god. (II)«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1895), str. 26–36
115. Željko Tomičić, »Zaštitna arheološka istraživanja u Jurju u Trnju«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 81–84

116. Željko Tomičić, »Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri«, u: *Muzejski vjesnik* 2 (1979), str. 40–43
117. Željko Tomičić, Josip Vidović, »Osvrt na rezultate arheoloških istraživanja Međimurja od 1976. do 1985.«, u: *Rezultati arheoloških istraživanja u Međimurju 1974 – 1985.*, katalog izložbe (Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, prosinac 1985. – siječanj 1986.), (ur.) Vladimir Kalšan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1986., str. 3–16
118. Željko Tomičić, Josip Vidović, »Pokusna arheološka istraživanja naselja Goričan tijekom 1983. god. (Preliminarni izvještaj)«, u: *Muzejski vjesnik* 7 (1984), str. 84–87
119. Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 667–685
120. Zoran Turk, »Nova Curia ivanovaca – kako je novovjekovni majur postao srednjovjekovni samostan«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 29 (2018), str. 85–101
121. Zoran Turk, »Srednjovjekovno plemstvo Međimurja«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 28 (2017), str. 305–352
122. Josip Vidović, »Arheološka istraživanja na položaju Sv. Jelene u Šenkovcu«, u: *Muzejski vjesnik* 15 (1992), str. 42–45
123. Josip Vidović, »Arheološka istraživanja u Međimurju u 1978. godini«, u: *Muzejski vjesnik* 2 (1979), str. 35–37
124. Josip Vidović, »Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja«, u: *Muzejski vjesnik* 13 (1990), str. 30–32
125. Josip Vidović, »Prelog, Cirkovljan-Diven«, u: *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100
126. Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100–103
127. Josip Vidović, »Sondažno arheološko istraživanje na položaju „Staro groblje“ kod sela Hodošana u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 10 (1987), str. 38–40
128. Josip Vidović, »Sondažno istraživanje skupine tumula kod Donjeg Mihaljevca u Međimurju 1984. god. (preliminarni izvještaj)«, u: *Muzejski vjesnik* 8 (1985), str. 55–56

129. Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 61–78
130. Zdenko Vinski, »Marginalia uz izbor karolinškog oružja u jugoistočnoj Evropi«, u: *Starohrvatska prosvjeta* 15 (1985), str. 61–117
131. Ratko Vučetić, »Trgovište Prelog – obilježja povijesnog razvoja«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33 (2009), str. 179–190
132. Stanley E. Weed, »Venerating the Virgin Martyrs: The Cult of the „Virgines Capiales“ in Art, Literature and Popular Piety«, u: *The Sixteenth Century Journal* 41 (2010), str. 1065–1091
133. Antonija Zaradija Kiš, »Svetomartinska baština Gornjega Međimurja: po antičkim tragovima do „martinske himne“«, u: *Narodna umjetnost* 50 (2013), str. 148–172
134. »Zbornik Zagrebačke biskupije 1094. – 1944.«, u: *Kulturno poviestni zbornik zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka: Collectio dissertationum de almo episcopatu zagrabiensi in memoriam foundationis eiusdem A.D. MXCIV.*, (ur) Dragutin Kniewald, Zagreb: Zagrebačka nadbiskupija, 1944., str. 409–454

6.5. Diplomski, magistarski i doktorski radovi

1. Lidija Bajuk, *Odjeci slavenskog mita u nematerijalnoj kulturi Međimurja*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
2. Krešimir Filipec, *Naseljenost srednjovjekovne Slavonije prema arheološkim izvorima*, disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2002.
3. Luka Grmek, *Historijsko-geografski razvoj Međimurja*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021.
4. Petra Jeršek, *Groblja 10. i 11. stoljeća u Međimurju*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
5. Danijel Jukopila, *Međimurje – razine prostornih identiteta pogranične tradicijske regije*, disertacija, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
6. Paula Moharić, *Interaktivna turistička karta Međimurske županije*, diplomski rad, Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

7. Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018.
8. Tatjana Tkalčec, *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, magistarski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
9. Željko Tomičić, *Relacije života od prapovijesti do 12. stoljeća na području Međimurja*, magistarski rad, Čakovec: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1981.
10. Benjamin Vugrinčić, *Župe na području Međimurja u 14. i 15. stoljeću*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

6.6. Arheološka dokumentacija

1. *PRELOG – šljunčara (1984)*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.
2. Josip Vidović, *Hodošan, Velika gorica*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1978.
3. Josip Vidović, *Sveti Juraj u Trnju – Pustakovec*, arheološko izvješće (terenski dnevnik), Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1979.
4. Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja – kružne kule u parku župe sv. Jakoba u Prelogu*, 1998.
5. Josip Vidović, *10. mjesec 84. Obilazak Goričan – Hodošan, položaj Velika i mala gorica*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.

6.7. Arheološka izvješća

1. Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007.
2. Marijana Krmpotić, *Izvješće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015.
3. Branka Marcuš, *Izvješće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020.

4. Martina Matijaško, *Izvešće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016.
5. Petar Sekulić, *Međimurje u razdoblju srednjeg vijeka (do sredine 16. st.)*, povijesno-arhivsko istraživanje, studeni 2014. – siječanj 2015., u: Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015.
6. Goran Skelac, *Izvešće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Donji Vidovec – Bistričko polje*, arheološko izvješće, Zagreb: Geoarheo d.o.o., 2018.
7. Željko Tomičić, *Dnevnik terenskih radova. Lokalitet: Juraj u Trnju*, terenski dnevnik, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1984.
8. Željko Tomičić, *Izveštaj o pokusnom arheološkom sondiranju skeletnog groblja na redove u naselju Goričan – 1985.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985.
9. Željko Tomičić, Josip Vidović, *Suradnja JNA, Mjesne zajednice Goričan i Muzeja Međimurja. Otkriveno ranosrednjovjekovno groblje u Goričanu*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985.
10. Josip Vidović, *Arheološka istraživanja Goričan 85.*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1985.
11. Josip Vidović, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima u Svetom Martinu na Muri 2002. i 2003. godine*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003.
12. Josip Vidović, *Zaštitna arheološka istraživanja na položaju kod crkve u Svetom Martinu na Muri*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2003.

6.8. Internetski izvori

1. *Arheološka zona Sveti Martin na Muri – antički Halicanum*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7526> (pristup 15. srpnja 2022.)
2. *Arheološko nalazište Gradišće, Nedelišće*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7566> (pristup 15. srpnja 2022.)
3. *Arheološko nalazište „Stara Ves“, Strahoninec*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7568> (pristup 15. srpnja 2022.)
4. *Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Nedelišće, Macinec*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2620> (pristup 15. srpnja 2022.)
5. *Crkva Presvetog Trojstva i župni dvor, Nedelišće*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-909> (pristup 15. srpnja 2022.)
6. *Crkva sv. Marka Evanđelista, župni dvor i pomoćne građevine, Selnica*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-3435> (pristup 15. srpnja 2022.)
7. *Crkva sv. Martina, Podturen*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2623> (pristup 15. srpnja 2022.)
8. *Crkva sv. Martina, Sveti Martin na Muri*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-910> (pristup 15. srpnja 2022.)
9. *Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, Belica*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1108> (pristup 15. srpnja 2022.)
10. *Jobagioni*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=29206> (pristup 3. prosinca 2022.)
11. *KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan (Kukuljević)*, Hrvatski biografski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977> (pristup 3. listopada 2022.)

12. *Međimurje*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39822> (pristup 17. kolovoza 2022.)
13. *Međimurje*, Proleksis enciklopedija, <https://proleksis.lzmk.hr/36846/> (pristup 17. kolovoza 2022.)
14. *Podzol*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48973> (pristup 17. kolovoza 2022.)
15. *Prvi rezultati Popisa 2021.*, Popis '21, Državni zavod za statistiku, <https://popis2021.hr> (pristup 17. kolovoza 2022.)
16. *Sustavna arheološka iskopavanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2016. godine, Arheološka istraživanja*, Muzej Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/istrazivanja_art11.html (pristup 14. lipnja 2023.)
17. *Sustavna i geofizička istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2015., Arheološka istraživanja*, Muzej Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/istrazivanja_art02.html (pristup 14. lipnja 2023.)
18. *Šenkovec*, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59441> (pristup 26. travnja 2023.)

7. POPIS GRAFIČKIH PRILOGA

7.1. Slike

1. Belica, barokna župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, pogled na zapadno pročelje. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj
2. Cirkovljan, današnji trg južno od crkve sv. Lovre. Snimio 2010. Josip Kovač (Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 64)
3. Crkva sv. Lovre, pogled na eksterijer svetišta. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 191)
4. Crkva sv. Lovre, pogled na eksterijer svetišta i južni zid lađe, stanje nakon uklanjanja žbuke s vanjskih pročelja 1980-ih godina (Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 57)
5. Cirkovljan, crkva sv. Lovre, tlocrt s naznačenim fazama gradnje. Izradila Branka Marciuš (Branka Marciuš, »Međimurska županija. Redni broj: 102. Lokalitet: Cirkovljan – crkva sv. Lovre«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 6 (2009), str. 186; Sabrina Nikolina Boj)
6. Crkva sv. Lovre, tavan s vidljivim strukturama povišenja zidova svetišta i ostacima gotičkog svoda. Snimila 2010. Marijana Korunek (Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 57)
7. Crkva sv. Lovre, kontrafor južnog zida svetišta s dozidanom strukturom. Snimila 2009. B. Marciuš (Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 59)
8. Crkva sv. Lovre, skulptura nekadašnjeg krovnog vijenca svetišta. Snimila 2010. M. Korunek (Marijana Korunek, Branka Marciuš, Josip Kovač, »Kapela i Trg sv. Lovre u Cirkovljanu«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6 (2015), str. 58; Sabrina Nikolina Boj)

9. Šljunčara Diven, stremen kapljastog oblika, kraj 8. st. – poč. 9. st. Snimila 2013. Branka Marcuiš (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 9/376, inv. oznaka 13551)
10. Šljunčara Diven, dvosjekli mač, kraj 8. st. – poč. 9. st. (Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 100)
11. Čakovec, kompleks Starog grada, današnje stanje (*Muzej nematerijalne baštine „Riznica Međimurja Čakovec“*, Riznica Međimurja, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/> (pristup 14. lipnja 2023.))
12. Johann Ledentu, veduta čakovečke utvrde, 1639. g. (Ferenc Vég, »Nepoznati tlocrt čakovečke utvrde iz 1680. godine. Za kronologiju građevinarstva Nikole VII. Zrinskog«, u: *Podravina* 34 (2018), str. 41)
13. *ARX CHAKTORNYA, CUM OPPIDO EIUSDEM NOMINIS*, bakrorez (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 247)
14. Ulomci kamene plastike pronađeni u Buzovcu. Snimljeno 1978. godine (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)
15. Ulomak kamene plastike (dio krstionice?) pronađen u Buzovcu (inv. oznaka 17893) (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 375/376)
16. Ulomak stupa pronađenog u Buzovcu (inv. oznaka 17894) (Branka Marcuiš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 374/376)
17. Čakovec, kompleks Starog grada. Snimio 2016. Vjeran Žganec Rogulja (Branka Marcuiš, *Utvrda u srebrnoj žlici. Pregled rezultata sustavnih arheoloških iskopavanja i geofizičkih istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec u razdoblju od 2013. do 2018. godine* (Čakovec, Muzej Međimurja Čakovec, 25. rujna – 15. studenog 2020. godine), (ur.) Maša Hrustek Sobočan, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 4)
18. Situacijski plan Starog grada Čakovca, današnje stanje (Fotodokumentacija Muzeja Međimurja Čakovec)
19. Stari grad Čakovec, dio istražene površine 2005. godine. Snimila 2005. Ana Azinović Bebek (Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni

- broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), str. 121)
20. Stari grad Čakovec, tlocrt istražene površine. Izradila 2005. A. Azinović Bebek (Ana Azinović Bebek, Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 57. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2* (2005), str. 120)
21. Stari grad Čakovec, zapadni bastion, pogled na ostatke srednjovjekovne utvrde. Snimila 2013. Branka Marcuiš (Branka Marcuiš, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 10* (2013), str. 185)
22. Stari grad Čakovec, ostatci palisadne ograde. Snimila 2013. B. Marcuiš (Branka Marcuiš, »Međimurska županija. Redni broj: 88. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 10* (2013), str. 186)
23. Stari grad Čakovec, zapadni bastion, pogled na ostatke urušenja srednjovjekovnog bedema. Snimila 2014. B. Marcuiš (Branka Marcuiš, »Međimurska županija. Redni broj: 90. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 11* (2014), str. 193)
24. Stari grad Čakovec, rezultati georadarske metode (lijevo) i rezultati metode geoelektričnog kartiranja (desno) (Branka Marcuiš, Branko Mušič, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Čakovec – Stari grad«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak 11* (2014), str. 191, 192; Sabrina Nikolina Boj)
25. *Odabir površinskih nalaza s lokaliteta Bistričko polje kod Donjeg Vidovca* (Martina Matijaško, *Izješće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 10)
26. a – djelomično restaurirani ranosrednjovjekovni lonac (poč./1. pol. 9. st.), b – koštani srednjovjekovni propletač/šilo, PN 01 (SJ 03), c – ulomak srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), d, e – ulomci srednjovjekovnih lonaca, SJ 03 (10. – 12. st.), f – ulomak srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), g – ulomci srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.), h – ulomci srednjovjekovnog lonca, SJ 03 (10. – 12. st.) (Martina Matijaško, *Izješće o arheološkom istraživanju*, arheološko izvješće, Sračinec: ARHOS d.o.o., 2016., str. 35–36; Sabrina Nikolina Boj)

27. Donji Vidovec, župna crkva sv. Vida. Snimila Marijana Korunek (*Crkva sv. Vida i župni dvor*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1113> (pristup 15. srpnja 2022.))
28. Dvosjekli mač s dugom nakrsnicom i trokutasto oblikovanom jabučicom (inv. oznaka 1774). Snimila 2013. Branka Marciuš (Branka Marciuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 350/376)
29. Hodošan, Staro groblje, situacija položaja istraženih grobova (Josip Vidović, »Sondažno arheološko istraživanje na položaju „Staro groblje“ kod sela Hodošana u Međimurju«, u: *Muzejski vjesnik* 10 (1987), str. 39)
30. Macinec, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 197)
31. Macinec, crkva Pohoda BDM, svetište s ugrađenim gotičkim konzolama. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 198; Sabrina Nikolina Boj)
32. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve u Macincu. $\text{š} : \text{d do zaključka} = 1 : 1,5$, $\text{š} : \text{d} = \text{do vrha zakretnog kvadrata} = 1 : 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 145)
33. Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole u svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 252; Sabrina Nikolina Boj)
34. Macinec, crkva Pohoda BDM, spoliji gotičkih konzola u svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 252; Sabrina Nikolina Boj)
35. Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole s prikazom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)
36. Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole s prikazom anđela koji drži traku s godinom. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga,

- Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)
37. Macinec, crkva Pohoda BDM, spoliji gotičkih konzola (konzola s praznim štitom i konzola s prikazom anđela koji drži štit s grbom). Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 253; Sabrina Nikolina Boj)
38. Macinec, crkva Pohoda BDM, spolij gotičke konzole prikazom anđela koji drži štit. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 227; Sabrina Nikolina Boj)
39. Mala Subotica, župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije, pogled na zapadno pročelje. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj
40. *Katastarska skica Mihovljana iz 1859., lokacija crkve i staroga župnog dvora na k. č. 191 i 192* (Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Čakovec; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 174)
41. Oltarna pala s glavnog oltara franjevačke crkve sv. Nikole u Čakovcu, ulje na platnu, detalj s prikazom crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175)
42. Otkop ciglane s otkrivenim temeljima crkve sv. Mihovila, pogled sa sjeveroistoka. Snimio 1955. Nino Vranić (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 175)
43. Idealna rekonstrukcija tlocrta crkve sv. Mihovila u Mihovljanu. š : d = 1 : 3^{1/2} ÷ 2 (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 146)

44. Prijedlog idealne rekonstrukcije izgleda svetišta crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (a), usporedba s tlocrtom svetišta nekadašnje župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Mariboru (b) i s tlocrtom svetišta župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Ljutomeru (c) (tlocrti nisu u mjerilu) (Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 57; Sabrina Nikolina Boj)
45. Ulomci svodnih rebara svetišta (Branka Marciuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 373/376, 263/376; Sabrina Nikolina Boj)
46. Zaglavni kamen s grbom Celjskih (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec; Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 234)
47. Gotičko »M« s grbom Celjskih, zaglavni kamen, Mihovljan (lijevo) i gotičko »M«, konzola, Sveti Martin na Muri (desno) (Zoran Turk, »Kapela sv. Jeronima u Štrigovi – hodočastilište za spas duše Fridrika Celjskog«, u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 30 (2019), str. 674; Sabrina Nikolina Boj)
48. Ulomak konzole s figuralnim prikazom. Snimila 1955. Greta Jurišić (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 185; Sabrina Nikolina Boj)
49. Konzola s vegetabilnom dekoracijom (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 10)
50. Polukapitel s florealnom dekoracijom (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 185; Sabrina Nikolina Boj)
51. Konzola s vegetabilnom dekoracijom (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec; Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil

- Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 186; Sabrina Nikolina Boj)
52. Gornji dio kustodije, postavljen na dio polustupa sa službom (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184; Sabrina Nikolina Boj)
53. Ulomci kustodije (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 138/376, 371/376; Sabrina Nikolina Boj)
54. Ulomak kamenog crkvenog namještaja (gornji dio svetohraništa?) (Marijana Korunek, »Zaštitna arheološka istraživanja provedena u periodu od 1953. do 1955. godine na lokaciji srušene crkve sv. Mihovil Arhanđel u Mihovljanu kod Čakovca«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 184; Sabrina Nikolina Boj)
55. Fragment profilacije arhitektonske plastike (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 11)
56. Fragmenti gotičkog prozora (prozor lađe?) crkve svetog Mihovila u Mihovljanu (Zdenko Balog, »Lepoglavsko-ptujskogorska grupa i uloga Hermanna Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj«, u: *Zbornik 1. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti* (Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 15. – 17. studenog 2001.), (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 58)
57. Ulomak kamenog okvira prozora, središnji fragment mrežišta prozora (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 372/376)
58. Ulomak kamenog okvira prozora, središnji fragment mrežišta prozora (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 262/376)
59. Profilacija kamenog okvira prozora (rekonstrukcija većeg prozora, moguće lađe) (Zdenko Balog, »Rekonstrukcija svoda crkve sv. Mihovila u Mihovljanu, Čakovec«, u: *Peristil* 45 (2002), str. 11)
60. Pečat Nedelišća s isprave iz 1454. godine. Snimila Ljerka Perči (Ljerka Perči, »Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća«, u: *Muzejski vjesnik* 11 (1988), str. 49)

61. Nedelišće, Gradišće – pogled na središnji plato prema jugu. Snimila Martina Matijaško. Mjesto pohrane: KO Varaždin (*Arheološko nalazište Gradišće, Nedelišće*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7566> (pristup 15. srpnja 2022.))
62. Nedelišće, karakteristični oblici glinenih posuda. Izradio Krešimir Rončević (Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 124)
63. Nedelišće, dna glinenih posuda s pečatima lončara. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, »Srednjovjekovni arheološki izvori u međuriječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja«, u: *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji* (Koprivnica, 1986.), (ur.) Nives Majnarić-Pandžić, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1990. Serija: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14 (1989), str. 125)
64. Kuhinjsko keramičko posuđe (lonac) (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 77)
65. Spremišna keramička posuda (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 78)
66. Stolno keramičko posuđe (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 77)
67. Ukrasno minijaturno posuđe (čaša) (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 78)
68. Ulomak tanjura (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 79)
69. Ulomci vrata i trbuha keramičke posude (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 79)
70. Ulomak neglazirane čaše ukrašene slikanjem (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 80)
71. Ulomak keramike s glazurom (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 80)

72. Ulomak pećnjaka s motivom vladara s krunom i žezlom (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 81)
73. Ulomak pećnjaka s motivom ratnika s kopljem u ruci (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 81)
74. Ulomak stjenke čase tipa „*Krautstrunk*“ (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 86)
75. Metalni svijećnjak (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 82)
76. Dva primjerka konjskih žvala (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 84)
77. Ukasni srebrni prsten s pečatom i natpisom na gotici (signeta) (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 87)
78. Ukasni srebrni prsten s pečatom i natpisom na gotici (signeta) (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 87)
79. Ukasni srebrni prsten s pečatom i natpisom na gotici (signeta) (Branka Kovačić, *Arheološki izvještaj, Gradišće*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2007., str. 88)
80. Nedelišće, gotička, barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva 1950-ih godina. Snimio Marcel Davila (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 245)
81. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, pogled na eksterijer svetišta. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj
82. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve u Nedelišću. $\text{š} : \text{d} = 1 : (1 + 5^{1/2}) \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 144)
83. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 255)

84. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 255)
85. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu – „Divlja žena“. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 241)
86. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu – „Divlja žena“. Snimio Nikola Vranić (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 246)
87. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na vijencu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 256)
88. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu – rogata životinja. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 256)
89. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu – „zeleni čovjek“. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 242)
90. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)
91. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, skulptura na soklu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)
92. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, kustodija. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj
93. Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, kustodija. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj

94. Podturen, župna crkva sv. Martina. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 200)
95. Podturen, crkva sv. Martina, interijer, pogled prema svetištu. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 200)
96. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Podturnu (verzija 1). $\text{š} : \text{d} = 1 : (1 + 5^{1/2}) \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 144)
97. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Podturnu (verzija 2, prema vizitacijama) (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 145)
98. Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 228)
99. Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 257)
100. Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 258)
101. Podturen, crkva sv. Martina, konzola s reljefom anđela. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 258)
102. Podturen, crkva sv. Martina, gotička kustodija. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 236)

103. Podturen, crkva sv. Martina, gotička kustodija, detalj (gore prazna niša, a niže nje kip iz vremena nakon reformacije). Snimila Ana Deanović (Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975., str. 77)
104. *Pogled na AN 16 i 17*. Snimio Hrvoje Kalafatić (Hrvoje Kalafatić, »Međimurska županija. Redni broj: 93. Lokalitet: Prelog – sjeverna zaobilaznica«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 212)
105. a – ulomak stremena (inv. oznaka 13546), b, c, d – stremen ovalnih ramena i ušicom ovalnih oblika (inv. oznaka 13550; 13549; 13548), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 200/376, 206/376, 207/376, 298/376; Sabrina Nikolina Boj)
106. Ulomak konjskih žvala (inv. oznaka 13547-2; Karika konjskih žvala (inv. oznaka 13547-3); Ulomak konjskih žvala (13547-1), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 203/376, 204/376, 205/376; Sabrina Nikolina Boj)
107. Ulomak jednobridnoga noža (inv. oznaka 13541-1); Ulomak jednobridnoga noža (inv. oznaka 13541-2); Jednobridni nož (inv. oznaka 13552), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 201/376, 202/376, 209/376; Sabrina Nikolina Boj)
108. Vršak strelice (inv. oznaka 13542); Ulomak vrška strelice (inv. oznaka 13544); Ulomak vrška strelice (inv. oznaka 13545), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 199/376, 211/376, 212/376; Sabrina Nikolina Boj)
109. Bojna sjekira s prema dolje proširenim sječivom i ovalnim otvorom za nasad drške koji je okomit na sječivo strelice (inv. oznaka 13540), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 8/376)
110. Bojni nož blago povijenoga sječiva s trnom za nasad (inv. oznaka 13539), oko 800. g. Snimila 2013. Branka Marcuš (Branka Marcuš, *Muzej Međimurja Čakovec. Zbirka srednjovjekovne građe*, Čakovec 2021., str. 210/376)
111. Nalazi keramičkog posuđa iz uništenih grobova, oko 800. g. (Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante

- Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 103)
112. Nalazi keramičkog posuđa iz uništenih grobova, oko 800. g. (Josip Vidović, »Prelog, šljunčara«, u: *Hrvati i Karolinzi. Katalog* (Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 20. prosinca 2000. – 30. svibnja 2001.), (ur.) Ante Milošević, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika — Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2000., str. 103)
113. Prelog, župna crkva sv. Jakoba, pogled na zapadno pročelje. Snimila 2023. Sabrina Nikolina Boj
114. Prozor gotičkih stilskih osobina na zvoniku crkve sv. Jakoba, eksterijer (lijevo) i interijer (desno). Snimio 2016. Josip Naranda (Laura Naranda, *Župna crkva sv. Jakoba St. Apostola u Prelogu*, diplomski rad: Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016., str. 42)
115. Pogled na prezentirani kružni objekt pored župne crkve sv. Jakoba. Snimila Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84)
116. Parterno prezentirani ostatci kružnog objekta pored župne crkve sv. Jakoba (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)
117. Karner uz župnu crkvu sv. Jakoba u Prelogu, tlocrt. Izradio 1998. Branko Špoljar (Marijana Korunek, »Utvrđivanje namjene građevine kružnog tlocrta u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36 (2012), str. 84)
118. Karner u Mödlingu, pročelje i tlocrt (Erwin Reidinger, *Mödlinger Karner. Gründungsdatum. Bauanalytische und astronomische Untersuchung*, predizdanje, veljača 2023., str. 5)
119. Karner u Mödlingu, poprečni presjek (Erwin Reidinger, *Mödlinger Karner. Gründungsdatum. Bauanalytische und astronomische Untersuchung*, predizdanje, veljača 2023., str. 5)
120. Temelji karnera uz župnu crkvu sv. Jakoba nakon arheoloških istraživanja 1998. godine (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)
121. Struktura u formi stuba (kamenno stepenište), koja je tijekom arheoloških istraživanja 1990-ih godina interpretirana kao dimnjak (Fototeka Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec)

122. Pretpostavljeni izgled „cilindrične kule“ u dvorištu župne crkve sv. Jakoba u Prelogu, nepoznat izvor (Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest*, Čakovec 2006., str. 50)
123. Strahoninec, Stara Ves, prastruja rijeke Trnave otkrivena prilikom iskopa kanala 2004. godine (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 205)
124. *Nedelišće, Stara Ves, presjek poluzemunice J 1* (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 210)
125. *Nedelišće, Stara Ves. Ispražnjena poluzemunica J 1. Na desnoj strani objekt je oštećen, ali je poznat njegov točan oblik i mjere.* (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 211)
126. Ranosrednjovjekovni keramički nalazi – ulomci posuđa (prvi i drugi redak); ranosrednjovjekovni metalni praporac (treći redak lijevo); dorađeni gorski kristal; ulomak keramičke posude iz razvijenog srednjeg vijeka (treći redak desno) (Luka Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006., str. 212–213; 214–215; 216; 217; 220; Sabrina Nikolina Boj)
127. *Tloris dijela nalazišta Stara ves gdje su pronađeni ranoslavenski objekti (crveno). Crni okviri označuju istraživanja L. Bekić, a žuti okvir istraživanja B. Kovačić (D. Jakopović, L. Bekić)* (Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula 2016., str. 56)
128. *Pogled sa zvonika crkve sv. Jurja na područje arheoloških istraživanja južno od crkve i ceste.* Snimio 1984. Vladimir Sokol (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 424)
129. *Pogled na južni segment istraženog dijela groblja u Sv. Jurju u Trnju.* Snimio 1984. V. Sokol (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 424)
130. Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 5. Mj.: 1 : 1. Izradio Krešimir Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 427)
131. Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 6. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 428)

132. Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 8. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 429)
133. Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 9. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 430)
134. Sveti Juraj u Trnju, grobna cjelina 16. Mj.: 1 : 1. Izradio K. Rončević (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 430)
135. *Situacijski plan groblja u Sv. Jurju u Trnju s položajima grobnih nalaza* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 426)
136. Sveti Juraj u Trnju, župna crkva sv. Jurja. Snimio 2006. Ivan Barić (*Crkva Svetog Jurja Mučenika*, Župna crkva Sveti Juraj u Trnju, https://www.zupa-sveti-juraj.hr/filijale/svjuraj/zupna_crkva/Index_Crkva_Svetog_Jurja (pristup 2. travnja 2023.))
137. Sveti Juraj u Trnju, crkva sv. Jurja, posuda za svetu vodu (25 cm × 17 cm × 13 cm) Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 222)
138. *MONASTERIUM S. HELENÆ SVPPRA CHAKTORNYAM, Ordinis S. Pauli primi Eremitæ*. Sveta Jelena, veduta pavlinskog samostana s barokiziranom gotičkom crkvom i mauzolejom obitelji Zrinski, bakrorez (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 250)
139. Veduta pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni (današnji Šenkovec), *Liber memorabilium parochiae*, Lepoglava, 19. stoljeće, Arhiv Čazmanskog kaptola, detalj (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 514)
140. Veduta pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni (današnji Šenkovec), detalj oltarne pale iz nestale crkve sv. Jelene, rad Gabrijela Tallera iz 18. stoljeća, Franjevački samostan u Čakovcu (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 523)
141. Sveta Jelena Šenkovec, današnje stanje ostataka pavlinskog samostana – gotička kapela (lijevo), natkriti temelji grobnice Zrinskih iz 1561. godine te suvremena župna crkva. Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip

- Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 525)
142. Kapela sv. Jelene ili gotičko svetište nekadašnje pavlinske crkve. Razglednica iz 1930-ih godina, zbirka Dragutina Feletara (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 524)
143. Crkveni dostojanstvenik (sv. Grgur?), detalj gotičkog zidnog oslika kapele sv. Jelene. Snimio 1948. Nikola Vranić (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 238)
144. *Sjeverni zid (lijevo): 2. Isus Krist, 4. Misa sv. Grgura; Sjeveroistočni zid (sredina): 1. Bog Otac, 5. Sv. Margareta, 6. Sv. Barbara, 7. Sv. Lucija, 8. Nepoznata svetica, 9. Sv. Apolonija, 10. Nepoznata svetica; Istočni zid (desno): 3. Duh Sveti, 11–16. Svetice-mučenice* (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 143)
145. *Sjeverozapadni zid: 6. Djevica Marija doji Dijete Isusa, 7. Uznesenje i Krunidba Blažene Djevice Marije, 8. Raspeće* (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 144)
146. *Jugoistočni zid: 18. Sv. Bonaventura, 19. Nepoznati svetac, 20. Polaganje u grob, 21. Prikazanje u hramu, 22. Nepoznata scena, 23. Sv. Jakov Stariji, 24. Sv. Matej* (Ivan Srša, »Rezultati konzervatorskih istraživanja u kapeli svete Jelene u Šenkovcu kraj Čakovca«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 145)
147. Pogled na unutrašnjost kapele sv. Jelene s ostacima gotičkih zidnih slika. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 134)
148. Krist Pantokrator, gotički zidni oslik na sjeveroistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)

149. Bog Otac, gotički zidni oslik na sjeveroistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)
150. Duh Sveti, gotički zidni oslik na jugoistočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 220)
151. Svetica-mučenica s palminom granom, gotički zidni oslik na istočnom zidu kapele sv. Jelene. Snimio 2009. Ivan Srša (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 221)
152. Bogorodica doji Dijete Isusa (luneta) i Krist u mandorli (ispod lunete), oslik na sjevernom zidu kapele. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 134)
153. Krist Pantokrator (luneta) i Misa sv. Grgura (ispod lunete), oslik na sjeveroistočnom zidu kapele. Snimio 2000. Vidoslav Barac (Ivan Srša, »Pitanje prezentacije fragmentarno očuvanih srednjovjekovnih zidnih slika«, u: *Peristil* 53 (2010), str. 134)
154. Sveta Jelena Šenkovec, sonda crkvene lađe, temelji crkve i ostatci svetišta pavlinske samostanske crkve u Šenkovcu. Snimio 1993. Josip Vidović (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 76)
155. Sveta Jelena Šenkovec, arheološka sonda na sjevernoj strani svetišta 1992. godine (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 75)
156. Sveta Jelena Šenkovec, arheološka sonda na prostoru crkvene lađe 1994. godine (Josip Vidović, »Sveta Jelena, Šenkovec 1990. – 1996.«, u: *Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru – Ljudje ob Muri 2* (Nagykanizsa, 15. – 17. ožujka 1997.), (ur.) H. Simon Katalin, Zalaegerszeg: Göcseji Múzeum, 1998., str. 77)
157. Sveta Jelena Šenkovec, tlocrt objekata na nalazištu s označenim sondama (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 95. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski

- samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 8 (2011), str. 216)
158. Sveta Jelena Šenkovec, pogled s jugozapada na sondu 2 nakon revizijskih arheoloških istraživanja. Snimila 2012. Tajana Pleše (Tajana Pleše, »Međimurska županija. Redni broj: 123. Lokalitet: Šenkovec – pavlinski samostan Blažene Djevice Marije i Svih Svetih«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 9 (2012), str. 252)
159. Sveta Jelena Šenkovec, geodetska snimka svih istraženih arheoloških struktura 1990. – 2002. godine (Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 7 (2016), str. 235)
160. Rekonstrukcija tlocrta samostanskog sklopa u Svetoj Jeleni kraj Čakovca (današnji Šenkovec). Izradio Ivan Ádám (Tamás Guzsik, *A pálosrendépítészete a középkori Magyarországon*, Budapest 2003, str. 135)
161. Rekonstrukcija tlocrta nestale pavlinske samostanske crkve s postojećim svetištem u Svetoj Jeleni kraj Čakovca (današnji Šenkovec). Izradio 1924. Stjepan Szavits Nossan (Marijana Korunek, »Obitelj Knežević i obnova nekadašnjeg čakovečkog pavlinskog samostana početkom 19. stoljeća – čitanje povijesnih zapisa i arheoloških tragova«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 7 (2016), str. 233)
162. Idealna rekonstrukcija tlocrta nestale samostanske crkve u Svetoj Jeleni kraj Čakovca. š : d = 1 : 2^{1/2} (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 143)
163. Digitalni model reljefa položaja Gradišće I, pogled sa zapada. Izradila 2014. Marijana Krmpotić (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 7)
164. Digitalni model reljefa položaja Gradišće I, pogled s juga. Izradila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 8)
165. Sonda S-1, srednjovjekovni kulturni sloj SJ 12, središnji plato gradišta/mote, pogled sa sjevera. Snimila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš,

- Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 10)
166. Sonda S-1, urušenje u jarku gradišta/mote, pogled sa zapada. Snimila 2014. M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 11)
167. a – ulomci srednjovjekovnih keramičkih posuda, S-1, SJ 12/24; b – ulomci srednjovjekovnih keramičkih posuda, S-2, SJ 14 (lijevo) i SJ 11 (desno); c – ulomak srednjovjekovnog lonca s motivom valovnice, S-3, SJ 04; d – ulomak srednjovjekovnog lonca, S-4, SJ 52 (Marijana Krmpotić, *Izješće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 11, 14, 16, 18; Sabrina Nikolina Boj)
168. *Ulomci oboda keramičkih srednjovjekovnih lonaca s Gradišća u Turčišću*. Izradila M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 15)
169. *Ukrašeni ulomci keramičkih srednjovjekovnih lonaca s Gradišća u Turčišću*. Izradila M. Krmpotić (Marijana Krmpotić, Andrej Janeš, Petar Sekulić, »Gradišće u Turčišću, Međimurje, gradište/mota iz razvijenog srednjeg vijeka«, u: *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 8 (2017), str. 16)
170. Lopatinec, barokna župna crkva sv. Jurja, pogled na crkvu i cinktor s istočne strane. Snimio 2012. Nikola Vasić (Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil* 57 (2014), str. 66)
171. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Jurja u Svetom Jurju na Bregu (prema vizitacijama). $\text{š} : \text{d} = 1 : 3^{1/2} \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 146; Sabrina Nikolina Boj)
172. *Horizontalni rezovi georadarskih signala na intervalu dubine 0 – 20 cm, vidljive grobne parcele na platou južno od današnje crkve*. Izradio 2013. Branko Mušič, GEARH d.o.o. (Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalitet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 187)

173. *Horizontalni rezovi georadarskih signala na dubini 100 – 130 cm, vidljivi ostaci arhitekture starije crkve na površini sjeverno od današnje župne crkve sv. Jurja.* Izradio 2013. B. Mušič, GEARH d.o.o. (Marijana Krmpotić, »Međimurska županija. Redni broj: 89. Lokalizet: Lopatinec – crkva sv. Jurja«, u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 10 (2013), str. 188)
174. Selnica, crkva sv. Marka, pogled na zapadno pročelje. Snimila Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 245)
175. Crkva sv. Marka u Selnici, tlocrt (parтерна zona) s naznačenim pretpostavljenim fazama gradnje. Izradila M. Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 241)
176. *Zazidani kasnogotički portal na južnom zidu lađe snimljen 1991. g.* (inv. br. 110, br. neg. 6/0, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 247)
177. Fragmenti gotičke arhitektonske plastike uzidani u zid svetišta kao spoliji (Snimio 1991. Ž. Trstenjak, inv. br. 81, br. neg. 4/22, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 243)
178. *Sunčani sat uklesan na uglovnom kamenu lađe snimljen 1991. g.* (inv. br. 112, br. Neg. 6/2, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 246)
179. *Vanjski zidovi svetišta snimljeni 1991. g. kad je sva žbuka bila uklonjena* (Snimio Ž. Trstenjak, inv. br. 82, br. neg. 4/23, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 242)
180. *Vanjski zidovi sakristije snimljeni 1991. g. kad je sva žbuka bila uklonjena* (Snimio Ž. Trstenjak, inv. br. 83, br. neg. 4/24, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 244)
181. *Djelomično otvoreni kasnogotički portal na južnom zidu lađe snimljen 1991. g.* (inv. br. P/248, Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Marka u međimurskoj Selnici«, u: *Cris* 13 (2011), str. 248)

182. *Sv. Martin na Muri, veduta mjesta sa župnom crkvom, bakrorez C. Ferstlera iz druge pol. XVIII. st.* (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 251)
183. Sveti Martin na Muri, župna crkva sv. Martina (*Crkva sv. Martina, Sveti Martin na Muri*, Registar kulturnih dobara RH, Ministarstvo kulture i medija, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-910> (pristup 15. srpnja 2022.))
184. Sveti Martin na Muri, tlocrt gotičke, barokizirane župne crkve, mjerilo 1 : 300 (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 116)
185. Istočno pročelje (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 119)
186. Poprečni presjek svetišta (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 119)
187. Uzdužni presjek crkve (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 117)
188. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. $\text{š} : \text{d} = 1 : (2^{1/2} + 3^{1/2}) \div 2$ (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj 4–5* (1994), str. 144)
189. Pogled prema svetištu s gotičkim svodom. Snimila Vesna Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 202; Sabrina Nikolina Boj)
190. Pogled na gotički svod u svetištu. Snimila 2010. Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34* (2009/2010), str. 120)
191. Konzola u formi anđela koji nosi traku sa zapisom godine (Marijana Korunek-Medved, »Obnova župne crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri«, u: *Dani europske baštine 2016. – Tema baština i zajednice* (Sveti Martin na Muri, župna crkva sv. Martina, 7. listopada 2016.), Sveti Martin na Muri: Konzervatorski odjel u Varaždinu, RKT župne crkve sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri, Općina Sveti Martin na Muri, 2016.)

192. Gotičke konzole u svetištu (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 224, 226, 259, 260, 261; Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 121; Sabrina Nikolina Boj)
193. Zaglavni kamen s prikazom Krista. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 232)
194. Zaglavni kamen s prikazom grba s križem. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 233)
195. Zaglavni kamen s prikazom grba s klesarskim znakom. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 234)
196. Sedilija s upisanom godinom (detalj). Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 202)
197. Sedilija u svetištu. Snimila 2010. Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 124)
198. Kustodija u obliku zidne niše. Snimila 2010. Marijana Korunek (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 122)
199. Kustodija, nacrt izrađen 1954. Mjerilo 1: 20 (Marijana Korunek, »Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34 (2009/2010), str. 123; Sabrina Nikolina Boj)
200. Nalazi iz nekropole u Svetom Martinu na Muri. Izradila Petra Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 299)
201. *Veduta trgovišta Štrigova – lijevo crkva sv. Marije Magdalene, desno novosagrađena crkva sv. Jeronima. A: Župni dvor, B: Župna crkva sv. Magdalene, C: Cesta prema Čakovcu, D: Grad koji se odnosi na čakovečku gospoštiju, E: Grad koji se tiče crkve sv. Jeronima, povjerene brizi braće Pavlina samostana sv. Jelene*

*od strane grofa Petra Zrinskog i istome pripojen od strane Leopolda I., cara i kralja Ugarske, F: Kapelica sv. Roka na trgu sv. Jeronima, G: Vrutak sv. Jeronima, spasonosan za bolesnike, H: Crkva sv. Jeronima, crkvenog učitelja, I: Kuća skrbništva sv. Jeronima, K: Cesta prema dobarcu otaca Pavlina, nazvanom »Leszkovec«, L: Ruševine stare štrigovske utvrde, M: Rječica Štrigovčak, koja protječe mirno trgovišta i ulijeva se u rijeku Muru (Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 272)*

202. *Veduta Štrigove na razglednici s početka 20. stoljeća – lijevo župna crkva sv. Marije Magdalene, a desno sv. Jeronima, s pavlinskom rezidencijom (zbirka D. Feletara) (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 520)*
203. Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene (lijevo), crkva sv. Jeronima (u sredini) i zdanje župnog dvora (desno). Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 526)
204. Štrigova, župna crkva sv. Marije Magdalene, pogled na gotičko svetište. Snimio 2017. Petar Feletar (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 546)
205. Idealna rekonstrukcija tlocrta gotičke crkve sv. Marije Magdalene u Štrigovi. š : d = 1 : 2^{1/2} (Ivan Srša, »O međimurskim srednjovjekovnim župama i njihovim crkvama«, u: *Kaj* 4–5 (1994), str. 143)
206. Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu s prikazom Krista (Fototeka Konzervatorskog odjela u Varaždinu; Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 233)
207. Crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu s prikazom Bogorodice. Snimila V. Pascuttini-Juraga (Vesna Pascuttini-Juraga, *Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske*, disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018., str. 262)

208. Crkva sv. Marije Magdalene, fragment gotičke freske s prikazom svetačkog lika, svetište crkve. Snimila 2009. Marijana Korunek (Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2014., str. 222)
209. Crkva sv. Marije Magdalene, detalj gotičke freske iz svetišta župne crkve. Snimio Nikola Vranić (Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Čakovec 2010., str. 241)
210. *Crtež stare crkve sv. Jeronima u Štrigovi iz 1644. godine (Württembergische Landesbibliothek, HB V 17 fol 368r)* (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 526)
211. 1 (lijevo) – mač iz šljunčare Jegeniš, „prednja“ strana. Snimio Goran Bilogrivić; 2 (lijevo) – mač iz šljunčare Jegeniš, „stražnja“ strana. Snimio G. Bilogrivić; 1 (desno) – crtež mača iz radova Zdenka Vinskog. Obradio G. Bilogrivić; 2 (desno) – detalji balčaka prema Z. Vinskom. Obradio G. Bilogrivić; 3 (desno) – crtež mača prema Ž. Demi. Obradio G. Bilogrivić (Goran Bilogrivić, »Prilog za raspravu o ranosrednjovjekovnom maču iz šljunčare Jegeniš (Legrad-Šoderica)«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 54 (2021), str. 295; Sabrina Nikolina Boj)
212. Koplje s krilcima – prikaz A strane (gore). Snimio Damir Doračić; koplje s krilcima – prikaz B strane (dolje). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 112; Sabrina Nikolina Boj)
213. Detalj ukrasa na tuljcu koplja s krilcima – prikaz A strane (lijevo). Snimio D. Doračić; detalj ukrasa na tuljcu koplja s krilcima – prikaz B strane (desno). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 112; Sabrina Nikolina Boj)
214. Detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima – prikaz A strane. Snimio D. Doračić (lijevo); detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima – prikaz B strane (desno). Snimio D. Doračić (Tajana Sekelj Ivančan, »Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 21 (2004), str. 117, 118; Sabrina Nikolina Boj)
215. Foto-snimak, crtež i rekonstrukcija koplja s krilcima, nalaz iz 2006. godine (Foto i crtež M. Gregl; RTG snimak M. Rastović) (Tajana Sekelj Ivančan, »Još jedan nalaz

- ranokarolinškog koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24 (2007), str. 427)
216. Konjske žvale. Snimio Hrvoje Jambreč; obradila Kristina Jelinčić Vučković (Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 174; Sabrina Nikolina Boj)
217. Stremeni. Snimio H. Jambreč; obradila K. Jelinčić Vučković (Tajana Sekelj Ivančan, »Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz šljunčare Jegeniš pokraj Koprivnice«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 52 (2019), str. 175, 178; Sabrina Nikolina Boj)
218. Šenkovečka skupina nalaza. Izradila Petra Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 292)
219. Šenkovečka skupina nalaza. Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 293)
220. Šenkovečka skupina nalaza. Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 294)
221. Šenkovečka skupina nalaza. Izradila P. Jeršek (Petra Jeršek, »Prilog poznavanju grobnih nalaza 10. i 11. stoljeća u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3 (2022), str. 294)

7.2. Karte

1. Geografske cjeline Međimurja (Mario Šestak, *Povijesni zemljovid Međimurja*, Čakovec 2004., str. 8; Sabrina Nikolina Boj)
2. Rijeke Mura, Drava i Trnava (*Međimurje*, <https://d-maps.com/>, https://d-maps.com/pays.php?num_pay=4953&lang=en (pristup 9. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj)
3. *Administrativna središta i razvrstaj državnih i županijskih cesta*, Zavod za prostorno uređenje Međimurske županije, <http://zavod.hr/prostorni-plan-zupanije/> (pristup 16. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj)
4. Općine u Međimurskoj županiji (*Gradovi i općine u MŽ*, Međimurska županija, <https://medjimurska-zupanija.hr/gradovi-i-opcine-u-mz/> (pristup 9. rujna 2022.); Sabrina Nikolina Boj)
5. *Korištenje i namjena prostora*, Zavod za prostorno uređenje Međimurske županije, <http://zavod.hr/prostorni-plan-zupanije/> (pristup 16. rujna 2022.)
6. Stjepan Glavač, *Zemljovid Hrvatske, Nova hactenus editarum ... regni Sclavoniae et Croatiae... descriptio*, 1673., sign. F S-JZ-XVII-10
7. *TABULA TOPOGRAPHICA INSULAE MURO - DRAVANAE ...* (Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 190)
8. Karta Međimurja s prikazom rimskih cesta (Željko Tomičić, »Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Međimurju«, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 15 (1982), str. 23–24; Sabrina Nikolina Boj)
9. Komunikacijski putovi koji vode iz Međimurja od razdoblja prapovijesti, antike i srednjeg vijeka (Sabrina Nikolina Boj)
10. *Pretpostavljeni prostorni obuhvat prvih hrvatskih državnih zajednica* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 539)
11. *Raspored bjelobrdskih nalazišta u međurječju Mure, Drave, Dunava i Save* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 562)
12. Položaji ranosrednjovjekovnih arheoloških nalazišta naseobinskog karaktera (Stara Ves kod Strahoninca u blizini Nedelišća; Dvorišće – Gadišće I kod Turčišća; Bistričko polje u Donjem Vidovcu; Štrigovčak kod Štrigove) (Sabrina Nikolina Boj)
13. Kontinuitet arheoloških nalaza od prapovijesti do kraja srednjeg vijeka (Sabrina Nikolina Boj)

14. Zaladska županija od 13. do 15. stoljeća (*Archontológiai adatbázis – Térképek*, Magyar Nemzeti Levéltár, https://mnl.gov.hu/mnl/zml/archontologiai_adatbazis_terkepek (pristup 22. rujna 2022.))
15. Zagrebačka biskupija prema približnim granicama iz 14. stoljeća (Krešimir Filipec, *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća*, Sarajevo 2015., str. 322)
16. *CERKVENO-UPRAVNA RAZDELITEV PREKMURJA LETA 1698* (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 543)
17. Međimurje u Bekšinskom arhidakonatu Zagrebačke biskupije (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 27; Sabrina Nikolina Boj)
18. Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo s granicama biskupija iz 14. stoljeća (János Kiss, János Sziklay, *A katolikus Magyarország 1001-1901*, Budapest 1902., prilog)
19. Međimurske župe 1334. godine (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 26; Sabrina Nikolina Boj)
20. Međimurske župe 1501. godine (Mario Šestak, *Povijesni zemljovidi Međimurja*, Čakovec 2004., str. 30; Sabrina Nikolina Boj)
21. *Položaj nalazišta Bistričko polje III na topografskoj karti, mjerila 1: 25 000* (Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 5)
22. Donji Vidovec – Bistričko polje, digitalna ortofoto snimka s označenim položajima triju nalazišta naseobinskoga karaktera iz razdoblja ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka (Branka Marcuš, *Izvešće o probnim arheološkim iskopavanjima arheološkoga nalazišta Bistričko polje III kod sela Donji Vidovec*, arheološko izvješće, Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2020., str. 7)
23. Nedelišće, satelitska snimka s označenim položajem Gradišće u odnosu na rijeku Trnavu, današnje naselje i crkvu Presvetog Trojstva (Sabrina Nikolina Boj)
24. Plan nalazišta u okolini Preloga s označenim poznatim nalazištima (sive oznake) i novootkrivenim nalazištima na trasi (crne oznake) (Hrvoje Kalafatić, »Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju«, u: *Annales Instituti Archaeologici* 8 (2012), str. 133)

25. *Satelitska snimka naselja Sveti Juraj u Trnju s označenim položajem područja obuhvaćenog arheološkim istraživanjima 1984. godine* (Prema: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 423; Sabrina Nikolina Boj)
26. Položaj nalazišta Krošćić u odnosu na naselje Sveti Juraj u Trnju. Mjerilo 1 : 25 000 (Željko Tomičić, »Ranosrednjovjekovno groblje u Sv. Jurju u Trnju u Međimurju – prinos datiranju nalazišta«, u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 15/16 (1998/1999), str. 43)
27. Položaj nalazišta na digitalnoj ortofoto karti (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 4)
28. Položaj nalazišta na HOK5 (Marijana Krmpotić, *Izvešće o provedenim arheološkim istraživanjima na nalazištu Turčišće – Gradišće I*, arheološko izvješće, Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 2014./2015., str. 4)
29. *Na zemljovidu kartografa Lazarusa iz 1528. uz lokalitet Strigo piše i Nativus locus S. Hieronymi (Tabula Hungariae ad quatour per Lazarus quondam Thomae Stigonien...., Arcanum, Budapest)* (Dragutin Feletar, »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688. – 1760.) i njegovo djelo«, u: Josip Bedeković Komorski, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, Zagreb-Čakovec 1752., str. 537)
30. Legrad na lijevoj obali Drave (u Međimurju), 1670. godine (Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, u: *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, (ur.) Peter Štih, Žiga Zwitter, Ljubljana: Historical Association of Slovenia, 2014., str. 265)
31. Legrad na desnoj obali Drave (u Podravini), 1712. godine (Hrvoje Petrić, »Some Aspects of the Interrelationship Between Humans and the River Drava in the Pre-Industrial Times with an Emphasis on the Late 18th and Early 19th Century«, u: *Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times*, (ur.) Peter Štih, Žiga Zwitter, Ljubljana: Historical Association of Slovenia, 2014., str. 266)
32. Župe s titularima crkava 1334. godine (Sabrina Nikolina Boj)
33. Župe s titularima crkava 1501. godine (Sabrina Nikolina Boj)
34. Potvrđeni prometni putovi u razvijenom srednjem vijeku (Varaždin – Čakovec – Mursko Središće – Tornyiszentmiklós) (Sabrina Nikolina Boj)

7.3. Tablice

1. Prijepis župa na prostoru Međimurja (u Bekšinskome arhiđakonatu) iz popisa župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine (Prema: Franjo Rački, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine.«, u: *Starine Jugoslavenske akademije. Knjiga 4.* (1872), str. 225–226; Sabrina Nikolina Boj)
2. Kronološka tablica Međimurja (Prema: Borka Bunjac et al., *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec 2003., str. 9; Sabrina Nikolina Boj)
3. Varijable kronologijske sheme bjelobrdske kulture prema J. Giesleru (1981.) (Prema: Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), str. 151–152; Sabrina Nikolina Boj)
4. Varijable tipološko-kronološke tablice bjelobrdskega kulturnog kruga prema Ž. Tomičiću (1989.) (Prema: Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 508; Sabrina Nikolina Boj)
5. Tipološko-kronološka tablica bjelobrdske kulture u Međimurju (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 446)
6. Kronološka klasifikacija nalaza bjelobrdske kulture u 10. i 11. stoljeću (Jochen Giesler, »Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur«, u: *Praehistorische Zeitschrift* 56 (1981), T. 53: 1)
7. *Kombinacijsko-tipološka tablica groblja u Sv. Jurju u Trnju* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 432)
8. *Tipološko-kronološka tablica groblja u Sv. Jurju u Trnju* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 433)
9. *Položaj groblja u Sv. Jurju u Trnju u sklopu apsolutno kronološke sheme bjelobrdskega kulturnog kruga* (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 434)
10. Srednjovjekovna nalazišta u Međimurju (Sabrina Nikolina Boj)
11. Kontinuitet nalazišta od prapovijesti do srednjeg vijeka unutar sastava naselja sa srednjovjekovnim nalazištima (Sabrina Nikolina Boj)
12. Gotičke crkve u Međimurju (Sabrina Nikolina Boj)

7.4. Ostali prilozi

1. *Položaj geofizičkih sondi, nacrtna dokumentacija* (Goran Skelac, *Izvjешće o geofizičkim istraživanjima na lokaciji Donji Vidovec – Bistričko polje, arheološko izvješće*, Zagreb: Geoarheo d.o.o., 2018., str. 21)
2. Raščlamba pokretnog fundusa bjelobrdskog kulturnog kruga – podjela na osnovne skupine predmeta grobnog inventara (Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug*, Zagreb-Požega 2019., str. 48; Sabrina Nikolina Boj)
3. Katalog gotičkih profilacija (Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.; Sabrina Nikolina Boj)

SUMMARY

Thesis titled *Medieval Heritage of Archaeological Sites, Architectural Monuments and Fine Arts in the Međimurje Region* presents a historical overview of Međimurje region with the main focus on cultural and artistic activity, as well as providing an overview of the wider archaeological context for the purpose of an introduction to the medieval archaeology and art history of Međimurje. The main part of the work is a catalogue review of the medieval heritage of archaeological sites, architectural monuments of sacred and profane character, which includes an analytical review of the remains of artistic and cultural heritage. Archaeological sites and architectural monuments were systematized and evaluated in the context of today's settlements with regard to geographical factors, which created the basis for developing further ideas about topics such as key traffic routes, the temporal continuity of archaeological sites and their examined populations through the past, as well as ecclesiastical and political relationships that are reflected in the development of the urban network throughout the medieval Međimurje. The catalogue provides an overview of the total previous research of archaeological sites and architectural monuments with regard to temporal continuity, research methodology and existing literature and archival documentation. Regarding that, the topics of earlier scientific problems are elaborated on examples, while current problems are pointed out in terms of existing literature, the presentation of monuments, and related to that, the public concern about important questions related to Međimurje's medieval history and heritage. The detailed analysis of the monumental and artistic material, with critical attitude towards the work of previous researchers on the examples of certain monuments of fine art provides a space for new interpretations, whereby the medieval artistic heritage of Međimurje can be studied and viewed in the context of cultural and artistic activity with a more selective methodological approach, in the local and wider regional context.

KEY WORDS: archaeological heritage, archaeological sites, Međimurje, Međimurje region, architectural monuments, middle ages, medieval heritage, medieval art, artistic heritage